

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI**

Z KUŞAĞI VE AİLEDE KANAAT EĞİTİMİ

Fatma Songül AL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi M. Fatih TURANALP**

KONYA - 2021

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	--

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Fatma Songül AL		
	Numarası	18810201082		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri / Din Eğitimi Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi M. Fatih TURANALP		
Tezin Adı	Z Kuşağı ve Ailede Kanaat Eğitimi			

Fatma Songül AL tarafından hazırlanan ‘Z KUŞAĞI ve AİLEDE KANAAT EĞİTİMİ’ başlıklı bu çalışma 8/10/2021 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1			
2			
3			

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	--	---

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	Fatma Songül AL		
	Numarası	18810201082		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri / Din Eğitimi Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi M. Fatih TURANALP		
Tezin Adı	Z Kuşağı ve Ailede Kanaat Eğitimi			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Fatma Songül AL

(İmza)

.....

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	--	---

Öğrencinin	Adı Soyadı	Fatma Songül AL		
	Numarası	18810201082		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri / Din Eğitimi Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi M. Fatih TURANALP		
Tezin Adı	Z Kuşağı ve Ailede Kanaat Eğitimi			

ÖZET

Kanaat sahibi olmak, insanın hayatını sağlıklı ve huzurlu bir şekilde yaşaması için en önemli erdemlerden birisidir. İnsan hayatında manevi ve kültürel değerleri ilk olarak ailesinden öğrenir. 21. yüzyılda hızla değişen ve dönüşen dünyamızda ailede bu dönüşümden etkilenmiştir. Toplumların inançlarını, kültür ve değerlerini aktarmada birinci rolü alan ailenin, hızlı değişim ve dönüşüm sonucunda etkisini yitirmeye başlamış ve insani etik değerlerin de toplumda azalması sıkça görülmeye başlamıştır. Bu dönemde birçok değer gibi kanaatkârlık da eskisi kadar insan hayatında yer bulamamaktadır.

Bu çalışmamızda Z Kuşağında ailede kanaat eğitimi nasıl gerçekleşmektedir konusunu ele almaya çalışılmıştır. Çalışmada ilk olarak konu hakkında literatür taraması yapılmıştır. Konu ile ilgili yazın çalışmalarının az olması sebebi ile uygulama kısmında ise nitel araştırma yöntemi ve araştırma deseni olarak olgu bilimsel metot kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme soruları hazırlanarak, Z kuşağı olarak adlandırılan bireylerin özelliklerini taşıyan katılımcılar ve onların ebeveynlerinden oluşan gruplarla görüşmeler yapılmıştır.

Çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Kavramsal çerçeve ile ilgili kavramların açıklaması olarak, kuşak kavramı ve kuşaklar incelenmiş, kuşakların neler olduğu ve özellikleri açıklanmıştır. Z kuşağının özellikleri ve diğer kuşaklardan farklı tarafları ortaya konulmuştur. İkinci bölümde ise, ailede din eğitimi konusu ele alınmıştır. Bu bölümde ailenin önemi ve değişen aile yapısı incelenerek çocuğun eğitimi açısından önemi araştırılmıştır. Değerlerin aktarılmasında din eğitiminin öneminden bahsedilmiştir. Üçüncü bölümde ise çalışmamızın gayesini ve ana konusunu oluşturan ailede kanaat eğitimi incelenmeye çalışılmıştır. Bu bölümde kanaat eğitiminin oluşmasına bağlı olan tevekkül, sabır, rıza, itidal, gibi ahlaki değerler ele alınarak, insan için kanaat sahibi olmanın gerekliliği açıklanmıştır. Kanaat sahibi olmanın önündeki engeller ve doyumsuzluğun zararlarından bahsedilmiştir. Dördüncü bölümde ise, eğitim düzeyleri, kültürel ve çevreleri birbirinden farklı olarak seçilmiş, anne baba ve çocuklardan oluşan ayrı ayrı çalışma grupları ile gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşme sonuçları analiz yapılarak, buradan elde ettiğimiz verilere dayanarak

ailede kanaat eğiminin nasıl gerçekleştiği, kanaat eğitimi zorlaştıran durumlar ile Z Kuşağında doyumsuzluk durumları incelenmiştir. Sonuç kısmında önce bu analizden elde edilen bulguların tartışması yapılmış ayrıca sonuç ve öneriler birlikte sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Z Kuşağı, Kanaat, Aile ve Eğitim, Doyumsuzluk, Değerler Eğitimi

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	--	---

Author's	Name Surname	Fatma Songül AL		
	Student Number	18810201082		
	Department	Felsefe ve Din Bilimleri / Din Eğitimi Dalı		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Dr. Öğr. Üyesi M. Fatih TURANALP		
	Title of the Thesis/Dissertation	Education of Satifiction the Family in Z Generation		

ABSTRACT

Having opinion is one of the most important virtues for a person to live our life in a healthy and peaceful way. In human life, he first learns the spiritual and cultural values from his family. In the 21st century, our changing and transformatin world has been affected by the this transformation. The family, which takes the first role in conveying the beliefs, culture and values of the societies, begins to lose its influence as a result of this transformation, and it is seen that human values are also decreasing in the society. In this period, like many values, conviction could not find a place in human life as much as before.

In this study, we examined the opinion education in the family in Generation Z. Our study consists of five parts. In the first part, the concept of generation and generations are examined, and what the generations are and their characteristics are explained. The characteristics of the Z generation and its different sides from other generations are revealed. In the second part, the subject of religious education in the family is discussed. In this section, the importance of the family and the changing family structure are examined and its importance in terms of the education of the child has been investigated.

The importance of religious education in conveying values has been mentioned. In the third part, opinion education in the family, which constitutes the aim and main subject of our research, is examined. The necessity of having an opinion for a human being has been explained by addressing the values of trust, patience, consent, moderation, which depend on the formation of opinion education. The obstacles to having an opinion and the harms of insatiability are mentioned. In the fourth part, information about the method used in the research was given and the analysis of semi-structured question interviews with the determined working groups, how the education of opinion in the family took place, the situations that make it difficult for opinion education, and the dissatisfaction situations in Generation Z were examined. Before the conclusion part, the findings obtained from this analysis were discussed and recommendations were made.

Keywords: Relegious Education, Generation Z, Opinion, Family and Education, Dissatisfaction.

İÇİNDEKİLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU	ii
BİLİMSEL ETİK SAYFASI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ	x
KISALTMALAR	xiii
ÖN SÖZ	xiii
GİRİŞ.....	1
1. Araştırmanın Konusu.....	1
2. Araştırmanın Problemi.....	2
3. Araştırmanın Amacı ve Önemi	3
4. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıklar	4
5.Tanımlar.....	6
6. İlgili Çalışmalar	7
BİRİNCİ BÖLÜM	9
KAVRAMSAL ÇERÇEVE İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	9
1.1. Kuşak Kavramı	9
1.1.1. Kuşak Kavramının Tarihi Kökeni.....	11
1.2. Kuşaklar ve Özellikleri	14
1.2.1. Sessiz Kuşak	16
1.2.2. Bebek Patlaması (Baby Boomers Kuşağı-1946-1964) Kuşağı.....	17
1.2.3. X Kuşağı	18
1.2.4. Y Kuşağı	21
1.2.5. Z Kuşağı.....	24
1.2.5.1. Z Kuşağının Özellikleri	27
1.2.5.2. Z Kuşağı ve Diğer Kuşaklardan Farkları	29
İKİNCİ BÖLÜM.....	40
Z KUŞAĞI KAPSAMINDA AİLEDE DİN EĞİTİMİ.....	40

2.1. Din Eğitimi Nedir?.....	40
2.1.1. Aile Kavramı.....	41
2.1.2. Aile ve Eğitim Anlayışı	42
2.2. İslam’da Din Eğitimi ve Ailenin Önemi.....	42
2.2.1. Toplumlarda Maneviyat Eğitimi ve İslam’da Din Eğitimi	43
2.2.2. Türk Toplumunda Aile Kavramı	61
2.2.2.2. Zaman İçinde Ailede Değişim	73
2.2.2.3. Değişen Aile Yapısının Toplumsal Değerlerimize Etkisi.....	86
2.2.3. Aile Yapısının Değişiminde Kuşak Farklılıklarının Etkisi.....	89
2.2.4. İslam İnancında Ailede Din Eğitimi	92
2.2.5. Küreselleşme ile Ailede Din Eğitimi	100
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	110
Z KUŞAĞINDA AİLEDE KANAAT EĞİTİMİ.....	110
3.1. Tevekkül Kanaat İlişkisi	112
3.2. Rıza ve Kanaat İlişkisi	117
3.3. İtidal Kanaat İlişkisi.....	119
3.4. Şükür ve Kanaatkârlık ilişkisiF.....	122
3.5. Sabır ve Kanaatkârlık İlişkisi.....	127
3.6. Kanaatin İnsanın Sorumluluklarını Yerine Getirmedeki Rolü	131
3.7. Kanaat ve Şükür Sahibi Olmasının Önündeki Engeller.....	133
3.8. Kanaat Eğitimi ve Narsisim	137
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	141
Z KUŞAĞINDA KANAAT EĞİTİMİNE DAİR BULGULAR ve YORUM	141
4.1. Yöntem.....	141
4.1.1. Araştırmanın Modeli.....	141
4.1.2. Veri Toplama Araçları	142
4.1.3.Araştırma Grubu	143
4.1.4. Araştırma Soruları.....	144
4.1.5.Verilerin Toplanması	145
4.1.6.Geçerlilik ve Güvenilirlik	146
4.1.7. Analiz.....	147
4.2. Tartışma ve Yorum	219

SONUÇ VE ÖNERİLER	242
ERTÜRK Selahaddin, <i>Eğitimde Program Geliştirme</i>, Yelkentepe Yay., Ankara, 1984	248
KÖYLÜ Mustafa - ALTAÇ, Nurullah <i>Din Eğitimi</i>, Ensar Yay., İstanbul, 2016,	249
EKLER	252
Ek-1: Onay Belgesi	252
Ek-2: Görüşme Soruları	253
Ek-3: Çocuklarla Yapılan Görüşme Soruları.....	255
Ek-4: İntihal Raporu	256
ÖZGEÇMİŞ	257
Ek-4: Özgeçmiş	

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 4.1. Anne kanaat sahibi olmasına dair bulgular	150
Tablo 4.2. Babanın kanaat sahibi olması ve olmaması kategorisine ilişkin bulgular	150
Tablo 4.3. Annenin İhtiyaç fazlası eşyalara sahip olma durumu kategorisi	151
Tablo 4.4. İhtiyaç fazlası eşyalara sahip olma durumu kategorisi (Baba)	153
Tablo 4.5. Annenin kanaat Eğitimi Verirken İzlediği yollara ait bulgular	154
Tablo 4.6. Babanın kanaat eğitimi verirken izlediği yollara ait bulgular.....	157
Tablo 4.7. Annenin çocukların kanaat sahibi olmasında giyim tarzına dikkat ettiği hususlara dair bulgular	159
Tablo 4.8. Babanın çocukların kanaat sahibi olmasında giyim tarzına dikkat ettiği hususlara dair bulgular	161
Tablo 4.9. Annenin Çocukların ihtiyaçlarını ve İsteklerini karşılama konusunda harcamalarına dair tutumlarındaki bulgular	163
Tablo 4.10. Çocukların ihtiyaçlarını, isteklerini karşılama ve tutumlarına dair bulgular (Baba)	164
Tablo 4.11. Annenin Aile Bütçesini Aşan Bir Telefonu İsteyen Çocuğuna Karşı Tutumuna Dair Bulgular	166
Tablo 4.12. Aile Bütçesini Aşan Bir Telefonu İsteyen Çocuğuna Karşı Tutumuna Dair Bulgular (Baba).....	166
Tablo 4.13. Annenin Çocuklarını diğer insanlardan ayırt edici davranışları uygulama kategorisine dair bulgular.....	168
Tablo 4.14. Babanın Çocukların diğer insanlardan ayırt edici uygulama kategorisine dair bulgular	169
Tablo 4.15. Annenin Çocuğun günlük hayatında uyması gereken kurallar ve sınırlar hakkındaki tutumuna dair bulgular	171
Tablo 4.16. Babanın Çocuğun günlük hayatında uyması gereken kurallar ve sınırlar hakkındaki tutumuna dair bulgular	173

Tablo 4.17. Çocuğun sorumluluk sahibi olması ve yerine getirmesi gereken sorumluluklar kategorisine ait bulgular (Anne)	175
Tablo 4.18. Çocuğun sorumluluk sahibi olması ve yerine getirmesi gereken sorumluluklar kategorisine ait bulgular (Baba)	176
Tablo 4.19. Aile büyüklerinin ihtiyacının karşılaması tutumuna dair bulgular (Anne). 178	
Tablo 4.20. Babanın Aile büyüklerinin ihtiyacının karşılaması tutumuna dair bulgular	179
Tablo 4.21. Annenin Aile büyüklerinin Çocuk eğitimi konusundaki fikirlerine karşı tutumların kategorisine dair bulgular	180
Tablo 4.22. Babanın Aile büyüklerinin Çocuk eğitimi konusundaki fikirlerine karşı tutumların kategorisine dair bulgular	182
Tablo 4.23. Çocukların meslek seçiminde yönlendirilmesi kategorisine dair bulgular .	183
Tablo 4.24. Çocukların meslek seçiminde yönlendirilmesi kategorisine dair bulgular .	184
Tablo 4.25. Kanaat eğitiminde başarısız olunması sebeplerine dair bulgular (Anne) ...	186
Tablo 4.26. Kanaat eğitiminde başarısız olunması sebeplerine dair bulgular (Baba)....	189
Tablo 4.27. Çocukların istediği bir şeye sahip olduktan sonraki mutluluk sürecine dair bulgular (Anne).....	191
Tablo 4.28. Çocukların istediği bir şeye sahip olduktan sonraki mutluluk sürecine dair bulgular (Baba)	192
Tablo 4.29. Çocuğun doyumsuz olması kategorisine ait bulgular (Anne).....	192
Tablo 4.30. Çocuğun doyumsuz olması kategorisine ait bulgular (Baba)	193
Tablo 4.31. Çocukların paylaşabilme özelliği kategorisine ait bulgular (Anne)	194
Tablo 4.32. Çocukların paylaşabilme özelliği kategorisine ait bulgular (Baba).....	195
Tablo 4.33. Çocukların İstediklerini elde etme tutumları kategorisine ait bulgular (Anne)	196
Tablo 4.34. Çocukların İstediklerini elde etme tutumları kategorisine ait bulgular (Baba).....	198
Tablo 4.35. Çocuklarda kanaatin anlaşılma şekline dair bulgular	199
Tablo 4.36. Çocukların Kanaat sahibi olma konusundaki görüşlerine dair bulgular.....	201

Tablo 4.37. Çocuklara göre Anne ve babanın kanaat eğitiminde uyguladıkları metotlara dair bulgular	202
Tablo 4.38. Anne ve babanın çocukların isteklerini hangi durumlarda yerine getirdiğine dair tutumlarına ait bulgular	203
Tablo 4.39. Anne veya babanın çocuğun sahip olmak istediği şeyleri almadığındaki tutumu ve açıklamasına dair bulgular	205
Tablo 4.40. Anne ve babanın çocuğa başkalarından daha özel ve önemli olduğunu gösterme biçimine dair bulgular	206
Tablo 4.41. Çocuğun istediği şeylerin alma konusunda ailenin tutumu	208
Tablo 4.42. Çocukların aile bütçesine göre hareket etmesine dair bulgular	209
Tablo 4.43. Çocuklarda İhtiyaç fazlası eşyaya sahip olma durumuna dair bulgular	210
Tablo 4.44. Bir eşyaya sahip olmak istemesinin sebeplerine dair bulgular	211
Tablo 4.45. Eşyaya sahip olmada mutluluk hali ve paylaşabilme özelliğine dair bulgular	212
Tablo 4.46. Çocuklarda Eşyaların yeni modelleri çıktığında onlara sahip olma isteği..	213
Tablo 4.47. Çocuklarda İstedikleri şeylerin gerçekleşmesinden sonraki mutluluk hali.	214
Tablo 4.48. Çocukların aile içinde Sorumluluklara sahip olma ve yerine getirme bilincine dair bulgular	215
Tablo 4.49. Çocukların meslek seçimindeki istek ve beklentilerine dair bulgular .	217

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen madde
AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
b.	: Baskı
C.	: Cilt
ÇÜİFD	: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Çev.	: Çeviren/Çevirenler
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Ed.	: Editör
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MÜ	: Marmara Üniv.
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
SAV	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
t.y.	: Tarih yok
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	: ve benzeri
vs.	: ve saire
Yay.	: Yayınlar/Yayınları/Yayınevi
YYLT	: Yayımlanmış yüksek lisans tezi

ÖN SÖZ

Türkiye de 2000-2020 yılları arasında doğanların kabul edildiği, teknoloji ile bütünleşmiş, akıllı telefon, tablet ve bilgisayar gibi elektronik aletlerin adeta bir parçasıymış gibi hareket eden Z Nesli, geçmiş kuşaklardan çok farklı yönlerle karşımıza çıkmaktadır.¹ Bu kuşağın düşünme biçimleri, sosyalleşmeleri, iş görmeleri hatta tutku ve istekleri kendilerini yetiştiren ebeveynlerinden oldukça farklıdır. Toplumsal değerlerin daha az önemsendiği ve kültürel birikimlerimiz ve manevi değerlerimizin daha az hayatlarına taşıyan bu kuşak, sadece değişen yaşam şekillerinin değil eğitim ve aile kurumunun değişiminin bir sonucudur.²

Aile yapısının değişmesi ve çocuğun eğitiminin ailenin dışında farklı eğitici ve eğitim ortamlarında gerçekleşmesi sonucunda toplumlarda yüzyıllardır gelen değerlerin aktarımı ve inancın getirdiği manevi değerlerin öğretimini değiştirmiştir. Çocuğun ilk eğitim yeri ailedir. Çocukluk yıllarında çocuğun, özellikle aile yaşantısında görerek öğrendiği terbiye, karakter ve mizaç eğitimi şekillendirir.³ Ailenin, son zamanlarda hızla değişen ve dönüşen dünyanın bir parçası olarak bundan nasibini alması sonucu çocuk eğitimindeki rolü ve etkisi azalmıştır. Çocukların neredeyse ilk bebeklik zamanlarından başlayarak teknolojik aletlerle buluşması ilk terbiyecisi olan annelerine bu teknolojik aletler rakip olmuştur. Değerlerin aktarımında aile ilk ve önemli sırayı alırken, aile içinde kültür ve değerlerimizden uzak bir eğitim yapan elektronik aktörler çocuğun şekillenmesinde önemli yer edinmektedir. Aile içinde ana babanın dışında çocukların onlarla daha fazla zaman geçirdiği ve onlardan gördüklerini daha çok içselleştirdiği bir nesil olarak Z Kuşağı ailenin değerleri ve kültüründen uzaklaşmaktadır.

İnsanı ayakta tutan, huzurlu ve mutlu olmasını sağlayan inanç ve manevi değerler Z Kuşağında “çağın ruhu” kavramıyla paralel olarak azalmakta ve buna paralel olarak Z neslinin mutsuzluğu ve tahammül gücünün azalması dikkati çekmektedir. Özellikle bu çağda son dönemde materyalizmin etkisi ile bütün

¹ Aydın, G. ve Başol, O, “X ve Y Kuşağı: Çalışmanın Anlamında Bir Değişme Var mı”? Electronic Journal of Vocational Colleges, 2014, s.4

² Fatma Barborosoğlu, Nazife Şişman, Yeni Anne Babalar, İstanbul, İnsan Yay.,2021,s,26-7

³ Haluk Yavuzer, Çocuk Psikolojisi, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1996, s. 128

insanlığın maddecilik boyutuna evrilmesi neticesinde hedeflenen her şeyin maneviyattan ve ahlaki erdemden ziyade, madde ile ölçülür hale gelmesi günümüzde eskiye ait olarak değerlendirilen ve toplumsal açıdan temel ahlaki değerlerden olan kanaat eğitimi de oldukça zorlaşmaktadır.

Diğer yandan dijital teknolojinin günlük yaşamın şartlarını değiştirmesi hayatın çok yoğun ve hızlı bir şekilde yaşanmasına yol açmış durumdadır. Değerlerin aktarıcısı olan yaşlı kuşaklar bu teknolojik gelişimin göçebesi, çocuklar ise yerlisi haline gelmiştir. Bu durum büyüklerin tecrübesinin aktarılamaz bir yığın haline gelmesine sebep olmuştur.

21. yüzyılda oldukça zorlaşan ebeveynlik kavramı toplumu etkileyen en büyük sorun haline gelmiş bulunmaktadır. Pek çok beklentiler eklenen ve birçok eleştirilere maruz kalan ebeveynlerin işi oldukça zorlaşmış ve sorumlulukları da artmıştır. Yüksek beklentilerle karşı karşıya kalan anne babalar, kendi geçmişlerine bakarak bu zamanda ki çocukların karşılaştıkları problemleri, geçmişin tecrübesine dayanarak çözememektedirler. Geçmişte olmayan pek çok problemin ortaya çıkmasıyla birlikte toplumsal destek de nerdeyse ortadan kalkmış, önceden aile büyükleri gelecek kuşakların yetiştirilmesinde sorumluluk alırken şimdi ise bütün yük ebeveynlerin üzerindedir. Şimdilerde yeniden tanımlanan ebeveynlik kültürü geçmişin bilgi ve birikimini tarihin sayfalarında bırakmış gibi görünmektedir. Anne ve baba olma rolleri ve görevleri yeniden şekillenen bu yüzyılda yetiştirilen Z Kuşağı da diğer nesillerden oldukça farklı özelliklere sahip olmaktadır.⁴ Teknoloji ne kadar ilerlese de gündelik hayatın işleyişi hızlıca değişse de, insan daima bir takım manevi değerlere ihtiyaç duyacaktır. Bu değerlerden uzaklaştıkça anlam arayışının cevabını bulamayan insanın, mutsuzluk durumu aratarak devam edecektir. İnsanı anlamak ve değişimi fark edebilmek için bu çalışmamızda dünyanın her yönden değişime uğradığı bir dönemde dünyaya gelen Z Kuşağının ailede Kanaat eğitiminin nasıl gerçekleştirildiğini incelemeye çalıştık. Z neslini anlamak için, onları yetiştiren

⁴ Fatma Barborosoğlu, Yeni Anne ve Babalar, s.16

ailenin değişimini de dikkate alarak, bu nesli gerçekten ne kadar tanıdığımızı kendi kendimize öz eleştiri yaparak anlamlandırmaya da çalıştık.

Bu alışmamızda tarafıma yapmış olduğu yardım, yönlendirme ve destek konusunda yönlendirmeleriyle teşvik ve desteğini esirgemeyen değerli danışman hocam Dr. Öğretim yesi M. Fatih Turanalp'e, Prof. dr. Mustafa Tavukçu hocama ve fikir ve yardımlarıyla bana yardımcı olan ğretmen arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Fatma Songül AL

Konya, 2021

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın konusu, araştırmanın problemi, amacı, kapsam ve sınırlılıkları açıklanacaktır. Araştırmanın kavramları tanımlanacak, araştırmada izlediğimiz yöntemi açıklanarak ilgili çalışmalara değinilecektir.

1. Araştırmanın Konusu

Bu araştırmada, Z kuşağının manevi değerleri öğrenmesi ve ailede bu değerlerin nasıl aktarıldığı ve özellikle kanaat eğitiminin ebeveynler tarafından nasıl gerçekleştirilmeye çalışıldığını ele anlamıştır. Çocukların aile içi günlük yaşamında değerleri öğrenmesi ve karakter eğitimi onun bütün hayatının şekillenmesini sağlar.⁵ Son yüzyıllarda oluşan yaşam şekli ve sanayileşme, insan hayatında pek çok değişimi de beraberinde getirdi. Buna bağlı olarak insan yaşamında, özellikle toplumun temel taşı ailede, sahip olunan değerleri ve kültürel hayata ilişkin kuralları farklılaştırdı.⁶ Ailenin değişimi ile başlayan bu durum, karşımıza hızla değişen yaşam şekilleri, anne baba, çocuk ve dede nine arasında farklı üç kuşak oluşumuna yol açtı.⁷ Bunun sonucunda birbirini anlamakta güçlük çeken ve uyum sorunu yaşayan üç neslin bir arada yaşama becerisini neredeyse yitirdiği görülmektedir.

İnsanın anlam arayışının ve yaşam boyu mutluluğunu sağlanabilmesi İslam ahlakının temelini oluşturan kanaat sahibi olmasına bağlıdır. Bu ahlaki değer, ne kadar kuvvetli ise birey, insani olarak o derecede dengeli ve sağlıklı bir yaşam sürdürebilecektir. İnsanda ortaya çıkabilecek olan doyumsuzluk veya açgözlülük ise kanaatin tam tersi olarak ona hayatı boyunca mutsuzluk ve huzursuzluk verecektir. İncamız ve öğretilerimizin temelinde ahlaki değerlerin ve manevi eğitimin ailede olduğu genel kabul görmüş bir kuraldır. Çocuğun doğumundan itibaren ailede aldığı eğitim hayatı boyunca onu takip etmektedir. Çocuğun kanaat sahibi olması, ailenin ortaya koyduğu tutum ve davranışlar ile şekillenmektedir.

⁵ Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Eğitimi, İFAV, İstanbul, s.279

⁶ Nazife Şişman, Yeni insan, İnsan Yay., İstanbul,s.83-93

⁷ Kuşak Çatışması, Zeki Duman, Mobel, s.113

21. yüzyılda değişen ve küreselleşen dünyada, aile de bu değişimden nasibini almıştır. Dünyanın pek çok yerinde ailenin birçok fonksiyonu değişmiş ve çocuğun eğitimine olan katkısı ya da etkisi azalmıştır. Ailede hangi değişikliklerin meydana gelmesi sonucu bireylerde daha kanaatsiz hale getirdiği n bilinmesi önemlidir. Kanaat sahibi olmak, bireyin iç huzuru ve mutluluğu için bir zorunluluktur denilebilir. Öyle ki bireyin hayat şartlarının her geçen gün kolaylaşması hiçbir zorlukla karşılaşmayacağı anlamına gelmediği gibi çocuklara her adımda daha da kolaylaştırılmış hayatlar sunmakta, onları ilerleyen yaşamlarında daha savunmasız bırakmaktadır. Dolayısı ile bu araştırmanın son bölümlerinde ailelerin kanaat eğitimi ve bu eğitim sürecinde aileleri başarısız kılan unsurlar ile Z kuşağı çocuklarında oluşan doyumsuzluğun sebeplerine cevaplar aranmıştır.

2. Araştırmanın Problemi

Türkiye’de 2000 Yılından sonra doğduğu kabul edilen, Z Kuşağı olarak adlandırılan bireylerin,⁸ “Ailede anne ve babalar ve diğer aile büyükleri tarafından kanaat eğitimi nasıl verilmektedir? Ve buna etki eden unsurlar nelerdir? Sorusunun cevabı yapmış olduğumuz çalışmanın ana ögesidir. Bununla birlikte araştırmanın alt problemleri ise şunlardır.

Z Kuşağının karşımıza çıkan özelliklerinden biri olan doyumsuzluk, mutsuz ve memnuniyetsizlik durumları ve eski nesillere nazaran artan bu olumsuz duruma karşın Z kuşağının kanaatsiz olmalarının sebepleri

Kanaat eğitiminde anne ve babanın izlediği yollar

Kanaat eğitiminde anne ve babayı zorlayan durumlar

Anne babanın tutum ve davranışlarının çocuğun kanaat sahibi olmasında etkisi

Ailenin alışkanlıkları ve tutumları ile çocukta ortaya çıkan doyumsuzluğun ilişkisi

⁸ Evrim Kuran, Bir Kuşağı Anlamak, Mundi, İstanbul,s.31

Ailenin tüketim alışkanlığının kanaat eğitimindeki rolü

3. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmanın amacı, ailede Z Kuşağının kanaat eğitimini nasıl gerçekleştirdiğine dair bilgi toplamaktır. Bu çalışmamızda ailenin izlediği yolların araştırılması ve çocukta oluşabilecek doyumsuzluğun sebeplerini öğrenmek amaçlanmıştır. Çocuklarda oluşan doyumsuzluğun sebepleri nelerdir sorusuna ve kanaatkâr olmayı engelleyen anne baba tutumları incelenerek bu konularda cevaplar aranmıştır. Bunlar; ailenin tüketim alışkanlıkları ve anne babanın çocukların isteklerinin yerine getirme sıklığı veya durumları, çocukların gelecekte seçeceği meslekle ilgili beklentileri ve ebeveynlerin çocukların aşırı istekleri karşısında edindikleri tutumları öğrenilerek, Z neslinde kanaat sahibi olmanın nasıl gerçekleştirildiğinin ya da nasıl gerçekleştirilemediğinin bilgisine ulaşılmak istenmiştir.

Çeşitli araştırmalardan elde edilen bilgilere göre; küreselleşen ve hızla gelişen dünyamızda, aile yapısının da değişime uğraması bir takım sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Bazı insani özelliklerin ve değerlerin kaybolma sürecine girmesi ile insanı ayakta tutan ve zorluklara karşı dirençli kılan değerlerin kaybolduğunu göstermektedir.⁹ İnsanın mutluluğu ile kanaat sahibi olması arasında doğru bir orantı vardır. Kanaat kişinin elinde olana razı olması ve yapabildiğinin dışında hırs ve ihtirasla hareket etmemesi kendisinin olmayana göz dikmemesidir.¹⁰ Bireylerin manevi dünyasının sağlıklı olması ve buna bağlı olarak maddi hayatının da düzgün ve huzurlu olması, dini ve toplumun birikimleri sonucu oluşan manevi değerlere bağlı olduğu görülmektedir. İnsanın doğuştan getirdiği şartlar ve zamanın değişimiyle ortadan kalkmayacak fitrat gereği olan davranış ve inanma, teslim olma, rızaya boyun eğme gibi manevi değerler dediğimiz ihtiyaçları karşılanmazsa mutsuz olduğu aşikâr bir şekilde ortaya çıkmaktadır. İnsan için gerekli olan pek çok değer birlikte yaşanması ile ortaya çıkan kanaat anlayışı, bireyin ve toplumun hayatından

⁹ Zeki Duman, Kuşak Çatışması, Mobil Yay., Ankara, 2019, s.31-33

¹⁰ MUSTAFA ÇAĞRICI, "KANAAT", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kanaat> (07.09.2021).

uzaklaştığı takdirde, insanın sağlıklı ve mutlu yaşam dengesi bozulmaktadır. Bundan dolayı insan ve toplumlar için önemli bir yere sahip olan kanaat anlayışı yeni nesil diye adlandırılan, Z kuşağına hangi eğitim süreci ile öğretildiği ve onlarda nasıl bir kanaat anlayışı oluşturduğu önemlidir. Son yüzyılda ülkemizde ve dünyada değişen yaşam şartları sadece yeni nesli değil, onları yetiştiren aile ve eğitimcileri de etkilemektedir. İnsanların farkında olmayarak ya da bilinçli bir şekilde değişimi neticesinde, olumlu veya olumsuz ortaya çıkan durumları bilmek, insanın anlam arayışı ve dengeli bir hayat sürmesi açısından önem arz etmektedir. Kanaat sahibi olmanın tam tersi olan doyumsuzluğun bu nesil üzerinde sosyal ve psikolojik olarak ne tür etkiler oluşturduğunu tespit edebilmek ve eğitim sistemlerinde buna çözümler sunabilmenin temeli, sürecin nasıl işlediğini bilmekten geçmektedir.¹¹ Dolayısı ile bu çalışma ailenin çocuğunun kanaat eğitimini gerçekleştirirken uyguladığı yöntemleri ve değişen şartlar karşısında ortaya çıkan durumlarını incelemektedir. Ayrıca ailenin bu duruma adaptasyonu ve gerçekleşen değişimlerin, doyumsuzluğa neden olan etkilerinin neler olduğunun açıklanması açısından son derece önemli olduğu düşünülen konuları araştırmıştır.

4. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıklar

Bu araştırma 2000 Yılından sonra dünyaya gelen Z Kuşağının Aile tarafından nasıl kanaat eğitimi yapıldığına dair bir çalışmadır. İlk aşama olarak, yapılmış çeşitli araştırma ve çalışmalar incelenerek literatür çalışması yapılmıştır. Teorik kısımda Ailede kanaat eğitimin nasıl gerçekleştiğinin anlaşılması için kuşak, Z Kuşağı, aile ve Ailede din Eğitimi, kanaat eğitimi ve ona bağlı değerlerin kavramları açıklanmıştır.

Kanaat eğitimin ailede nasıl gerçekleştiğine dair literatür taramasında yeterli yazın bulunmaması nedeniyle, uygulanan alan araştırmasında yüz yüze görüşme planlanmıştır.

¹¹ Ayşe Yanık, Ben niye Doyumsuzum Anne, s.37

Çalışmanın uygulama kısmı; 01.12.2020 ile 01.04.2021 tarihleri arasında görüşmeler yapılmış olup dört ay sürmüştür. Görüşmeler yarı yapılandırılmış sorular şeklinde gerçekleştirilmiştir.

Görüşme yapılan çalışma grubu Z Kuşağı kapsamında 2011 ile 2003 doğumlu bireyler ve onların anne ve babalarını kapsamaktadır. Gençlerden oluşan çalışma grubundakilerin farklı okullardan olmasına dikkat edilmiştir. Bunlar ortaokul ve imam hatip ortaokulu, Anadolu lisesi, teknik lise, fen lisesi ve imam hatip lisesi ve özel okullara devam eden öğrencilerdir. Anne ve babaların yaş Aralığı 33 ile 51 arasında olup farklı eğitim düzeyleri arasında bulunmaktadır. İlköğretim, lise, üniversite ve yüksek lisans, doktora ve üstü eğitim düzeyine sahip ebeveynler ve çocukları Konya ve ilçeleri, İstanbul, Ankara’da ikamet etmektedirler. Farklı meslek gruplarına sahip olan anne ve babaların farklı kültürel özelliklerde olması hedeflenmiştir. Görüşmelerin bir kısmı yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Bir kısmı ise Covid-19 salgını sebebiyle alınan tedbirlerden dolayı online ortamda gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın uygulama kısmında sınırlı sayıda aile ve gençle görüşülmüş olması ve Türkiye’de belli bölgelerde bulunan kişilerle yapılması genel hakkında tam olarak bilgi elde edilmesine olanak sağlamamaktadır.

Z kuşağında ailede kanaat eğitiminin yöntemleri, kanaat eğitimi zorlaştıran durumlar ve çocuklarda doyumsuzluk durumları tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın sınırlılıkları içerisinde soruların yöneltildiği bireylerin eğitim seviyeleri soruların cevaplanmasında önemli bir rol oynamıştır. Araştırmanın örnekleminde ise, tamamen doğal bir yöntemle, birçok alanda görev yapan ve farklı gelir düzeyine sahip aile bireyleri ile bu görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

5.Tanımlar

Kuşak Kavramı: Türk Dil Kurumu, yeni bir anlayışa yeni bir yaşama duyusuna yeni biçimlerde birleşen, eskiden belirgin çizgilerde ayrılan kişilerin

topluluğu¹² olarak tanımlanmaktadır. Bu kavram ayrıca “ Düşünceleri duyguları ve yaşam tarzları benzeyen ve unsurları oldukları toplumu etkileyen büyük olaylara benzer tepkiler veren ortak fiziksel, entelektüel ve ahlaki koşullarda yaşayan insan topluluğu, yaş grubu olarak .”¹³ Tanımlanmaktadır.

Z Kuşağı: 2000 yılı ve sonrasında doğanların oluşturduğu kuşağa verilen addır.¹⁴ Türk Dil Kurumu Felsefe Terimleri Sözlüğü, kuşak kavramını, “aşağı yukarı benzer yıllarda doğmuş olup aynı çağın koşullarına sahip olan, dolayısıyla birbirine benzer sıkıntıları, yazgıları yaşamış, benzer ödevlerle yükümlü olmuş kişiler topluluğu” olarak tanımlamaktadır.¹⁵ Bu kuşak tamamen teknolojik bir çağda doğduklarından teknoloji ile iç içe yaşamaktadırlar. Bu nedenle bu kuşağın üyelerine Kuşak I, İnternet Kuşağı, Next Generation ya da İgen adları verilmektedir. Bir diğer adları ise “Instant Online (Her daim çevrimiçi) kuşağıdır”.¹⁶

Aile: Aile, biyolojik ilişkiler sonucu insan türünün devamını sağlayan, toplumsallaşma sürecinin ilk ortaya çıktığı, karşılıklı ilişkilerin belirli kurallara bağlandığı o güne dek toplumda oluşturulmuş maddi ve manevi zenginlikleri kuşaktan kuşağa aktaran, biyolojik, psikolojik, ekonomik, toplumsal, hukuksal ve benzeri yönleri bulunan toplumsal bir kurumdur. Şeklinde açıklanabilir.¹⁷

Din Eğitimi: “ Dinden gelen bilgilerle, eğitim bilimin bilgilerini birleştirerek, İnsanların Allah’ın iradesine uygun kişiler olarak yetiştirilmesine”¹⁸ denir.

Kanaat: Kanaat Sözlük anlamında “*payına razı olma*” manasında mastar olan kanaat terim olarak “*Kişinin azla yetinip elindekine razı olması, kendisinin ve sorumluluğu altında bulunan kişilerin ihtiyaçlarını imkânları ölçüsünde*

¹² (<https://www.tdk.gov.tr/icerik/diger-icerikler/tumsozlukler/>)

¹³ Zeki Duman, Kuşak Çatışması, s.190

¹⁴ Kuşak Kavramına disiplinler arası Bakış, s.216

¹⁵ TDK, Türk Dil Kurumu Felsefe Terimleri Sözlüğü, “*Kuşak Kavramı*” s.216

¹⁶ Aydın, G. ve Başol, O., “*X ve Y Kuşağı: Çalışmanın Anlamında Bir Değişme Var Mı?*”. Electronic Journal of Vocational Colleges, 2014, s.4

¹⁷ A. Yapıcı, “*Türk toplumunda aile ve eğitim ilişkisi*”. International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish of Turkic, 2010, 5 (4)

¹⁸ Suat Cebeci, Din Eğitimi Bilimi, s.28

karşılayabileceği maddî imkânlarla yetinip başkalarının elindeki şeylere göz dikmemesi ve aşırı kazanma hırsından kurtulması” şeklinde açıklanmaktadır. Hırs, tamah, (hazlara düşkünlük) ve tûl-i emel gibi kavramlarla ifade edilen mal ve dünya tutkusunun kalpten silinmesiyle kazanılan ahlâkî bir erdem olarak değerlendirilmektedir”¹⁹.

6. İlgili Çalışmalar

Literatürde ülkemizde çocuğun kanaat eğitimiye yönelik yeterli araştırmanın yer almadığı görülmektedir. Bu alanda yapılan bazı çalışmalarında çoğunlukla kısıtlı birkaç çalışmadan ibaret olduğu incelemelerimizde ortaya çıkmıştır. Şükür ve Kanaat psikolojisi ve eğitimi adı altında Prof. Dr. Hüseyin Peker’e ait 2017 yılında yayımlanmış kitap ile Uzman Psikolog Ayşe Yanık’ın hazırlamış olduğu Anne ben niye doyumsuzum? Adlı 2014 yılında yayımlanmış kitapları ile birkaç akademik makaleden oluştuğu görülmüştür. Bu konuda yüksek lisans ve doktora alanında akademik tez çalışmasına rastlanmamıştır.

Hüseyin Peker’in hazırladığı kitapta şükür ve kanaatin ahlaki değer açısından ne kadar önemli olduğunu, bireyin bu kitabı okumakla kendisini anlamaya ne kadar yakınlaşacağını ve geleceğine umutla bakmanın şükürle ve kanaatle sağlanabileceğinden, kişinin kendisi ile barışık yaşayabilmesinin şükür ve kanaatle mümkün olabileceğinden bahsetmektedir.

Ayşe Yanık tarafından kaleme alınan kitapta ise modern zamanların insanların gereksiz tüketime yönlendirilerek ruhen hasta edildiğini bu hastalığın tedavisinin ise şükretmek ile çözümlenebileceğinden bahsedilmektedir. Her zaman daha yeni olanın peşinden koşmakla doyumsuzluğun daha da arttığını ve bütün bir insanlığın doyumsuzluk hastalığından bahsedilmekte, bunun ilacının da şükürün insan hayatına yeniden kazandırılmasından bahsedilmektedir. Görüldüğü üzere her iki çalışma da sadece toplumun doyumsuzluğunu gidermenin şükür ve kanaati

¹⁹ İslam Ansiklopedisi, *Madde Tdv İslâm Ansiklopedisi’nin 2001 Yılında İstanbul’da Basılan C.24, s.289-290*

eğiminden bahseden genel kapsamda çalışmalardır. Özellikle ilkokuldan üniversiteye kadar öğretimin her döneminde Kanaat konusunda eğitim müfredatı hazırlanmalıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde Kuşak kavramı, kuşak kavramının tarihi kökeni ve kuşaklar ve özellikleri, Z Kuşağı ve Bu kuşağı diğer kuşaklardan ayıran farkları anlatmaktadır. Kuşakların kendi aralarındaki bariz farklılıklar ile sosyal, duygusal, dinsel, maddi ve manevi hassasiyetler gibi kuşaklara ait gelişim özellikleri incelenmiştir. Daha sonra da Z kuşağında din ve değerler eğitimi ile Z kuşağında kanaat eğitimi ve aile faktörü kavramına geniş bir perspektifle yer verilmiştir.

1.1. Kuşak Kavramı

Kuşak kavramını tanımlarken “Yaklaşık olarak aynı yıllarda doğmuş, aynı çağın şartlarını, dolayısıyla birbirine benzer sıkıntıları, kaderleri paylaşmış, benzer ödevlerle yükümlü olmuş kişilerin topluluğu ve yaklaşık yirmi beş, otuz yıllık yaş kümelerini oluşturan bireyler öbeği, göbek, nesil, batın, kuşak şeklinde ifade edilmektedir”.²⁰ Başka bir tanımlama da ise Kuşak kavramı; belli bir zaman aralığında doğan, yaş grupları olarak gelişim yıllarında ve sosyalleşme süreçlerinde aynı tarihî, sosyolojik, ekonomik olaylardan ve teknolojik gelişmelerden etkilenmeleri nedeniyle inanç, tutum, değer ve davranışlarında da benzerlik olan gruplar biçiminde tanımlanmaktadır.²¹

Her dönemin kabul görmüş değerleri, kültürel kodları ve bunların şekillendirdiği düşünce ve davranış kalıpları ve söylemleri vardır. Bunları anlamak ve çeşitli öngörülerde bulunabilmek için; bu dönemlerin kuşaklar üzerinden ele alınması daha gerçekçi sonuçlara ulaşabilmek için yararlı olacaktır.

²⁰ Başgözde, P. ve Bayar, N.A. (2015). Eko otellerden hizmet satın alımında kuşaklar arası farklılaşmalar üzerine bir çalışma, Sosyo Ekonomi, 23(24).118-130

²¹ Sebahattin Karaaslan, Dinçer Ölçüm ve Soner Polat, “Kuşaklararası farklılıkları örgütler üzerinden anlamak: Bir alan araştırması Kuşaklararası Çatışma ve Ebeveyn İlişkileri”, Ankara Üniv., YYLT, Ankara, 2014, s.113

Kuşaklar, yetiştirme tarzları ve içerisinde bulundukları ortamın değişimlerinden kaynaklanan farklılıklara sahiptirler. Bu farklılıklar; kuşaklar arasında hem karakter hem çalışma yaşamları hem de sosyal hayatlarında önemli ayrılmalar olduğunu ortaya koymaktadır²².

Kuşaklar, yaşam tarzı, üretim, tüketim alışkanlıkları, kültür, sanat, politika, teknoloji, giyim, kuşam, gıda, çalışma yaşamı, aile yapısı, iletişim, medya gibi farklı alanları etkilemekte ve bu alanlardan etkilenmektedirler. Bu etkileşimler de, kuşakların sınıflandırılması ihtiyacını gündeme getirmiştir. Her bir kuşağın üyeleri, doğarlar, okula başlarlar, çocuk sahibi olurlar ve hemen hemen hepsi aynı yaşlarda emekli olurlar. Savaş, ekonomik kriz, teknolojik gelişme gibi sosyal değişimleri yaşadıklarında da hepsi birbirine yakın yaşadıkları. Yaşanan tüm bu değişimlerin birçoğunun yaşamında benzer etkiler yaratabilmesini mümkün kılmaktadır²³.

Kuşak algısının tarihsel gelişimi incelendiğinde ise disiplinler arası farklı tanımlar yapıldığı gözlemlenmiştir. Bununla ilgili yapılan akademik çalışmalar yazınlara göre farklılıklar göstermektedir. Bireyler arası farklılıklardan dolayı ortaya çıkan kuşak/nesil kavramı; tarihsel, sosyolojik, psikolojik ve yönetim bilimleri gibi sıralanabilen disiplinler açısından önemli araştırma ve çalışma alanlarının ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. Böylelikle dünya genelinde yapılan çalışmalardan ülke ve kültürel farklılıklar bazında da kuşak ayrımları tanımlanmış ve kültürel olgulara göre sınıflandırmalar yapılmasına olanak sağlanmıştır. Bu sınıflandırmalar ve tarihsel aralıkların, sosyal olaylar ve kültürel etkilere göre farklılık gösterdiği akademik ve edebi yazınlarda karşımıza çıkmaktadır. Bu tanımlamalar genel olarak, Gelenekselciler, Sessiz Kuşak, Baby Boomer Kuşağı, X Kuşağı, Y Kuşağı ve henüz hazır zamanda gündeme gelmeye başlayan Z kuşağını içine alarak yapılmıştır. Birbirinden farklı özelliklere sahip olan bu kuşakların birlikte yaşıyor olmaları, sahip

²² Mustafa İlter, “Bizim Kuşak”, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE Dergisi, 2014/1, S.19 s.165

²³ Gizem Etlican, “X Ve Y Kuşaklarının Online Eğitim Teknolojilerine Karşı Tutumlarının Karşılaştırılması”, Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniv., SBE., İstanbul, 2012, s.33

oldukları kültürel zenginlikleri ve kolektif bilinç paylaşımı ile birlikte, başta iletişim sorunu olmak üzere pek çok sorunları ve çatışmaları da beraberinde getirmektedir²⁴.

Kuşak kavramını birçok şekilde tanımlamak için farklı ilim dallarında farklı tanımlar bulunmaktadır. Her bir tanımın ön plana çıkardığı farklı vurgular mevcuttur. Ancak, söz konusu farklı çalışmalar içinde ortak noktalar vurgulanıp; belirli bir tarihsel deneyime birlikte tanıklık etmek ve yaşanan benzer deneyimlerden hareketle benzer davranışlar sergilemek ön plana çıkmaktadır.

Bütün dünya da olduğu gibi ülkemizde de bu kuşakların sıralanması ve belirli periyotlara ayrılmasının kabul edilmiş olmasına karşın bu alanda yapılan akademik çalışmaların son derece kısıtlı olduğunu ifade etmekte mümkündür. Bu kuşak kategorilerinin elbette aynı dönemde yaşayan kişilerin aynı sorunlardan etkilenmesi doğaldır. Ancak, her ülke vatandaşları üzerinde farklı etkiler meydana getirmesi de olasıdır. Kaldı ki aynı dönemde Avrupa da, Amerika da veya dünyanın başka bir yerinde örneğin üçüncü dünya ülkelerinde yaşayan bireyler üzerinde aynı oranda etki ettiğini söyleyebilmekte pek mümkün değildir.²⁵

1.1.1. Kuşak Kavramının Tarihi Kökeni

İnsan topluluklarını tarihsel ve biyolojik olarak incelemek adına nesillere bölme fikri antik Yunanlı filozoflara kadar giden bir yöntemdir. Bu yöntemle nesiller, doğalarına, geleneklerine, biyolojik yaşlarına ve içinde bulundukları grubun yarattığı sosyal değişimlerin devamlılığına göre kategorize edilmiştir. Gasset'in ve Fransız Annales ekolünün metinlerinde nesil ayrımları ele alınmıştır. Ancak Mannheim'in 1923'te yazmış olduğu "*Nesiller Problemi (The Problem of Generations)*" isimli makalesinde nesiller en sistematik ve temellendirilmiş biçimde ve sosyolojik bakışa uygun olarak ele alınmıştır. Mannheim, makalesinde "Yaşlar

²⁴ Orhan Adıgüzel, Zeynep H. Batur ve Nisa Ekşili, "Kuşakların Değişen Yüzü ve Y Kuşağı İle Ortaya Çıkan Yeni Çalışma Tarzı: Mobil Yakalılar", Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, Dergisi, 2014/1, S.19, s.242

²⁵ Lower, J., Brace Yourself Here Comes Generation Y, Critical Care Nurse, 28 (5),2008, s. 80-85.

sosyolojisi” yaratmaktan yana değil, net ve saptanabilir ayrımlara sahip olan tarihsel grupları bir arada incelemek istediğini söylemiştir.²⁶

Kuşaklararası çeşitlilik konusuna olan ilgi 21. yy. birlikte dikkat çekici bir düzeyde artmıştır. Bu ilginin artmasındaki önemli rolü, insan kaynakları araştırmacılarının iş dünyası için yaptığı çalışmalar ve medya dünyasının farklı kitlelere ulaşma isteği yapılan çalışmaları üstlenmektedir.²⁷ İnsan kaynakları araştırmacıları, hem iş dünyası, hem de medya, nesillerin farklı özelliklerini ortaya koyarak onlar için en uygun üretim yöntemlerini ortaya çıkarmak istemişler ve bu konuda Adam Smith, Frederick W. Taylor, Durkheim gibi kuram bilimciler ciddi çalışmalar yapmışlardır. Diğer yandan tüketime dayalı çalışmalar konusunda da bu bilimsel çalışmaların yoğunlaştığını görmekteyiz. Özellikle reklam sektörünün hızla gelişiminin buna örnek teşkil ettiğini söyleyebiliriz.

Kuşaklar konusunda yapılan akademik çalışmalar genellikle farklı nesillerin ayırt edici özelliklerini sıralamayı amaçlayan ve bilhassa kuşak kavramının geçerliliği üzerine yapılan çalışmalardır. Kuşaklarla ilgili ilk bilimsel çalışmaların 1830-1840 yılları arasında yapıldığını söylemekle birlikte, özellikle Auguste Comte tarafından yapılan çalışma önem arz etmektedir. Comte, insan hayatının süresinin toplumsal evrimde önemli bir rol oynadığını ve İnsanın bilgi ve tecrübelerinin bir kuşaktan diğer bir kuşağa aktarımı ile sağlamakta olduğunu bir neslin keşfinin, diğer neslin keşiflerine ortam hazırladığını ifade etmiştir.²⁸

Başka bir görüşe göre; kuşak kavramının tarihsel kökeni Mannheim’ın (1893-1947) eserlerine dayandırılmaktadır. Mannheim, kuşak kavramını “aynı dönemde doğan bireyler arasında benzer sosyal ve entelektüel etkilere maruz kalma sürecinin

²⁶ Tuna Çağlar Topgül, “Y Nesli Üzerine Sosyolojik Bir Analiz”, Yüksek Lisans Tezi Ankara, 2015, s.23

²⁷ Hatice Özkoç ve Bayraktaroğlu Funda, “Kuşak Kavramına Disiplinler Arası Yeniden Bakış”, İstanbul, 2017, s.31

²⁸ Ali Demir, Hatice Özkoç ve Uğur Damgacı, “Kuşak Kavramına Disiplinler Arası Bir Bakış”, Kuşakların Yaşam Memnuniyeti Açısından Farklılıklarının İncelenmesi, İstanbul, 2017, s.79

sonunda meydana gelen olaylarla kitleselleşen olgular” olduğu görüşündedir. Mannheim, kuşağı toplumsal bir konumlama olarak tanımlar.²⁹

Mannheim, kendi zamanındaki gençliğin hem politik hem de sosyal tutumlarının önemli bir noktaya geldiğini savunmuştur. Ona göre; her nesil yaşlandıkça geleneksel değerlerinde ve ilkelerinde bir değişimin olduğu görüşünü dile getirmiştir. Ona göre, toplumsal değişim hızla gerçekleştiği için geleneksel değerler kaybolabilmekteydi. Modernleşmenin etkisiyle yaşlılara saygının azalması değerlerin ve geleneksel öğretilerin değer görmediği bir gençliğin olduğu Mannheim tarafından ortaya atılan bir düşüncedir. Çoklu kuşaklar kavramını ilk kullanan Mannheim’dir. Ona göre bir kuşağın süresi 30 yıldır. İlk 30 yılda insan öğrenme aşamasındadır. Sonraki 30 yıl ise aktif olarak yaşamın içinde olduğu süredir ki o kuşağın etki ettiği zaman olarak ifade edilir. 60 Yaşından sonra kişilerin aktif hayattan yavaşça çekildiği görüşündedir. Mannheim, kuşakları özellikle 30 yıllık zaman dilimlerinde tanımlamıştır.³⁰ Günümüzde ise konunun bu kadar gündeme gelmesinde etkili olan William Straus ve Neil Howe’nin 1990’larda gerçekleştirdiği akademik çalışmalar önemli role sahiptir.³¹ Howe ve Straus’un çalışmalarının ana eksenini olan “Kuşak Teorisi” günümüzde sıkça söz edilmeye başlayan kuşak sınıflandırmasının modern anlamda temel alt yapısını oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Türk Dil Kurumu Felsefe Terimleri Sözlüğü, kuşak kavramını, “Aşağı yukarı benzer yıllarda doğmuş olup aynı çağın koşullarına sahip olan, dolayısıyla birbirine benzer sıkıntıları, yazgıları yaşamış, benzer ödevlerle yükümlü olmuş kişiler topluluğu” olarak tanımlamaktadır.³² Bu temel tanımlamaya dayanarak ayrıca aynı dönemin bireyleri olmasına karşın yaşamış oldukları toplumsal sınıf içerisinde bazı değişken farklılıklar olabileceğini de söylemek gereklidir.

²⁹ Özkoç ve Bayraktaroğlu, “*Kuşak Kavramına Disiplinler Arası Yeniden Bakış*”, İstanbul, 2017, s.34

³⁰ Ali Demir, Hatice Özkoç ve Uğur Damgacı, “*Kuşak Kavramına Disiplinler arası Bir Bakış*”, *Kuşakların Yaşam Memnuniyeti açısından Farklılıklarının İncelenmesi*, İstanbul, 2017, s.80

³¹ Evrim Kuran, “*Z Kuşağı ve Bir Kuşağı Tanımak*”, İstanbul, 2019, s.25

³² TDK, Türk Dil Kurumu Felsefe Terimleri Sözlüğü, “*Kuşak Kavramı*” s.216

Bilindiği üzere toplumlarda tarihsel olaylar geçmişten günümüze kadar kuşakların özelliklerinin gerçek hayata etki etmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Nesillerin birbirlerinden farklı özellikleri her kuşağın kendi döneminde önemli gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Başka bir ifadeyle kuşak sınıflandırmasında, aynı zaman aralığında doğmuş, yaşadıkları zamanın sosyal, ekonomik, kültürel, siyasal olaylarından ve hâkim değerlerinden etkilenmiş kişiler ve bu kişilerin oluşturduğu topluluklar diye de tanımlanabilir.

1.2. Kuşaklar ve Özellikleri

Dünya genelinde yapılan çalışmalarda³³ ülke ve kültürel farklılıklar bazında kuşak ayrımları tanımlanmış ve kültürel olgulara göre sınıflandırmalar yapılmıştır. Özellikle bir arada yaşayan farklı kuşaklara hitap etmek ve bir arada yaşam sırasında oluşan sorunların çözümünde kullanılmak üzere ülkelerde kuşakların sınıflandırılması çalışmaları yapılmıştır.

Bu sınıflandırmalar ve tarihsel aralıklar, sosyal olaylar ve kültürel etkilere göre de farklılık göstermektedir. Farklı araştırmacılar tarafından farklı tarihler arasındaki sınıflandırmalar karşımıza çıkmaktadır. Bu araştırmacıların çalışmaları farklı görüş ve bulgulara dayandığı gibi, farklı ülkelerdeki kültürlerin de etkisi ile değişiklikler oluşturabilmektedir. Kuşaklar, sadece doğdukları zaman dilimleri göz önüne alınarak sınıflandırılmaz, aynı zamanda kuşakları oluşturan topluluğun düşünceleri, hissettikleri ve deneyimlerinin tanımlanması da, onları sınıflandırmak için kullanılmaktadır.³⁴ Genel olarak kuşak Teorisi'nin yanında, çağdaş nesillerin yaşadığı bölgelere veya yaşam şartlarına göre aynı kuşak içerisinde farklı tutumlar oluşabildiği de göz ardı edilemez.

Geleneksel olarak tarihsel süreç içerisinde kuşaklar kategorize edilirken, ebeveynler ve onların çocuklarının dünyaya geliş tarihleri arasındaki süreç göz önüne

³³ Ali Demir, Hatice Özkoç ve Uğur Damgacı, “*Kuşak Kavramına Disiplinler Arası Bir Bakış*”, *Kuşakların Yaşam Memnuniyeti Açısından Farklılıklarının İncelenmesi*, İstanbul, 2017, s.79

³⁴ Nisa Eksili, “*Çalışma Yaşamının Değişen Yüzü ve Y Kuşağı ile ortaya Çıkan Yeni Çalışma Tarzı*”, Süleyman Demirel Üniv., SBE., Dergisi Yıl: 2014/1, S:19 s.170

alınmaktaydı. Günümüzde, kuşaklar kategorize edilirken, sosyolojik etkiler de göz önünde bulundurularak kuşakların sınıflandırılması yoluna gidilmiştir. Kuşaklar ile ilgili kesin tarihler belirlenememekle birlikte; ortalama yaş aralığındaki bireylerin, dönem içerisinde yaşadığı tarihsel olayların (siyasi, ekonomik, kültürel) izdüşümü o dönem içerisindeki insanları etkilemektedir. Böylelikle aynı kuşağın içerisinde yer alan bireyler, iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin yanı sıra sosyokültürel ve siyasi olayların etkisiyle çevresini ve hayatı algılama biçimleri de değişebilmektedir. Yaşanan bu gelişmeler ile ortaya çıkan kolektif bilinç, insanların yaşam biçimlerini, kavramlar üzerindeki algılarını değiştirmektedir. Kuşakları adlandırmakta kullanılan yıllar ve dönemler farklı olsa da araştırmaların sonucunda ortak nesillerin profillerinde belirgin özellikler görülmektedir.³⁵

Bu tanımlamalar genel olarak, Sessiz Kuşak, (Baby Boomer Kuşağı), X Kuşağı ve Y Kuşağı ve günümüzde adından sıkça söz edilen Z kuşağını içine alarak yapılmıştır. Birbirinden farklı özelliklere sahip olan bu kuşakların birlikte yaşıyor olmaları, sahip oldukları kültürel zenginlikleri ve kolektif bilinç paylaşımı, en başta iletişim sorunu olmak üzere pek çok sorunları ve çatışmaları beraberinde getirmektedir.

Her kuşağın kendine özgü karakteristik özellikleri, değer yargıları ve tutumları, güçlü ve zayıf yönleri bulunduğu, sıklıkla ifade edilen bir gerçekliktir. Bununla birlikte herhangi bir nesli (X,Z ve Y gibi) ifade ederken kalıplaşmış ifadelerin olduğunu da akılda tutmak gereklidir. Bu sınıflandırma dönemsel açıdan doğru bir tanımlama olmakla birlikte tam olarak her bireyin deneyimleri ve yaşam biçimleri nazara alındığında tam bir karşılığı olmadığını da bilmek gerekmektedir.

Nesillerin karşılaştırılması üzerine ABD de yapılmış çalışmalarda şu şekilde bir sıralama mevcuttur: II. Dünya savaşından sonra 1946'dan itibaren 1964'e kadar Bebek Patlaması Nesli, (baby boomers), 1960'ların sonu ve 1970'ler X Nesli; 1980 ve 90 arası ile 1995'ten 2000'li yıllara kadar doğanlar İ Nesli olarak adlandırılmıştır.

³⁵ Berk Çaycı, ve A. Elif Karagülle, “X Kuşağından Z Kuşağına Değişen Mahremiyet Algısı”, International Trends and Issues in Communication & Media Conference 2014, s.191

2000’li yıllardan itibaren günümüzde devam eden nesil ize Z nesli olarak ifade edilmektedir.³⁶ Türkiye’ye uygun veya uyumlandırılmış tarihleri ile biraz daha farklı sıralamalar da mevcuttur.³⁷

Diğer yandan 1900 yıllardan sonra Dünya da oluşmuş kuşaklar genellikle aşağıda ifade edildiği şekilde sıralanarak isimlendirilmiştir. Bunları devam eden süreçte birer birer işlemekte fayda vardır. Öyle ki her kuşak kendinden sonraki kuşağa kimi zaman olumlu, kimi zamanda olumsuz buldukları şeyleri aktarabilmektedirler.³⁸

1.2.1. Sessiz Kuşak

1925-1945 yılları arasında doğanların oluşturduğu kuşak, Sessiz Kuşak olarak tanımlanır. Bu dönemin dünya çapındaki en önemli olayları İkinci Dünya Savaşı ve ekonomik buhranlardır. Bu yıllar Türkiye’de ise Cumhuriyet Dönemi’nin tek partili olduğu yıllara denk gelmektedir.³⁹ Son dönemin büyükleri olan bu kuşak üyeleri tartışma, çıkarım ve süreç odaklı olmakla birlikte karar vermekte oldukça sıkıntı çeken bireylerdir. Bu kuşağın üyeleri otoriteye karşı sadıktırlar ve direktif beklerler. Denge ve düzeni tercih ederler. Liderlerine yüksek saygı gösterirler, itaatli ve gelenekçidirler. Teknolojiye yavaş uyum gösterirler ve kıdemi yaşla ilişkilendirirler.⁴⁰ Sosyal huzur ve ailenin bir arada olması bu nesil için olmazsa olmazlardandır. Uyum bu kuşakta başarının anahtarıdır. Yaşam tarzlarında ve tutumlarında tecrübeye önem verirler. Yeni şeyleri yapma konusunda yavaşlırlar. Değişime pek sıcak bakmazlar. Sabırlıdırlar ve takım olarak hareket etmek onlar için çok başarmanın veya başarılı olmanın ön şartıdır.

³⁶ Jean M. Twenge, İ Nesli,s.7

³⁷ Evrim Kuran, Bir Kuşağı Anlamak, s.31

³⁸ Zeki Duman, Kuşak Çatışması, s.190-193

³⁹ Toruntay, H., “*Takım Rollerini Çalışması: X ve Y Kuşağı Üzerinde Karşılaştırılmalı Bir Araştırma*”, YLT., İstanbul Üniv., SBE., İstanbul, 2011, s.32

⁴⁰ <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi /13504186.asp> E.T: 24.03.2020

1.2.2. Bebek Patlaması (Baby Boomers Kuşağı-1946-1964) Kuşağı

Baby boomers kuşağını, 1946-1964 yılları arasında doğan kişiler oluşturmaktadır. II. Dünya Savaşı'nın hemen sonrasındaki nüfus patlaması yıllarında doğan nesiller bu kuşağı ifade eder. Ekonomik refahın yavaş yavaş yükseldiği bu dönemde ülkelerin siyasi, politik ve ekonomik yapılarında görülen ciddi değişiklikler, bu kuşağın düşünce yapısını da etkilemiştir.⁴¹

“Sandviç Kuşağı” olarak da adlandırılan Baby Boomer Kuşağı, aynı çatı altında çocukların ve yaşlanan ebeveynlerin bir arada olduğu kuşaktır. Kuşağın bu ismi almasında etkili olan en önemli faktörün, II. Dünya Harbi'nden sonra yaklaşık bir milyar bebeğin dünyaya gelmesi olduğu bilinmektedir.⁴² Yaşadıkları gelecek kaygısı; bu kuşağı çok çalışmaya, kariyer yapmaya ve daha çok para kazanmaya odaklamıştır.

Türkiye açısından Bebek Patlaması kuşağı değerlendirildiğinde, Türkiye ikinci Dünya Savaşına girmemiş ve savaş sonrası nüfus artışı diğer ülkelere oranla daha az olduğu söylenebilir. Bunun yanında 1990'lı yıllarda emeklilik yaşının düşürülmesi ile yaşlı insanların işgücünden çekilerek yerini genç kuşaklara bırakması gerçekleşmiştir. Böylece birçok çalışan erken yaşta emeklilik teşvikini değerlendirmiş ve işgücünden çekilmiştir. Bu nedenle bu kuşak işgücünde yoğun bir şekilde bulunmamaktadır. Bu kuşağın yetiştiği döneme bakıldığında ise Türkiye çok partili sisteme geçiş aşamasındaydı ve bu nesil Cumhuriyetin ilk darbesini yaşamıştı. Dolayısıyla bu kuşağın psikolojisini, düşünce ve tutumlarını bu faktörlerde önemli derecede etkilemiştir.⁴³

Gelenekselcilere kıyasla daha yüksek bir dikkat düzeyine sahip oldukları söylenebilir. Toplum bazlı gerçekleştirilen araştırmaların kimisi, bu kuşak

⁴¹ Adıgüzel/ H. Batur, / Ekşili, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE., Dergisi, 2014/1, S.19, s. 175

⁴² Mihalıs Kuyucu “Y Kuşağı ve Facebook: Y Kuşağının Facebook Kullanım Alışkanlıkları Üzerine Bir İnceleme”, ESOSDER / Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, S.13, 2014, s. 55-83.

⁴³ Harun Yıldız, “X VE Y Kuşağı Çalışanların Pozitif Psikolojik Sermaye Düzeylerinin Karşılaştırılması”, Sosyal Bilimler Dergisi, C.10, S.1, 2017, s. 128-1524

mensuplarının aşırı şımartılmış ve kendilerini özel hissettirilmiş olduklarına atıfta bulunmaktadır. İyi yaşam standartlarının ancak çok çalışmakla mümkün olduğunu düşünen bu kuşak temsilcileri, “şimdi çok çalış, ileride karşılığını alırsın” düşüncesine sahiplerdir. Bebek Patlaması Kuşağı büyük nüfusları, büyük egoları ve işkolik tavırları ile tarihe damgalarını vurmuşlardır.⁴⁴ Genellikle disiplinlidirler, pek azı yabancı dil bilmekte ve aile bağlarının önemine inanırlar.

1.2.3. X Kuşağı

1965-1979 yılları arasında dünyaya gelmiş olan kuşaktır. Bu dönemin nüfusunun önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Türkiye’de genel olarak Sessiz Kuşağın çocukları olan bu nesil daha çalışkan, realist ve kanaatkâr bir yapıya sahiptirler. İşlerinde sabırlıdır, daha çok çalışarak yükselebileceklerine inanırlar. İşleri hayatlarının neredeyse tamamını kapsar, bu yüzden birden çok işle ilgilenmeyi sevmeyiz. Çoğunlukla hobileri yoktur. Ancak hobi sahibi olmak için uğraştıkları görülmektedir. Çağları döneminde teknolojik icatların bizzat ortaya çıkmasına şahitlik ettikleri söylenebilir. Çamaşır makinesi, bulaşık makinesi, Televizyon vb. bu dönemde gelişmiş teknolojik aletlerdir. Ağırlıklı olarak ebeveyn konumunda kalmışlardır. Türkiye’de %22’lik bir kesimin temsilcileridirler.

Bu nesil ebeveynleri tarafından ihmal edildiğini düşünen ve çok az takdir edildiğine inanan bireylerin çoğunlukta olduğu bir kuşaktır. Bununla birlikte kendine güven duygusunun kuvvetli olduğu bir nesil olarak gözlemlenmiştir.⁴⁵ Y ve Z kuşağının bireysel ve benmerkezci yetiştirilmesinde bu kuşağın kendilerine verilmediğine inandıkları takdir edilmeme davranışının tam tersini çocuklarına uygulayarak narsist kuşakların yetişmesinde önemli rolleri vardır. Dolayısı ile bir önceki neslin yaşamış olduğu herhangi bir olumsuzluk ya da travma diğer nesillerde abartılı olarak karşımıza çıkabilmektedir.

⁴⁴ Ali Murat Kırık ve Sevdâ Köyüstü, “Z Kuşağı konusunda Yapılmış Tezlerin İçerik analiz yöntemi ile İncelenmesi”, Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, C.6, S.2, s.498

⁴⁵ Edt., H.Hicret Özkon ve F. Bayraklıoğlu, “Kuşak Kavramına Disiplinler Arası Bakış”, Nobel Yay., İstanbul, 2017, s.85

Y Nesli toplumsal sorunlara karşı duyarlı, iş motivasyonları yüksek ve otoriteye saygılıdır. Kadınların iş gücüne katılmaya başlaması ve az çocuk sahibi olmak istemeleri bu kuşağın önemli özelliklerinden birisidir.⁴⁶ Bu kuşak motivasyonları yüksek iş disiplinine bağlı bir kuşak olarak anılacaktır.

1965 ile 1980 yılları arası doğanları kapsayan X Kuşağı; mali, ailevi ve sosyal güvensizlik ve hızlı değişim, büyük çeşitlilikler ve kesin olmayan bir gelenek ortamında yetişen kuşak olarak ele alınabilmektedir. Bu dönemde kadınlar iş hayatına başlamışlar ve bunun da boşanma oranlarında artışa neden olduğu görülmüştür. Bu kişiler kolektif çalışmaktan ziyade bireysel çalışmaya önem vermektedirler. Belirsizlik ortamı kişileri daha bireysel, önceki kuşağa göre daha olumsuz düşünen kişilikler haline getirmiştir.⁴⁷ Bu yüzden Coupland'a göre X Kuşağı bireyleri, kendilerini toplumda “aykırı” olarak ifade ederler. Örneğin sert ve uçlarda politik davranışlar, farklı giyim tarzları, diğerlerinden farklı bir imaj tercih etme, daha baskın müzik çeşitleri gibi topluma kendilerini anlatırken veya ifade ederken yaşadıkları toplumun geleneksel tutum ve kültürlerine, birikimlerine aykırı tercihlerde bulunarak X Kuşağına mensup kişiler olduklarını gösterirken; kendilerini saygın bir statüye sahip olma, para kazanma ve yüksek oranda sosyalleşme ile ifade etmeye çalışırlar.⁴⁸

Bu kuşağın üyeleri özgürlüklerine düşkündürler ve bir önceki kuşak olan bebek patlaması kuşağı gibi vefalı değillerdir. X kuşağında kişiler yaşam içinde ki sorumluluklarını erken yaşta alarak, kendi kendilerine büyüdükleri için çalışma ortamında da yönetilmekten çok yaratıcılıklarını kullanarak ulaşacakları hedefler istemektedirler.⁴⁹ Dolayısı ile yönetsel anlamda itaatsiz iken yaratıcı düşünmek adına oldukça başarılıdır, ancak özellikle Türkiye de bu nesil kendine has

⁴⁶ G. Çetin Aydın, “X ve Y Kuşağı: Çalışmanın anlamında bir değişme oldu mu”, Electronic Journal of Vocational Colleges-December/Aralık 2014, s.2

⁴⁷ Daloğlu, E., “Çalışma Algısı Üzerine Kuşaklararası Bir Analiz”, Yaşar Üniversitesi SBE., İşletme, YLT İzmir, 2013, s 32

⁴⁸ M. Hamdi Mücevher, “X ve Y Kuşağının Birbirlerine Karşı Özellik ve Etkileşim Algıları”, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE,YYLT, Isparta, 2015, s.12

⁴⁹ H. Toruntay., “Takım Roller Çıalışması: X ve Y Kuşağı Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma”, İstanbul, Üniversitesi, SBE., YYLT, İstanbul, 2011, s.83

özelliklerinden dolayı yeteri oranında değerlendirilememiş heba edilmiş bir nesil olarak düşünülmelidir.

X Kuşağı Dünyada ve Türkiye de toplumsal olayların hızla değiştiği, Sosyal ve ticari araçların, internet ve video oyunlarının yükselişe geçtiği bir dönemi yaşamıştır. Ev bilgisayarları ile başlayan teknoloji ile tanışmalarının ardından zamanla gelişen teknolojik aletleri ve sosyal medyayı da kullanan bir kuşaktır. Dünyada Challenger Faciası, Berlin Duvarı'nın yıkılışı, petrol krizi; Türkiye'de ise 68 Kuşağı, sinema, TV'nin evlere girmesi, sağ-sol çatışmaları gibi tarihsel ve önemli siyasi olaylara tanık olmaları bu kuşağın davranış ve tutumlarının şekillenmesinde etkili olmuştur.

Türkiye açısından bakıldığında bu nesil; ara kuşak anlamına gelen geçiş dönemi çocukları olarak adlandırılmıştır. X Kuşağı değişen dünyanın karşı dinamiklerine maruz kalmış, kanaatkâr, toplumun birlik ve beraberliğine önem veren ve idealist bir kuşaktır. Bu kuşağın ara kuşak olarak adlandırılmasının nedeni yaşadıkları dönemde dünyanın önemli değişimi ve modernite ile dönüşümün yaşanmaya başlamasından kaynaklanmaktadır.⁵⁰ Yaşadıkları gelecek kaygısı; bu kuşağı çok çalışmaya, kariyer yapmaya ve daha çok para kazanmaya odaklamıştır.⁵¹

1965- 1979'lu yıllarda doğanların yaşadığı zaman diliminde özellikle Türkiye hızlı bir değişim geçirmiştir. Bu değişim ekonomik açıdan olumlu gelişmeleri de beraberinde getirmiş ve bireylerin davranışları üzerinde de güçlü bir tesiri olmuştur. İnsanlar arasında maddi konular dışında, sosyal yaşamla ilgili birtakım konulara da önem verilmeye başlanmıştır.

⁵⁰ Erden Ayhün, “Kuşaklardaki Farklılıklar ve Örgütsel Yansımaları”, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi İİBF., Ekonomi Yönetimi Araştırmaları Dergisi, 2015, C.2, S.1, s.100

⁵¹ N. Altuntuğ, “*Kuşaktan Kuşağa Tüketim Olgusu ve Geleceğin Tüketici Profili*”, Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 2012, C.4, S.1, ISSN: 1309 -8039, s.204

1.2.4. Y Kuşağı

Y kuşağı, 1980 ile 2000 arasında doğanların oluşturduğu nesil olarak bilinmektedir. Bu kuşak aynı zamanda “internet kuşağı”, “Echo-Boomers”, “Millennial” ve “Nexters” olarak da anılmaktadır.⁵² Ancak bu neslin temel özelliği internet çağında doğmuş ancak internet ile ilişkileri kısıtlı olan bir kuşak olmasıdır.

1980 ve 1995 yılları arasında doğmuş olan ve günümüzde 25 ile 40 yaş aralığında olan Y Kuşağı üyeleri, Körfez Savaşı’nın, Irak Savaşı’nın, dünya çapında terör saldırılarının ve doğal afetlerin yaşandığı, internet, Google, MSN, MP3, dijital kameralar ve cep telefonlarının tüm dünyada yaygın hale geldiği bir zaman aralığında yaşamışlardır.⁵³ Önüne gelen her bireyin, hayata dair her şeyi sorguluyor olmasından dolayı Y Kuşağına “WHY” kuşağı denmektedir ve kısaca “Y” diye yazılmıştır.⁵⁴ Bu neslin özellikleri arasında internetle ilk tanışan yani internet çağında doğan ilk nesil diyebiliriz. Bu neslin temel özelliği arasında sanal ortamları gerçeklikle karıştırma gibi bir yanılgıya düşmeleri olmuştur.

Dijital medyanın cazibesiyle büyüyen ilk kuşak olma özelliğine sahip Y kuşağı üyelerinin üçte ikisi, beş yaşından önce bilgisayarla tanışmıştır. Arkadaşlarına, ailelerine, bilgilere ve eğlenceye günün her anı ulaşabilen bu kişiler, küresel ekonomik krizden diğer kuşaklara oranla daha kötü etkilenmelerine rağmen iyimserliklerini korumuşlardır. İlgi odağı olmaya alışık olmalarının yanında beklentilerini yüksek tutan kuşak üyeleri hedeflerini de net olarak tanımlamaktadırlar. Diğer kuşaklara göre en yaşlı ebeveynlere sahip olan bu bireyler çekirdek aile içerisinde yetişmişlerdir. Dörtte birinin ebeveynleri en az bir üniversite eğitimi almışken, üçte biri boşanmış anne ve babaya sahiptir.

⁵² Gülşen Çetin Aydın - Oğuz Başol, “X ve Y Kuşağı: Çalışmanın Anlamında Bir Değişme Var mı”, Electronic Journal of Vocational Colleges-December/Aralık 2014, s.3

⁵³ M. Hamdi Mücevher, “X ve Y Kuşağının Birbirlerine Karşı Özellik ve Etkileşim Algıları”, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, YYLT, Isparta, 2015, s.13

⁵⁴ İsmail Kuru, “Y Kuşağı ve İş Yaşam Dengesi”, Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Kaynakları Yönetimi YLT, İstanbul, 2014, s.4

Twenge bu nesli “Ben Nesli” diye adlandırmaktadır. Bu neslin özelliklerini anlatan araştırma ve analizlere dayanan kitabında dikkat çekici bilgilere yer vermektedir. Bu nesil 1980’li yıllarda doğanlardan başlayarak 2000’li yıllara kadar doğanları içine almaktadır. Bu nesli diğer nesillerden ayıran bazı özellikler vardır. Bunların başında kendilerinden önce gelen nesillerden daha özel olduklarını hissetmeleridir. Aşırı özgüvene sahiptirler. Fazla özgürlüklerine düşkünlüdürler. Bu nesil Şımarık bir nesil olarak kuşaklar arasına girmiştir.⁵⁵

İnternetle büyüyen ilk nesildir. Bebek patlaması nesli televizyonla büyüyen ilk nesildi. Bu açıdan her iki neslin ayrıştığı ve ortak olduğu alanlar vardır. Bu nesil diğer nesillerden farklı olarak bütün dünya ülkelerinde aynı özellikleri göstermektedir. Kendi ihtiyaçlarına odaklanan, giderek artan depresyon ve endişeli gençler olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Amerikan bireyciliğinin çeşitli yollarla dünyanın her köşesine yayılması sonucu olarak; dünyadaki birçok ülkede çocuklar, Amerikan kültürüne maruz kaldıkları sürece, ailenin her şeyden önce geldiği fikrine karşı savaştan bireyler olacaklardır.⁵⁶ Dolayısı ile Türk tipi toplumların temelini ve asıl ögesini oluşturan aile kavramının yıkılması, bireyi kültürel ve ahlaki yönden son derece savunmasız yapacağı gibi, diğer baskın toplumların küresel kültürler dayatmalarına da açık hale getirecektir. Kimsesiz bir insanın medya organları ile yöneltmesi ve yönetilmesi her zaman daha kolay olacaktır.

Türkiye’de özgürlüğüne düşkün, kolay adapte olabilen, çabuk vazgeçen, iyi eğitilmiş, otoriteye meydan okuyan, teknoloji hayranı olan gençlerden oluşan bu nesil; sahip oldukları imkânlar sayesinde küreselleşmenin etkilerinin en yüksek oranda hissedildiği, ekonomi ve kültürlerarası etkileşimin arttığı bir dönemde yaşamaktadır. Türkiye’de yaşayan yaklaşık 76 milyon kişinin %35’i Y kuşağı üyesidir.⁵⁷ Y kuşağı modernizmle, gelenekselcilerin karşı karşıya geldiğinin en net şekilde görüldüğü bir nesildir denilebilir.

⁵⁵ Twenge, Jean, “Ben Nesli”, Kaknüs Yay., İstanbul 2009, s.16

⁵⁶ Twenge, s.20-21

⁵⁷ Adıgüzel/ H. Batur, / Ekşili, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, Dergisi, 2014/1, S.19, s.175

Y'leri, X'lerden ve diğer kuşaklardan ayıran en temel özellik, onların teknolojiyle ve tüketimle barışık olmalarıdır. Y Kuşağı X Kuşağı gibi kendi çalışmaları sonucu maddi kazanç elde etmeden maddiyat ve teknolojinin içine doğmuşlardır. Teknolojik değişimin ve buna bağlı olarak toplumlar arası iletişimin yoğunluğunu attırmış olması, siyasi ve ekonomik ortaklıkların çok büyük bir hızla gelişmesi çok kültürlülüğü ortaya çıkartmış olmasından dolayı bu ortamda Y Kuşağı özellikle internet kullanımında uzmanlaşmaları sayesinde, çoklu kimlikler edinmişlerdir.⁵⁸ İnternet sayesinde dünyada olup bitenlerden kısa sürede haberdar olmuşlardır.

Teknoloji, Y'lerin X'ler ve diğer kuşaklara kıyasla en üstün oldukları alandır. Hızlı tüketmeyi seven bu kuşak kitlesel olanı değil de kişiye özel olanı sevmektedir ve girişimcilik bu kuşağın en önemli özellikleri arasındadır.⁵⁹ Ayrıca Y Kuşağı mensuplarının, diğer kuşak üyelerine göre daha katılımcı, X Kuşağı üyelerine göre daha merhametli, BB Kuşağı üyelerine göre ise daha iddialı ve kariyer odaklı bireyler oldukları saptanmıştır.

X Kuşağı bir görevi bitirmek için bilgisayar başında olup ardından bilgisayardan uzaklaşırken Y Kuşağı sorunsuz bir şekilde bilgisayar başında ya da başka şekilde her zaman ve her yerde iletişime geçebilmektedir. Eş zamanlı olarak birkaç işi birden yapabilen Y Kuşağı çalışanları iyi yönetildikleri takdirde önemli bir yetenek kaynağı olmaktadır. Y Kuşağında, blog ve sosyal ağlar, yeni iletişim trendleri haline gelmiş ve Facebook, Twitter, Myspace, Messenger gibi web araçları Y'ler arasında çok popüler olmuştur.⁶⁰ Bu Z kuşağının doğmasına kadar böyle devam etse de teknolojide ki baş döndürücü gelişme ile Y kuşağının hakim olduğu sosyal medya araçları yerini yeni trend sosyalleşme araçlarına bırakmıştır.

⁵⁸ A.Selami Sargut, “Kültürler Arası Farklılaşma ve Yönetim”, İmge Kitabevi, Ankara, 2010, s.20

⁵⁹ Bozyiğit, Yaşa. ve Özyörük T., “Y Kuşağı Tüketicilerinin SMS Reklamlarına Yönelik Tutumları: Mersin İlindeki Üniversite Öğrencilerinin Tutumlarını Belirlemeye Yönelik Pilot Bir Araştırma”, Arel Üniversitesi, 16. Ulusal Pazarlama Kongresi, 22-25 Kasım 2011. İstanbul, s.126

⁶⁰ M. Hamdi Mücevher, “X ve Y Kuşağının Birbirlerine Karşı Özellik ve Etkileşim Algıları”, Süleyman Demirel Üniversitesi, SBE, YYLT., Isparta, 2015, s.14

1.2.5. Z Kuşığı

2000 yılından sonra doğanların yer aldığı kuşağa Z kuşağı adı verilmektedir. Bu kuşak tamamen teknolojik bir çağda doğduklarından teknoloji ile iç içe yaşamaktadırlar. Bu nedenle bu kuşağın üyelerine Kuşak I, İnternet Kuşağı, Next Generation ya da İgen adları verilmektedir. Bir diğer adları ise “Instant Online (Her daim çevrimiçi) kuşağıdır”.⁶¹ Dolayısı ile bu kuşağın temel özelliği interneti kesintisiz olarak kullanan sanal ortamlarda bulunmayı normal olarak karşılayan bir kuşaktır.

Z kuşağı bireyleri teknolojik aletlerle bütünleşmiştir. Akıllı telefonlar, tabletler onların ayrılmaz parçaları hâline gelmiştir. Ortaokuldaki bir Z kuşağı çocuğu arasında, herhangi bir sosyal medya hesabı kullanmayan öğrenci yok denecek kadar azdır. Arkadaşlarından, ailelerinden ya da diğer sevdiklerinden uzakta olsalar da istedikleri an onlara ulaşabilir ve teknoloji ile rahatça iletişim kurabilirler. Şimdiye kadarki nesiller arasında el, göz, kulak vb. gibi motor beceri senkronizasyonu en çok gelişmiş olanıdır. Bu da beraberinde dikkat ve odaklanma sorunları getirebilir. Geleneksel eğitim, bu kuşak için uygun değildir. Yaratıcılıklarını kullanabilecekleri etkinlikler ilgilerini çeker. Teknolojinin onlara sunduğu yenilik ve çeşitlilikle beraber, doyumsuz ve kararsızdırlar.⁶² Dolayısı ile bu neslin eğitim sürecinde geleneksel olanın gözden geçirilerek yeni eğitim metotlarının geliştirilmesi bir zorunluluk haline gelmektedir.

Bireyin yapısı gereği amaçları, duyguları ve ihtiyaçları her yeni dönem veya zaman diliminde hızla değiştiği için kuşaklar arası farklılıklar da buna paralel olarak değişir. Bu değişimi dijital teknolojilerin her alanda hayatın vazgeçilmez bir parçası haline geldiği günümüz şartlarında gelişen teknolojileri faal ve karışık bir biçimde kullanan kuşak olan “Z Kuşağı” veya “Z Nesli” olarak adlandırılan kuşakta açıkça

⁶¹ Aydın, G. ve Başol, O., “X ve Y Kuşağı: Çalışmanın Anlamında Bir Değişme Var Mı?”. Electronic Journal of Vocational Colleges, 2014, s.4

⁶² Oral, G. A., “Çalışma Hayatında Kuşaklar ve Çatışmalar”. YYLT, Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul, 2017, s.102

görmekteyiz. Dolayısı ile teknolojik gelişmenin sonucu olarak, böyle bir dijital ortamda doğan ve bu teknolojiden etkilenerek büyüyen çocukların da kendilerinden önceki kuşaklardan kesinlikle farklı oldukları kabul edilmesi gereken bir gerçektir.

Twenge'e göre bu kuşak hiç görülmemiş oranda bir değişim yaşıyor. Davranışları, boş zamanı değerlendirmeleri, din ve maneviyat yönelimleri, sosyal politik faaliyetleri öncekilere göre tamamen farklı. En kötüsü ise bu çocuklar son çağın en kötü psikolojik krizi ile karşı karşıyalar. Sinema ve televizyonun yaygın izlendiği dönemlerde değişim ve dönüşüm nispeten kısıtlıyken, Bilgisayar, cep telefonları ve sosyal medya araçlarının iletişiminin yaygınlaşıp herkes tarafından kullanılmaya başlanması sonucu, kontrol dışı bir süratle küresel dayatmanın ürünü olan "Amerikan kültürü" esas etkisini göstermiş ve adeta bütün dünya da bu nesle kendini kabul ettirmiş görünüyor.

Türkiye'deki Z nesli içinde aynı tehlike geçerlidir. Bize ait olmayan sözler, değerler, davranış biçimleri, duygular toplumun her kesimiyle birlikte yeni ve geleceğimiz olarak kabul ettiğimiz Z neslinin de içine işlemektedir. Buna örnek olarak bazı sinemaları verebiliriz. Hollywood yapımı olan bir film "Matrix" içinde sanal bir hayat sürdürülmeye çalışılıyor. Bu hayat beraberinde büyük problemleri de beraberinde getirmektedir. Televizyon, Tablet, bilgisayar ve özellikle cep telefonunda zaman geçirme oranı günde beş saatlerden fazla olan ergenlerde intihar düzeyleri %48 oranında iken aynı dijital araçlarla bir saat geçirenlerde %28 e iniyor. "Matrix Hayatı" olağanüstü derecede sıkıcı, boğucu hatta ölüme davet edici bir yaşam alanıdır.⁶³ Bu durum bütün dünyadaki geleneksel düşünceye sahip kişileri endişelendirse de vaziyete müdahale edebilecek argümanları maalesef bulunmuyor.

Z Neslinin ürkütücü bir biçimde sosyal medya ile temas süreleri her geçen gün artmaya devam ediyor. Günde 2 saat 15 dakika cep telefonu üzerinden mesajlaşma, 1 saat 30 dakika oyun oynama, 30 dakika görüntülü konuşma toplamda 6 saatlik ekran zamanı yapılan birçok araştırma sonucunda karşımıza bu veriler

⁶³ Twenge, *İ Nesli*, s.9

çıkılmaktadır.⁶⁴ Bu durum da yapılması gerekenler ve çözüm yolları eğitimcileri ve aileleri kara kara düşündürüyor.

Z Nesli insanlarla yüz yüze görüşmek istemektedir. Bu neslin din ve maneviyat eğilimleri azalmış durumdadır. Y Neslinin aksine hassas kırılgan daha kaygılıdır. Bu nesil pek çalışma taraftarı da değildir. Ahlaki konularda fazlaca hassas da değildirler. Bu nesil politika üzerinde de tarafsız bakma eğilimindedirler.⁶⁵ Aslında bu nesil gerçekten kendinden öncekilerden tamamen kopma eğiliminde bambaşka bir nesil olarak karşımıza çıkıyor.

Türkiye’de de Z Neslinde diğer ülkelerde görülen benzer davranış özelliklerinin küresel boyutlarda salgın bir hastalık olduğunu anlamamız ve kabul etmemiz gereklidir. Bu durum üstelik sadece Z Nesli ile de sınırlı değildir. Bütün nesillerin aynı dönemin ruhuna mutabık, benzer biçimde davranmaya başladığını görüyoruz. Hipnotize edilmiş insanlar gibi düşünmeden insanların çoğu aynı şeyleri yapmaya çalışıyorlar. Bireyin yanlış olduğunu bilerek bazı davranışları bu şekilde sergilemesinin veya yerine getirmesinin sebepleri vardır. Bu da bireyin yapmış olduğu davranıştan daha farklı bir haz duymasından kaynaklanmaktadır. Sosyal medya kullanımı esnasında bireylerde bu duygunun oldukça yükseldiği tespit edilmiştir.

We Are Social ve Hootsuite’in birlikte yayımladığı yeni yılın ilk raporu olan 2020 Dünya İnternet Kullanımı ve Sosyal Medya İstatistikleri raporunda belirtilen 2020 yılında Türkiye de günlük İnternet kullanıcıları bir gün içerisinde ortalama 7,5 saat İnternet’te vakit geçirmektedirler. Z Kuşağı yaş aralığında olan kişilerin kullandıkları sosyal medya ise You tube ve instagram olarak açıklanmıştır. Instagram kullanıcılarının %65’i 18-34 yaş grubu arasında olması ve bu sosyal medyada geçirilen saat dilimleri oranın yüksek olması her geçen zaman diliminde genç neslin gerçek hayatta ve reel yaşam sosyalleşmesinden uzaklaşarak sanal olarak

⁶⁴ Twenge, İ Nesli, s.12

⁶⁵ Twenge, İ Nesli, s.13-14

sosyal medyada vakit geçirdiği görülmektedir.⁶⁶ Bu durum teknolojiye bağlı olarak Z neslinden önceki nesli de etkisi altına almış durumdadır.

Kristal nesil olarak ta adlandırılan Z Neslinde umutsuzluk oranları yükselirken başarısızlık ve tükenmişliği de yaşamaktadırlar. Bu neslin en önemli özelliklerinden biri eğitimin kimden alındığıdır. Görünürde evde, okulda olan bu nesil asıl etkilenme otoritesini ve söylemini zevk ve hazla vakit geçirdiği sosyal medyadan almaktadır. Herhangi bir kural dayatmayan, örfü âdeti hatta ahlakı ve dini olmayan bir dünyada dolaşan gençlerin düşünceleri ve fikirleri gezindikleri bu dünya ile şekillenmektedir. Bir evin içinde yaşayıp da bağlantı ya da iletişim kuramayan bir aile birlikteliği furçası oluşmuştur. Maddi imkânların gelişmesiyle yaşam şeklimizin değişmesi paralellik arz etmektedir. Çocuk sayısının azalmasıyla büyüyen evlerde her çocuğun kendi odası olmuş ve kapılarını diğerlerine kapamışlardır. Böylece aynı evi paylaşırsalar da aynı duygu ve düşünceye kapılarını kapatmışlardır. Anne babasıyla, kardeşleri ile vakit geçirmeyen, sadece isteklerini iletmek için konuşan gençlerin öğreticisi öğretmeninin elbette anne ve babasının olması mümkün değildir.

1.2.5.1. Z Kuşağının Özellikleri

Z Kuşağının şekillenmesinde önemli rolü olan etkenlerden biri de helikopter anneler tarafından yetiştirilmiş olmasıdır. Herhangi bir sorun olduğunda anne hop diye inip sorunu çözüp gitmektedir. Bu da problemlerini kendi başlarına çözememe sorununda beraberinde getirmiştir. Problem çözme yeteneklerin azalması ve toplumsal birlik beraberliği önemsemeyen bu kuşağın sorunlarının çözümünü, ailede arayıp bulmak gerekir. Bu çağ her ne kadar küresel olsa da sosyal medya ile anında dünyanın bir ucunda meydana gelen olay öbür ucunda öğrenilse de çocuk ailenin söylemi içine doğar. Bu söylem iyi hissettirilirse onunla şekillenir. Geniş evlerinde, her çocuğa bir odanın düştüğü yaşam şartlarında çocuklar evde yaşadığı bireylere kapılarını kapatarak bireysel bir yaşamı tercih ederken, sosyal medya da ise sonsuza kadar kapılarını açmaktadırlar. Sosyal medya ya kapılarını açan çocukların söylemi

⁶⁶ Halil Bayrak, <https://dijilopedi.com/2020-turkiye-internet-kullanimi-ve-sosyal-medya-istatistikleri> E.T: 23 Şubat 2020

de anne babanın söylemi değil hiçbir kuralı olmayan, herhangi örf, âdete, ananeye dayanmayan, ahlaki ve etik ilkeleri bulunmayan sanal ortamın şekillendirdiği söylem olacaktır. Aileler bunun farkına varıp kendi söylemlerini çocuklarına aktarabilmeli ve doğru yolun bulunması çabasına girmelidir.

2000-2020 yılları arasında dünyaya geldiğine inanılan Z kuşağı, aynı zamanda “Kristal nesil” olarak da adlandırılmaktadır.⁶⁷ Oldukça hırslı olan ve materyalist düşüncelerle hareket eden Z kuşağı, önceki kuşaklara kıyasla bilgiyi daha çabuk yorumlayabilmektedirler.⁶⁸ Çünkü diğer kuşaklara göre hızı daha çok seven ve daha hızlı yaşayan Z kuşağı, İnternetsiz bir dünya düşünmemektedir. Çoklu görevin kelime anlamını kavrayabilmek için yaşları oldukça küçük olan bu bireyler günlük işlerinde ise çoklu görevleri kolayca yerine getirebilmektedirler. Birden fazla konu ile ilgilenebilmeleri nedeniyle Z kuşağı üyelerinin el, göz ve kulak motor becerilerinin oldukça gelişmiş olduğu söylenebilir.⁶⁹ Bu durumun iş yaşamına yansımaları yakın zamanda gözlemlenebilecektir.

Z kuşağı akıllı telefonlar, videolar, internet ve görsel teknoloji ile dijital dünyanın içine doğmuş ve kuşağın bu şekliyle ortaya çıktığının kabul edildiği varsayılmaktadır. Bu açıdan diğer kuşaklardan ayırt edici özelliğe sahip olan kuşağın hali hazırda kullanılmakta olan teknoloji ile sıradan bağları olduğu yani bugün kullandığımız teknolojinin onlar için sıradan veya yeni bir şey olmadığıdır. Z Kuşağı, teknoloji konusunda oldukça gelişmiş olup program ve alet kullanımlarında başarılıdırlar. Gelişmiş yazılım ve kullanım programları ile çok daha üretken olabilirler ve sadece sosyal medyanın etkinliği onlar için yeterli olmayacaktır. Genel anlamda pragmatik ve realist, yani (faydacı-yararcı) özelliklere sahiptirler. Risk alma

⁶⁷ Adıgüzel, O., H. Batur ve N. Ekşili, “*Kuşakların Değişen Yüzü ve Y Kuşağı ile Ortaya Çıkan Yeni Çalışma Tarzı: Mobil Yakalılar*”, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, Dergisi, C. 1, S.19, Isparta, 2014, s.174

⁶⁸ R. K Mishra, S. Sarkar and P. SINGH, “*Today’s HR for a Sustainable Tomorrow*” içinde Patranabis C. I., *The 3Future of Workforce Management: Perspectives and Way Ahead*, (New Delhi: Allied Publishers, 2012), s. 97.

⁶⁹ David Sstillman ve Jonah Stillman, *İşte Z Kuşağı*, İkü yayınevi, İstanbul, s.51

hususunda önceki kuşaklara nazaran daha tedbirlidirler.⁷⁰ Bu anlamda onların ruhen daha tembel olmaları anlamı ortaya çıksa da beden olarak çalışmak yerine mental olarak çalışmayı tercih etmektedirler.

Z Kuşağının ayırt edici özelliklerinden bir diğeri ise, yaşadıkları süreç itibariyle değişimin çok hızlı ve kırılmalar şeklinde olduğuna tanıklık etmeleridir. Bu nesil, henüz doğmamışken özellik veya nitelik olarak önceden tanımlanabilen bir kuşak olmaları açısından ilktirler.⁷¹ Dolayısı ile onların bakış açısı günümüze kadar gelen diğer kuşaklardan belirgin bir biçimde ayrılmaktadırlar. Bu kuşağın temel anlayışı kazanmak için savaşmak yerine üretmesem de tüketebilirim bunu hak ediyorum şeklindedir.

Z Kuşağı bireyleri, teknolojiyi oldukça hızlı öğrenmesi ile ayrıcalıklı, dünya zevklerine düşkünlüğü ile hedonist, yaptığı işi kısa bir zamanda bitiren davranış biçimleriyle de süratli iş görme açısından dikkat çekmektedirler. Bu grup, her zaman yanlarında taşıyabildikleri küçük teknolojik aletler ile büyümektedirler.⁷² Öyle ki her gittikleri yerden dünyanın her bölgesi ile anında iletişime geçebilecek derecede hazırdırlar.

1.2.5.2. Z Kuşağı ve Diğer Kuşaklardan Farkları

Z Kuşağı dışarıda canlı bir sosyal hayat geçirmek yerine evde kalmayı tercih etmektedir. Birebir ilişkiler kurmaktan uzaklaşan bu nesil daha çok sosyal medya üzerinden iletişime geçmeyi tercih etmektedir.⁷³ Bu nedenle bu kuşak bir anlamda yalnız bireyler olmayı tercih eden kuşaktır denilebilir. Yalnız olmak onların doğasında var olan bir duygu ile gelişmişlerdir.

⁷⁰ Ahmet Ferda Seymen, “Y ve Z Kuşak İnsanı Özelliklerinin Milli Eğitim Bakanlığı 2014-2019 Stratejik Programı ve Tübitak Vizyon 2023 Öngörülleri ile İlişkilendirilmesi” Kent Akademisi Kent Kültürü ve Yönetimi Hakemli Elektronik Dergi C.10 S.4, Kış/ 2017, s.476

⁷¹ Altımtuğ, “Kuşaktan Kuşağa Tüketim Olgusu ve Geleceğin Tüketici Profili”, Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 4(1). 2012, s.203-212

⁷² M. Hamdi Mücevher, “ X ve Y kuşağının Birbirlerine Karşı Özellik ve Etkileşim Algıları: SDÜ Örneği”; YLT, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, Isparta, 2015, s.16

⁷³ Jean M. Twenge “İ Nesli”, İstanbul, 2018, s.22

Z Kuşağı aile ilişkilerinde de ailenin ortak kullanım alanlarında vakit geçirmek yerine kendi odalarından dışarı çıkmamayı tercih etmektedirler.⁷⁴ Yalnız kalmayı tercih etmelerindeki en önemli nedenin soyut yaşam tarzını dayatan modern çağın sanal ortamlarının etkisinin belirleyici olduğu söylenebilir. Öyle ki yaşam tarzlarına müdahale edildiğinde oldukça sert tepki ile karşılaşmak mümkündür.

Z Kuşağının en önemli özelliklerinden bir diğeri bireyseldir. Kuvvetli bir eşitlik duygusuyla beraber geleneksel toplumsal normlar, kurallar ve değerlerin terkedildiği bir eğilim görülmektedir. Bu bir tercihten ziyade zorunlu bir yönelme olarak karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki küresel kapitalizmin dayatması da denilebilir.

Z kuşağı ekonomik açıdan çalışma ve hedef belirlemede doğru şeyleri yapma konusunda endişeli ve güvensizlik duygusu içindedir. Z Kuşağının diğer kuşaklardan farklarından birisi de zamanlarını yönetim şekilleridir. Yine dine bakışları, sosyal cinsiyet ve siyasetle ilgili tutumları önceki kuşaklardan ayrılan noktalarıdır. Sosyalleşme biçimleri diğer kuşaklardan oldukça fazla farklılıklar göstermektedir. Toplumda yerleşmiş örf ve adetlerini adeta reddeder bir tablo çizmektedirler. Güvenlik konusunda ise şüphe içerisinde oldukları ve hatta gelecekleri için ekonomik olarak korku duymaktadırlar. Oldukça depresifler ve depresyon ve intihar oranları hızla yükseliyor.⁷⁵ Depresif olmalarının altında gelecek endişesi, hayattan zevk alamama, sürekli anti-sosyal kişilik modunda yaşama gibi sorunları bulunmaktadır.

Z Kuşağı, X Kuşağı ebeveynleri tarafından yetiştirilmektedirler. Son dönem X Kuşağında Ebeveynlik yaşı da yükselmiştir. Ebeveynleri önceki kuşakların ebeveynlerinden çok farklı olan bu kuşak, çocuğunun iyi şartlarda büyüebilmesi, iyi bir eğitim alması ve güvende olması konusunda çok daha yüksek imkân ve rolleri olan anne babalara sahiptirler. Z Kuşağı üyeleri düzenli olarak çocuğunun okul notlarını kontrol eden, kötü karneleri sorgulayan, öğretmenleri ile görüşen ve okulu ziyaret eden ailelerin çocuklarıdır. Eksik kaldıkları noktalarda kendilerini

⁷⁴ Jean M. Twenge,s.22

⁷⁵ Jean M. Twenge,s.23

ebeveynlerine karşı sürekli savunmak zorunda kalan Z Kuşağı bu sayede sistem ile nasıl başa çıkacağını erken yaşlarda öğrenmişlerdir. İnsan hakları konusunda artan kültürel odaklanma bu kuşak üyelerine hangi durumda olurlarsa olsunlar söylenen son sözün hiçbir zaman aslında son söz olmadığını öğretmiştir.⁷⁶ Dolayısı ile son sözler yerine uygulamada başlarına nelerin gelebileceğidir.

Z kuşağında kaygı düzeyinin oldukça yüksek olması gündemlerinden çıkardıkları din ve ahlak unsuruna bakış açıları ile doğru orantılıdır. Hem güvensizlik duygularındaki tırmanma hem kaygıya bağlı depresyon oranları bu bireylerin yaratılış veya doğalarına aykırı bir şekilde bir yol izlemelerinden kaynaklanmaktadır. İnsanın kendini güvende hissedeceği en önemli dayanağı kendisinden üstün olduğu bir güce inanması ile gerçekleşir. İnanç elde edemediği yapamadığı işler için tatmin ve rıza duygusu oluşturur. Z neslinde içi boşalmış ruhsuz bir din inancı ya da tamamen dinden bîhaber bireyler olarak hızla çoğalmaktadırlar. Dini değerlerin değişmesi ve yaratıcıyı âtil (dışarıda) bırakan bir inanç şekli onu yok saymakla birdir. Birçok şeye gücü yetmeyen insanın yaratıcıyı yok sayması veya âtil bırakması sonucunda büyük bir boşluğa düşerek, kaygı düzeyinin yükselmesine hatta akıl sağlığının bozulmasına sebep olacaktır. Birey için en önemli şeylerden birisini güvende olduğunu hissetmesidir. Bu da bir din inancına sahip olmakla mümkündür. Z Kuşağının güven duygusunda oldukça endişeli olmaları ve ailelerinin onların bütün ihtiyaçlarını karşılamaları bütün istek ve düşüncelerine saygılı davranmaları gereksiz berraklıkta kristal bir kuşak ortaya çıkarmıştır.

Y Neslinin önceki kuşaklardan ayıran özellikleri dünyaya bakış açılarıydı. Ayrıca kendilerini daha fazla önemsemeleri ve toplumsal kurallara daha az önem vermeleriydi. Z Kuşağını ise akıllı telefonların hızlı bir şekilde yayılması herkesin elinde mobil telefonun bulunmasının bir sonucu olarak zamanlarını geçirme biçimleridir. Günlük hayatı yaşama şekilleri önceki kuşaklardan oldukça fazla

⁷⁶ Hatice Toruntay, “*Takım Roller Çalışması: X ve Y Kuşağı Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma*”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2011, İstanbul Üniv., S.B.E., s.77

değişiklik arz etmektedir.⁷⁷ Ahlaki değerlerin anlamını yitirmesi, onlar için bir anlam ifade etmemesi gibi durumların yanında sosyal medyadan beslenen ve eğitim alan Z Kuşağı davranış ve düşünüş şekli olarak kültürel ve toplumsal değerlerden epey uzaklaşmış ve halende uzaklaşma durumundadır.

Z Kuşağı çocukları diğer kuşaklarla kıyaslandığında daha yavaş büyümeyi tercih etmektedirler. Sorumluluk almak için acele etmemektedirler. Bunlar önceki nesillere göre yaşından daha küçük hareket etmekte ve görev üstlenmek istememektedirler. Bir yere gitmek için yalnız gitmek yerine ebeveynleri tarafından götürülmeyi tercih etmektedirler.⁷⁸ Birçok işi anne ve babası tarafından yapılan bu nesil kendi başına iş yapma konusunda ciddi endişelere sahiptir. Anne ve babalarının çocuğun güvende olması için aldığı tedbirler bu kaygılarını yükseltmektedir. Örneğin sürekli servisle okula giden ortaokul öğrencilerinden pek çoğu okul dönüşünde servisi kaçırdığında tek başına eve dönebilecek güvene sahip değildir. Okul servisini kaçıran öğrencinin yaş grubuna göre değişebilen yaptıkları ilk şey öğrencilerin tamamen okuldan ayrılmasını bekleyen öğretmenlerine durumu bildirmek veya okulun güvenlik görevlisine giderek yardım istemektir. Okul öğretmeni veya güvenlik görevlisi çocuk adına hareket ederek soruna el koymaktadır. Bu gibi durumlarda ya servis geri gelmekte ya başka bir servisle çocuk evine ulaştırılmakta bunlar çözüm olmazsa aileye ulaşarak çocuğun okuldan alınması sağlanmaktadır. Çocuğun okuldan alınma süresine kadar mutlaka öğretmen veya başka biri ona eşlik etmektedir. Okulların pek çoğunda güvenlik için alınan tedbirler olağan üstü koruma sağlamaktadır. Bütün bunların içinde yaşayan Z Kuşağı kendi güvenliklerini kendisi sağlamada ve sorumluluk almakta hiç acele etmemektedirler. Ancak bu durum onlarda sorunlarla baş etme yöntemi gibi şeylerle gerçekten karşılaşmadıklarından kaygı düzeylerini yükseltmektedir.

Z Kuşağını yetiştiren, büyük bir çoğunluk olan X Kuşağı, ebeveynleri sürekli olarak çalıştıkları için evde kendi başına ve yalnız büyüyen bir nesildi. Bu neslin

⁷⁷ Twenge, s.26

⁷⁸ Twenge, s.52

yetiştirdikleri bireylerden olan Z kuşağı çocukları ise kısa mesafeli yolculuklara dahi güvenlik endişesi ile yalnız başına gönderilmemektedirler. Marketlere bile gönderilmekten imtina edilen, korkulan korumacı bir ruh hali ile sürekli gözetilerek yetiştirilen Z Nesli bu açıdan bakıldığında kendilerini güvende ve güvenli hissetmeleri konusunda endişeli olmakta haksız sayılmazlar.

Z kuşağı ergenleri diğer kuşaklara kıyasla; ev ödevlerini yerine getirme konusunda ya da ücretli çalışmada, gönüllü olarak insanlara yardım etmekte fazla istekli değildirler.⁷⁹ Sorumluluklarının çoğu anne ve babalar tarafından yerine getirilen bu kuşağın çocukları ve gençleri bireyselleşmenin de sonucu olarak insanların kendilerine hizmet etmelerinde bir kusur görmemektedirler. Çocuk hakları konusunda özellikle ülkemizde gündeme gelen haberler ve devletin bu konuda yapmış olduğu çalışmalara sahip çıkmakta, hatta en ufak bir hak ihlali ile karşılaştıklarında kendi haklarını hatırlatmaktadırlar. Okullarda müfredatlar da zorunlu olarak çocuk hakları konuları konulmuş ve Z kuşağı çocuklarına bu bilgiler düzenli aralıklarla verilmektedir.⁸⁰ Ayrıca Türkiye’de MEB’in, dijital Eba platform uygulamasında bu konu ile ilgili animasyonlar da mevcuttur. Ders kitabında ve hazırlanan animasyonlarda 18 yaşına kadar her bireyin çocuk olduğu vurgulanırken adeta sorumluluk noktasında hiçbir şey yapmamaları gerektiği diğer insanların özellikle ebeveynlerin kendilerine hizmet etmek zorunda olduğu sonucunu çıkarmaktadırlar. Bazı Ailelerin konuşmalarında çocukların istekleri yerine getirilmediğinde anne ve babalarını adli mercilere şikâyet etmekle tehdit ettikleri ve buna haklarının olduğunu ifade ettikleri bilinmektedir. Ergenlik yaşında bu bireylerin çalışmalarının azalmasına karşı harcama ları ise sürekli artmaktadır.⁸¹ Z Kuşağının ister sorumluluk almaktan kaçınması, isterse yavaş büyümleri gibi durumlar kendi tercihlerinden çok aile içi tutum ve davranışların sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Ebeveynlerin konuya olan uzaklığı ve beraberinde toplumun yeni oluşan sığ kültürü

⁷⁹ Twenge, s.60

⁸⁰ MEB., 4. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabı, 2019, s.46

⁸¹ Görüşme Sonuçları

çocuğun bu tutum ve davranışını benimseyip geliştirmesini sağlamaktadır.⁸² Buna bir çeşit konu hakkında bilgisi olmadan gönüllü ortaklıkta diyebiliriz.

Z Kuşağının bireyseliğini artıran sebeplerden biri de; Ailede çocuk sayısının azalması ve anne ve babalarının az çocukla daha fazla ilgilenmesi ve daha fazla vakit geçirmeleridir.⁸³ Özellikle tek çocuklar dünyanın kendi etrafında döndüğünü sanmaktadırlar. Az çocuk sayısında ise kıskançlık oranları yükselmektedir.

2000’li yıllar ve sonrasında doğan kişileri kapsayıp tanımlayan Z Kuşağı tabiri, sosyal yaşamları ile dijital iletişim araçlarına bağılılıkları iç içe geçmiş bir nesli tanımlamaktadır. Özellikle internete olan bağımlılıklarının onların kişilik gelişimini nasıl etkilediği merak konusudur. Sosyal medya kullanım alışkanlıklarının sosyalleşmenin bir aracı haline gelmesi ve hatta popüler sosyal medya paylaşımları gerçekleştirebilmek için, günlük yaşamlarını programlamaları tipik bir davranış kalıbı olarak yerleşmiştir. Fakat Z kuşağı, yaşı itibarı ile psikoğrafik ve karakteristik gelişimini tamamlamamış, hali hazırda gelişimini sürdüren bireylerdir. Her gelişim döneminde olduğu gibi, Z kuşağı da gelişiminde çevre ile olumlu ve etkili ilişkiler kurmak için iletişim becerilerini geliştirmeye ihtiyaç duymaktadır.⁸⁴ Öyle ki sürekli yalnız kalma isteği bu bireylerin ailelerde eskiye bağlı sosyalleşme ortamlarında bir araya geldiklerinde iletişim kopukluklarını, anti sosyal durumlarını ortaya çıkarmaktadır.

Z Kuşağının vakit geçirme şekli diğer kuşaklardan farklıdır demiştik. Bu kuşak işini sanal dünya üzerinden yapmayı tercih etmekte ve zamanının önemli bir kısmını sosyal medyada dolaşarak harcamaktadır. Akıllı telefonlar onların ayrılmaz bir parçaları haline gelmiştir. Uyurken telefonları ile uyuyorlar ya da elini uzattıkları

⁸² Twenge, s.72

⁸³ TÜİK, 2017 Raporu (Sonuç Kısmı)

⁸⁴ F. Korkut. “Yetişkinlere Yönelik İletişim Becerileri Eğitimi”. Hacettepe Üniv. Eğitim Fakültesi Dergisi, 2005. s.28.

bir yere koyuyorlar. Yine pek çoğu uyanır uyanmaz telefonlarını kontrol ediyorlar.⁸⁵ Telefonları iletişime kapandığında bütün dünyaları başlarına yıkılmış hissedenler olduğu bilinmektedir.

Z Kuşağı teknoloji konusunda ebeveynlerinden daha uzmanlaşmışlardır. Nerdeyse doğduklarından bu yana sanal geçmişe sahiplerdir. 2 yaşına gelen çocuğun yüzde 90'ı ebeveynlerinin akıllı telefonlarından fotoğraf çekmeyi ve çizgi film izlemeyi öğreniyorlar. 3-4 yaşlarında ise internet üzerinden oyun indirip oynamaya başlayabiliyorlar.⁸⁶ Z Kuşağının sosyal medya kullanımında tercih ettiği ağlar Hala dünyanın en büyük ve popüler sosyal Ağı facebook olmakla birlikte 2010 sonrası doğanların daha çok youtube ve instagramı tercih ettikleri görülmektedir. Z kuşağı ergen ve gençlerinin sosyal ağları kullanımında amaç insan ilişkilerini güçlendirmek değil, daha çok birilerini etkilemek için bu ağları kullandıkları düşünülmektedir. Mesaj gönderirken yüz ifadelerine veya ses tonundaki duygulara duyarlı olmak zorunda değiller.⁸⁷ Bu durum bireysel ilişkilerinde birçok olumsuzluğu da beraberinde getirmekte ve gerçek hayatın erdemlerinden uzaklaşmalarına sebep olmaktadır. Ayrıca sanal ortamda zorbalığın önünü açmakta ve dedikodunun normalleşmesini sağlamaktadır.

Sanal dünyada dolaşan, henüz tam olarak yetişkin olmayan bu kişiler çeşitli sosyal ağlarda hesap açmakta ve takipçiler oluşturmaktadırlar. Profillerinde en güzel fotoğraflar ve paylaşımlarında en mutluymuş gibi tavırlar kullanmaktadırlar. Arkadaşları tarafından kabul görmenin hayati derecede önemli olduğu ve öz saygı konusunda yüksek derecelerde hassasiyetlerinin olduğu bir dönemi yaşıyan Z Kuşağı bireyleri, kişilik tanımlaması olmadan, kimliksiz dijital araçlarla vakit geçirmekte ve bu durumdan aslında zarar görmektedirler.⁸⁸ Arkadaşlar arasında kabul görme uğruna kendilerini olduğundan farklı gösterme çabası içerisinde birbirleri ile adeta yarıştıkları görülmektedir.

⁸⁵ Twenge, s.82

⁸⁶ James P. Steyer, “Facebook çağında Çocuk Büyütmek”, (Çev. Ahu TERZİ), İstanbul, 2014, s.18

⁸⁷ Steyer, s.21

⁸⁸ Steyer, s.22

Bu kuşağın bireylerinin birçoğu internet ve sosyal medya alanında hayatına dair birçok özel bilgiyi de paylaşabiliyor. Arkadaşları ile kafe de içtiği kahveyi anında çekip çeşitli sosyal medya ağlarına yüklemekte, yine aile arasında hususi bir durum arz eden fotoğrafı sosyal medya ağına yüklemekte herhangi bir çekince görmüyorlar. Arkadaşlarının yanında olmasa da her birisi birbirlerinin ne yaptıklarından haberdarlar. İster odasında tek başına ister dışarıda bir etkinlikte olsun sürekli durum paylaşması yapmaktadırlar.⁸⁹ Kızlar ise sosyal medyada erkeklere göre daha fazla vakit geçirmekteler. Bu konuda erkeklerin dışa dönük ve arkadaşları ile herhangi bir zaman diliminde vakit geçirebilme özgürlüklerinin kızlara oranla biraz daha fazla olmasından kaynaklanmakta olduğu söylenebilir.

Sosyal medyada tercih ettikleri yerler; komik kedi videoları ve youtube da kendi ilgi alanları ile ilintili çeşitli videolar, kızların ve erkeklerin tercihleri farklı olsa da ‘Youtuber’ların çektikleri videolar aynı zamanda onların rol modellerini oluşturmaktadırlar. Diğer nesillerde bireyler müzisyenlere, film yıldızlarına hayranlık duyarken, bu neslin hayranlık duydukları aslında çoğunun normal hayatı sönük, anti-sosyal kişilik bozukluğu olan ve iletişim sorunu yaşayan narsis eğilimleri yüksek sanal alan youtuberlardır.

Yeni dijital dünyanın içine doğan bu nesil Aile ve arkadaş ilişkilerinde daha farklı bir durum sergilemektedir. Sürekli dijital dünya ile irtibatlı olması bu kuşağın bireylerinde; dijital teknolojik bağımlılık, dikkat eksikliği, reel sosyallik ve mahremiyet duygularında olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Mahremiyet oldukça önemli ve tartışmalı bir konudur. Gençlerin mahremiyeti, sanal ortamda yapmış oldukları paylaşımlar ve profillerine göre reklam mesajları ve benzeri argümanlar gönderilerek ihlal edilmektedir.⁹⁰ Sanal ortamda yapmış oldukları herhangi bir arama hemen sistem tarafından yapay bir zekâ ile algılanmakta onların araştırmalarına mutabık reklamlar ön sıralara çıkarılmaya başlanmaktadır.

⁸⁹ Twenge, s. 92

⁹⁰ J.S., Steyer, (Çev: Ahu TERZİ), s.27

Vaktinin çoğunu dijital ortamda geçiren Z nesli üyelerinde yalnızlık duygusu her geçen gün artmaktadır. Sanal ortamda binlerce arkadaşı ve takipçilerinin olması bu yalnızlıklarını gidermekten yoksun ve onların her halükarda yalnız hissetmelerine engel olamamaktadır.⁹¹ Gerçek anlamda sosyalleşen ve reel hayatı yaşayan bireylerde akıl, ruh ve beden sağlığının korunması mümkünken ve depresyon oranı minimal düzeylerde iken, dijital ortamlarda uzun zaman geçirenlerde sağlığın bozukluğu oldukça yüksek oranlarda karşımıza çıkıyor. Bunun sebeplerinden önemli bir nedeni de siber zorbalıklarla karşılaşmalarıdır. Öyle ki yapılan alan çalışmalarında Z Kuşağından her üç gençten biri dijital ortamda siber zorbalığa uğramış ve bununla baş etmek zorunda kalmıştır.⁹² Özellikle ergenlik döneminde siber zorbalığa maruz kalma oranı yüksek olan bu nesilde yalnızlık ve dışlanmak gibi durumlarda giderek artmaktadır. Yüz yüze etkileşimin azalması, ekran başında daha fazla zaman geçirilmesi sonucu yalnızlık duygusunun artması ile sonuçlanmaktadır.

Z Kuşağında dini kuralları yerine getiren bireylerin sayısı diğer kuşaklara nispeten azalmıştır ve azalmaya da devam etmektedir. Tanrıya inanan ancak ibadet ve itaat etmeyen ve dini diğer toplumsal normlarını düzenleyici kuralları uygulamayan bireyler karşımıza çıkmaktadır.⁹³ Bireysellik dini tutumlarda da kendini göstermektedir. Çok fazla sorumluluk almak istemeyen gençler her türlü kurala uyma konusunda geri çekilerek ve istemeyerek bu konuda da zorlanmaktadırlar. Dinin rükûnlarını yerine getirerek yaşamak konusunda çok fazla kural olduğunu düşünen bu nesil, inanan ama yaratıcının kurallarını önemsemeyen bir inanç şeklini benimsemektedirler.⁹⁴ Bu ise Dinin yaşam biçimi olmasından uzaklaştırılması, adeta sair dinlerin başına gelen din anlayışının toplumsal yaşamda hayat bulmasına neden olmaktadır.

İnsanda yargıya veya muhakeme sonucunda karara varma işlemi, rasyonel planlama ve düzenli düşünmenin merkezi olan beynin prefrontal korteks yapısı 23

⁹¹ Twenge, s.122

⁹² Twenge, s.126

⁹³ Twenge, s.176

⁹⁴ Twenge, s.188

yaşına kadar tam anlamıyla olgunlaşamaz. prefrontal korteks yapısı beyin bölümleri içerisinde en son gelişen kısımdır. Yazılı mesajlar ve sosyal medya hesaplarının sözlü ve görsel iletileri yol açtığı uyarıcı bombardıman, gençlerin alt beyinlerindeki dürtülerle harekete geçen kısmı sürekli uyarır. Alt beyin bölümünde daha ilkel olan ve dürtülerle harekete geçen içgüdüler arasında sürekli bir savaş ortaya çıkarabilmektedir. Ayda ortalama 3.500 - 5000 yazılı mesaj alan bir ergen beyinde dürtüsel ve çabuk değişen bölümlere kıyasla, mantık ve planlama odaklı ön bölümler hızlı gelişir. Ergenlerin cep telefonlarını içgüdüsel olarak kullanmalarını inceleyen Profesör Paul Atchly; gençlerin dijital dikkat dağıtıcıları yoğun kullanması sonucu derin düşünme pratize etme becerilerinin kesintiye uğradığını ve daha fazla sosyal ve duygusal kaygı bozulmaları yaşadıklarını söylüyor.⁹⁵ Z Kuşağı sürekli meşgul oldukları dijital aletlerle teşriki mesa-i ile iştigal etmek ve neticesinde de dürtüleriyle hareket etmekte dolayısı ile haz odaklı bir yaşam sürdürmektedirler.

Z Kuşağının aynı anda birçok işi yapabilme özellikleri ise dijital ortamda gerçekleşmektedir. Aynı anda müzik dinlerken, sosyal medyada dolaşabilmek ve gelen mesajlara göz atabilmek, ya da film izlerken bir yandan da telefondaki mesajlarını kontrol edebilmek gibi birçok işi bir arada yapabilme becerileri gelişmiştir. Çarpıcı bir biçimde bu bir yandan onları somut ortamdan uzaklaştırıp reel anlamda sosyalleşmelerini önlerken, diğer yandan onların zorunlu bir biçimde sanal ortamlara adapte olmalarına neden olmuştur.

Kazanmanın her şeyden önemli olduğuna ve her şey hakkında bilgileri olduğuna inanan Z kuşağı en iyisin kendisi olduğunu düşünüyor. Kişilerarası iletişimlerinde bu düşünce ve duygularını destekleyen güçlendiren en önemli faktör ise kuşkusuz dijital oyunlardır. Zira sosyal ağlar içinde Z kuşağı için her daim rekabet unsuru barındıran oyunlar oldukça popülerdir. Sosyal medyanın görsel zekâyı da desteklediğine ilişkin bulgular olumlu görünse de oyun içindeki kazanma hırısı, oyundaki aşırı istek ve beklenti Z kuşağının aşırı güven duyma hissini ortaya çıkarabilmektedir. Aksine ağlarda az zaman geçiren Z kuşağının daha yalnız olması

⁹⁵ James S. Steyer, (Çev: Ahu Terzi), “*Facabook Çağında Çocuk Büyütmek*”, İstanbul, 2014, s.51

ve sosyal endişe duyması diğer bulgularla uyumlu görünmektedir.⁹⁶ Diğer kuşaklar için yenedünya Z kuşağı için zaten hep var olan bir gerçekliktir ve dahası ağlar çocuklara gerçek yaşamlarında sunamayacağımız ya da onların karşılaşamayacağı imkânlar da sunabilir. Ancak bunları kontrol altında tutulması Z neslinin heba edilmemesi açısından son derece önemli ve gereklidir.

⁹⁶ H.Umut Tuncer, *Ağ Toplumunun Çocukları: Z Kuşağının Kişilerarası İletişim Becerilerinin Çok Boyutlu Analizi*, AÜ., İletişim Dergisi S.10 / Ocak 2016, s.43

İKİNCİ BÖLÜM

Z KUŞAĞI KAPSAMINDA AİLEDE DİN EĞİTİMİ

Bu bölümde, çocuğun kanaat sahibi olmasında önemli bir role sahip olan din eğitimi ve Bunun verilmeye başlandığı yer olan aile kavramından bahsedilmiştir. İslam'da aile ve eğitim anlayışı, değerlerin aktarımında rolü ve değişen dünyada ailenin dini değerleri aktarımındaki değişikliklerin Z Kuşağında nasıl bir etki ortaya çıkarmaktadır konu konuları anlatılmıştır.

2.1. Din Eğitimi Nedir?

Eğitim ile amaçlanan, ruhi ve bedeni güçlerini dengede tutan, kendindeki bütün yetenekleri geliştiren ve bununla mutlu olan bireyler yetiştirmektir. Din eğitimi de insanın kendine ait olan aklını, duygularını ve iradesini kullanabilmesi, geliştirebilmesi ve dolayısıyla iç ve dış huzurunu sağlayabilmesini amaç edinir. Dünya üzerindeki tüm toplum veya topluluklar, gelenek veya milletler, gelecek kuşaklarına birtakım değerler aktarmayı, onları belirli ahlaki ilke ve erdemlerle donatmayı en temel görev olarak algırlar. Bundan dolayı ahlaki öğretim ve eğitim bireyin eğitiminde her çağ veya dönemde önemli bir yer tutmuştur. Din, ahlak, değerler gibi kavramların öğretim planlamalarında yer alması ve uygulanma biçim ya da yöntemleriyle ilgili çeşitli görüşler ortaya konmuştur.⁹⁷

Bütün dinler iman ve ibadetlerin yanı sıra bireyin kendisine, diğer bireylere ve çevreye karşı görev ve sorumlulukları üzerinde durmuştur. Dini öğretilerle, toplumsal tecrübelerle zamanla oluşan birikim sonucunda ahlak ilkeleri ortaya çıkmıştır. İnsan düşünen bir varlıktır. Düşüncesi sayesinde iyiyi kötüden, faydalıyı zararlıdan ve doğruyu yanlıştan ayırma yetisine sahiptir. Ahlaka uygun olan iş, aynı

⁹⁷ Ahmet Cevizci, Uygulamalı Etik, 1.b., Say Yayınları, İstanbul, 2013, s.259

zamanda akıl ve mantığa da uygun olan bir iştir.⁹⁸ İnsanın kendi kendisine hakim olduğu kadar diğer bireyler açısından da rolleri vardır. (akrabalık, esnafılık, müşteri, öğrenci, camii cemaati, komşu, iş arkadaşı, eş, dost vb.) İnsanların yaşamında birçok sosyal ilişkisi vardır. Dinlerin de soysal ilişkiler ağını düzenleyen emir ve yasakları vardır. Kur'an-ı Kerim de “İşte iman edip salih amel işleyenler için hem bir mağfiret, hem de (cennette) tükenmez bir rızık vardır.”⁹⁹ Şeklinde birden fazla ayet mevcuttur. Ahlâk yasaları kadar, bu yasaların yeni nesillere nasıl aktarılacağı da önemli bir konu olmuştur. Ahlak ilkelerinin belirlenip bilinmesi önemli bir aşamadır. Fakat bilinen ahlak ilkelerinin sosyal hayata geçirilmesi ve yaşanılır kılınması, ahlaki sahada belki de öğretimden ve eğitimden sonra en önemli olan husustur.

2.1.1. Aile Kavramı

Tarih, sosyoloji, ekonomi, coğrafya vb. birçok bilimsel disiplinin alanı veya konusu içerisinde yer alan aile kavramı birden çok ve farklı biçimlerde yorumlanmış, tanımlanmıştır. Kısaca söz edecek olursak; aile, biyolojik ilişkiler sonucu insan türünün devamını sağlayan, toplumsallaşma sürecinin ilk ortaya çıktığı, karşılıklı ilişkilerin belirli kurallara bağlandığı o güne dek toplumda oluşturulmuş maddi ve manevi zenginlikleri kuşaktan kuşağa aktaran, biyolojik, psikolojik, ekonomik, toplumsal, hukuksal ve benzeri yönleri bulunan toplumsal bir kurumdur. Şeklinde açıklanabilir.¹⁰⁰ Yine aile, yüz yüze ve samimî ilişkilerin en güçlü olduğu birincil gruplardandır. Bu sebeple, bireyin tutum ve değerlerinin oluşumunda birincil etkileşimi sağlaması yönünden ayrı bir öneme sahiptir. Onun temel kurumlar arasında yer almasının nedenlerinden birisi de bu temel özelliğidir. Bu tanım ve açıklamalara bakarak; toplumun özelliklerini taşıması, onun devamlılığını sürdürmesi ve kendisi de toplumun birimi olması sebebiyle aileyi şöyle tanımlayabiliriz: Aile toplumun en küçük yapısıdır.

⁹⁸ İ. Agah Çubukçu, “İslam’da Ahlak ve Manevi Vazifeler”, 11.b., Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2013, s.66.

⁹⁹ Hac, 22/50.

¹⁰⁰ A. Yapıcı, “Türk toplumunda aile ve eğitim ilişkisi”. International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish of Turkic, 2010, 5 (4)

2.1.2. Aile ve Eğitim Anlayışı

Ailenin toplumsal açısından birçok işlevi bulunmaktadır. Bu işlevlerine ve tanımlarına da bakılarak ailenin bir toplumun temel dinamikleri açısından önemi anlaşılabilir. Aile içinde bulunduğu toplumunun devamlılığını sağladığı ve o toplumun ahlaki birikim değerlerini koruduğu için “AİLE” mefhumunun önemi her geçen gün daha da artmaktadır. Ailenin koruma, yetiştirme, eğitim gibi birçok işlevi olmasına karşın, kişinin hayatı için büyük önem taşıyan eğitim- öğretim konusu bugün üzerinde durulması gereken en temel meseledir.¹⁰¹ Öğrencinin eğitimi veya öğretiminin başarısında ailenin önemini şu şekilde vurgulanabilir:

“1. Eğitim açısından destekleyici bir tutum içinde bulunan ailelerden gelen çocukların okul başarıları daha yüksektir.

2. Aile bakım, şefkat ve korumasının eğitim-öğretim başarısının yükselmesinde önemli bir faktör olduğu anlaşılmaktadır.

3. Koruyucu aile yanında kalan çocukların, uygun şefkat ve koruma sağlandığı takdirde başarılarının yüksek olduğu görülmüştür.

4. Okul ile ortak program üzerinde görüş birliği sağlayarak düzenli iletişim içinde bulunan, bu ortak anlayış içinde çocuğuna eğitim desteği sağlayan velilerin çocuklarının okul başarılarının daha da yüksek olduğu anlaşılmaktadır.” Görüleceği üzere ailenin bireyin eğitime katılması eğitim öğretimin başarılı olmasında yadsınamaz bir gerçektir.

2.2. İslam’da Din Eğitimi ve Ailenin Önemi

Bilindiği gibi İslam toplumlarında eğitim öncelikli ve özel bir yer tutmaktadır. İslam’ın doğuşuyla birlikte salık verilen eğitim öncelikle insana öğrenmeyi, eğitimi, kişinin Allah ve Resulünün öğretileri ile birlikte çevresini

¹⁰¹ Salim Çelenk, “Okul başarısının ön koşulu: Okul aile dayanışması”, İlköğretim-Online, 2003, 2(2), s.28.

anlamlandırmayı öğretmesini hedeflemiştir. Bu kapsamda önceliğin insanın kendisini tanımasını, etrafını tanımasını, dolayısı ile kendisi ile yaratıcı arasında olması gereken manevi bağı kurmakla birlikte, yaratılmış diğer mahlûkat ile ilişkisini, düşünmeyi, dar çerçevede aile bireyleri ile olan iletişimini, kişinin akrabaları ile olan münasebetlerini ve kâinatın anlaşılmasını sağlamayı öncellemiştir. Elbette eğitim ve öğretim süreci bunlardan ibaret değildir: Dahası bireyin iç huzuruna etki eden ahlaki kuralları da kapsamaktadır. Bu kurallar müruru zamanla toplumların yaşama tecrübesiyle oluşan birikimlerin toplamını da içine alır ve bireyin eğitiminde önemli bir işlev görürler.

2.2.1. Topumlarda Maneviyat Eğitimi ve İslam’da Din Eğitimi

“Eğitim, çeşitli konularda bilgisi olan veya yetişkin insanların o konularda bilmeyenlere ve yetişmekte olan insanlara rehberliği esnasında yaptığı faaliyettir.”¹⁰² Eğitimle ortaya çıkan tavır ve davranış, kişilerin yaşamları boyunca karşılaşacağı olaylar karşısında yaptığı rastgele tepkiler değildir veya sosyal çevreye uyum sağlamak için yaptığı tepkilerde değildir. Eğitim her çeşit olay ve eşya karşısında kişinin seçerek gerçekleştirdiği belirli davranışıdır. Eğitim insanın önce çevreyi ve hakikati tanınması sonrada onları ayırt edebilecek bilgiye sahip olma faaliyetidir. İbn-i Sina; eğitimi; herhangi bir şeyi alışkanlık kazanıncaya kadar uzun süre ve kısa aralıklarla tekrarlamak şeklinde tanımlamıştır.¹⁰³ Çünkü insanın doğasında var olan hızla unutmak ve manen ilerlediği yolu çabucak terk etmek gibi bir özelliği vardır. Dolayısı ile eğitimde önemli bir husus sürekli tekrar ile öğretilenin kalıcı olması adına ve tekrar tekrar uygulanarak devam ettirilmesinin sağlanmasıdır.

Eğitimi pedagojik açıdan tanımlayanlar; “Çocuğu ya da genci belli amaçlar doğrultusunda yetiştirmek ve o kişinin davranışlarında istenilen değişikliklerin meydana gelmesi için kasıtlı ve planlı olarak oluşturulan düzenlemeler ve yaşantı programlarıdır”.¹⁰⁴ Bu şekilde eğitim tamamen bireyin kendi dünyasına dönük

¹⁰² Halis Ayhan, *Din Eğitimi ve Öğretimi*. İFAV, İstanbul, 1997, s.46

¹⁰³ İbn-i Sina, *İlmi Ahlak*, s. 198

¹⁰⁴ Mustafa Köylü, *Din Eğitimi*, Ensar, İstanbul, 2015, s.50

planlama ve öğretilerin yüklenmesidir. Bu yükleme kuramsal bilginin önceden verilmesi, sonrada tatbik edilmesinin istenmesini içermektedir.

Türkiye’de daha çok kullanılan ve kabul gören tanım “Bireyleri ve doğayı denetleyecek, değiştirecek ve üretim yapabilecek biçimde eğitip yetiştirme, bireylerin doğal olgunlaşmalarını artırma ve bu özelliği göstermelerini sağlamak gayesiyle davranışlarında kendi yaşantıları yoluyla kasıtlı olarak istendik değişim meydana getirme sürecidir.”¹⁰⁵ Birey bu eğitim-öğretim süreciyle her geçen zaman zarfında istenilen amaç doğrultusunda değişime uğrayarak istenen eğitim sürecini izlemiş olacaktır.

Eğitimin amaçları; bireyin topluma, toplum dinamiklerine uyum sağlamasına yardım etmek, insanda olan yeteneklerin üst sınırına kadar gelişmesini sağlamak ve bunun gerçekleşmesi için gerekli davranış biçimlerinin kazandırılmasını desteklemektir.¹⁰⁶ Birey sürece tabi tutulduğunda zaten belirli aşamalarla kendini geliştirmiş olacaktır.

Din duygusu insanın fitratında (doğuştan gelen, yaratılışına has) olan bir gerçekliktir. Allah Kur’an da insanın bu yaratılıştaki olduğunu ve ona yönelmesi gerektiğini bildirmektedir.¹⁰⁷ Tarih boyunca insanın bu özelliği dolayısıyla hak veya batıl insanlık dinlere inanmış ve kültürlerini hayat biçimlerini inandıkları dine göre şekillendirmişlerdir.

Toplumun ilerlemesi ve güçlenmesi için bireylerin manevi açıdan beslenmesi ile ahlak ve fazilet sahibi olmalarına bağlıdır. Bireylerin toplumu ayakta tutan manevi değerlerin dayandığı ve onların kaynağı ise toplumunun iman ettiği dinleridir. Dinin temelinde, insanı ruhen ve ahlaken en üst seviyeye ulaştırmak, olgunlaştırmak, bireyi sorumluluk sahibi yaparak hem sorumluluklarını bilen hem de yerine getiren, topluma faydalı ve toplumun ayrılmaz bir parçası haline getirmektir.

¹⁰⁵ Selahaddin Ertürk, *Eğitimde Program Geliştirme*, Yelkentepe Yay., Ankara, 1984, s.10

¹⁰⁶ Mustafa Köylü - Nurullah Altaç, *Din Eğitimi*, Ensar Yay., İstanbul, 2016, s.59

¹⁰⁷ Rum,30

Bunların gerçekleştirilmesi için din içinde var olan bir takım kurallar, emirler ve yasaklar ve insanın hayatını düzenleyen ibadetlerle mümkündür.¹⁰⁸ Din bir bireyin sistematik olarak olgunlaşmasında, sapkın olandan uzak durmasında, onu öğretileri ile besleyerek hem gelişmesine, hem de toplumu oluşturan bireylerin aynı eğitim sürecine tabi tutularak adeta bir duvar gibi toplumsal normların ve ahlak sisteminin örülmesine yardımcı olacaktır.

İslam dininin oluşturmak istediği insan, Kur'an'ı Kerim de şöyle açıklanmaktadır. Müslüman kişinin ilk özelliği inanç sahibi olmasıdır. İnsanın inancının olması ve davranışlarından sorumlu tutulması akıl olma şartına yani ruhen ve bedenen sağlıklı olmak şartına bağlanmıştır.¹⁰⁹ Allah'ın insanlara doğruyu bulup ve doğru davranması için verdiği akıl ile insan Salih ameller işler. İnsan doğru ve yanlışın ne olduğunu ve faydalı davranışları nasıl kazanacağını doğuştan bilemez ve bunu zaman içinde öğrenir. Faziletli ve ruhen güçlü fertler yetişmesi ancak iyi bir din eğitimi ile gerçekleştirilebilir.

Din eğitimi; teoride ilahiyatın yan disiplini olarak düşünülebileceği gibi genel eğitim-öğretimin de yan disiplini olarak ta düşünülür. Ayrıca din eğitimi insan hayatının bütünü ile ilgilenen çok boyutlu bir problem alanıdır da. Pratikte ise din eğitimi; bir okul görevi olarak düşünülebileceği gibi, bir aile görevi olarak ve cemaat içi sosyal etkileşim işlemi olarak da düşünülebilir.¹¹⁰ Öyle ki din eğitiminin temeli ahlak kurallarından oluştuğundan bireyin her ortamda bu ahlaki kuralları bilmesine ihtiyacı da vardır.

Din Eğitimi, dinin mahiyetine uygun olarak insan varlığının bütün yönlerini ele alır. Yani insanla insan olarak ilgilenir.¹¹¹ Din Eğitimi insanda yaratılıştan gelen tabii olan fitratı korumak ve geliştirmek için yapılır. İnsan Kur'an da söylendiği üzere zaten temiz bir fitrat üzerine doğmaktadır. Din eğitimi ile insanın ari kalması,

¹⁰⁸ Suat Cebeci, *Din Eğitimi ve Bilimi Türkiye'de Din Eğitimi*, Akçağ Yay., Ankara, 1996, s.105

¹⁰⁹ Fatır /37

¹¹⁰ Beyza Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi* AUİF., Ankara, 1998, s.27

¹¹¹ Suat Cebeci, *Din Eğitimi ve Bilimi*, Ankara, 1996, s.27

yani bir anlamda ruhen kirlenmesinin önüne geçilmesi amaçlanmaktadır. Bunun ise dünyada da insani değerler ve erdemler ile temiz bir şekilde devam ettirilmesinin yolu dini öğrenmek, öğretmek, uygulayarak yaşamak ve bilhassa pratize etmekle mümkün olabilir. Kaldı ki insan sürekli tekrar ile bazı şeyleri öğrenip alışkanlık haline getirerek otomatikman yapma gibi bir eğilime sahiptir. Bu doğuştan gelen özelliğini bir anlamda iyi ve doğru olan şeyleri öğrenmekle geçirdiğinde sürekli o işlevi yerine getirecek bir alışkanlık yetisine sahip olacaktır. Buna bir nevi (meleke hine getirmek, kesp etmek) ustalaşmak da denilebilir.

Din Eğitiminin gayesi, İnsanın yaratılış sebebi olan Allaha iman ile bireylerin dine yönelmeleri için fitratına mutabık hareket etmelerini sağlamaktır. Bu yaratılış aslına uyabilmeleri için insanoğlunun dinin esaslarını öğrenerek yaşamları boyunca kendilerinde ortaya çıkmış ve çıkacak kötülüklerden arınıp temizlenip, dini, hikmetleri ile öğrenmek ve yaşamak içindir.¹¹² Bu öğretisi ile insan yaşamı boyunca ancak yolunu, çizgisini ve onurunu kurtarıp, insani değerlerini koruyarak, ahir âlemin kapısını da bu yüksek seciyesi ile açabilir.

Din Eğitimi Bilimi, dinden gelen bilgilerle, eğitim bilimin verilerini birleştirerek, insanların Allah'ın iradesine uygun kişiler olarak yetişmelerine katkıda bulunur. İnsanların yaşamları boyunca karşılaşabilecekleri din ile ilgili sorular ve yaşayışla ilgili teorik ve pratik problemleri araştırır. Cevaplar arar, çözümler üretmeye çalışır. Yani Din Eğitimin konusu insandır.¹¹³

Allah insanı birçok özelliklerle birlikte yaratmıştır. İnsanı diğer canlılardan ayıran en önemli fark ise bilmediği şeyleri akıl vasıtasıyla öğrenen bir varlıktır. Yaratılışı gereği insan, sadece bilgi ile ayakta kalmaz. İnsanın kendisinden üstün bir güce sığınma ve sığınma sonucunda güvende olma ihtiyacı vardır. İnsanın kâinatı anlamlandırma arayışı kendinde ve kâinatta Allah'ın delilleri ve sırlarında mevcuttur. Ancak insana bu hakikati anlatacak ve yol gösterecek bir rehber ihtiyacı duyar. Din eğitimi diğer eğitimden farklı kılan, duyu organları ile algılamayan insanın ancak

¹¹² Mahmut Çamdibi, “*Din Eğitiminde İnsan ve Hayat*”, Çamlıca Yay., İstanbul, 2003, s.89

¹¹³ Cebeci, a.g.e., s.28

inançla yönelebildiği mutlak varlığı bilmesi, tanınması ve insanın O'nunla ilişkisini konu almasıdır.¹¹⁴ İnsan Kâinatın sırlarını, beden dilinden ziyade soyut bir biçimde manen, ruh 'en ve aklen idrak ederek kavrayabilir.

İslam da din eğitimini anlamak için insan psikolojisini bilmek önemli bir yer tutar. Hiç etki altında kalmadan, insan şahsiyetindeki temel nitelikleri tamamen tespit etmemiz nerdeyse imkânsızdır. Eni iyi tetkik ve gözlem insanın fitri halini yakalamaktır. En üst terbiye edici, eğitici rububiyet sahibi olan Allah'tır.¹¹⁵ İşte bu yüzden insanı en iyi tanıyan ve onun eğitilmesi için yol gösteren, uygulama ile peygamberlerini göndererek rehber tayin edip, çözüm yolu sunan Allah'tır. Bu konu da Allah Kur'ân'ı Kerim de şöyle buyurmaktadır: “*Ant olsun insanı biz yarattık ve nefsinin ona ne vermek istediğini de biliriz. Biz ona şah damarından da daha yakınız.*”¹¹⁶Burada anlatılmak isteten Allah'ın insanı yoktan var etme kudretiyle birlikte onu en iyi tanıyanın yaratan olduğu gerçeğini nazara vermektedir.

İnsanın eğitilebilmesi için nefsi özelliklerinin bilinmesi gerekir. Eğitim insan üzerinde bir tasarruftur ve insanın şahsiyet, karakteristik gibi özellikleri bilinmeden yapılamaz. Onun içindeki ilahi unsurları zedelemeyen, birini diğerine kurban etmeden terbiye edilmesi için insanın iyi tanınması gerekir. İslam eğitimi, insan tabiatı üzerine kurulmuştur. Din eğitimi; eğitimin ilkelerini insan fıtratının niteliklerine göre ortaya koymaktadır. İnsanın insana vereceği özelliklerin eğreti olacağını, Mevlâna, bu özelliklerin insanın gerçek özellikleri olmadığını söyler.¹¹⁷ Dolayısı ile insanın insana öğreteceği şey uhrevi ve bugünkü deyişle evrensel olamaz. Bunun olması için ancak ve ancak terbiye edici olan Allah'ın koymuş olduğu kanunlarla yapılan öğretimdir.

Kur'an -ı Kerim incelendiğinde eğitime özel bir yer verildiği görülür. Bu bakımdan İslam da eğitim özel ve çok önemlidir. Hz. Muhammed'e ilk gelen vahiy

¹¹⁴ Cebeci, a.g.e., s.29

¹¹⁵ Bakara 30-31

¹¹⁶ Kaf 50

¹¹⁷ Bayraktar Bayraklı, *İslam'da Eğitim* İfav, İstanbul, 1989, s.104

olan Alak suresinin ilk beş ayetinde Allah kendisini Rab olarak bildirmiştir.¹¹⁸ Rab kelimesinin burada kullanılan manası terbiye manasında mastardır. Rab mutlak manada kullanılınca Eğiticin Allah olduğu ortaya çıkacaktır. Bu manada Rab; yaratanın yarattığına doğru yolu göstermesidir. Allah'ın sıfatı Rububiyet terbiye edicilik ilahi sıfatların en büyüğüdür.¹¹⁹ Allah insanın ahlaklı olması için öğrenmesini, idrak etmesini, düşünmesini, yaşadığı dünyayı anlamlandırabilmesi için eğitime teşvik ediyor.

Din eğitimi yaygın din eğitimi ve genel din eğitimi olarak ikiye ayrılır. Genel din eğitimi çocukların öğrenme çağından itibaren belli bir süreç içinde bir program içerisinde sistemli bir şekilde öğretim yapılmasıdır. Genel din öğretimi ise bireyin doğduğu andan itibaren ailesinde başlayan ve çevresinden öğrendiği eğitimle gerçekleşir¹²⁰. Din eğitimi insanın doğduğu aileden başlayıp ilköğretimi, lise ve Üniversiteye kadar sürekli tekrarlanarak insana yapılan bir eğitim yatırımdır ki, toplumun sosyal hayatının olağan akışında seyretmesini ve asayiş muhafazayı sağlayan en temel eğitimidir.

Bireylerin genel din eğitimi dünyaya geldiği andan başlar. Çocuğun öğrenme kabiliyeti ve duygusal özellikleri bakımından okul öncesi din eğitimi daha önemlidir. Ailenin dini tutum ve davranışları çocuk üzerinde dini eğitim ve din algısı açısından belirleyici bir rol oynar. Din eğitiminde hedeflenen; yetişen nesillerin, kendi milli, manevi ve ahlaki, kültürel değerlerine sahip çıkan, üretken, toplum için her bakımdan faydalı kişiler yetiştirmektir. Bunun için öğrenmenin çok hızlı olduğu ve kişilik oluşumunun şekillendiği yaşlarda din eğitimin doğru bir şekilde yapılması önemlidir.

İnsanlık tarihi ile birlikte ortaya çıkan olgulardan birisi de dindir. Tarihçiler, antropologlar, arkeologlar, kültür araştırmacıları dini olgu ve nesnelerle tarihin her döneminde ve dünyanın her yerinde yaptığı araştırmalar sonucunda

¹¹⁸ Alak 1-6

¹¹⁹ M. Vehbi - H. Beycan, C.I, S.18, s.115

¹²⁰ Suat Cebeci, *Din Eğitim Bilimi*, Ankara, 1992, s.115

karşılaşmaktadırlar. Bundan çıkarabileceğimiz sonuç ise dinin tarihi insanlık tarihi kadar eskidir.¹²¹ Din, bir olgu olarak insan ve toplumsal gerçeklik olup, manevi hayatın yaşantısını zenginleştiren faktörlerin başında gelir. İnanma duygusu insanın doğuştan getirdiği ve onun ayrılmaz bir parçasıdır. Her şeye gücü yeten aşkın bir varlığa inanmak insan için bir ihtiyaçtır. İnsan, inanma ihtiyacını bazen doğru olan kaynağından aldığı bilgilerle karşılaşmış, bazen de kendisi bir inanç dünyası oluşturmuştur. Taşlara, Ağaçlara, Güneşe, Ay'a, heykelden putlara, hayvanlara, atalarının ruhuna ve benzeri aslında cansız ve manen değersiz şeylere tapmış, fakat mutlaka bir varlığa bağlanmış, onu kutsal olarak kabul etmiş ve ona karşı kulluk görevini yerine getirmeye çalışmıştır.¹²² Bu insan tabiatından var olan bir aşkın varlığa bağlanma ihtiyacıdır.

Din eğitimi; dine duyulan bireysel ve toplumsal ihtiyaç, dinin tarih boyunca varoluşu, medeniyetlerin kurulmasındaki rolü ve medeniyetlerin kuşaklara aktarılmasındaki güçlü etkisi ve bu çerçevede diğer medeniyet ve toplumlarda yaşatılan din olgusunun anlaşılması bakımından gereklidir. Din Eğitimi hem birey hem de toplumsal yapının devamlılığı için gereklidir. Bu temel eğitim insana sonradan kazanılması gereken değerli ve gerekli bilginin erdemli insan olarak yaşamasında öncülük eden birincil öğretiler diyebiliriz.

İnsanlar sağlıklı bir ruh hali ve düzenli bir hayat yaşayabilmeleri için, hayatını idame ettiren temel dinamikleri dini inancın getirdiği hakikatlere dayandırmışlardır. Din insanın içindeki anlam arayışının cevaplarını verirken onun ruhsal dünyasını şekillendirir, insanlara ahlaki bakımdan iyi olması konusunda bir takım kurallar koyarak inanca dayalı kötülükten alıkoyan normatif baskı oluşturur. Din ve onun bir parçası olan ahlak insanların duygu düşünce davranış şekillerini de etkilemektedir. İnsanların kimlik ve anlam arayışındaki soruların cevabı bilimin ortaya koyduğu veriler değil, dinin içindeki bilgilerde mevcuttur.

¹²¹ Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisine Giriş*, Dem Yay., İstanbul, 2015, s.29

¹²² Hans Freyer, “*Din Sosyolojisi*”, (Çev. Turgut Kalpsüz,) AÜİF Yay., Ankara, 1964, s. 31.

Bireysel olarak bakıldığında her bireyin doğasında dine ihtiyaç duyduğu ve bu ihtiyacın karşılanmadığı durumlarda şahsiyetlerde problemler oluşturduğu değerlendirilir. Bu çerçevede din eğitimiyle bireyin hayatı anlamlandırmasına ve topluma uyumuna göndermeler yapılır. Fert açısından din eğitimi, fitratta var olan inancın doğru bir şekilde oluşmasını sağlar.¹²³ İnsan doğduğu zaman hiçbir şey bilmez iken zamanla doğduğu ortama göre şekillenir. Her ailenin kendine göre bir söylemi vardır. Çocuk bu söylemin içinde yetişirken, doğduğunda fitrat itibari ile saf ve temiz yaratılışında, büyüdüğü ortamın etkisiyle anlayış, düşünce ve karakter farklılıkları oluşur. Bu farklılıklar ve düşünce şekilleri ve ortaya çıkan davranışlar belli bir eğitimin sonucudur. İnsanın aldığı eğitim, onun bütün dünyasını şekillendirir. Eğer yanlış bir eğitim sürecinden geçtiyse insan kötü düşünce ve davranış sahibi olacaktır. İnsan büyüdüğü ortamda her halükarda iyi veya kötü bir eğitim sürecinden geçerek yaşamayı öğrenir. İnsanın mutlu ve huzurlu bir yaşantısı olabilmesi için elbette doğru bir eğitim sürecinden geçmesi gerekir, bu da ancak Kur'an da belirtildiği gibi insanın yaratılışına uygun, doğru bir din eğitimi ile gerçekleşir.

İnsanın en hızlı öğrendiği zaman sürecinin 0-3 yaş olduğu dönemdir.¹²⁴ Çocuk bu zaman zarfında ailesi ve özellikle anne ile birlikte. Eğitimin başladığı yer yani ailede verilecek din eğitimi onun nasıl bir insan olacağını belirleyen en etkili temel eğitim alanı olacaktır.

Dini inanç, bireysel ve toplumsal hayatımızda oldukça etkindir ve bireylerin kendi iç dünyalarındaki ve sosyal yaşantılarındaki dengeleri sağlamakta oldukça önemli bir işleve sahiptir. Houxley, bütün amaçlı eylemlerin ve nezih yaşantıların ön koşulunun “inanç” olduğunu söyler.¹²⁵ İman edilmediğinde insani değerlerin hiçbir toplumda gelişmeyeceğini ifade etmek yanlış olmayacaktır. Öyle ki İnsan et ve kemik ile birlikte ruhani yönü de olan bir varlıktır. Bu ruhaniyet onun taş ve demir

¹²³ Rum 30

¹²⁴ Mustafa Merter, *Dokuzyüz Katlı İnsan*, İstanbul, 2007, s.119

¹²⁵ Aldous Houxley, *Kalıcı Felsefe*, (Çev: Latif Boyacı) İnsan Yay. İstanbul 1996, s. 239

gibi hissiz olamayacağının dolayısı ile çevresi ile alakadar olduğunda etrafında meydana gelen olaylara duyarsız kalamayacağının da bir göstergesidir.

Ahmet Hamdi Akseki dinin olmaması; toplumu bir arada tutan ortak değerlerin olmaması anlamına geldiğini, böylece toplumun korozyona uğrayarak yıkılmasıyla sonuçlanabilecek bir duruma geleceğini ifade eder.¹²⁶ Dinler indirildikleri toplumda, insanların manevi dünyasında ruhi ve toplumsal anlamda olumlu bir dönüşüm gerçekleştirmek isterler. Dinin bir parçası olan ahlak, insanları kendi iç dünyalarından kaynaklanan bir güçle harekete geçirir. Kişinin nefesine, yaratana, topluma ve varlıkların tümüne karşı sorumluluk duygusuyla kuşatarak ilahi iradeye uygun davranmayı telkin eder. Bu nedenle dinin, yaşanan hayattan soyutlanması durumunda bireylerde ve toplumsal hayatta birçok problemi de beraberinde getirmektedir. Toplumsal düzenin sağlanması için fertlerin, insan fıtratına uygun din eğitimi alması sağlanmalıdır.

Din insanları mukaddes duygu, ortak şuur ve içtima-i vicdan etrafında birleştiren bir kuvvettir. Aynı zamanda toplumları yükselten, onların gelişmesini sağlayan bir kurumdur. Din ahlâkî bir müessese olarak insanlara yön veren, en mükemmel kanunlar ve en sıkı otoritelerden daha kuvvetli bir şekilde kişiye içsel olarak otokontrol sağlayan, kucaklayan ve yönlendiren bir disiplindir. Dinin toplumsal hayatta zayıflaması ile ahlâkî ve hukukî suçların artmasının, sonuçta giderek anarşizme yol açtığı görülmektedir.

İnsan kendini yalnız ve çaresiz, korkmuş, kederli hissettiğinde, hastalıklar, ölümler, kayıplar, musibet ve felâketler karşısında ona ümit vererek, teselli eden ve güven sağlayan en son sığınak her zaman manen dini olmuştur. Ayrıca dinin ibadet, emir ve yasakları yerine getirildiğinde insanı gereksiz ve zararlı endişelerden, kuruntulardan uzaklaştırdığı, böylece ruhî bunalımlardan koruduğu, gerçek dindarlarda Allah'a itaatin ana babaya, büyüklere, devlete ve millete saygı ve bağlılığı, küçüklere sevgi, canlılara ilgi ve sempati gibi ahlâkî duyguları geliştirdiği,

¹²⁶ Ahmet Hamdi Akseki, *İslam Dini: İtikat, İbadet, Ahlak*, Yeniakım Yay., İstanbul, 2014, s.12

görev bilincini güçlendirdiği tespit edilmiştir.¹²⁷ Dolayısı ile din bütün bir toplumun ortak noktası ve ortak olduğu malıdır.

Tarihin her döneminde din toplumlarda var olmuş ve toplumların birlik ve beraberlinin oluşmasına adeta bir çimento vazifesi görerek katkıda bulunmuş, Toplumların kültürünü örf ve adetlerini şekillendirdiği kabul edilmiştir. Tarihin bütün devirlerinde ve bütün toplumlarda sürekli var olan ve evrensel olgu olan din, insanı hem içten hem dıştan kuşatan, onun düşünce ve davranışlarında kendini gösteren bir disiplindir. Kişi tarih boyunca kendisinin insanüstü bağları bulunduğunu, ihtiyaçları için onu aşan bir yüce kudrete yönelmesi gerektiğini düşünmüştür.¹²⁸ Bireysel anlamda dine ilgisiz ya da karşı kimseler görülebilirken bir toplumun tümüyle inançsız ya da ateist olduğuna rastlanamamıştır.¹²⁹ İnsanlığın ilk dönemlerinden bu yana toplumların ayrılmaz bir parçası olan din, onların zihin dünyalarını şekillendirdiği gibi yaptığı işlerinde şekillenmesine neden olmuştur.

Bireyler arasında kardeşlik, samimiyet ve dostluk toplumları bir araya getiren ve oluşturan kuvvetli unsurlardır. Bu unsurlar maddi olmaktan çok manevidir. Medeniyetlerin oluşmasında da bu unsurlar etkili ve belirleyici bir rol oynamaktadır. Bunların başında din, dil, örf ve adetler, sanat ve mimari gelmektedir. Toplumlarda kültürün oluşması bakımından manevi değerler en önemli ortak paydalar olarak ortaya çıkmaktadır.¹³⁰ Maneviyatın temelini ise inanç dolayısı ile din oluşturmaktadır. Örf, adet, gelenek ve göreneklerde eskiden beri süregelen zaman içinde dini, ahlak kuralları ile şekillenmiştir.

Toplum içindeki fertlerin aynı değerler çerçevesinde düşünceleri ve davranmaları E. Durkheim'in ifade ettiği üzere, “kolektif şuuru” oluşturur.¹³¹ Kolektif şuurun güçlü olduğu toplumsal yapılarda hayata tutunma ve gelişme daha

¹²⁷ İslam Ansiklopedisi, “*Dinin önemi maddesi*” C.III, s.321

¹²⁸ İslam ansiklopedisi, “*Din maddesi*” C.III, s.249

¹²⁹ Osman Cilacı, *Günümüz Dünya Dinleri*, Ankara., 1995, s.24.

¹³⁰ Cemil Meriç, “*Umrandan Uygarlığa*”, İstanbul, s.109-110.

¹³¹ Raymond Aran, *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, Bilgi Yay., 1. Basım, İstanbul, 1989, s.51

hızlı ve kolay olmaktadır. Toplumun gelişmesi ve belli bir hayat standardına ulaşabilmesi açısından da kendi içerisinde ortak paydaların güçlü olması gerekmektedir. Toplum açısından da manevi değerler en temel ortak payda olarak ortaya çıkmaktadır.¹³² Dolayısı ile toplumu bir macun gibi bir birine mezceden temel dinamik maneviyattan başka bir şey olamayacaktır.

Bireyleri toplumsal olarak birbirine bağlayan en önemli unsur manevi değerlerdir. Manevi değerler, toplumun bir parçası olan bireylere belli bir aidiyet kazandırmakta ve dünya görüşünün oluşmasına imkân sağlamaktadır.¹³³ Medeniyetleri oluşturan elemanlardan bir diğeri de maddi unsurlardır. Maddi unsurların gelişmesi ve ilerlemesi için insan zihninin açık berrak ve dinamik olması gerekmektedir. İnsan zihnini dinamik hale getiren manevi değerler aynı zamanda toplumsal birlik beraberliği sağlarken maddi gelişmelere yön veren değerlerin hızla ilerlemesini de sağlamaktadır. Çünkü maddi unsurları değiştiren ve geliştiren, insanların zihni alt yapısı ve kültürel birikimi sağlayan manevi dünyalarıdır.¹³⁴ Manevi değerler denildiğinde de sosyal, kültürel, ahlaki, dini vb. değerler akla gelmektedir. Bu yüzden dini ya da manevi değerlerin olmadığı bir toplumda birikimden veya medeniyetten söz edilemeyecektir.

Medeniyeti oluşturan unsurların şekillenmesinde de dinin rolü büyüktür. Günümüze kadar ulaşan tarihi eserler içinde en sağlam ve görkemlilerin mabetler olması, manevi hayatın yani dini inancın sanata ve mimariye, şehirlerin oluşmasına ve imaretlere etkisini göstermektedir. Konuşulan yaşayan dildeki kelimelerin, insanlara verilen isimlerin önemli bir kısmı toplumun inandığı dinden kaynaklanmaktadır. Müslüman toplumlarda erkeklerde en çok rastlanan ismin Muhammed olması buna örnektir.¹³⁵ Medeniyetlerin kurulmasında din rolünün önemli olduğu, bu medeniyetlerin devam etmesi ve büyümesinde de din etkin bir role

¹³² Cemil Meriç, *a.g.e.*, s.112.

¹³³ Max Weber, “*Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*”, (Çev.: Zeynep Aruoba,) Hil Yay., İstanbul 1985, s.77.

¹³⁴ Ali Akdoğan, *Medeniyetlerin Oluşmasında Dinin Rolü ve İslam Medeniyeti*, Dini Araş., Eylül-Aralık 2008, C. Ll, s.32

¹³⁵ Tuik, 2016

sahip olduğu bilinmektedir. Konuyu İslam medeniyeti açısından ele alırsak; İslam medeniyeti, vahiy merkezli olup, akıl ve duygunun uyumlu bir sentezi olarak ortaya çıkmıştır.¹³⁶ Vahyin yönlendirmesi ile oluşan bu medeniyet ve kültür kendi geçmişinden gelen değerlerle İslam'ın güzelliklerini birleştirerek zengin bir uygarlığı oluşturmuştur. İslam dininin şer'i içtima-i maksatlarını gerçekleştirmek temel hedef alınmış, buna istinaden bir yaşam şekli oluşturulmuştur. Ne zaman ki bu maksatlardan vazgeçilmiş veya uzaklaşmış medeniyetimizin ilerleyişi durmuş ve gerileme hastalığı başlamıştır. İslam'ın ilk dönemi olan Hz. Ebu Bekir ve Ömer dönemlerinde medeniyet açısından hızlı bir yükseliş görmekteyiz. İslam'ın en önemli emirlerinden biri olan, birlik ve beraberliğin oluşması ve devam etmesi adalet ilkesine bağlıdır. Hz. Ömer'in İslam topraklarında adaleti gerçekleştirmesi, daha önce Arap toplumunda tarihte hiç görülmemiş bir uygarlığın ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Hz. Peygamberin Risalet'inden önce cahiliye döneminde insanların kötü ahlakı peygambere itaat ve Allaha imanla birlikte İslam ahlakına dönüşmüştür. İslam inancında, ahlaki kuralların pek çoğu, kişinin topluma karşı davranışlarını düzenler. İslam da ahlak kuralları bireyin topluma karşı sorumlulukları yerine getirmesini şart koşar. Bu sorumlulukları birey yerine getirdiği takdirde toplum düzenini ve asayiş sağlanmış olur. Bununla birlikte bireyin de huzur ve mutluluğu, güvenliği sağlanmış olmaktadır. Hz. Peygamberle başlayan İslam kültür ve medeniyetinin hızla yükselmesi bireylerin ve toplumun dinin gerektirdiği sorumlulukları yerine getirmesi ve ahlaki değerlerin içtima-i hayatta uygulanması ile gerçekleştiğini bilmekteyiz. Zaman içinde gerileme dönemine giren İslam medeniyetini yaşatan milletlere baktığımızda kültüründen ve onu şekillendiren temel prensipleri emreden İslam dininden uzaklaştıklarını görmekteyiz.¹³⁷

¹³⁶ Vesile Şimşek, "İslam Medeniyetinin Temelleri ve Tarihi Gelişim Süreci", Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, Volume: 45, Spring-2020, P. (280-290) Issn: 1308-6200 Doi: <https://doi.org/10.17498/Kdeniz.674435> Research Article Received: January 13, 2020 | Accepted: February 27,

¹³⁷ Hayati Aydın, *Kur'an da İnsan Psikolojisi*, Timaş Yay., İstanbul, 1999, s.120

Din, insanları, toplumlarının tarihini yönlendirecek kadar kuvvetli değişiklikler yaptıracak etkiye sahiptir. Nitekim Avrupa'yı ve Asya'yı, Anadolu da yaşayan insanları farklı açılardan etkileyen haclı seferleri din adamlarının yönlendirmesi sonucu gerçekleşmiştir.¹³⁸ Hristiyan din adamları ve kilise insanların dini duygularını kullanarak haclı seferlerinin gerçekleşmesini sağlamış, haclı askerlerinin vicdana ve insanlığa sığmayan zulümleri yapmalarını dini referans göstererek ikna etmişlerdir.¹³⁹ Din insanı iyiye hakikate ve güzele götüren bir nizamdır. İnsanı hakikate götüren din Allah tarafından insanlığa gönderilen, tahrif edilmemiş insanın fitratına uygun olandır. Hindistan'da Hindular için kutsal sayılan ineğin, başka din mensuplarınca kesilmesi Hindular için önemli bir sorundur. Hatta böyle bir davranış gerçekleştiği zaman bunu yapan kimselere zarar verirler. İnsan fitratı gereği böyle bir kutsiyeti kabul etmez. İnsan fitratına uymayan bu kural yanlış olduğu zaman onun yapılması da sıkıntı ve anarşi doğurur. Dolayısı ile din aynı zamanda insanın fitratına ters düşemez.

Bireyin inanma ihtiyacını karşılayacak ve onu güvende hissettirecek dinin, insanın yaratılış fitratına uygun olması gerekir. Yanlış bir dine inanan insan inanma ihtiyacını karşılasa da, hayatını düzene sokması iç huzuru ve mutluluğunun gerçekleşmesi noktasında yeterli olamaz.¹⁴⁰ Allah'ın koymuş olduğu nizam ve intizam maddi âlemde devam ettiği gibi insan davranışlarında da gerçekleşirse toplumların ve bireylerin huzurlu ve mutlu olduğu görülür.¹⁴¹ İnsanların inanma ihtiyacı kendisinden üstün gördükleri bir ilaha inanmaları yeterli olsaydı, Allah kendisine şirk koşan ve ilahi kuralları değiştiren kavimlere yeniden peygamber göndermezdi. Kur'an da Peygamberin gönderiliş sebepleri açıklanırken insanların yaptığı yanlış davranışları ile kendilerine ve topluma verdikleri zararlardan bahsedilmektedir.¹⁴² Allah Kur'an da bir topluluğa dinsiz oldukları için değil Hak

¹³⁸ Yusuf El-Kardavi, *İslam'da İbadet Mefhumu*, Nida Yay., (Çev: Hüsamettin Cemal) İstanbul, 2014, s.125

¹³⁹ Ali Akdoğan, *Sosyal Ahlak*, Pınar Yay., İstanbul, 2011, s.67

¹⁴⁰ Araf 53

¹⁴¹ Kaf 16

¹⁴² Nisa 170

dinden saptıkları için peygamber gönderildiğini bildirmiştir.¹⁴³ Bu da bize göstermektedir ki; İnsan ve toplumların hayatını düzenleyici, insanın toplumda faydalı bireyler olabilmesini sağlayıcı doğru bir dine inanması ile doğru olan dinin kurallarına uymasıyla ilişkilidir. Bu açıdan baktığımızda İslam inancına dayanan din eğitimi bir yönü ile dünyanın da nizamını sağlamaktadır.

İlk İslam âlimleri kişiye bilgiyi öğretirken, günlük hayatta kullanıp kullanamayacağına dikkat edilmesi ve bu bilginin gerekliliğine bakmışlardır. “İmam Malik’e ilmi araştırmalara ne dersin? Diye sorulunca: çok güzeldir, fakat öğreneceğin bilgi günlük yaşayışında sana lazım olan bilgi olsun. Demıştır.”¹⁴⁴ İslam inancının kuralları arasında ve İslam dininin hiçbir maddesinde ruhbanlık bulunmaz ve bu şekildeki yani ruhbâni yaşam tarzı Kur’ân ayetlerinde de görüleceği üzere dinin kuralları ile tezatlık oluşturur.¹⁴⁵ İnsan günlük hayatını devam ettirecek bilgileri öğrenirken bu bilgilerin ahiret hayatını da kazandırıcı şeyler olduğunu bilerek hareket eder. İslam da din eğitimi insanın dünya yaşamındaki işlerini düzenlerken ahiretini kazandıracak şekilde, onurlu bir yaşam sürmesinin yanı sıra ahiret hayatına da hazırlayıp, onu kazandıracak bir öğreti ve anlayıştır.

İnsanın mutluluğu ve toplumsal düzen, barış ve huzurun sağlanması bireyin sadece doğru bir dine inanmasıyla gerçekleşmiyor. Bu dinin insanlar tarafından doğru bir şekilde öğrenilmesi ve yaşanması da önemlidir. Kuran da : “O, Allah’ın elçisi Muhammed’dir. Onunla beraber olanlar da kâfirlere karşı sert, kendi aralarında merhametlidirler. Onları, Allah’ın lütuf ve rızasına talip olarak hep rükûda ve secdede görürsün. Secdenin tesiri yüzlerine simalarına oturmuştur; Tevrat’ta onlar için yapılan benzetme budur. İncil’deki misalleri ise bir ekindir: Çiftçileri sevindirmek üzere filiz verir, onu güçlendirir, kalınlaşır ve kendi sapsarı üzerinde durur. Onlar (müminler) yüzünden kâfirler öfkeden kahrolsunlar diye (böyle olmuştur). Onlar arasından iman edip dünya ve ahirete yararlı işler yapanlara Allah

¹⁴³ Maide 32

¹⁴⁴ Bayraklı, *İslam’da Din Eğitimi*, s.271

¹⁴⁵ Bakara 177

bir bağışlama ve büyük bir ödül vaat etmektedir.”¹⁴⁶ Ayetiyle Kamil insanın vasıflarını saymıştır. İslâm’ın asıl amacı insanlara iyi olanı ve doğru olanı göstermek, dünyada bütün insanlık için örnek olacak bir topluluk yetiştirmek ve onlar sayesinde bütün faziletleri ve ahlaki değerleri yaşayan topluluğunun dünya görüşünü ve hayat düzenini insanlığa sunmak ve hür iradeleriyle ona tâbi olmalarını, onların izlediği yolu izlemelerini teşvik etmektedir. ¹⁴⁷ İslam dini temel olarak sadece kendi toplumuna huzur ve mutluluk getirmek ile yetinmeyip, bütün insanlığın huzur ve mutluluğunu hedeflemektedir.

Dinin insanlara anlatılması belli bir sistem ve kurallar çerçevesinde olması gerekir. Aksi takdirde insanların çoğunun din adına yanlış bir takım düşünce ve fikirler edinmesi kaçınılmaz olur. Din eğitimi ister belli bir kurumsal düzeyde yani okullarda ister evde veya daha farklı alanlarda gerçekleşsin belli usuller ve sistemle kazandırılması gerekir.¹⁴⁸ Toplumda birlik ve beraberliğin sağlanması için din, toplum hayatında bir takım kurallar koyarak insanların belirli davranışları yapmasını sağlar. Din eğitimiyle, bireyler kendi dini görevlerini ve yapmaları gerekli olan sorumluluklarını öğrenip, gereklerini yerine getirebilecek kadar dini bilgiye ve sosyal açıdan manevi olarak yaşayabilme kabiliyetine sahip olmalarına çalışılır.

Din insanın sadece öğrenmesi ile gerçekleşmez, aynı zaman da öğrenilen gerçeklerin yaşamın her aşamasında uygulanması şartı da arar.¹⁴⁹ Öğrendiğini uygulamayan kişi tam anlamıyla dini yaşayamaz olarak addedilir. Din öğretiminin önemli bir kısmında eğiticinin anlatmasının yanında uygulayarak yaşatarak eğitimi gerçekleştirir.

Çocuklar duyarak, görerek, duyduklarını ve gördüklerini taklit ederek öğrenirler. Çocukların karakterlerinin şekillenmesi ve kişiliğinin ortaya çıkması

¹⁴⁶ Fetih 29

¹⁴⁷ *Kur'an Yolu Tefsiri* C. 5, s. 82-83

¹⁴⁸ Abdurrahman Dodurgalı, “*Ailede Çocuğun Din Eğitimi*”, Marmara Üniv. Vakfı Yay., İstanbul, 1996, s.22

¹⁴⁹ Dodurgalı, a.g.e., s.26

etrafındaki insanların yaptıkları ve öğrettikleri ile biçimlenir. Bunun için çocuğun doğup büyüdüğü aile ortamı eğitimin ve din eğitimin başladığı yerdir.

Son yüzyıllarda toplumumuzda ve dünyada insanların din algısı ve yaşayışında önemli değişiklikler olmuştur. Bu değişiklikler, insanların yaşayışında ve toplumsal birlik ve beraberliğin devamına önemli etkilerde bulunmuştur. İnsanların din algısında, dinin gerekliliği inancının azaldığını ve bilimin dinin yerini doldurma çabalarının sonuç verdiği görülmektedir. Batının tarihi sürecinde gelişen din adına yapılan reformlar ve dinin bilimle çatışması, İslam dünyasına da belli süre sonra taşınmıştır. Hristiyan dünyasında var olan kilise kurumu, uzun yüzyıllar bilimi ve toplumsal kontrolü elinde tutmuştur. Bu durum karşısında bazı bilim insanları tarafından, bunun insanların fikişel özgürlüğünün önüne set olduğunu söylenilerek, eleştirilerin sesli bir şekilde yapılması ve hatta dinin bilime engel ve karşı olduğu tezi atılır. Kısa sürede bu fikirlerin insanlarda karşılık bulması ile dinde reform hareketleri başlamıştır. Ancak İslam dünyasında, Hristiyan dünyasında gerçekleşen dine karşı çıkışın sebepleri ile bir karşılığı olmayan kilise kurumu ve tutumu olmamasına rağmen bir süre sonra İslam dünyasında da yer bulmuştur.

Osmanlının son dönemlerinde dinin ilerleme karşısında bir engel olduğu tartışmalarının olduğu görülmektedir. Batı Medeniyetin bilim ve teknolojiye yükseliş i ile Osmanlının gerilemesi ve zayıflamasının aynı dönemlere denk gelmesi, Avrupa eğitim sistemi ve kültürüne ilgiyi arttırmış ve Avrupa okulları eğitim sisteminin aydınlar tarafından ülkemizde de uygulanması gerektiği fikirlerini ileri sürmüştür.¹⁵⁰ On dokuzuncu yüzyıl boyunca gerçekleştirilen ıslahatlar sonucu Batı eğitim sisteminin önemli ölçüde Osmanlı Eğitim sistemine etki ettiğini görmekteyiz.¹⁵¹ Böylece Cumhuriyet ilan edilmeden evvel batı kültürü Türk

¹⁵⁰ Yahya, Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1982'ye)*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yay., Ankara, 1982, s. 173

¹⁵¹ Celalettin D. Vatandaş, *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bir Toplumsal Değişim Aracı Olarak Eğitimin Modernleştirilmesi*, İstanbul, 2011. Journal Of Sociological Studies, S.42, s.41-62, Retrieved From <https://Dergipark.Org.Tr/Tr/Pub/İusoskon/İssue/9546/119219>

toplumunun eğitimli kısmında ciddi anlamda hayat bulmuştu.¹⁵² Toplumun aydın kesiminin önemli bir kısmında bu fikir ve batı hayranlığı olduğu halde halk kendi kültür ve değerlerine bağlılığını devam ettirmekteydi. Ancak ortaya çıkan ekonomik sorunlar, halkın yaşam şartlarının ağırlığı altında bir mücadele içinde olması sebebiyle yeterli eğitim alamaması ve kendi kültür ve değerlerine yeteri kadar sahip çıkamamasına ve kendisinden sonra gelecek nesillere aktaramamasına sebep olmuştur. Osmanlının son dönemlerinde yaptığı savaşlarda toplumun kültür ve değerlerini sonraki kuşağa aktaracak kişilerin hayatını kaybetmesi ile de kuşaklar arası kültür aktarımının akamete uğradığını görmekteyiz.

Anadolu'da Kurtuluş savaşından sonra bazı köylerde kadınlar ve çocuklar, piri fani yaşlılar dışında bir elin parmaklarının sayısını geçmeyen genç ve orta yaşlı erkekler kalmıştı. Bu durum kültür aktarımın kesintiye uğramasının dışında ataerkil kültürün değişimini de beraberinde getirdi. Savaş yıllarında evin bütün yükünü üstüne alan kadınlar savaştan sonrada bu yükü üstlenmeye devam ettiler. Babanın açığını kapatmaya çalışan anneler, böylece çocuğun eğitimine daha az zaman ayırmış ve manevi değerlerin aktarımında yetersiz kalmıştır. Osmanlıda üst ve orta tabakayla sınırlı kalan Batılılaşma, Cumhuriyet modernleşmesinde bazı elit zümreler vasıtasıyla toplumsal yaşantıya dayatmak suretiyle geçirilmiştir. Bunun belirli süreçlerle askerler, bürokratlar, öğretmenler, tacirler aracılığıyla toplumsal alanda yaygınlaştırılması hedeflenmiştir.¹⁵³ Cumhuriyetin hemen ilanından sonra eğitim alanında ve özellikle din eğitimi alanında köklü değişikliklere gidildiği görülmüştür.

Ülkemizde Cumhuriyetin ilk yıllarında din ve dini değerleri öğrenme, öğretme ve onları uygulayarak yaşama çabası çoğu zaman bir ötekileştirme aracı olarak kullanıldığı söylenebilir. Bugün bu ötekileştirme çabası hâkim olmasa da toplumun o dönemde temelden değişime uğratılması çalışmaları bugün meyvesini vermiş bu değişim günümüzde etkisini nispeten kaybetmiş olsa da halen sürdürülmeye çalışıldığını da söylemek yanlış olmayacaktır.

¹⁵² Suat Cebeci, Birant, Karaman, *Türk Düşüncesinde Avrupalılaşma Hareketleri*, İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.VI, S. 97. s.42

¹⁵³ Nevin Meriç, *Osmanlı'da Gündelik Hayatın Değişimi*, Kaknüs Yay., İstanbul, 2000, s. 58.

Yukarıda da belirttiğimiz üzere din eğitiminin gayesi; İnsan-ı kâmil ve âlim yetiştirmek olduğu gibi, Çocukların din anlayışını ve maneviyata dair bilgilerini geliştirmeyi amaçlar. Din eğitimi ile insanın ruh, zihin, akli benlik, hisleri ve bedensel duyularının eğitimi yoluyla, insanın tüm kişiliğinin dengeli gelişimi amaçlanır. Bu yönleriyle kişinin manevî, zihnî, maddi, ilmî, hem bireysel hem de toplumsal olarak erdem ve mükemmelliğe ulaşması hedeflenir. İnsanın maddi ve manevi bütünlüğünün sağlıklı bir şekilde oluşması ve devam ettirebilmesi için alacağı terbiye hem ruhi hem de maddi ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyde olmalıdır. İnsanın özellikle manevi alanının gelişmesini sağlayacak ve hayatını dengede tutacak eğitim ise din eğitimi ile gerçekleşir. Son yüzyılda dünyada ve ülkemizde dinin bireyin ve toplumların hayatından soyutlanması bireylerde ve toplumlarda ciddi psikolojik, sosyolojik sorunları da beraberinde getirmiştir. Öyle ki, canavarca his besleyen insanlar, etrafına dair büyük bir husumetle kin duyan insanlar, insan dışı canlılara eziyet etmekten insan bozması canavarlara kadar hepsi bu yüzyıldaki materyalist düşünce felsefesinin ürünüdür.¹⁵⁴ Oysa İslam eğitiminde temel hedef erdemli toplum oluşturacak bireylerin yetişmesidir. Toplum düzeninin sağlanması ve ilerlemesi ve asayişin muhafazası erdemli bir topluluk içinde mümkün olabilir.

İnsan yaşamında din eğitiminin azalması veya ondan uzaklaşması sonucu, toplumu ayakta tutan temel kurumları da olumsuz etkilemiş, insanların ihtiyaç hissettiği en önemli manevi ihtiyaçlarından biri olan kendini güvende hissetme duygusunda açık oluşmuştur. Sekülerleşmenin sonucu toplumsal kültürün içerisinde olan birçok unsurun ya ortadan kalkmış olduğu ya da yerini küreselleşen dünyada yeni üretilene bıraktığı görülmektedir. İnsanı hem madden hem de manen güvende hissettiren en önemli toplumsal kurum ailedir. Aile, toplumu oluşturan diğer kurumlara temel teşkil eden önemli bir fonksiyon üstlenmiştir. Çünkü toplumların ilk oluşma safhalarında, din, devlet, eğitim, ekonomi gibi diğer sosyal kurum öncelikle aile sistemleri içerisinde şekillendirildi ve geliştirildiler, daha sonraları bu kurumlar

¹⁵⁴ Farabi, *El-Medinetü'l Fâzıla*, MEB Yay., 2002, Ankara, s.88

kültürel gelişme ile birlikte aileden bağımsız hale geldiler.¹⁵⁵ Zaman içinde aile bireylerinin tutum ve davranışları değişime uğramış, aileyi ayakta tutan değerler önemsizleştirilmiş ve aile kurumu bunun sonucunda ciddi darbeler almıştır. Bugün küresel ölçekte toplumların can çekişmesinde aile kurumunun etkisinin ortadan kaldırılması yatmaktadır.

Çocuğun ve diğer aile bireylerinin huzur ve güvenliğini sağlayan bu çatı yapının günümüzde almış olduğu sistematik yıpratma darbeleriyle giderek yok olma tehlikesi içine girdiğini söylemek mümkündür. Ancak, toplumların geleceği ve başarısının en temel çekirdeği yine de aile olduğundan gelecekte başarı hikâyesi yazmak isteyen her toplumun aileyi önemsemek ve öncelemek mecburiyetinde olduğu söylenebilir.

2.2.2. Türk Toplumunda Aile Kavramı

Aile, kişilerin doğduğu andan itibaren hayatlarına yön veren ve toplumların devamlılığını sağlayan, bireylerin değer yargılarının ve davranışlarının şekillendiği ve kuşaktan kuşağa dönüşerek bilgilerin, tecrübelerin, ahlaki değerlerin aktarıldığı toplumun en önemli ve temel kurumudur. Aile tarihin başlangıcından bu yana din gibi en eski ve kadim kurumlardan biridir. Çünkü aile insanın kültürel olarak inşa ettiği ve insanın hemcinsi olan insanla ilk iletişim kurduğu yerdir.¹⁵⁶ İnsan sosyal ve kültürel bir varlık olarak bir yandan toplumsal yaşamı sağlayacak kurumsal yapıları oluşturmaya, diğer yandan bu kurumlar aracılığı ile kendi soyunun devamını sürdürmeye çalışmıştır. Aile daha çok bu özelliği ile öne çıkmaktadır.

Bir toplumu oluşturan belirli toplumsal kurumlar vardır. Toplumsal kurumların toplumdan topluma değişebilen ve hatta aynı toplum içerisinde her birinin farklı fonksiyonu ve ayrı rolleri vardır. Çünkü toplumların ilk gelişme safhalarında, “din, devlet, eğitim, ekonomi gibi diğer sosyal kurumlar öncelikle aile

¹⁵⁵ Feridun Merter, “1950-1988 Yılları Arasında Köy Ailesinde Meydana Gelen Değişmeler: Malatya Örneği”, Aile Araştırma Kurumu Yay., Ankara, 1990, s.10

¹⁵⁶ Zeki Duman, *Kuşak Çatışması*, Nobel Yay., İstanbul, 2018, s.11

sistemleri içerisinde şekillendiler ve geliştiler, sonraları bu kurumlar kültürel gelişme ile birlikte aileden bağımsız hale geldiler”¹⁵⁷. Dolayısı ile bu kurumların içerisinde aile, diğer kurumlara temel teşkil eden önemli bir rol üstlenmiştir.

Aile ile ilgili olarak ortak bir tanımdan ziyade farklı özelliklerini açıklayan tanımlar vardır. Bunlar içerisinde ailenin fonksiyonlarını bir arada alarak açıklamaya çalışan tanımlara baktığımızda, Baydar’a göre; "Aile, birbirine kan bağı, evlilik veya evlat edinme ile bağlı bulunan insanlardan oluşan sosyal bir gruptur. Aile; insanın hayata hazırlanma sürecinin belli bir ölçüde ilk ve etkili biçimde cereyan ettiği, cinsel ilişkilerin düzenlendiği, eşler ve ana-baba ile çocuklar aile biçimine göre başka yakın akrabalar arasında belirli bir ölçüde içten, sıcak ve güven verici ilişkilerin kurulduğu, ekonomik faaliyetlerin bir ölçüde yer aldığı kendine has bir kurumdur."¹⁵⁸ Aile kurumu kendine has bu evrensel özellikleri, içinde bulunduğu sosyal yapıya göre bazı farklılıklar gösterebilmekle birlikte temel özellikleri açısından birbirilerine benzerler.

Aile, insanın dünyaya geldiği andan itibaren içinde yer aldığı, yaşamını devam ettiren gerekli ihtiyaçların giderilme şansının bulunduğu veya temin edildiği sosyal bir ortamdır. "Aile, toplumun sahip olduğu değer yargıları, normatif kurallar ve sosyalleşmenin en ciddi ve yoğun olarak yaşandığı toplumsal yapıdır."¹⁵⁹ Aile kurumunun temelini oluşturan evliliktir. Kadın ve erkeğin nikâh yoluyla bir araya gelerek yaşamaya başladığı biyolojik, psikolojik ve kültürel bir olgudur.¹⁶⁰ Aile üzerine çalışma yapan çeşitli ilim dallarındaki ortak nokta, evlilik ve kan bağına karı-koca ve çocuklar ve kardeşler gibi ilişkilere dayalı olarak oluşan bir kurum olduğudur.¹⁶¹ Daha kapsayıcı bir tanım yapmak gerekirse; aile paylaşım, işbirliği,

¹⁵⁷ Merter, Feridun, "1950-1988 Yılları Arasında Köy Ailesinde Meydana Gelen Değişmeler: Malatya Örneği", Aile Araştırma Kurumu Yay., Ankara, 1990, s.90

¹⁵⁸ Baydar, M. Çetin, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, "Türk Aile Yapısı" Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yay., Ankara, 1990, s.35

¹⁵⁹ Önal Sayın, *Aile Sosyolojisi*, (İzmir, Ege Üniv. Basımevi, 1990), S. 2, Aygen Erdentuğ, *Çeşitli İnsan Topluluklarında Aile Tipleri*, Aile Yazıları I, Temel Kavramsal Yapı ve Tarihi Süreç, Bilim Serisi 5/1, (Ankara, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay., 1991), S.32, s.321

¹⁶⁰ Nevzat Tarhan, *Son Sığınak Aile*, s.15

¹⁶¹ Özcan Köknel, *İnsanı Anlama*, Altın Kitap Yay., İstanbul, 1997, s.231

dayanışma, yarışma, çatışma ve uyum gibi evrensel sosyal etkileşim biçimlerinin tümünü içinde barındıran bir örüntü olarak¹⁶² toplumun bu güne kadar meydana getirdiği küçük sosyal gruptur.¹⁶³ Bütün bunları kapsayan daha geniş bir tanımlama ise şu şekildedir. “Toplumsal bir yapı ve kurum olarak aile, insan neslinin üretildiği, çocukların yetiştirildiği, meydana getirdiği yakın ilişkiler sayesinde insanların ilk olarak sosyalleştirildiği, toplumsal kültür normlarının, değerlerin, tutum davranışlarının aktarıldığı, insan ilişkilerinin ilk olarak düzenlendiği, toplumsal rol ve statülerin temellerinin atıldığı ilk kurumsal yapıdır.”¹⁶⁴ Evlilik sadece iki kişinin birlikte olmaları veya aynı çatı altında yaşamaları değildir. Evlilikle beraber olan çocuklar, çocukların dede ve nineleri, eşlerin kayınpeder ve kayın valideleri, halalar, teyzeler şeklinde geniş bir akrabalık zinciri ile doğmuş olmaktır. Böylece aile adı verilen kurumun meydana gelmesinde evlilik ve evlilik sürecinin toplumsal boyutları ön plandadır.¹⁶⁵

Aile, insanlığın devamını sağlayan, insanın ilk sosyalleşme ortamının oluştuğu, kendine özgü kuralları barındıran, toplumdaki geleneksel yapıları gelecek nesillere aktaran sosyal bir kurumdur. Aile İnsanların yaşamlarını gerçekleştirdikleri ilk sosyal çevre olmasının yanı sıra; insanı topluma, hayata alıştırmakta, bağlamakta ve böylece toplumun da sürekliliğini sağlamaktadır. Diğer taraftan toplumsal zeminde gerçekleşen olaylardan da etkilenmekte ve bunun sonucu olarak bir dönüşüm yaşamaktadır. Tarihi süreç içinde aile toplumlar tarafından kutsal kabul edilmiş, din, dil, örf ve adetlerde aile sayesinde korunmuştur. Aile insanlığın temelini oluşturur. Bundan dolayı küçük olmasına rağmen toplumun çekirdeği hükmündedir. Aile sadece insanlığın değil, aynı zamanda medeniyetinde ilk olarak oluştuğu yerdir.¹⁶⁶ Aile İnsanlık tarihinin başlangıcından bugüne kadar kurulmuş olan tüm medeniyetlerde, dinlerde ve hukuk sistemlerinde toplumsal hayatın birliğini,

¹⁶² F. Beylül Dikeçligil, *Aileye Dair Kabullerin Ezber Bozumu Aile Sosyolojisi*, Çizgi Kitap, İstanbul, 2014, s.15.

¹⁶³ Jachim Wach, *Din Sosyolojisi*, (Çev: Ü. Günay), Timaş Yay., İstanbul, 2016, s.93-94

¹⁶⁴ Duman, *a.g.e.* s.16

¹⁶⁵ Duman, *a.g.e.* s.17

¹⁶⁶ Musa Kazım Yılmaz, “İslam’da Aile ve Çocuk Terbiyesi, İslami Aile”, İfav, İstanbul, 2004, s.21

bütünlüğünü sağlamaya yönelik en büyük rolü üstlenen kurumdur demek yanlış olmayacaktır.¹⁶⁷ Aile denildiğinde sadece bugünkü modern çekirdek tip aile anlaşılmaması gerektir. Şöyle ki, Türk ve Müslüman toplumlarda aile denildiğinde geniş bir yelpazeyi içine alan aile bireyleri akla gelmektedir. Bu daireye anne babanın, bütün yakın akrabalarını dâhil etmek mümkündür.

Aile evrensel bir kurum olduğu gibi evrensel değerlere sahip ve kendine has özellikler taşıyan kurumların en önünde yer alır.¹⁶⁸ Aile, toplumların sahip olduğu değerleri nesiller arasında gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlayarak sosyal yaşamın muhafaza ve düzenini sürdürülebilir kılmıştır. Fakat ne yazık ki aile bugün zaman geçtikçe bu özelliğini ve de önemini yitirmektedir.

İnsan fıtratı gereği, yani doğuştan insanın kendine has olarak getirdiği ve değiştiremediği bir özellik olarak, ailede doğup büyümesi ve hayatını sürdürmesi temel bir hak ve ihtiyaçtır. Aile sahip olduğu bireylerin çeşitli ihtiyaçlarının karşılandığı bir kurumdur ve doğal ortamdır. Bunlar maddi ihtiyaçlardan beslenme barınma gibi maddi ihtiyaçların yanı sıra neslin devamı ve kültürün aktarılması, çocuğun eğitimi gibi manevi değerlerin öğretimi gibi çeşitli ihtiyaçlardır.¹⁶⁹ Bu ise sosyal manada toplumun bütününe ilgilendiren ihtiyaçların karşılandığı ve toplumsal kültürün diğer nesillere sağlıklı bir şekilde aktarıldığı zemindir.

Aile kendi bünyesindeki üyeler için toplumun yerine getirmediği önemli bireysel görevleri üstlenmektedir. Zamanla toplumdaki bazı yapılarda değişimler görülse de ailenin temel işlevleri hiç değişmemiştir. “Nesillerin (kuşakların) devamı, çocukların yetiştirilmesi, şahsiyet ve karakterin oluşturulması, kültürün kuşaktan kuşağa aktarılması, sosyal, kültürel, psikolojik ahengin aile fertleri arasında sağlanması, tam güven içinde fertlerine yuva içi sığınanın kurulması” gibi işlevler

¹⁶⁷ Kahraman S., Sümeyye, *Kur'an ve Hadislerde Aile Kavramı*, Adana, 2006, s.12

¹⁶⁸ Emine Karşlı, *Modernleşme Sürecinde Çözülen Aile Yapısı ve Kadının Yeniden İnşası*, Uluslar Arası Hukuk ve Sosyal Bilimler Dergisi, C.1, S.1, 2019, s.2

¹⁶⁹ Cansel, Erol, "Sosyal Devlet ve Aile" Aile Yazıları II, (Der: Beylül Dikeçligil-Ahmet Çiğdem) 2. B., Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yay., Ankara, 1991, s.63

ailenin temel işlevleridir.¹⁷⁰ Bu dolaylı olarak toplumun içinde yaşayan bireylerin sosyal hayata yansımaları ile anlaşılan bir öz eğitimidir.

Aile, toplumsal yaşamda ve nüfusun sağlıklı bir şekilde oluşmasını, kuşakların sürekliliğini ve nesillerin bozulmadan devamını sağlaması açısından en temel sosyal kurumdur. Ailelerin biyolojik işlevi bu yönüyle demografik açıdan da son derece önemlidir. Bu işlev, eşlerin cinsel ihtiyaçlarını doğru, güvenli yollardan ve temiz bir biçimde karşıladığı gibi, nesillerin sürekliliğini de sağlamaktadır.¹⁷¹ Ayrıca sistemli bir aile yapısının toplumsal hafızanın bireylere aktarılmasını da sağlayarak dolayısı ile bireyin yaşadığı toplumun oluşturduğu medeniyetin de kuşaklararası aktarıcısı rolündedir.

Aile sahip olduğu bireyler için bir barınma yerinin yanında onları korucuyu hamiyetperverlik özelliğine de sahiptir. Çocuk dünyaya geldiği zaman oldukça zayıf ve bakıma muhtaçtır. Aile maddi ve manevi olarak çocuklarının ihtiyaçlarını giderdiği bir ortamdır. Çocuğun beslenme, giyinme, güvenliğinin sağlanması gibi hayatını idame ettirecek birçok ihtiyacı karşılayan bir toplumsal kurumdur. Dengeli bir toplum hayatı için sağlıklı aile ilişkileri büyük önem taşımaktadır.

Aile çocuğun sadece fizyolojik ihtiyaçlarını karşılamaz aynı zamanda onun sevgiyle büyüdüğü, güvenliğinin sağlandığı ve duygusal gelişimin tamamlandığı geleneklerin öğretildiği yerdir. Çocuğun şefkat ve merhamete en çok ihtiyaç duyduğu dönem anne kucağında ve daha bağımsızlığını kazanmadığı dönemlerdir. Bu dönemde anne çocuğun bu duygularını karşılayarak onun psikolojik olarak güvenli bir zeminde mental olarak gelişmesini sağlar. Böylece onu insanlığa faydalı ve huzurlu bir toplumun oluşmasında payı olan karakterli bir kişi olarak yetiştirir. Aile Çocuğun topluma ayak uydurması için ilk sosyalleşme alanıdır. Aile sahip olduğu üyelerini duygusal bağlarla birbirine bağlar.

¹⁷⁰ Nirun, Nihat, *Sistemik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yay., 1994, S:73., Bahar- 2011 C:10 S:36, S.381-404, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi Spring-2011 Volume:10 Issue: 36 385

¹⁷¹ Tezcan, Mahmut, *Eğitim Sosyolojisi*, 4.B.. Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1985, s.157

Aile toplumda sevgi ve huzurun sağlıklı biçimde geliştiği yerdir. İnsanoğlunun küçük yaştan itibaren sevgiye muhtaç olduğu ve bunun karşılıksız bir biçimde karşılandığı yer ise ailedir. Kişinin sağlıklı, sorunsuz ve dürüst bir kişiliğe sahip olması için sevgi ortamında büyümesi gerekliliği bilinmektedir. Birçok boşanmış ailenin çocuklarının toplumda maalesef büyük sorun teşkil eden gruplar arasında olduğu adli işlem yapılan dosyalarda yüzdelerle ifade edilen oranlarda olduğu yapılan araştırmalarda ortaya çıkmaktadır.¹⁷² Ailenin koruyucu çatısı altından çıkan korumasız birey ya da çocukların kandırılması ve ahlaki olmayan ya da hukuki olmayan yollara saptırılması görece diğer aile çocuklarına kıyaslandığında çok daha kolay hale gelmektedir. Koruma çatısını oluşturan aileden yoksun her çocuk diğerleri açısından sosyal hayatı zehirleyen birer sorun haline gelebilir. İşte bu yüzden sevgi ailede maddi ihtiyaçları gidermenin daha da ötesinde manevi ve duygusal bir doyum sağlamaktadır. Sevgi çocuğun, gözünün içine bakmak, tebessüm etmek, dinlemek, birlikte olmak, paylaşmak, dokunmak, onunla oyun oynamak, şakalaşmak, ilgilenmektir. Fakat boş vermek, işi olurla bırakmak ve vurdumduymazlık asla değildir. Çocuk boş ver yapsın mantığı ile yetişirse; sosyal ilişkilerde bencil, sınır tanımayan, sabırsız, anlayışsız bir kişiye dönüşecektir.¹⁷³ Sevgi hoş görüdür. Aile de sevgisizlik bir araç olarak kullanılamaz. Yapılan hatalar çocuğu sevgiden mahrum etmeyi gerektirmez. Hiç bir anne baba da çocuğunu sevgisizlikle cezalandırmak istemez.¹⁷⁴ Her halükarda sevgi ve hoşgöründen mahrum bırakmak ailede bir araç olarak kullanılmamalıdır.

İslam, aileye son derece büyük bir önem vermiştir. İnsanları aile kurmaya teşvik etmiş huzurlu bir yaşamın ancak aile de olabileceğini ve bireyin mutluluğunu, toplumla bireyin arasını bağlayan bir köprü olarak onu topluma kazandıracak olanın aile olduğunu ve bunun önemini insana sürekli teşvik etmiştir.¹⁷⁵ Allah Kur'an'ı Kerim de “Onlara ısınıp kaynaşasınız diye size kendi türünüzden eşler yaratıp

¹⁷² Mahmut Tezcan, *Eğitim Sosyolojisi*, 4.B., Ankara Üniv. Basımevi, Ankara, 1985, s.158

¹⁷³ Ayşe Yanık, *Anne Ben Niye Doyumsuzum*, Hayy Kitap, İstanbul, 2014, s.39

¹⁷⁴ Cavit Binbaşoğlu, *Eğitim Psikolojisi*, Binbaşoğlu Yay., Ankara, 1978, s.223 -

¹⁷⁵ Nur 32

aranıza sevgi ve şefkat duyguları yerleştirmesi de O'nun kanıtlarındandır. Doğrusu bunda iyi düşünen kimseler için dersler vardır."¹⁷⁶ Ayetiyle aile ortamının sevgi, saygı, muhabbet, rahmet ve merhamet üzerine kurulması gerekliliğini açıklamış ve aile olarak insanların eşleri sayesinde saadete, huzura ve mutluluğa erişebileceğini haber vermiştir. Bu ayet insanın manevi ve maddi huzuru için ailenin ne kadar gerekli veya önemli olduğunu ifade etmektedir.

Kuran-ı Kerim de ki bilgiler ilk yaratılan insanın yaratıcının iradesi ile aile şeklinde yani bir aileye sahip olarak yaratılmış olduğunu bildirmiştir.¹⁷⁷ Yine Nisa suresinin ilk ayetinde karı koca ve çocuklardan meydana gelen aile örneğini ilk defa ilk insan Hz. Âdem (a.s), eşi Havva ve çocuklarında görüyoruz.¹⁷⁸ Kur'an-ı Kerim, sosyal birliğin en üstün ve sağlam yönü ile sevgi, merhamet, iyilik, yardımlaşma, doğruluk, insaf ve Allah korkusunu izleyerek aile yapısı ile ayakta tutulmasını hedeflemektedir. Çünkü sosyal hayatın bütün unsurları aileden çıkıyor.¹⁷⁹ Şüphesiz, insanlığın temeli ailedir. Çünkü insanın temel özellikleri ailede oluşmaya başlar İslam'da aile; bireysellikten toplumsallığa, düzensizlikten düzenliliğe, ahlaksızlıktan ahlaklı, inançlı insanlığa faydalı nesiller ortaya çıkarıp yetiştirebilen kurumdur. İslam'da ailenin, mutlaka meşru bir temel üzerine kurulması gerekiyor ki bu da nikâh akdiyle gerçekleştirilmektedir.

Kur'an ve sünnete göre aile, her bir üyesiyle ayrı bir sorumluluk ve görev icra eden, toplumu ayakta tutan kurumdur. İslam dini, aileyi Kur'an ve sünnetin yönlendirmesiyle bireyler arasında dini bir bağ kurmuş ve yüksek bir temele oturtmuştur.¹⁸⁰ Kur'an-ı Kerime baktığımızda onun aileye ne kadar önem verdiğinin, toplumda sosyal kaynaşmanın oluşması için aileye yüklediği vazifeleri görmekteyiz. Erkek ve kadının meşru evlilikle gerçekleştirdiği yuvaya Arapçada el-usratü Türkçe de ise aile denmektedir.

¹⁷⁶ Rum 21

¹⁷⁷ Araf 19, Bakara 35

¹⁷⁸ Nisa 1

¹⁷⁹ Celal, Kırca, "Kur'an a Göre Ailenin Psikolojik Temelleri", Diyanet İlmi Dergi, 1991, S.2, s. 40-41.

¹⁸⁰ Metin Doğan, *Kur'an, Peygamber ve Toplum*, Konya, 2003, s. 56.

Aile tarih boyunca sosyal ve ekonomik etkinliklerle kimi zaman daralmış, kimi zaman genişlemiş ve günümüze kadar hep var olagelmiş bir kurumdur. Tarih boyunca aile çeşitli şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Bazen bir kabile kendi başına bir aile olabildiği gibi, özellikle son dönemlerde yalnız karı- koca ve çocuklardan oluşan çekirdek aile yapısı ile son halini almıştır.

Dinler de, aile hayatının şekillenmesinde önemli etkenlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilindiği üzere dinler, insanların bireysel ve sosyal hayatını düzenlemek suretiyle onlara bir yaşam tarzı sunmakta, kognitif yönleri vasıtasıyla insanlara dünya görüşü sağlamakta, olaylara karşı nasıl bir tutum içinde olmaları gerektiğini tavsiye etmektedir. Hem bireysel hem de toplumsal düzlemde din, yapılan bir davranışın meşru ya da gayrimeşru olarak görülmesini sağlamaktadır.¹⁸¹ Bir dine inanan bireyin, gündelik hayatını düzenlerken dinî kabullere göre hareket etmesi de beklenir. Bu bağlamda din, evlilik ve aile yaşantısına dair bir takım düzenlemelerde bulunmaktadır. Din, cinselliğin sınırlarını çizmek, kimlerin kimlerle evlenebileceğini, kadın ve erkeklere evlilik yaşantısında hangi rollerin düştüğünü belirlemek, çocuğun yetiştirilmesi, boşanma, kürtaj vb. konularda belirleyici olmakta, dindar bireyin evlilik ve aile yaşantısını şekillendirmektedir.

Aile sadece insan neslinin devamını ve bireylerin korunmasını amaçlayan bir kurum değildir. Önemli hedeflerinden biri de yaşanılan dünyayı imar etmenin ve yaşanılır hale getirmenin vazgeçilmez bir ögesidir. Bundan dolayı bütün hukuk düzenleri, aile kurumunun hem iç hem dış ilişkilerini düzenlemek için “aile hukuku” adı verilen bölümü geliştirmişlerdir. Hukukun temel görevi toplum düzenini sağlamak olduğuna göre aile hukukunun görevi de toplum içinde aile düzenini sağlamak, aileyi bütün yönleriyle güçlendirerek toplumun temelini kuvvetlendirmektir.¹⁸² Bu anlamda aile hukuku toplumun olumsuz durum ve olayları karşısında aileyi korumayı amaçlamıştır.

¹⁸¹ Engin Okumuş, “*Toplumsal Değişme ve Din*”, İnsan Yay., İstanbul, 2012, s.80

¹⁸² Ahmet Yaman, *İslam Aile Hukuku*, İstanbul, İfav, 2016, s.18

İslam dininde aile yapısının kendine özgü bir takım kurallara bağlanarak oluşması ve devam ettirilmesini emretmektedir. Çünkü aile bir toplumun çekirdeği olup, her bir birey aile içerisinde eğitim, öğretim ve terbiye edilmekten geçer. İnsanların ilk terbiye, kültür ve örf adetleri öğrenme yeri yuvası olan ailedir.¹⁸³

İslâm, aileyi daha ilk insanın yaratılışıyla birlikte ortaya çıkan insanlığın en eski ve en köklü kurumu olarak göstermiş; bütün insanlığın bu kurum sayesinde gelişip çoğaldığını bildirmiştir.¹⁸⁴ Modern antropolojik araştırmalar da Kur'an-ı Kerim'in verdiği bu bilgiyi teyit etmektedir. Aile olarak kurum veya oluşuma bütün insanlık tarihinde rastlanmakta olup, hatta bugün bile modern toplumların temelini oluşturmaktadır.¹⁸⁵ Aile toplumunun veya mefhumunun ortadan kaldırılmasına çalışan emperyalist toplumlar insanları birer amaçsız tüketicilere dönüştürebilmek adına yaptığı çalışmalarda aile kurumuna çarptıklarından aileyi önemsizleştirmek için var güçleriyle çalışmaktadırlar.

Ailenin böylesine önemli olduğunu takdir eden İslam, ana kaynağı Kur'an-ı Kerim'de bu konuya yüz civarında ayet tahsis etmiştir. Sünnet kaynağı ise aileyi bir kitap (bölüm) konusu edinmiştir.¹⁸⁶ Dolayısı ile her şekilde manevi saadeti ve insan iç huzurunu sağlamayı amaç edinen İslam dini toplumun temel taşı ve kaynağı olan aileyi her durumda öncelemiş, her ne olursa olsun bu kurumun sağlıklı bir toplum açısından önemini birçok kez ifade etmiştir.

İslam da aile kurumu meşru nikâh temeline dayanır. Nikâh bütün ilahi dinlerde korunmuş ve bu konuda bir takım ilkeler konulmuştur. İslam da nikâhsız olarak bir arada yaşayanların topluluğu aile olarak kabul edilmemiştir. Velilere, Ulemaya ve İslam toplumunun yöneticilerine evliğı teşvik ve destekleme görevi verilmiştir.¹⁸⁷ Öyle ki evlilik İslam toplumlarında sürekli özendirilmiş, evliliğin insan

¹⁸³ Döndüren, s.125

¹⁸⁴ Hucurat 13

¹⁸⁵ Din Sosyolojisi, (Çev. Ünver Cünay), Kayseri 1990, s.70

¹⁸⁶ Hayrettin Karaman, *İslam'da Kadın ve Aile*, İstanbul, 1994, s.198

¹⁸⁷ Döndüren, s.126

için her dönemde mutluluğun temeli olarak ifade edildiği birçok İslam âliminin de kitaplarında bu konuya geniş yer verdiği bilinmektedir.

İslam’da aile ve evliliğin önemi ile ilgili olarak Hz. Muhammet (S.A.V.) şöyle buyurmuştur. “ Nikâh benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimi işlemezse, benden değildir. Evleniniz, çünkü ben diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla öğünürüm. Kimin evlenmeye gücü yeterse evlensin.”¹⁸⁸ Burada en üst manevi makamdan ifade edilen evlilik müessesesinin İslam dininde ne kadar önemli olduğunu anlamak açısından, Hz. Peygamberin ifadesi çok şey ifade etmektedir.

İslam dininde aile oluşturmada ve bu ailenin işlevleri arasında Fertlerin sağlam bir inanca ve günlük hayatta güzel davranışların gerçekleştirilmesine ihtiyaç duyar. Bu konuda her bir aile üyesine düşen görevler vardır. En büyük sorumluluk aile reisi olarak babaya verilmiştir. Allah bu konuda Kur’ân-ı Kerimde “ Ey İman edenler! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun.”¹⁸⁹ Buyurmaktadır. Peygamber efendimiz ise “ Sizden her biriniz birer çobansınız ve her biriniz götüğünüzden sorumlusunuz. İslam devlet başkanı bir çobandır ve yönettiği kişilerden sorumludur. Evin erkeği bir çobandır ve aile bireylerinden sorumludur. Kadın kocasının evi içerisinde bir çobandır ve götüğünden sorumludur.”¹⁹⁰ Buyurmuştur. Ayet ve hadislerde ailenin hedeflenen işlevlerine ulaşmak için babaya ve anneye önemli sorumluluklar yüklendiğini görmekteyiz. Çocuğun bütün hayatını şekillendiren terbiyesi burada şekillenmekte ve bunu anne babanın tutum ve davranışları belirlemektedir. Özellikle babanın aileyi merhamet ve şefkat kanatları altına alarak İslam fıtratı üzerine yetiştirmesi İslam’ın ona verdiği en büyük sorumluluklardan biridir.

Sağlıklı bir aileden bahsedebilmek için sadece ana babanın sevgi ve saygı çerçevesinde davranması yeterli değildir. Bu yüzden Allah ve resulü çocukların da anasına ve babasına gerekli saygı ve sevgiyi göstermesini istemiştir. Kur’an’ı Kerim

¹⁸⁸ İbni Mace, *Nikah*, 1

¹⁸⁹ Tahrim-6

¹⁹⁰ Buhari, Cuma, 11, Cenaiz, 32, Tirmizi Cihat, 27

de “Rabbin, kendisinden başkasına asla ibadet etmemenizi, anaya-babaya iyi davranmanızı kesin olarak emretti. Eğer onlardan biri, ya da her ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına ulaşırsa, sakın onlara "öf!" bile deme; onları azarlama; onlara tatlı ve güzel söz söyle. Onlara merhamet ederek tevazu kanadını indir ve de ki: "Rabbim! Tıpkı beni küçükken koruyup yetiştirdikleri gibi sen de onlara acı." ¹⁹¹ Buyrulurak çocukların ana babalarına karşı her şart ve durumda merhametle davranmaları emredilmiştir.

İslam da aile içi davranışlarda karşılıklı olarak elinden geldiği kadar güzel olmalıdır. Hz. Muhammed aile bireylerine güzel davranmış ve sahabelerine “ Sizin en hayırlınız ailesine karşı en hayırlı olandır. Bende aileme karşı en hayırlı olanım.”¹⁹² Diyerek bu konuda Müslümanların dikkatli olmalarını istemiştir. İnsan olarak her bireyin hata ve hoşlanılmayan davranışları vardır. Aile olarak bütün bunlar karşılıklı fedakârlık gösterilerek çözülmesi birlikte yaşamının gereklilikleri arasındadır.

İslam’da günlük hayatı düzenleyen birçok kurallar mevcuttur. Bunların bir kısmı aile içi davranışlarla, ilgilidir. Eve girerken izin istemek yâda günümüzde bu zile basmakla gerçekleşmektedir, selam vermek ve insanlarla karşılaştığımızda hal hatır sormak gibi. Ev içinde özellikle bazı saatlerde ebeveyn odasına izinsiz girmek örf ve adetlerin dışında bütün Müslümanlar için belirtilmiş kurallardır. Bunlar anne ve baba tarafından çocuklara öğretilip uygulandığında aile içi çıkabilecek birçok sorunun önüne geçilmiş olacak ve birbirleriyle olan sevgi ve saygı bağının güçlenmesi sağlanacaktır.

Günümüzde aile ve aile ilişkilerine baktığımızda aile bireyleri arasında sınırlı ilişkilerde büyük bir kırılma ve kopma yaşandığını görmekteyiz. Anne babaların yaşlılık dönemlerinde tahammülsüzlükleri ve sürekli ilgi bekleyen hallerine karşılık bunları büyük bir hata gibi gören ve onlara göre olumsuz tutum geliştiren evlatlar kafilesinin zuhur ettiği görülebilmektedir. İslam’da hedeflenen sevgi ve saygı

¹⁹¹ İsra 23

¹⁹² İbni Mace, *Nikah*, 50

çerçevesinde bütünleşen aile anlayışı çağımızda hızla çözülmekte, önemsizleştirilmekte ve gittikçe küçülmüş olan çekirdek ailede maalesef bir biri ardına büyük darbeler almaktadır.

İslam'da çocuklara aileler için emanet olarak değer atfedilmiştir. Allah Ana babasından çocuklarını iyi insanlar olması için yetiştirmesini istemektedir. Ailenin neşesi ve hayat kaynağı olan çocuklar aynı zamanda ebeveynleri için Allah katında bir sınavdır. Çocuklara verilen terbiye, onlara kazandırılan kimlik ana babanın ahiretteki iyi sonucunun en büyük belirleyicisidir.¹⁹³ Öyle ki, her çocuk anne ve babası açısından Ahir âlemde yaptıkları iyilik ve kötülükler için sorumluluk nedenidir.

İslam'da ailenin işlevlerinden biride aile üyelerinin İslam ahlakı ile ahlaklanması meselesidir. Allah Hz. Peygamberi (S.A.V.) en iyi örnek, insanlığın rehberi olarak açıklamış¹⁹⁴ ve inanların onu takip etmesini istemiştir. Aile içinde terbiye edici roldeki kişilerin Hz. peygamberin ahlakı ile çocuklarını yetiştirmesi sadece bir hedef değil görev olarak karşımıza çıkmaktadır. Peygamber efendimiz “Bir baba çocuğuna güzel ahlaktan daha güzel bir miras bırakmaz.” Hadisi de bize bunu kanıtlamaktadır.

İslam'da aile dışında kalan insanlara, yani topluma yönelik görev ve sorumluluklara duyarlı olmak ailenin diğer özelliklerinden biridir. Müslüman bir aile kendi bireylerinin dışında başkalarına karşı da sorumluluk altındadır. Bunlardan ilk sırayı akrabalar almaktadır. İnanan insan için anne veya baba tarafından akraba olan her bireyin sevincine ve üzüntüsüne ortak olmak emredilmiştir.¹⁹⁵ Sıla-i Rahim dediğimiz akrabalık bağlarının korunması Kur'ân-ı Kerimde iyi bir Müslümanın özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁹⁶ Müslüman ailenin topluma karşı sorumlulukları sadece yakın akraba ile de sınırlı değildir. Ailenin komşuları,

¹⁹³ Münafıkun 3

¹⁹⁴ Ahzap 21

¹⁹⁵ Yaman, “İslam Aile Hukuku”, s.25

¹⁹⁶ Ra'd 21

yetimleri, yoksulları ve dostları gibi kimseler için de geçerlidir. Şu ayette bunu açıkça görebiliriz. “Allah’a ibadet edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşla, yolcuya, elinizin altındakilere iyilik edin. Şüphesiz, Allah kibirlenen ve övünen kimseleri sevmez.”¹⁹⁷ Bu ayet açıkça gösteriyor ki, İnanıyorsanız İslam’ın gerekleri olan sosyal hayatı düzenleyen kurallara uyun ve katkı sağlayın ki, toplumsal huzurunuz kaçmasın.

2.2.2.2. Zaman İçinde Ailede Değişim

Toplumun temel taşı ve çekirdeği olan aile, insanlığın başlangıcından bu yana var olan toplumsal ve sosyal bir kurumdur. Ailenin insanlığın başlangıcından bu güne kadar varlığını devam ettirmesi, değişime uğrayan sosyal hayatın koşullarına ayak uydurması ile gerçekleşebilmiştir. Ailenin varlığını sürdürebilmesinde ki unsurlardan biri de değişen koşullara karşı kendisini yenileyebilme özelliğidir. Pek çok toplumsal kurum gibi aile de insanlık tarihi boyunca önemli değişiklikler geçirmiştir. Bunlar; yapısında, boyutlarında ve işlevlerinde önemli değişimlerdir. Geniş aile zamanla küçülmüş ve çekirdek aileye dönüşmüştür. Eğitim, yönlendirme, meslek edindirme gibi bazı alanlardaki işlevlerini başka kurumlara devretmiştir.

Tarihsel süreç içinde değişime uğrayan özellikle ailenin yapısı, aile içi ilişkiler, ev düzeni, akrabalık ilişkileri, evlilik yaşı, evlilikten beklentiler ve evlilik biçimleri bugün dahi değişmektedir. Daha da mühim ve korkutucu olanı ise insanların ailenin kutsallığına olan inancı değişmekte ve bu konu alenen tartışılmaktadır.¹⁹⁸ Aile ile ilgili tartışmaların tarihi kökeni Platon’a kadar gider. Platon’un Devlet isimli kitabında aileye, devletin birlik ve beraberliğinin gerekliliği bağlamında yaklaşmıştır. Ben ve öteki kavramı üzerinden her şey devlet içindir anlayışına karşın, kişinin devlete karşı birey’ im diyebilme hakkına sahip olmadığı, hiç kimse bu bana ait demediği sürece devletin güçlü, aksi durumda devletin güçsüz pozisyonda kalacağı düşüncesi ile gerekirse ailenin ortadan kaldırılması bir

¹⁹⁷ Nisa 36

¹⁹⁸ Zeki Duman, a.g.e., s.19

zorunluluktur düşüncesi karşımıza çıkar.¹⁹⁹ Bu yüzyılın en önemli tartışması içinde aile bireylerinin özgürlüğünün kısıtlanması veya kısıtlanmaması sorunudur ki halen tartışılmaya devam etmektedir.

Platon'un aileye ilişkin görüşlerinin bugün bile Aile hakkındaki tartışmalarda var olmaya devam etmesidir. Kimileri Platon'un düşüncesini hayalî bulduğu için dikkate almamış kimi çevrelerde özellikle Marxizm'de özel mülkiyetin kaynağı olduğunu düşündüğünden söz konusu görüşleri önemsemiştir. Ancak gelinen noktada Platondan başlayıp günümüze kadar ailenin ve aile kurumunun sürekli tartışmaların odağında yer aldığını görmekteyiz. Günümüzde bu tartışmalarla, birlikte yaşama kuralından tek ebeveynli ailelere varıncaya kadar bir kısım alternatif aile biçimleri hakkında ortaya konan düşüncelerde eklenebilir.

Özellikle son iki yüz yılda dünya genelinde aile kurumuna vurulan darbe oldukça fazladır. Ferdi toplumsal ve aile bağlarından kurtararak, ona siyasi, ekonomik ve kişisel bütün hürriyetini sağlamak hedefini güden individualizm yani bireycilik akımı ve bu akımın Batı'da olan etkinliği, ailenin eski rolünü oldukça azaltmıştır.²⁰⁰ İslam'da aileyi oluşturmak ve onun devamını sağlıklı bir şekilde devam ettirmek toplumsal bir görev olarak Müslümanların omuzlarına yüklenmiştir.²⁰¹ Dolayısı ile her ne şekilde olursa olsun değişen zaman ve süreçler İslam düşüncesinin aile temeli ile ilgili temel dinamiklerinde herhangi bir korozyon etki yaratmayacaktır veya yaratmamalıdır.

Son yüzyılda aile bağlarının zayıflaması ile ailenin devam etmesi için aile üyelerinin bir takım zorluklardan kaçınması ve boşanmaların artmasında, insanların yaşam felsefesinin değişmesi büyük rol oynamıştır.²⁰² Ailenin yapısal değişimi son yüzyılımızda bütün dünyada gözle görülür bir şekilde gerçekleşmiştir. Her ülkenin kendi şartları ve kültürüne bağlı olarak bir şekilde değişim ve erozyona uğrayan aile

¹⁹⁹ Saffet Köse, “Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu”, Konya, 2018, s.23

²⁰⁰ Ahmet Yaman, *İslam Aile Hukuku*, s.18

²⁰¹ Nur/32

²⁰² Nevzat Tarhan, *Son Sığınak Aile*, Nesil Yay., İstanbul, 2016, s.15

yapısı insanlığın karşına çıkan en büyük felakettir diyebiliriz. Modernite'nin etkisiyle değişen yaşam şekilleri toplumları ayakta tutan en güçlü bağları zayıflatmış ailede bundan nasibini fazlasıyla almıştır. Aile yapısında ortaya çıkan bu hızlı değişim ve sosyal dönüşümün gerçekleşmesini tetikleyen ve ortaya çıkaran sebepler vardır. Bunlar insanoğluna modernizmin dayattığı güya özgür, güya bireysel olmakla benimsetilen yaşam felsefesidir.

Ailenin değişimine özellikle etki eden faktörlerden birisi de, ailenin tarihsel kökenine dair yapılan hiç de objektif olmayan, bilimsel ve tarihsel kaynaklara dayanmayan görüşlerin ortaya atılarak aile üzerinde erkeğin rolü ve sorumluluğu ile ilgili tartışmaların başlatılması ve kadının en temel haklarından mahrum olduğu fikrinin temellendirilmeye çalışılmasıdır. Son derece bilimsel objektiflikten uzak ve tarihsel kaynakların verilerinden mahrum bu görüşe göre; tarihin ilk ilkel dönemlerinde kadın ve erkek eşitti. Ekonomiye katkıda iş bölümünde ne kadın erkeğe ne erkek kadına tahakkümde bulunmamaktaydı. Zaman içinde erkek kadının, kendisinden çok daha yaratıcı ve doğurganlık özelliği ile verici kimliğini fark etmiş ve onu kıskanarak kontrol altında tutmak için egemenliği altına almıştır. Erkek kadının kendisinden üstün olduğunu düşündüğü kabiliyetlerini yok etmek ve kendisine boyun eğmesini sağlamak için, yaşam alanını daraltmaya ve üretime katkıda bulunmasını engellemeye çalışmıştır. Erkeğin burada yaptığı ilk iş kadının avlanmasını yasaklamak ve kadının ev işleri ve çocukları yetiştirmekle meşgul olmasını sağlamaktır. Bu görüşü savunanların kadın ve erkek arasında ne fizyolojik ne de anatomik ve ne de bilişsel ve zihinsel hiçbir farkın bulunmadığına inanmalarından kaynaklanmaktadır. Kadının erkekten bedensel olarak daha zayıf olmasını ise; kadının tarih içinde hareket özgürlüğünün kısıtlanması sonucu ortaya çıktığını savunmaktadırlar.²⁰³ Feminist düşünceye sahip olan bu kimseler ve tüketimin her şart ve şekilde artmasını isteyenler tarafından bu görüşler desteklenmiş ve çeşitli platformlarda dile getirilerek aile kurumuyla kadının ezildiği ve temel haklarından mahrum edildiği fikrini yerleştirmeye çalışmaktadırlar.

²⁰³ Z. Duman, s.22

Modern hayat tarzının insanlara getirdiği yeni düşünce ile bireysellik ön plana çıkarılmaya çalışılmaktadır. Bu durum toplumda kendinden başkasını önemsemeyen, herhangi diğer bir kimse için fedakârlık yapmayan, kendi faydasını gözeterek canının her istediğini yapmayı amaç edinmiş bireyler meydana getirmiştir. Aile yapısı ise birlikte veya bir arada yaşama becerisini geliştirmek ve fedakârlık etmek demektir. Bireysellikte sadece kendine odaklanmış bir başarıdan bahsedilebilir. Başarı için ise dayatılan mental arka plan “Yaşam bir mücadeledir ve sadece diğerlerinden üstün olan kazanır” düşüncesi hâkimdir. Zaman içinde sadece kendisi için özgür yaşayan, sadece kendisi için çalışan ve sadece kendi menfaat veya faydası için çabalayan insanlar bir şekilde eş, anne, baba olmanın anlamını yitirmekle karşı karşıya kalmaktadırlar.

Kapitalist sistemin insanın daha çok tüketmesi için eğlence kültürüne büyük yatırımlar yaptığı bilinen bir gerçektir. Bununla bireyin daha çok tüketerek insanlar üzerinde bir davranış değişikliğinin hedeflendiği düşünülmektedir. Daha çok tüketmek için daha fazla çalışmak, insanları çeşitli yollarla daha çok tüketime sevk etmek ve aile üyelerinden kadının iş hayatına fazlaca sokulması suretiyle babanın rolünün çalınması amaçlanmıştır. Bu da kadının ev içerisindeki statüsünü değiştirmiş ve kendisini daha özgür hissetmesine yol açmıştır. Böylece geleneksel ailedeki erkek kadın ilişkisi de temelden değişime uğratılmıştır.²⁰⁴ Değişime uğrayan aile bireylerinin statüsü en nihayetinde statü sorgulama konusunu gündeme getirecektir. Dolayısı ile bu sorgulama aile bireyleri arasında çatışma ve tartışmaya neden olacaktır.

19. yy. da Batı medeniyetinde meydana gelen sosyal değişim ve dönüşümün, birçok kurumla birlikte aile kurumunun da kökten değişim veya dönüşümüne sebep olduğu söylenebilir. Bu değişimle birlikte küresel çapta, evlenme yaşının yükselmesi, evlilik oranlarının azalması, boşanma oranlarının artması, doğum oranının azalması gibi değişimlerin yanı sıra geleneksel aile yapısının terk edilmeye başlanması ve kadının ekonomik bağımsızlığını kazanarak ev dışında daha çok zaman geçirmesi

²⁰⁴ Nevzat Tarhan, *Son Sığmak Aile*, Nesil Yay., İstanbul, 2016, s.16

gibi olgular, geleneksel aile kavramının dönüşümüne sebep olmuştur. Aile, bu modern revizyonizmin getirmiş olduğu değişimle ortaya çıkan sanayileşme, kentleşme, liberalleşme ve bireyselleşme karşısında birçok özelliğini de kaybederek başkalaştırılmıştır. Buna istinaden Aile sözcüğünün başka yeni bir anlam ifade ettiğinden de söz etmek mümkündür. Geleneksel yaşam biçimine sahip olan toplumlar zamanla üretim tüketim ilişkisini ortadan kaldırarak yerine Pazar ekonomisini yerleştiren kapitalist sistemle, bir yandan insanları toplumsal sınıflardan, geleneksel hiyerarşiden ve sosyal baskıdan kurtarıırken bir yandan da ailenin geleneksel yapısını, kurumsal işlevini ve kadın/erkek ilişkisi ve rollerini de değiştirmiştir. Kapitalizm üretim ve kazancı zorunlu hale getirirken, kadını da kapitalizmin ekonomisi içerisinde ürün alanına dâhil etmek suretiyle geleneksel aile ilişkilerinin çözülmesinde önemli bir rol oynamıştır.²⁰⁵ Öyle ki, artık kadın piyasa ekonomisinde başta reklam sunumları veya halkla ilişkiler alanında ürün olarak pazarda yerini çoktan almıştır. Bu ise erkek/kadın ilişkilerini tamamen değişime mecbur bırakmıştır.

Ailenin değişiminde en etkili unsurun, kadının toplumsal hayattaki rolünün değişmesi ve bunun sonucunda da aile içinde kadın erkek statüsündeki rol değişikliği ve ortak ve eşit bir statünün ortaya çıkmasına neden olmasıdır. Modernlik kendini kadın üzerinden inşa etmiş, kadının sosyal hayatta aldığı rol ve giyim kuşamındaki değişim, çağdaşlaşmanın ölçütü olarak değerlendirilmiştir. Zamanla çağdaşlaşan kadın geleneksel aile yapısından koparak daha bağımsız hale gelmiştir. Aile içinde sorumlulukları değişmiş, eve ekonomik katkısı erkekle eş değer olmuş ve daha bireysel hareket etmeye başlamıştır.²⁰⁶ Bu ise geleneksel aile yapısının kendilerine yüklemiş olduğu rollerin çatışmaya dönüşmesine zemin hazırladığından aile kurumu temelden yara almış, genelde bu ortak/eşit sistem ailelerin kurulamamasına veya kurulanlarında yıkılmasına neden olmaktadır.

²⁰⁵ Z. Duman, 2019, s.3

²⁰⁶ Saffet Köse, “*Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*”, Konya, 2018, s.47

Geleneksel ailede çocukların bakımı ve eğitimini üstlenen annenin, bu ödevini çocuğunu bakıcı veya kreşe bırakmasıyla, anne-çocuk arasındaki duygusal bağların zayıflaması durumunun ortaya çıkması sorununu meydana getirmiştir. Kadının özgürleşmesi, modernliğin en önemli dinamiği olarak kabul edilmektedir. Bunun neticesinde de kadının evden uzaklaşarak, ev hanımı sorumluluğunu üzerinden atması ile annelik görevini yerine getirememesi durumu ortaya çıkmıştır. Bu da ilerleyen dönemlerde davranış bozukluğu problemi olan çocukların yetişmesine neden olduğu görüşü ortaya çıkmaktadır. Kadının çalışması ekonomik bir ihtiyacın karşılanmasından ziyade modernitenin bir propaganda aracı olarak kullanılmakta, kadının evi dışında kazanç getirici bir işte çalıştığı takdirde toplumda statüsünün de daha iyi olacağı algısı oluşturulmaya çalışılmaktadır. Ev hanımı olarak annelik rolünü üstlenen kadın küçümsenerek çalışan kadının kendini ispat eden önemli bir birey olacağı vurgusu salık verilmektedir. Ancak ülkemizde çalışan kadınların temelde örf, adet, görenek gibi bazı toplumsal normlar sebebiyle evdeki geleneksel sorumluluklarını terk edemediklerinden hem çalışma hayatını, hem ev hanımlığını birlikte sürdürmek durumunda kalmaktadırlar. Dolayısıyla ülkemizde çalışmak zorunda olan kadınların sorumluluklarının iki katına çıkması kaçınılmaz bir hal almaktadır. Bu durum da daha fazla yük alan çalışan kadının kocası ve çocukları arasındaki bağları zayıflattığı söylenebilir.²⁰⁷ Bu durum zamanla sürdürülebilir olmaktan çıkıp, aile ve aile fertleri açısından can sıkıcı gerilimlerin zeminini hazırlamakta ve sonuçta aile yapısı genelde sona erdirilmektedir.

Kapitalizmin insanlarda daha çok para kazanma ve özgür olma duygusunu körüklemesi sonucu kadın ve aile üzerindeki toplumsal/kolektif otorite azalmaya devam edecektir. Kapitalizmin meydana getirdiği ekonomik düzen devam ettiği sürece de kadın daha fazla iş gücüne katılmak zorunda kalacak ve üretiminde öznesi olmaya devam edeceği için toplumdaki geleneksel ve cinsiyete bağlı ebeveyn rollerinin de her geçen gün zayıflayacağı ifade edilebilir. Moderniteye dayandırılan bu yenedünya düzeni, bireyleri ana babalarının, diğer aile üyelerinin, akraba ve

²⁰⁷ Tarhan, 2016;18

cemaat gibi sosyal hayatta var olan normatif geleneksel uygulamalardan kurtarmıştır. Bireyleri hem özel hem de kamusal yaşamında toplum ve ailenin gelenekçi düzenlemelerine göre değil, günümüzün popüler kültürünün öğretilerine dayanan, kendi aykırı-modern isteklerine göre özgürce eş seçme, evlenme, boşanma gibi eylemlerini gerçekleştirebileceği bir ortama hazırlamıştır.

Aile yapısı üzerindeki değişim 1980'lerden itibaren batı dünyasında akademik alanda yoğun bir şekilde tartışılmaya başlanmıştır. Aile kurumunun tartışılması ve kadın erkek ilişkileri, kadının yeni toplumsal konumu ve yeni evlilik biçimleri tartışmalı hale gelmiştir. Ancak, özellikle toplumu cinsel açıdan dizayn etme gayesiyle cinsiyet eşitsizliği gibi kavramlarla yozlaşmış ve erkek egemen toplumsal normların yıkılması gerektiği iddiaları ile birlikte feminist akımlara maddi veya manevi destek veren odaklar tarafından cinsiyetsizlik (Gender) söylemi ile evlilik karşıtlığının yükseltildiği bir süreç başlatılmıştır. Özellikle radikal feministler Aileyi toplumsal bir dayatmanın ürünü, erkek egemen yapının bu hegemonyanın bir aracı ve dini söylemlerin bu dayatmayı güçlendiren bir unsur olduğunu belirterek, bütün bunların erkek egemen zihniyetin iktidarını sağlamlaştırdığını iddia etmektedirler.²⁰⁸ Oysa bu akımların hizmet ettiği tek odak noktası küresel sermayeye aracılık eden kapitalist ekonomilerin insanları yutan bir ejderha gibi büyümesine ortam hazırlamaktır.

Küreselleşmenin etkisi ile Aile yapısının değersizleştirilmesi ve geleneksel işlevinin azalması ve akamete uğraması sonucu aile içi ilişkilerinde temelden değişmesine yol açmıştır. Öyle ki, Aile içerisinde farklı yaş grupları ve farklı dönemlerin kimliklerini ve iletişim ilişkilerini barındırır. Evlilik ile başlayan bu süreç anne ve babalık, bebeklik ve çocukluk gençlik ve yaşlılık şeklinde devam edip giden bir süreci kapsamaktadır. Teknolojik gelişmenin baş döndürücü hızda bu gelişimi, günümüzde genç kuşağın daha çok eğitim alması ve teknolojiyi kullanma becerilerinin gelişmesi ile eski kuşakların yaşam biçimlerini eski ve değersiz bularak terk edip, ailenin veya toplumumuzun geleneksel ahlaki, dini değerlerine karşı

²⁰⁸ Zeki Duman, *a.g.e.* s.17

ilgisizliklerine neden olmuştur. Bu hızlı değişim ve dönüşüm süreci ile birlikte kentsel yaşamda da bu değerleri üretecek ve koruyacak ne dışsal uyarılar ne de toplumsal normları uygulamaya yönelik ilişkiler kalmamıştır. Aile kurumunun zamanla bu gibi işlevsel rollerini yitirmesi ve neredeyse kurumsal dayanaklarından tamamen mahrum bırakılması, aile bireyleri arasında sağlıklı ve kuvvetli ilişkiyi, geleneksel değerlere olan inancı da azaltmıştır.²⁰⁹ Bu sürecin yavaşlatılması ya da tersine çevrilmesi bugün belki de mümkün gözükmemektedir. Küreselleşmenin baskın etkisi iletişim araçlarının direkt olarak aile içi ilişkileri yönlendirmesi, geleneksel olana saygıyı azaltmanın yanı sıra popüler kültürün gerekliliklerini ailelere dikte etmektedir.

Çıkarlar peşinde koşmayı ideoloji haline getiren modern yaşam, feminist yaklaşımın destekleriyle aile içinde ben haklıyım sen haksızsın mücadelesini ortaya çıkardığı ve bununda kadın ve erkek savaşına dönüştüğü görülmektedir. Bundan sadece eşler zarar görmemekte aynı zamanda çocuklar ve bebeklerde nasibini almaktadır. Belli bir zaman anne sütünün gereksiz görülerek sanayi mamalarının daha iyi olduğu vurgulanmış ve bebeğin hem fiziki hem de ruhsal sağlığı için önemli olan anne sütünden mahrum kalması gerçekleşmiştir. Bütün bunlar anne ve çocuğun arasındaki bağların kopmasına veya zayıflamasına sebep olmuştur.

Modernleşme ile birlikte toplumun her yapısına sirayet eden değişimin ortaya çıkmasında önemli etmenler bulunmaktadır. Bunun en önemli unsuru kültürlerin kaybolup toplumların kimliksizleştirilmesidir. Kültürünü koruyamayan toplumlar kitle iletişim araçlarının öngördüğü veya dayattığı rol modeli yaşayarak, popüler kültürle beslenen bireylerin ortaya çıkması sonucu kimliksizleşmekte ve kendi kültürüne yabancı kaldığı gibi başka bir toplumun kültürüne de sahip olmamaktadırlar.

Geleneksel Türk aile yapısından modern aile yapısına geçiş sürecinde en büyük rolü sanayileşme oynamıştır. Tarımla uğraşan köy toplumundan şehir ve işçi

²⁰⁹ Zeki Duman, *Kuşak Çatışması*, Nobel Yay., İstanbul, 2019, s.24

toplumuna geçiş hızlanmıştır. Üretim biçimini kökten etkileyen sanayileşme aynı zamanda toplumsal ilişkileri de temelinden etkileyerek ailenin yapısı ve işlevleri üzerinde kaçınılmaz ve neredeyse geri döndürülemez olumsuz etkilere sebep olmuştur ²¹⁰ Bu etkiler bugün bile halen devam etmektedir.

Türkiye’de XIX. yüzyılın sonundan başlayarak yaşanan sosyo-demografik ve ekonomik dönüşümler, aile yapısının değişmesine ve farklı aile biçimlerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu süreçte, geleneksel aile biçimlerinin işlevleri yavaş yavaş ortadan kalkmış ve modernleşme sürecinin getirdiği yeni yaşam biçimlerine uygun aile şekilleri ortaya çıkarak toplumsal yaşamda önemli bir yer tutmaya başlamışlardır ²¹¹ Türkiye de ailenin geçirdiği yapısal değişim üç farklı dönemde ele alınabilir. Osmanlıda aile; mahalle ve köy gibi bir ortamda üç kuşağın bir arada yaşadığı bir yuva olarak kayıtlara geçmiştir. ²¹² Osmanlı yaşam tarzında aile herkesin birbirini tanıdığı, bir birinden emin olduğu organik bağı olan ve geniş aile tipinden oluşmaktaydı. Osmanlı imparatorluğunun yıkılmasından sonra yaşanan uzun savaşların sonucunda ailenin dağılması veya parçalandığı süreç ilk dönemdir. Balkan savaşları ve Birinci Dünya Savaşında yüzbinlerce insan ölmüş veya kaybolmuştur. Bunun yanında imparatorluktan kopan topraklarda kırktan fazla ülke kurulmuş ve ailelerin bir kısmı farklı ülkelerde kalmıştır. Güçlü bir aile yapısına sahip Osmanlı’nın savaşlarda sadece toprak kaybetmediğini aile yapısının da dağılıp parçalandığını görmekteyiz. Akrabalık bağlarının da son derece güçlü olduğu aile yapısının bu süreçten olumsuz etkilenerak sınırlar arasında parçalandığı görölmüşür. ²¹³ Bugün bile sınır bölgelerinde yaşayan birbirlerinden kopuk yakın akrabalar vardır.

Osmanlı İmparatorluğu yıkıldıktan sonra Kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nde aile yapısı yeniden şekillendirilmeye başlanmış henüz sanayi olmadığı için tarıma

²¹⁰ Yasin Aktay, “*Modern Dünyada Ailenin Toplumsal Dönüşümü ve Muhtemel Geleceği Üzerine Mülahazalar*”, Fikir Dünyası Düşünce Dergisi, 2004, S.2, s.70-77.

²¹¹ Özbay, 1985; Duben, 1985; Duben ve Behar, 1998

²¹² İlber Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, Timaş Yay., İstanbul, 2018, s.18

²¹³ İlber Ortaylı, a.g.e., s.102-104

bağlı üretim içinde geleneksel aile yapısı devam etmiştir. Bu yapıda ailelerde ortak üretim ve tüketim yapan kırsal geleneksel geniş aile özelliği sanayileşmenin ortaya çıkmasıyla çekirdek aile yapısına dönüşmeye başlamıştır. Bu dönüşümde devletin uyguladığı stratejik çalışmaların büyük rolü vardır. Bunlar tarımsal sanayi ve sanayi toplumuna geçişi düzenleyen toplumsal reformlarla birlikte kadının konumuna dair medeni kanunların hayata geçirilmesi çalışmalarıdır.

Cumhuriyetin kurulduğu yıllardan itibaren kadın, sadece Türk aile yapısının değişiminde değil, modernleşme ve batılılaşmada belirleyici bir unsur olmuş ve kadının öğrenim görmesi, meslek sahibi olması, iş yaşamına katılması hatta siyasi ve kültürel yaşamda bir özne olarak yer alması için özel gayret gösterilmiştir. Bununla Türk kültüründe özelde de Türk insanı ve Türk ailesini revize etmeyi hedefleyen çalışmalara ağırlık verilmiştir.²¹⁴ Yöneticiler ilk önce kadını aile ve toplum baskısından kurtarmak, özgür olmasını sağlayacak sosyal koşulları oluşturmak için siyasi ve hukuki temellerde değişim yapmakla işe başlamışlardır. Bu dönemde aileyi doğrudan ilgilendiren bir yasal düzenleme yapılmıştır. Mesela 17 Şubat 1926’ da çok eşli evlilik yasaklanmış ve miras konusunda kadınların lehine bir dizi yeni haklar tanınmıştır.²¹⁵ Göle’in ifadesi ile balolar, ziyafetler, karı kocanın sokakta el ele yürümesi, balolarda dans etmesi yeni bir yaşam tarzının dayatımı ve üretimi olarak Cumhuriyet döneminde yaşanan bu değişim Türk aile yapısının yeniden dizayn edilmesi ve Avrupa’nın yaşam tarzını olduğu gibi alarak Türk aile kültürünün Batılılaştırılması ile yeniden şekillenmesi çabaları ile sonuçlanmakta idi.²¹⁶ Buna rağmen çoğunlukla kırsal alanda ve tarımla geçinen ailelerde Cumhuriyetçi olduğu iddia edilen dayatmacı reformlara rağmen geleneksel yapılarını ve geniş yapılarını yaşatmaya veya muhafaza etmeye devam ettiler.

Türkiye’de aile yapısının değişiminde ikinci dönem ise 1950’lerden sonra ortaya çıkmaya başlamıştır. Sanayileşmenin başlaması ve kırsal kesimde yaşayan

²¹⁴ Zeki Duman, *Kuşak Çatışması*, Nobel Yay., İstanbul, 2019, s.84

²¹⁵ Dilekçigil, s.21

²¹⁶ Nilüfer Göle, *Değişen Dünyada Aile Yapısının Değişim Süreci*, 2012, s.17

ailelerin büyük kentlere göç etmeye başlaması sadece aile yapısında değil toplumsal yaşamın her alanında büyük değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. Özellikle İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirlere göç eden ailelerde kadının iş gücüne katılması, kamusal alanda yer edinmeye başlaması, üretim merkezlerinde çalışması Türk aile yapısında ciddi değişimler ortaya çıkardığı görülmüştür. Türkiye'nin ekonomik yapısı büyümeye ve modernleşmeye başladıkça ailenin geleneksel yapısı da parçalanmaya başlamıştır. Zira Subaşı'nın tespitine göre modernleşmenin yerel düzlemdeki temel amacı günlük hayatı devam ettiren her tür geleneksel tutum ve davranışlardan ve değerlerden uzak durmak yapılan devrimlerin sosyal hayatta geçerliliğinin sağlanmasıdır.²¹⁷ Büyükşehir'e göç eden aileler sanayi ve hizmet sınıfında çalışmaya başlamış ve şehir koşullarındaki ekonomik sıkıntılardan dolayı daha az çocuk sahibi olmaya başlamışlardır. Yine bu aileler çocuklarına iyi bir gelecek sağlamak için onların eğitim almalarını sağlamışlardır. Eğitimli aileler zaman içinde geleneksel aile yapısından koparak çekirdek aile yapısını oluşturmuşlardır. Bütün bunlar geleneksel Türk Aile yapısında değişime neden olmuştur.

Türk Ailesindeki geleneksel veya yapısal değişim en fazla 1980'lerden sonra gerçekleşmiştir. 1980'ler dünyada ve Türkiye'de toplumsal alanda birçok şeyin değişiminin gerçekleştiği âdeta tarihsel kırılmanın yaşandığı zamanlardır. Küreselleşmeyle birlikte Amerika'nın öncülüğündeki yenisidünya düzeni iletişim ulaşım başta olmak üzere insanların hizmet ve iletişim akışı hızlandırılmış, sınırların olmadığı bir dünya düzeni hayali ile sistem oluşmuştur. Dünyada gerçekleşen bu değişimler Türkiye'yi de tesiri altına almıştır. 1980'lerde Türkiye'de demokratikleşme ve insan hakları alanlarında yapılan reformlarla, hem serbest piyasa hem liberal ekonomiye geçişle dünyaya açılmış ve kuşkusuz küreselleşmenin rüzgârından en çok etkilenen ülkelerden biri olmuştur. Bu dönemde kırsal kesimden göçler arttığı gibi küçük kentlerden büyük ve ekonomik üretimin olduğu kentlere göçlerde büyük bir artış gerçekleşmiştir. Türkiye'nin seksenlerin sonuyla birlikte

²¹⁷ Necdet Subaşı, *Toplumsal Değişme Aile ve Yeni Risk Alanları*, (Edt. M.Aydın) Çizgi Kitap, İstanbul, 2014, s.111

önemli bir sosyal dönüşüm yaşanması, kültürel iletişim, kültürel etkileşimi de getirmiş ve her alanda kaçınılmaz değişim gerçekleşmiştir. Türk toplumunun modernleşmeyi batılılaşma olarak algılaması ile kendi kültürünü koruması açısından büyük sıkıntıların oluşmasına sebebiyet vermiştir.²¹⁸

Ailenin değeri ve aileye yaklaşımlar kültürden, inançtan, tarihsel tecrübelerden etkilendiği kadar, sosyal politikalarla ülkenin içinde bulunduğu maddi ve manevi hakikatlerden de etkilenir. Dolayısı ile aile kurumu tarihsel süreç içinde yeni anlam ve içerikler kazanmıştır. Aile geçmişten günümüze Sosyo-Kültürel yapıyı şekillendirdiği gibi bizzat toplumda yaşanan değişimlerden de ciddi olarak etkilenmiştir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının 2014 de yaptırdığı “Türkiye Aile Yapısı Araştırması Tespitler, Öneriler” adlı saha çalışmasında Türkiye’de çekirdek aile ve dağılmış ailelerin arttığı, geniş ailenin ise azaldığı görülmüştür.²¹⁹ Yine bu araştırmaya göre Türk Aile yapısının değişiminde üç temel faktör bulunmaktadır. Kentleşmenin ekonomik yaşamda ön plana çıkması ile birlikte kadının çalışma hayatına daha fazla dâhil olması, evlilik yaşının yükselmesi ile çocuk sayısının azalması ve çocuklar arasında yaş farkının artması, boşanma oranının yükselmesi ve üçüncü olarak da zihniyet değişimi veya insanların hayata bakış açısındaki beklentilerinin değişimi olarak ifade edilmiştir.²²⁰

1980’lerle beraber Türkiye’de aile yapısında hızlı bir değişim ve dönüşüm yaşanmasında eğitim ve kentleşmenin etken olduğu karşımıza çıkıyor. Bu dönem en hızlı kentleşme eğitim alanında cumhuriyet tarihinin en yüksek oranları olarak gözükmektedir. Son 25 yıl içinde kadınlarda eğitim düzeyi artmış ve toplumsal statülerinde ciddi bir değişiklik meydana geldiği görülmüştür. Halkın eğitim ve gelir düzeyinin artması ile Türk aile yapısının özelde bireylerin dini tutumları, aile değerleri ve gelenekleri üzerinde etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Bir araştırmada

²¹⁸ Tarhan, 2016;16

²¹⁹ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2014 Raporu, “*Türkiye Aile Yapısının Araştırılması Tespitler, Öneriler*”, 2014, s.29

²²⁰ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014 Raporu, *Türkiye Aile Yapısı Araştırması Tespitler, Öneriler*, İstanbul, 2015, s.50-52

eğitim düzeyinde meydana gelen yükselmenin ibadet ve dini geleneklerin yerine getirilmesinde olumsuz etkiye sebep olduğu gözlenmiştir.²²¹ Yine gelir düzeyinin yükselmesi aile yapısının bozulması gibi konularda olumsuz etkiye neden olduğu söylenmektedir.

Türkiye’de aile kurumu değişen dünyada yeni oluşturulan değerler tarafından kuşatılmakta ve dönüşüme zorlanmaktadır. Türk aile yapısı tarihten günümüze kadar birçok değişiklik geçirmiş ancak bu değişime rağmen geleneksel kültürünün yapı taşlarını oluşturan ahlaki ve manevi değerlerini korumuş olduğunu söyleyebiliriz. Bugün modernleşmenin etkisiyle ve küreselleşen bir dünyada en güçlü kurumumuz yine ailedir. Ancak aile yapısının değişimi Türkiye’de devlet kanalıyla gerçekleşmiş ve onun korunmasına yönelik tedbirlerde bu yolla mümkün olacaktır.

Devlet, kurulduğu ilk yıllarda modernleşme ve batılılaşmayı bir medeniyet veya ilerleme meselesi olarak algılamış ve medeniyete giden bu yolda genelde ailenin özelde kadının geleneksel konumunu değiştirip, kamusal alanda daha çok görünen ve çalışma hayatında erkeklerle eşit konuma yükseltmeye çalışmıştır. Aile bu şekilde yeni kurulan devletin seküler değerlerini üretecek bir alan olarak yer almaya başlamıştır. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde yapılan kültürel devrimlerde Türk kadınının çağdaş uygarlık seviyesine yükseltilmesi tezi ileri sürülmüş ve böylece geleneksel aile yapısı modernleştirilmeye çalışılmıştır. Özetle şunu ifade edebiliriz ki; Türk Aile yapısı tarihsel süreç içerisinde devamlı bir değişim yaşamış Osmanlının son dönemlerinde savaşlar ve toprak kayıpları sebebiyle parçalanan aile, cumhuriyetin ilk yıllarında yeniden bir araya gelmiş, 1950 ile 1980 yılları arasında küçülerek değişen aile 1980’lerden sonra küçülmenin yanında büyük bir dönüşüm yaşamıştır.²²²

²²¹ Sinan Yılmaz, *Türkiye’de Ailenin Dönüşümü*, Divan Kitap, Ankara, 2012, s.224-227

²²² Z. Duman, s.102

2.2.2.3. Değişen Aile Yapısının Toplumsal Değerlerimize Etkisi

Toplumsal yapıyı oluşturan temel kurumların tümü kendine has değerlere sahiptir. Bu kurumlar sahip oldukları değerlerin benimsenmesinde, yaşatılmasında ve toplumda yaygınlaştırılmasında ve bir sonraki kuşağa aktarılmasında önemli rolleri üstlenirler. Bir toplumda iyi ve kötünün belirlenmesi, insanın toplum yararına en iyi şekilde düşünme becerisi ve davranış biçimlerini belirleyen toplumsal değerlerdir. Bir toplumda mevcut olan değerler, bireysel özelliklerinin yanı sıra, toplumsal yaşama yön veren temel unsurlardır.

Değer; “Toplumun her katmanı tarafından benimsenen ve savunulan, bireylerin gerçekleştirdiği özel eylemleri ve amaçları yargılamada temel bir ölçüt sağlayan ve bir grubun üyelerinin duygusal bağlılıklarıyla oluşmuş, soyut genelleştirilmiş davranış prensipleri olarak” tanımlanabilir.²²³ Değerler sosyal yaşamı düzenler ve birbirlerine olan bağlılığı artırır. Değerler iyi yâda kötü olma insan olmanın parametrelerini gösteren bir ölçüt, bireysel mutluluğun, toplumsal barış ve huzurun en temel kaynağıdır. Değerlere sahip erdemli bir yaşam, insana yaşama sevinci, huzur ve mutluluk getirir. Modern dönemde yaşamak daha fazla araca sahip olmak olmamız ve çalışmamız gerekir. Ancak daha çok sahip olma, güç elde etme hazzı zevk hırsı hayatın gerçek amacını yitirmeye sebep olabilmektedir. Olgun ve erdemli bir birey olmada değerlerin önemi bu kaybedilen gerçeklerle daha iyi anlaşılmaktadır.

Günümüzde geleneksel değerler yerini toplumsal değişimin ve küreselleşmenin getirdiği yeni değerlerle yer değiştirmeye başlamıştır. Bunların içinde en belirgin değerlerden İtaatkarlık ve kanaatkârlık eskisi kadar toplumda yaygın değildir. İtaatkarlığın yerini akılcılık kanaatkârlığın yerine girişimcilik rekabet aldığı görülmektedir.

²²³ AİLEMER, (TC. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Araştırma Merkezi), *Türkiye de Aile Değerleri Araştırması*, 2010, s.22

Türk toplumunda aile, İnsani değerlerin ve kültürün devamlılığını sağlayan belirleyici bir güce sahiptir. Değerlerin aktarımı konusunda aile; insan eğitimin ilk başladığı, hayatla ilk temas kurduğu ve diğer insanlarla iletişime geçtiği yer olarak oldukça önemli bir kurum olarak karşımıza çıkar. Sosyal hayatın şekillendirilmesinde en önemli etkiye sahip aile diğer sosyal gruplardan ayıran ve aynı zamanda onun ayrıcalıklı kılan özelliği kişiyi toplumsal hayata hazırlamasıdır. Toplumların geçmişlerinde oluşturup desteklemesi ile günümüze ulaşan değerler, ailede günlük hayat pratikleri ile çocuklara aktarılırken yaşadığımız bu çağda eskisi gibi bir aktarım oldukça güçleşmektedir. Günümüzde aile içi ve dışında ortaya çıkan değişim, çözülme ve parçalanmayla alakalı sorunlarla birlikte değer yargıları da değişime uğramıştır. Eğitimin aile başladığı düşünüldüğünde ebeveynlerin çocuklara değer aktarımını geçmişteki gibi yaşantılarına yansıtarak yapmaları pek de mümkün gözükmemektedir. Çünkü çocukların eğitimi üzerinde en önemli etken aile değildir. Okul, arkadaş, medya ve özellikle elektronik iletişimle ortaya çıkan sosyal medya gibi daha etkili unsurlar bulunmaktadır. Dünyada meydana gelen değişimler sonucu bazı değerlerin değişmesi ve ortadan kalması kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu hızlı yapısal değişme sürecinde toplumsal değerler hızlı bir şekilde değişmede ve birbiriyle aykırı düşerek yönlendirici gücünü kaybederek, zaman zaman kargaşaya neden olabilmektedir.²²⁴ Aile de ebeveynin önem verdiği değerlerin çocuklar tarafından önemsenmemesi, onlara sahip çıkmaması sıkça karşılaşılan bir durum haline gelmektedir.

Dünya toplumlarının hepsindeki yapısal değişimin bir sonucu olarak esnek benlik yapılarının belirgin olduğu birey tipi ortaya çıkmıştır. Buna bağlı olarak kendini sürekli yenilemek isteyen, güvensiz ve değişmeye açık kişiler modern olarak tanımlanırken ideal birey olarak insanlara sunulmaya çalışılmaktadır. İdeal insan tipi olarak sunulan üreten değil tüketen insan modernizemin gerekliliği içinde karşımıza çıkmaktadır. Bunların arkasında dev Endüstrilerin üretim stoklarının eritilmesi yatmaktadır. Aile işte bu tüketim çarkının içinde var olmaya çalışırken yeniden

²²⁴ Nimet Önür, *Değerler ve Eğitimi*, İstanbul, 2013, s.158

değişim gerçekleşmekte ve değerleri de değişmektedir Bu bağlamda öncelikle ailesel roller tüketim alanında tanımlanmaktadır. Mesela; İyi eş ve aile reisi tüketen ve tükettiren ve bu şekilde sistem arasında köprü kuran kişidir.²²⁵

Aile bireyin bedensel ve zihinsel gelişimi açısından çok önemli bir işleve sahiptir. Bireyin sosyalleşmesi sürecinde, ilk olarak ahlak, din ve gelenek olmak üzere toplumun temel değerlerini aktaran bir kurumdur. Çünkü aile değerler üzerine inşa edilmiş bir yapı ve bunu ayakta tutan da ailevi değerlerdir. Çocuklar iyi ve kötü, güzel yanlış ve yargıların çoğunu ilk olarak anan babalarından öğrenir. Bundan dolayı aile toplumsal ve kültürel değerlerin ve normların öğrenildiği ilk yer olarak bakılabilir.

Bireyin sosyalleşmesinin gerçekleştiği yer olan aile, iktidar açısından da değer üretici bir yapı olduğu kadar aile bireylerine değer aktaran bir kurumdur. Aile bireylerin ilk eğitim aldığı ve öğrenim sürecine dâhil olduğu yer olmakla birlikte kültürün meşrulaştırılmasında önemli bir role sahiptir. Çocuğun topluma uyumunu sağlayan ve onu toplumun istekleri yönünde yetiştiren bu yapının ana işlevlerinden biride üretilen değerlerin kuşaktan kuşağa aktarımın gerçekleştirilmesidir. Toplum bu sayede kültürel değerlerini koruyarak onları geçeye taşır. Bu sayede toplum belli bir bütünlük, düzen ve denge üzerinde varlığını devam ettirir. Her toplumun kendine has kültürel değerleri, gelenekleri ve dini değerleri vardır. Bunlar toplumları birbirinden ayırır ve toplumu oluşturan gruplar ve topluluklar arasında dayanışmayı ve birlik beraberliği sağlar.²²⁶

Bireyin kendisi ve toplumla barışık yaşayabilmesi için düzenli ve mutlu bir aile ortamında yetişmesi ve toplumsal yaşamın hassasiyetlerine dikkat etmesi, değerlerine saygı göstermesi, yazılı kurallarına ve yazısız kurallarına uyması, dini ve ahlaki ilkelerini benimseyerek yaşamında gözetmesi gerekir. Bireye toplumsal değerleri içselleştirmenin ilk basamağı olan aile; var olan gelenekleri, örf ve adetleri öğreterek kuşaktan kuşağa aktarımını sağlar. Aile her şeyden önce insanın fitratı

²²⁵ Ömer Önür, 2013, s.172

²²⁶ Z. Duman, s.170-171

gereği bir etkileşim ağıdır. Bu ağda aile hem değer üretir hem de bu değerleri nesilden nesile aktaran bir kurum olarak karşımıza çıkar.

Ancak günümüzde pek alanda olduğu gibi değerlerin çocuğa aktarımı konusunda da ailenin etkisi azalmış, gelişen kitle iletişim araçları insanlara sadece iletişim imkânlarını sunmakla kalmayarak ailenin bu güne kadar özenle koruduğu değerleri aktarım rolünü de üstlenmiştir. Kitle iletişim araçları ile kültürü popülerleştiren ve küreselleştiren batılı değerlerin yaygınlaşması sağlanmış milli kültürün en önemli unsuru olan maddi ve manevi değerlerin, gelişen ve hızla yayılan baskın kültürler karşısında etkisiz kalmasına sebep olmuştur. İnsan hayatı ne sadece okul nede aileden ibarettir hayat yaşandığı boyutuyla bir bütünlük arz eder. Topluma faydalı bireyler yetiştirmek için öncelikle toplumsal değerlerin öğrenilmesine ve öğretilmesine ve hayata aktarılmasına bağlıdır. Toplumsal birlik ve beraberliğin ve dayanışmanın temeli değerlerin korunması ve yaşanmasına bağlıdır. Bu görev öncelikle aileye sonra okula düşmektedir.

2.2.3. Aile Yapısının Değişiminde Kuşak Farklılıklarının Etkisi

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmeler sonucunda küreselleşen dünyada, buna bağlı olarak toplumsal yapılarda değişim ve dönüşümden diğer çağlara oranla büyük bir hızla gerçekleşmektedir. Teknolojik çağda yaşanan bu değişimler toplumsal yaşamın her alanına etki ederek, 20.yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Avrupa ülkelerinin yanında tüm dünyada ailenin oluşumunda, çözülmesinde ve tekrar oluşma süreçlerinde dikkat çekici değişimlerin yaşanmasına neden olmaktadır. Aile içinde değişimi gerçekleştiren etkenlere baktığımızda sadece dışarıdan ve toplumsal değişimin olduğunu söylemek doğru olmaz. Türkiye ve dünyada ister geleneksel isterse çekirdek aile olsun aile üyelerinin en az iki kuşaktan oluştuğunu görmekteyiz. Anne baba ve çocuklardan oluşan çekirdek ailede bile bu nesil farkı, farklı düşünce tutum ve davranışın ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Daha önce açıkladığımız gibi çocuğun eğitim ve kişiliğin gelişmesinde eskisi gibi sadece aile etkili olmamakta, özellikle internet ve medya yoluyla çocuk pek çok bilgiye ulaşır, ailesinden farklı olarak düşünülebilmekte ve birey olarak farklı bir kişilik geliştirebilmektedir. Aynı evin içinde sosyal mekânı

paylaşan aile üyeleri içinde çocuklar belli bir yaştan itibaren anne babalarının pratiklerini benimsememekte ve onlara alternatif eğici olarak gördükleri internet ortamının sağladığı diğer bilgi kaynakları ile beslenerek bu doğrultuda şekillenmektedirler.

Aile içi anne ve babanın çocuğun tutum ve davranışlarının şekillenmesinde kendi gösterdikleri tutum ve davranışların etkili olduğu bilinmektedir. Alternatif bir eğitimci olarak görülen sosyal medya ve diğerlerinin tesiri tane anne ve babanın çocuğa karşı tutum ve davranışı şekillendirmektedir.

Kuşak, bireyler arası farklılıklar ve zamanın ruhunu nedeniyle ortaya çıkan belli yaş aralığına sahip ve bazı düşünce duygularında ayrışan nesildir. Tarihi süreç içinde aynı aile üyeleri içinde ebeveynler ve çocuklar arasında farklı düşünce ve davranışa sahip olanlar olmuş kuşak çatışması diyebileceğimiz bu durum karşımıza çıkar. Hem yaşın getirdiği faktörler hem de çevrenin etkisi ile çocuk aileden farklı bir birey olarak kendini ifade etme isteği ile ayrışması her dönemde yaşanagelmıştır. Bu ayrışmaların geleneksel aile yapısına etkisi tarihi süreç içinde uzun bir dönem etkisi pek görülmemektedir. Ancak 19. Yüzyıldan sonraki dünyadaki hızlı dönüşüm ve teknolojik gelişmelerin iletişime etkisiyle bütün kültürlerin birbirinde haberdar olmasıyla, korunan aile yapısı dağılarak yeniden şekillenmiştir.

Türkiye’de aile yapısının değişiminde etkili olan unsurların başında eğitim düzeyinin yükselmesi olduğunu daha önce ifade etmiştik. Kırsal alanlardan veya kentlerden yükseköğrenim görmek için evlerinden uzaklaşarak büyük şehirlere giden gençler yeni bulunduğu çevrenin şartları ve kültürüne göre hayatını şekillendirmişlerdir. Özellikle yüksekokul eğitimi alan bireyde, doğup büyüdüğü ve kişiliğinin geliştiği ailesi ile görüş ayrılıkları ve yaşam biçimi ile ters düştüğünün sıkça görüldüğünü söylemek mümkündür. Bununla birlikte toplumumuzun okuyan kimseye bakış açısı ve saygısı gereği eğitim almış kişilerin görüşlerine itimat ederek hayatlarında pek alışkanlık ve değerleri de değiştiği söylenebilir. Örnek olarak kırsal alanda yaşayan ebeveyn kendi ortamındaki giyim tarzını başka bir yerde yaşayan çocuğunun yanına giderken onun istediği tarzda değiştirerek gitmesi ve çocuğunun yanında küçük düşmek istememesi verilebilir.

Eğitim alan bireylerin bir önceki kuşaktan farklı düşünce ve tutuma sahip olmasında sadece ailesinden uzak olması değil, öğrenim görürken öğrendiği bilgi, Öğretmenleri ve okuduğu kitaplarında çok büyük rol aldığı göz ardı edilmemelidir. Artık kuşakların şekillenmesinde ailenin yerini okul sosyal medya ve çevre aldığını söyleyebiliriz.

Aynı çatı altında yaşayan aile bireylerinin birbirlerine karşı tutum ve davranışlarının gittikçe mesafeli hale geldiği, görülmekte sadece aile kurumunda yaşanan tedrici değişimin değil, aynı zamanda aile içi yaşanan varoluşsal bir krizde göstergesidir. Bu ontolojik kriz kuşak çatışması olarak yansımaktadır.

Geleneksel aile yapısının değişimi birlikte aile bireylerinin olumsuz etkilenmesi konusunda, ebeveynlerin topyekûn aileleri için acil tedbir almaları ve çocukları ile iletişime geçmeleri gerekmektedir. İnsanın huzuru ve mutluluğu bulduğu yer olan aile de verilen eğitim kişinin hayatı boyunca aldığı en etkili eğitimidir. Modern hayatın yaşanmaya başlanmasıyla hızla değerlerimiz kaybolmaya yüz tutmuş ve toplumu ayakta tutan kurumlarımız zarar görmüştür. Toplumun temeli olan aile tarih boyunca en az değişen ya da değişime uğrayan bir kurum iken son yüzyılda bu durum tamamen değişmiştir. Sağlıklı bir neslin yetişmesi için toplumun temeli olan ailenin de sağlıklı olması gerekir.

Günümüz gençlerinde değerlere sahip çıkmakta önemli ölçüde azalma görülmektedir. Milli ve manevi değerleri önemsemeyen bir nesil ile karşı karşıyayız. Bu durum toplumsal olarak birçok problemi de beraberinde getirmektedir. Hem toplumsal hem de bireysel sorunlar oluşturmaktadır. Daha önce belirttiğimiz gibi intihar oranlarının yükselmesi, oldukça kırılgan yapıları ve gençlerin çoğunun umutsuz ve yüksek kaygı içinde olmaları görünen buz dağının tepesidir. Z Kuşağının en önemli özelliklerden biride doyumsuz olmaları, çabuk sıkılmaları ve zorlanmaya gelememeleridir. Kristal nesil denmesinin de sebebi bu olmalıdır. Bu durum gençlerin değerlere bakış açısı ile doğrudan alakalıdır. İnsanı ayakta tutan sağlıklı bir ruh yapısı ancak insanın milli ve manevi değerlerine sahip çıkması ve onların yaşanmasıyla gerçekleşir. Ancak bu nesilde hızla değerler önemsizleşip yaşam alanından çıkarılmasının bir sonucu olarak uyum sağlamada zorlanan, kırılgan,

özgüveni düşük, elinde olana kanaat etmeyen doyumsuz ve narsis özelliklere sahip kişilerin sayısı artmaktadır.

Z Kuşağının günümüz koşullarında bu halde olmasının elbette birden fazla sebebi vardır. İnsanın şekillenmeye başladığı ilk yer ailesidir. İnsan ilk eğitimini burada alır. Ailelerin çocukları için neyin önemli olduğu sıralamasında maddi kaygıları ön planda tutması sonucu, çocuklarında değerleri göz ardı etmesi gerçekleşmiştir. İnsan fitratına rağmen yapılan bu tutum ve davranışlar maddi pek çok imkâna sahip olmasına rağmen mutsuzdur.

2.2.4. İslam İnancında Ailede Din Eğitimi

İslam da, aile kurumunun oluşması ve devam etmesi için birtakım kurallar konulmuş ve bu düzen içinde devam etmesi sağlanmaktadır. Çünkü aile bir toplumun çekirdeği olup, her bir birey aile içerisinde eğitim ve terbiyeden geçer. İnsanların ilk terbiye, kültür ve örf adetleri öğrenme yeri yuvası olan ailedir.²²⁷ Maddi ve manevi temelleri güçlü, köklü kültürlerle sahip toplumların temelleri sağlam ve huzurlu aile yapıları ile gerçekleşmektedir. Bu da bir aile içinde sevgi saygı ve muhabbetin geliştirilmesi ile gerçekleşir. Aile içinde bütün bunların gerçekleşebilmesi ise belli bir bütünlük içinde aile terbiyesi ile mümkündür. Hz. Âdem’le başlayan insanlık eğitimi hem toplumsal düzeyde hem de aile içi yapılan bir eğitim faaliyeti olarak kabul edebiliriz.

Huzurlu bir ailenin oluşması için Aile üyelerinin birbirleri karşısında kendilerini değerli olduğunu bilmeleri ve birbirlerine güven duymaları, birleriyle yakınlık ve dayanışma içinde olmaları gerekir. Sevgi ve muhabbetin var olduğu bir ailenin oluşmasının temel unsurlarından biride sorumluluk bilincidir. Sorumluluk anne ve baba olarak ebeveyn rolü, çocuklarında kendi ve görevlerinin ne olduğunu bilerek yerine getirmede aile bütünlüğünü sağlamada oldukça önemli olduğu gibi toplum açısından önemlidir. Daha önce belirttiğimiz gibi sağlıklı bir toplum ancak sağlıklı ailelerin varlığı ile mümkün olacaktır.

²²⁷ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s.125

Huzurlu ve bireyin sağlıklı bir ortamda yetişebilmesi için ailede gerçekleşmesi gereken terbiyelerden biride; zorluklarla mücadele ederek onların üstesinden gelebilme yeteneğinin kazandırılmasıdır. Aile içinde bireylerin aldıkları eğitim sonucunda kendilerini gerçekleştirebilmeleri, insanın yaratılış fitratına uygun olarak kendilerini ifade edebilmeleri ve sağlıklı manevi bir yaşama aile ortamının bu ihtiyaçları giderecek özelliklere sahip olması gerekir. Aksi takdirde aile sağlam temeller üzerine oturmazsa sağlıklı bireylerin yetişebileceği bir aileden söz edemeyiz. İslam'da evlenmenin temel gayesi ve faydası salih amel sahibi bir çocuğa sahip olmaktır.²²⁸

Allah insanlara yol gösterici olarak gönderdiği Kur'an-ı Kerimde insanlarda evlat sahibi olma isteğinin olduğundan daha güzel gösterildiği ve ebeveynler için çocukların dünya hayatı için bir süs olduğu bildirilmektedir.²²⁹ Ayetlerden anlaşıldığı üzere anne baba için çocuk sevgisi pek çok şeyin önüne geçebilecek kadar insana güzel gösterilmiştir. Ancak bu kadar kuvvetli duyguların iyi yönetilmezse insan için bir imtihana dönüşebileceği ve insanın yanılabileceği bize açıklanmaktadır.

Çocuklar ebeveynler için dünyadaki her şeyden daha önemlidir. Anne babanın sevgisi de çocuklar tarafından karşılıklıdır. Aile ortamı aslında çok duygu yüklü bir ortamdır. Eğitimin öğretimden farklı olarak duygulara hitap ederek insanı terbiye etmesidir. Bundan dolayı çocuğun eğitilmesinde en etkili faktörlerin aile içinde bulunmasıdır. Aile içinde aile üyelerinin pratiklerini görerek öğrenen çocuk, ihtiyaç duyduğu sevgi, şefkat ve ilgiyi alarak aile içinde atılan temellerin ve öğrenimin bu şartları sağlamayan hiçbir yerde gerçekleşmediğini görmekteyiz.²³⁰

Çocukların dini ve ahlaki eğitiminde geçmişte olduğu gibi şimdide kilit rolü aile oynamaktadır. Çocuğun biyolojik ihtiyaçları ile birlikte psikolojik, sosyal ve kültürel değerler açısından en fazla etkilendiği ve şekillendiği ortam ailesidir. Sağlıklı bir ailenin oluşması için İslam'da aile üyelerine birtakım sorumluluklar

²²⁸ Abdurrahman Dodurgalı, *Ailede Çocuğun Din Eğitimi*, s.134

²²⁹ Al-i İmran 14, Kehf 46

²³⁰ İbrahim Canan, *Hizmet Peygamberinin Sünnetinde Çocuk Terbiyesi*, s.380

verilmiştir. Aile reisi olan baba ailenin maddi ihtiyaçlarının karşılanması yanında çocukların eğitiminde de sorumlu tutulmuştur. İslam da çocuğun eğitimi ile ilgili olarak ebeveynlerin sorumlulukları ve görevleri hakkında anne ve babanın önceliği hakkındaki görüşlere baktığımızda iki farklı bakış açısı görürüz. İlk görüş çocuğu birinci derece de derecede eğitecek olan annedir.²³¹ Diğer bir görüşe göre ise çocuğun eğitiminden her yönüyle sorumlu tutulacak olan babadır. Bir hadisi şerifte Peygamber efendimi babanın çocuğuna bırakacağı en güzel mirasın güzel ahlak olduğunu haber vermektedir. Ahlaki değerlerin öğreniminde bu hadisten de anladığımız gibi babanın sorumluluğu karşımıza çıkmaktadır. Çocuğun eğitiminde hem annenin hem de babanın ayrı ayrı sorumlulukları bulunmaktadır. Öncelikle çocuğun karakteri, tutum ve davranışlarının şekillenmesinde etkin rol oynayan annenin etkini ele alacak olursak çocuğu anne gibi hiç kimsenin tanınması ve bilmesi mümkün gözükmemektedir. Annenin çocukla yeteri kadar ilgilemediği veya annenin olmadı zamanlarda ortaya çıkan davranış bozukluklarına anne yoksunluğu ismi verilmiştir. Yani annenin çocuğuna karşı annelik görevi de diyebileceğimiz görevlerini yerine getirmediğinde çocukta normal olmayan duygular ve sonucunda davranış bozuklukları ortaya çıkmaktadır. Nitekim anne ve babasını kaybeden çocuklar üzerinde yapılan bir araştırmada, en iyi eğitimciler tarafından eğitim almalarına rağmen davranış bozukluğu olduğu gözlemlenmiştir.²³²

Aile kurmanın amacı dini ve kültürel değerlerin devamını sağlayacak yeni nesillere sahip olmaktır. İslam inancında çocuk sahibi olmak anne ve baba için bir imtihan olarak görülmüş ve çocukların bakımı ve yetiştirilmesi ve onların ortak sorumluluğuna verilmiştir. Kur’ân- ı Kerimde “*Ey iman edenler! Kendinizi ve çocuklarınızı cehennem ateşinden koruyunuz*”.²³³ Ayeti çocukların yetiştirilmesinde eşlerin ortak yükümlülükleri olduğuna işaret etmektedir. Hz. Peygamberin ; “*Her doğan çocuk, muhakkak fıtrat üzerine doğar. Sonra anne babası onu ya Yahudi ya*

²³¹ Abdullah Özbek, “*Ailede Dinî Sorumluluk Eğitimi*” *Aile ve Eğitim*, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2010, s.322

²³² Dodurgalı, s.137

²³³ Et-Tahrim 6

Hristiyan ya da Mecusi yapar.”²³⁴ Hadisinden çocukların terbiye edilip yetiştirilmesinde yegâne sorumluluğun anne ve babanın birlikte bir idare yükümlülüğünden veya sorumluluğundan bahsettiğini anlayabiliriz. İslam hukuku açısından da çocukların bakımı, eğitimi, manevi ihtiyaçlarının karşılanması hususunda birlikte sorumluluk yüklenmektedir. Çocukların maddi yükü babaya ait olan İslam hukukunda çocukların iyi birer insan olarak yetiştirme konusunda anne ve babaya ise ortak sorumluluklar yüklemektedir.²³⁵

Kur’ân-ı Kerim ana babaya, çocuğun terbiyesi konusunda verdiği sorumluluklar şöyle sıralanabilir; evlik öncesi sorumluluklar (eş seçimi) , annenin hamileliği esnasında yapması gereken sorumluluğu, psikolojik ve duygusal hayatın olumlu yönde düzenlenmesi için tedbirlerin alınması, çocuğun dünyaya gelmesindeki sonraki bakımı ve gözetilmesi ve eğitilmesi.²³⁶ Eğitimin ilk basamağı aile olduğuna göre, eğitim sadece bir takım bilgilerin çocuğa aktarılması ve onun da ezberlemesi anlamına gelmemektedir. Sağlıklı bir aile ve huzurlu ve mutlu çocuklar yetiştirebilmek için ilk sırayı doğru eş seçimi almaktadır. Çocuğun aldığı eğitimle karakter ve şahsiyet gelişimi oluşurken buna etki eden faktörlerden biride kalıtsal mizaç özellikleri de vardır. ²³⁷ Türk kültüründe eş seçiminde ailenin son derece önemli bir etkisi vardı. Bir kişiye kız verilmeden önce ailesi iyice araştırılır adayın bütün özellikleri iyi olsa dahi ailede bir sıkıntı varsa kızın o kişiyle evlenmesine rıza gösterilmezdi. Çünkü aile içinde alınan edep ve terbiye çocuğa yansımakta ve çocuğun bütün hayatını şekillendirmektedir. Bütün bunlar göz önüne alınarak eşe dosta sorulup soruşturularak evlilikler gerçekleştirilirdi. Bu gelenekler maalesef günümüzde kaybolma noktasına gelmiş ve eşler karşılıklı olarak bir birlerinin ailelerini kabullenmede zorluk çekmeye başlamışlardır. Bu durum Ebeveynler arasında olan gerginlikle kalmayıp ailenin en küçük bireyleri olan çocuklara da yansımakta dolayısı ile çocukların ebeveynleri arasındaki olumsuz Anneanne veya

²³⁴ Buhari, Cenaiz, s.80-93

²³⁵ Nuri Kahveci, *İslam’a Göre Aile Bireylerinin Sorumlulukları*, Hikmetevi Yay., İstanbul, 2017, s.61

²³⁶ Dodurgalı, s.145

²³⁷ Erol Güngör, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, Ötüken Yay., İstanbul, 1997, s.13-14

Büyükbaba gibi aile bireylerine saygı duymayı ve onların davranışlarını, öğreticiliklerini kabullenmelerini zorlaştırmaktadır.

Ailede çocukla ilgili olarak Babanın ilk sorumluluğu, çocuğun bakım ve gözetim görevini yerine getirmektir. Bu tamamen babaya ait bir görevdir. Bu konuya eğitim açısından baktığımızda ister mali ihtiyaçlarının karşılanması ister beslenme ihtiyacının karşılanması olsun, bunların insanın sağlıklı yaşayabilmesi için standartları karşılandığı zaman çocuğun eğitime de olumlu katkı sağlamaktadır. Örnek olarak çocuğa alınan oyuncaklar zekâ gelişimine de katkı sağladığı gibi etrafındaki çocuklarda görüp de sahip olamadığı yoksunluk duygusundan kurtaracaktır. Tahrim suresinde geçen “kendinizi ve çocuklarınızı cehennem ateşinde koruyunuz” ayeti insanın hem kendisini hem de ailesine karşı sorumluluk yüklemektedir. Kişinin kendisini ateşten koruması, Allah’ın emirlerine uymakla gerçekleşmektedir. Ehlini de koruması onlara Allah’ın emirlerini ve yasaklarını öğreterek bunlara nasıl uyulacağını öğreterek gerçekleştirebilmektedir. İslam da aile reisi baba olduğu için bütün sorumluluklar babaya aittir. Babanın bütün bu sorumluluğu ailenin diğer üyeleri işbirliği içinde yerine getirebilir. Çocuğun eğitiminde sorumluluk ilk olarak babanın daha sonrada annesidir. Çünkü İslam inancında aile reisi babadır. Ve buna bağlı olarak bir takım sorumluluklar yüklenmiş ve bu sorumlulukları yerine getirdiği takdirde ailenin reisi olabilmektedir. Çocuğun eğitimi konusunda aile reisinin görevi bu işin organizasyonunu yani terbiye verilme şekli, nasıl yapılacağının tespiti, araçları gibi teorik konulardır. Eğitimin gerçekleşmesinde babanın otoriter tutumunun yanında sevgi ve şefkat hisleriyle çocuğa yaklaşımı öğrenmenin hızlı ve kalıcı olmasını sağlamaktadır. Mesela çocuğun dışarıdan eve gelme saatlerini ve öğrenmesi ve uyması babanın etkin otoritesi ile gerçekleşmektedir. Çocuk bu kurala uymadığı zaman babanın kızmasından korktuğu gibi onun güveni kaybetmekten korkar. Burada babanın sevgi ve şefkatle çocuğuna yaklaşması onun bu kuralı ihlal eden çocuğuna kızması ve yaptırım uygulamasına da engel değildir. Aile içinde kontrolü sağlayan çekinilen güç fitrat gerçeğine de uygun olarak babadır. Ancak babanın olmadığı veya bunu gerçekleştirebilecek özelliklere sahip olmayan babaların olduğu ailelerde otorite bunu sağlayacak diğer üyelere geçtiği de görülmektedir. Ailede çocuğun eğitiminde

sorumluluk babaya ait olmakla beraber anne baba ve ailenin büyük çocukları varsa dede ve ninelerle işbirliği içinde gerçekleştirilecek bir faaliyettir. Baba organizasyon yaparken çocuğun Eğitimi bizzat gerçekleştiren ise annedir.²³⁸

Çocuk eğitiminde aile içinde anne ilk sırayı almaktadır diyebiliriz. Anne çocuk ilişkisi duygusal bağla gerçekleşir, bunun göstergesi sevgidir. Annenin çocuğuna olan ilgi ve alâkasının temeli sevgidir. Annenin çocuğuna olan sevgisi ile çocukta oluşan duygusal bağ ile çocuk anne tarafından uygulanan her türlü eğitime dair eylemi kabul edecektir. Bireyin dünyaya gelmesinden itibaren annenin çocukla olan ilişkisi, onun her yönden sağlıklı yetiştirilmesi açısından çok önemlidir. Bebeğin anne sevgisini dengeli, sürekli, bir şekilde alması, onun fizyolojik ihtiyaçları kadar önemlidir. Psikanalitik düşünürlere göre, çocuğun kendini güvende hissedebilmesini, yaşamının ilk yılında anlamlı bir şekilde annesiyle ilişki kurabilmesine, sıcaklığını ve sevgisini hissedebilmesine bağlamışlardır.²³⁹

Çocuğun eğitiminde uygulama çoğunlukla anne tarafından gerçekleştirilmektedir. Anne çocuğun bir parçası olması sebebiyle annenin çocuğun nasıl eğitileceği konusunda bilgi sahibi olmalı ve kendini yetiştirmelidir. Geniş aile şeklinde yaşam biçimlerinde annenin bu konuda yardımcısı bir nevi eğitimcisi aile büyükleri iken günümüzde oluşan çekirdek ailede ise annelerin yalnız kaldıkları görülmektedir. Çocuk terbiyesi ile ilgili eğitimlerin okullarda da yeteri derecede okutulmaması, annenin bu işi öğrenmede çoğunlukla kitap ve sosyal medya aracılığı ile gerçekleştirme çabasına girmesine neden olmaktadır. Bu da diğer sorunları beraberinde getirmektedir.

Günümüzde ekonomik katkı için çalışan annenin kendi başına annelik öğrenme girişimi çocuk merkezli bir aile yaşamının da doğmasında etkili olmuştur. Medya, sosyal medya ve kitaplardaki bilgilerin geleneksel kültürde yetişmiş aile büyüklerinin bilgilerinden ziyade, batı kültürünün meyvesi olan kitaplardan oluşmaktadır. Geleneksel Türk toplum biçiminin çocuk ve aile kavramı ile çelişmesi

²³⁸ Dodurgalı, s.169-176

²³⁹ Aliye Ekşi. *Çocuk, Genç Ana-Babalar*, Bilgi Yay., İstanbul, 1990, s.8

sonucu, modern annenin aile büyüklerinin bilgilerini yanlış, eksik veya eski bularak onları önemsiz kabul etmesi sonucu ailelerde ortaya çıkan çatışmalar görülmektedir. Oysa çocuğun annesinden hem maddi hem de manevi bakımdan daha bilgili ve tecrübeli olan Anneanne veya Babaannenin çekirdek aile kuramı ile torunları üzerindeki eğitim, öğretim etkisinden uzaklaştırılması, yeni nesil çocukların gelenek ve görenekleri yaşayarak öğrenme, uygulama konusunda da son derece olumsuz etkiye sahip olduğu söylenilebilir.

Anne babanın çocuğun eğitimin de dikkat etmeleri gereken en önemli husus birlikte hareket etme ilkesidir. Anne ve babanın davranışları arasında fark olduğu zaman çocukta da çelişki meydana gelmekte, işine gelen davranışı sergileyebilmektedir. Aile içinde eğitimin temelinde yaşayarak öğrenme vardır. Çocuk pek çok şeyi yaşayarak ve etrafındaki insanlarda görerek öğrenir. Bu yüzden ebeveynler nasihatleri söz ile verirken onları uygulamaları gerekir. Çocuğa anlatılmadan da ebeveyn ve çevrenin yaptığı davranışlar öğretilmiş olur. Bu konuda Kur’ân- ı Kerimde ; “Ailene namazı emret, kendinde ona sabırla devam et.”²⁴⁰ Buyrulmaktadır. Çocuğun ister davranış eğitimi ister ibadet eğitiminde ebeveynin kendi hayatında uygulaması gerektiğini bu ayetlerden anlamaktayız. İslam’da ailede din eğitimin verilmesi konusunda birlikte hareket etme ve yaşayarak eğitmenin en önemli delili şu ayette belirtilmektedir. “ Size yasak ettiğim şeylerden aksini yaparak, size aykırı davranmak istemiyorum. Ben sadece gücümün yettiği kadar ıslah etmek istiyorum.”²⁴¹

Anne babanın çocuk yetiştirirken nelere dikkat etmesi gerektiği konusunda İbrahim Hakkı birlikte hareket etmeye dikkat çekmiştir. Anne ve babanın aile içi davranışları konusunda neler yapması gerektiğini açıklayan İbrahim Hakkı’ ya göre; onların çocuklarını şefkatle öpüp kucaklamaları, onlara merhametle davranmaları ve yumuşak söz söylemeleri, olur olmaz şeylere bağırılmaları gerekir. Yine ona göre çocuklara anne ve babanın beddua etmemesi gerekir, çünkü anne ve babanın

²⁴⁰ Taha 132

²⁴¹ Hud 88

bedduasının geri çevrilmez. Ayrıca onlara hediye vermeli, eşit davranmalı ve asla ayırım yapmamalıdır. Kız olsun erkek olsun çocuk altı yaşına ulaştığı zaman Kur'anı okumasını ve İslam'ın zorunlu olan bilgileri öğretilmeli ve İslam ahlakı ile adabı öğretilmelidir. Çocuğun yerine getiremeyeceği işleri ona yüklenmemelidir. Bu çocuğun asi ve hayırsız olmasına vesile olur. Aile eğitiminde ana babanın çocuklara son derce hassasiyet göstermeleri ve onlara sevgi şefkat ve merhametle yaklaşmaları gerekir. Çocuğun eğitiminde dayağa yer verilmemelidir. Çocuğun arkadaş seçimini takip edilerek dikkat edilmelidir.²⁴²

Anne ve Banın en önemli vazifesi iyi bir çocuk yetiştirmektir. Şahsiyet ve karakteri düzgün çocukların yetişebilmesi için evvela huzurlu ve düzenli bir aile ortamının olması gerekmektedir. Ailenin huzurlu ve düzenli olması için ebeveynlerin gerekli şartları oluşturması ve önlemleri alması sorumluluk olarak onların karşısına çıkmaktadır. Peygamber efendimiz; “Bir baba çocuğuna güzel ahlaktan daha güzel miras bırakmamıştır.” Buyurmak suretiyle çocuğun güzel ahlak üzere eğitilmesi gerektiğini görmekteyiz.

Ahlaki değerler insan olmanın bir gereğidir. İnsanın kendi başına ve sosyal çevresinde uyumlu yaşayabilmesi ve mutlu olması için belli ahlaki kuralları benimseyip uyması gerekir. Yaratılışına ters bir takım tutum ve davranışlar içine giren insan huzursuzlaşır ve bu sapma nedeniyle ruhsal dengesini kaybeder. Bunları terk etmedikçe dengesini sağlayamaz. Sosyal hayatta ise toplumun kabul etmediği davranışlar sonucu dışlanır ve yalnızlaşır. Bu yüzden insan muhakkak yaratılışına uygun bir ahlakı kurallara bütünü öğrenip uygulamadır. Hz Muhammed “ Ben güzel ahlakı tamamlamak üzere gönderildim.” Buyurarak insanın güzel ahlaki tutum ve davranışlarla huzura kavuşacağını bize göstermektedir. İslam eğitiminde ahlaki değerler önemli bir tutar. İslam'daki emir ve yasakların gayesi günlük hayatı düzenlemek ve insanın saadetini temin etmek içindir. Ahlaki değerlerin amacı da insanın günlük hayatını düzenleyip güzelleştirmektir. İslam'da Anne baba çocuğuna

²⁴² Osman Türer, *İslam'da Aile ve Çocuk Terbiyesi 2, Erzurumlu İbrahim hakkının çocuk Hakkındaki Düşünceleri*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2008, s.311-312

ahlak eğitimi vermesi hem onun için hem de toplumun huzur ve refahı için emredilmektedir.

2.2.5. Küreselleşme ile Ailede Din Eğitimi

Küreselleşme, toplumsal, kültürel, siyasal çoğu zaman da ekonomik olguların değişerek, küresel ölçekli hale gelmesi ya da ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel olgular üzerindeki yerel, bölgesel ya da coğrafi kısıtlamaların azalarak, dünyanın giderek ortak bir toplumsal alanı, mekânı ya da pazarına dönüşmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Yani küreselleşme, dünyanın küçülmesi ve küresel bir köy haline gelmesi anlamına gelmiştir.²⁴³ Küreselleşmenin en önemli aktörlerinden olan küresel şirketler maddi dinamiklerle küresel hareketliliği sağlamakta, milletler hatta bir bakıma kültürler neredeyse maddi gelişmişlik seviyelerine göre derecelendirilir hale gelmiştir. Madden ve teknolojik olarak daha gelişmiş ülkelere geri kalmış ülkelere göre, gelişmek için “maddi ve teknolojik anlamda ileri” olduklarını düşündükleri ülkeleri taklit etmeleri gerektiği gibi bir sonuca varmışlardır. Bu algı küreselleşmenin hızla dönüştürücü etkisi ve gücünü artırmış, bu nedenle sadece ekonomik ve maddi gelişmişlik mekanizmaları değil, bunların arkasındaki değerlerden olan kültür, gelenek gibi yaşam biçimleri de baskın küresel güçlerin etkisi ile dünyanın geri kalan ülkelerine ihraç edilmeye başlanmıştır.²⁴⁴

Küreselleşme ile birlikte dünyada birçok köklü değişiklikler yaşanmıştır. Teknolojik iletişim aletlerin icat edilip kullanılması ile insanlar dünyanın her yerinde olup bitenleri görme ve takip etme şansını yakalamışlardır. Bu iletişim hızı ve teknolojisinin getirdiği kolaylıklar insanların yaşam biçimini değiştirdiği gibi düşünce şeklini de değiştirmiş ve tekeline alarak değiştirmeye de devam etmektedir. Çok uzun bir süre aileler, değişimlere dirense de özellikle son yüzyılda bu değişimden her bir birey nasibi almaktadır. Toplumların değişimi birbirinden

²⁴³ Robertson, Roland, “*Küreselleşme: Toplum Kuramı ve Küresel Kültür*”, (Çev. Ümit Hüsrev Yolsal), Bilim ve Sanat Yay., Ankara, 1998, s.12

²⁴⁴ M. Şevki Aydın, ve Osmanoğlu, Cemil, *Kültürlerarası Din Eğitimi*, Nobel Yay., Ankara, 2016, s.181

haberlar olmasa da aslında coğrafi keşiflerle başlatılmıştır. Afrika'nın köleleştirilmesi ve pek çok yerde yerel kültürlerin yok edilişı, sanayi devrimi, ulus devletlerin doğuşu ile gelişen ekonomik işleyişlerin evrensel bir hegemonya haline gelip, tüm dünyayı kaplaması küreselleşmenin geçirdiğı hızlandırılmış süreçleri anlamamızı kolaylaştırmaktadır.²⁴⁵

Son yüzyılda ortaya çıkan hemen her alandaki hızlı değişim ve gelişim, yeni icatlar, sosyal gelişmişlik ekonomisi, siyasi ve toplumsal gelişmeler günümüz insanların yaşam biçimlerini bir şekilde etkisi altına almıştır. Televizyonun önceleri haber alma cihazı iken bu işlevinden çıkıp, evlerde eğlence aracına dönüşmesi ve son 30 yılda uydu yayınları vasıtasıyla tüm dünyayı kaplaması küreselleşme olgusunu tamamen pekiştirmiştir. İnternetin küresel iletişimde olağan üstü hıza ulaşması ile birlikte, özellikle her eve ulaşan ve hızla yaygınlaşan internet ağlarının ve sosyal medyanın, yarattığı iletişim, ilişki ağları ve iletişim şekli küreselleşme sürecine yeni bir boyut kazandırmıştır. Globalitenin etkisi ve dünyanın büyük köy haline gelmesi, bu yeni unsurlar vasıtası ile bir tuşa basmakla ya da bir bilgisayara bir tıkla dünyanın her hangi bir yerinde olup biten hemen her şeye anında erişilebilmemizi sağlamıştır. Bu durum hem görünürlüğümüzü artırmış, hem de görebilmemize etki etmiş, dolayısı ile popülizmi de eş zamanlı olarak artırmıştır. İnsanlık tarihinin başından beri bütün toplumlar ama istisnasız bütün topluluklar ilk defa bu kadar geniş çapta ve hızda bu değişim ve dönüşüm etkisine açık hale gelmişler, dolayısıyla geniş kitleleri, toplumları etkilemek, yönlendirmek bu denli kolaylaşmıştır. Böylelikle artık küreselleşmenin bir yaşam biçimi olduğundan söz edilebilir.²⁴⁶ Bu çerçevede küreselleşmenin birey ve toplum hayatına getirdiğı çeşitli imkânların ve kısmen olumlu etkilerinin yanında olumsuz bir takım etkilerinin de olduğunu ifade etmek daha doğru bir yaklaşımdır.

²⁴⁵ Mustafa Talas, Yaşar Kaya, *Küreselleşmenin Kültürel Sonuçları*, Tübar-Xxıı-/2007-Güz, s.149-160,

²⁴⁶ Keyman, Fuat, ve Sarıbay A. Yaşar, *Küreselleşme, Sivil Toplum ve İslâm*, Vadi Yay., İstanbul, 1998, s.102

Küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan durum, toplumluların kendine has yerel değerleri yok eden; geleneğin ve geleneksel değerlerin içini boşaltan bir anlama da sahiptir. Küreselleşme ile geleneksel yapıların yok olma tehlikesi toplumların karşına çıkarken ayrıca sürekli tüketime ve değişme zorlayan şartları oluşturmakta olduğu söylenilebilir. Bundan dolayı küreselleşmeyi dünyadaki her türlü bunalımın, felaketin temel sebebi sayanlarda bulunmaktadır. Dolayısıyla bazıları böyle bir olguya karşı toptan bir savaş verilmesi, küreselleşmenin oluşmasında en önemli etkiye sahip olan televizyon, bilgisayar, internet, telefon, gazete vb. iletişim araçlarından uzak durulması gerektiğini savunmaktadırlar.²⁴⁷

Küreselleşmenin oluşmasında en etkili araç iletişim araçlarıdır. Televizyon medya ve özellikle akıllı telefonların son yıllarda neredeyse eve girmesiyle insanların günlük yaşamına dair pek çok şeyi etkileyip şekillendirmiş ve şekillendirmeye devam etmektedir. Bireylerin kılık kıyafeti, yeme içme alışkanlıkları ve konuşma şekli vb. pek şeyde etkin olarak değişim gücüne sahip olduğu görülmektedir. Yaşları oldukça ilerlemiş bilgi ve hayat tecrübesi oldukça ileri düzeyde ve yerel değerlere sahip çıkma konusunda hassas olan akademisyenlerin bile akıllı telefonla geçirdikleri vakit hiç de küçümsenmeyen kadar fazla olduğunu sosyal medya paylaşımlarında itiraf ettikleri görülmektedir.²⁴⁸

Yaşadığımız bu yüzyılın insanın en büyük sorunlarından birisi de insanın kendini ve varoluş gayesini bilmemesi ya da farklı bir anlamlandırma içinde bulunmasıdır. Bu insanlık için şuursuzluk hali, onu kendi fitratından uzaklaştırmakta ve insanın yaradılış gayesine aykırı bir yaşam sürmesinin sebebi haline gelmektedir. Bu yüzden böyle insanlarda, sürekli bir stres ve mutsuzluk ve huzursuzluk içinde yaşamaktadır. İnsanlara çeşitli yollarla ulaşan küresel sermayenin güçleri onları sürekli tüketime yönlendirirken, sadece kendini mutlu etmesi ve kendini düşünmesini sağlamışlar ve bencil bireyler ortaya çıktığını görmekteyiz. Sadece kendini düşünen ve hazzın gerçekleşmesi için yaşayan çağımızın insanı böylece sadece kendini

²⁴⁷ Berger, Peter L., “Küreselleşmenin Kültürel Dinamikleri”, *Bir Küre Bin Bir Küreselleşme*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2003, s.136

²⁴⁸ Hökelekli, 2016;112

gerçeğini unutmakla kalmamış, kendi annesini, babasını, yakın akraba çevresini, komşularını, dünya üzerindeki açları, muhtaçları unutmuştur. Küreselleşmenin getirdiği yaşam koşulları ve düşünce tarzı sonucu insanlar yalnızlaşmış, kendi sorunları, yalnızlıkları, acıları ile baş başa kalmış, bu acıları dindirecek yollar aramaya başlamışlardır.

Küreselleşme sonucu bireylerde ve toplumlarda bir kimlik arayışı ve kişilik krizi ortaya çıkarmıştır. Daha önceki çağlarda pek de karşılaşılmayan bu kimlik arayışı ve kişilik krizinin oluşmasında toplumların sahip oldukları dinlerde buna cevap verecek bilgilerin olmasıdır. Ancak son yüzyıllarda insanların dini inanç ve ona dayalı düşünce ve duygu eğitimi terk etmeleri ve onun yerini dolduracak bir şey olmaması bu sonucu ortaya çıkardığını söyleyebiliriz.

Küreselleşmeyle birlikte hızla yayılan hız ve haz problemi bireylere ve toplumun önemli kesimine sirayet etmiş bulunmaktadır. Günümüzün insanları farklı olan her şeyi tatmaya, kullanma, yaşamaya kendini adama yarışına girmiş gibiler âdete. Bunun oluşmasını ve daha da körükleyen televizyon ve internet üzerinden her an her yerden karşımıza çıkabilen reklam sektörü ile kullanılmakta olan her ürünün kısa bir süre sonra eskidiğini, daha yenisinin, daha iyisinin üretildiğini, mutlaka bunun denenmesi gerektiğini insanın gözüne, kulağına ve bilinçaltına sürekli mesajlar iletmektedir. Bu sebeple çağımızın insanının en büyük probleminden birisi de elindeki ile mutlu olamamak ve doyum sağlayamamaktır. Hız ve haz kültürünün insanın ruhunda oluşturduğu boşlukları ise hiçbir dünyevi maddiyat ile dolması mümkün görünmemektedir. Hazzın esiri olmuş ve anı yaşama kaygısına düşmüş bu yüzyılın bireyleri içlerinde ki oluşan bu boşluğu doldurmak için alkol uyuşturucu gibi çeşitli yollara sapmaktadırlar.

Tarihimizde çok da gerilere gitmeden insanımız elinde olana kanaat edip onunla yetinebilirken günümüzde artık insanlar daha çoğa her şeye sahip olmak istemektedir. Özellikle ekonomik olarak yeterli imkâna sahip olmayan kişilerde, başkalarının yaşadığı ve elde ettiği maddi imkânlarla sahip olamadıkları zaman, yoksunluk çaresizlik ve psikolojik çeşitli rahatsızlıklar ve davranış bozuklukları

ortaya çıkmaktadır. Bu da bireylerde ve etrafındaki insanlarla ilişkilerinde ailesi, arkadaşları ve iş yerindeki kişilerle sorunlar ortaya çıkarmaktadır.

Günümüzün insanı maddi imkânların pek çoğuna sahip olsa da mutlu olamamaktadır. İnsanların memnun olmadıkları konuları incelediğimizde kimisi rengini kimisi boyunu kimisi burnunu kişi ülkesini şehrini beğenmemektedir. Elinde olan var olanla mutlu olamamakta kendisini mutlu edecek çeşitli yollar aramaktadır. Estetik ameliyatların son zamanlarda artması kişilerin kendileri dışında var olma çabasıyla uğraştıklarını göstermektedir.²⁴⁹

Küreselleşmenin toplumsal hayata etkilerinin en önemli sonuçlardan biride insanların kendileri için yaşamaları, bencillikleri ve doyumsuzlukları sonucu sevgi ve saygı yoksunluğunu ortaya çıkarmasıdır.

Küreselleşmenin etkisi sadece bireylerde ortaya çıkmamış dünya genelinde aile yapılarında da büyük değişikliklere sebep olmuştur. Ailenin dönüşümü ve değişimi her yüzyılda az da olsa gerçekleşmiş ancak bu yüzyıldaki gibi değişim olmamıştır. Tarih boyunca toplumlarda en sağlam kurum aile iken şimdilerde büyük bir çözülme ile karşıya kalmaktadır. Geçmişte kapalı toplumlarda kültürleri ve değerleri aile diğer nesillere taşıırken ve fazla bir değişim gerçekleşmezken, küreselleşme sonucu artık kapalı bir toplum da kalmamıştır. İletişim aletlerin yaygınlaşması sonucu aile içi değer aktarımı ve eğitimi yer değiştirmiş, ebeveynin terbiyesi yerine televizyon, sosyal medya gibi yerlerden ulaşan bilgilerin bireyler üzerinde etkisi artarak o mecralardan gelen bilgi ve mesajların bireyler üzerinde ciddi bir tesir oluşturduğu görülmektedir. Henüz bebeklik çağında ki çocukların ellerindeki akıllı telefonlar ve tabletlerle, oradan gelen bilgilerle eğitime başlaması aile içinde ki ebeveynin yerini aldığı gerçeğini ilerleyen yaşlarda çocuklarda ortaya çıkan davranışlarda görebilmekteyiz. Örneğin aile bireylerinin hiç bilmediği bir şarkı ve dansı çocukların söylemesi ve yapması aile içi görerek uyguladığı bir davranış değil telefon veya tabletle seyrederek öğrendiği bir eğitimle ortaya çıkmaktadır. Ebeveynlerin bazı

²⁴⁹ Mehmet Korkmaz, *Küreselleşmenin Birey ve Toplum Hayatına Etkileri ve Din Eğitiminin Manası*, Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2019, C.8 Ek S.1, s.982

küçük çocuklarının söylediği bazı cümleleri kendileri ve hatta çevresindekilerden hiç duymadıkları halde onların ağzından duyduklarında bu çocuk bu sözleri nerden öğreniyor diye hayretle söylemeleri de bu sözlerin öğreticisinin ebeveyn değil çocukların ellerindeki internete bağlı iletişim aletleri olmasındadır.

Başlangıçtan itibaren ekonomik bir süreç olma özelliği ile öne çıkan küreselleşme, ekonomik faktörlerin, ekonomik kavramların sürekli planda olduğu, hemen her olgunun bu kavramlarla açıklanmaya çalışıldığı gözlenmektedir. Ekonomik olduğu kadar, son derece çoğulcu bir yapıyı temsil eden küreselleşme sürecinde yaşanan değişme ve gelişmeler aynı zamanda dini davranışlarına da yansımaları söz konusu olmuştur. İnsanlık tarihin en eski zamanlarından bu yana insanlar dine ve ekonomiye her zaman ilgi duydukları bilinmekle birlikte, bunun içinde bulunan küreselleşme sürecinde zirveye çıktığı söylenebilir. Geline süreçte baktığımızda 1970’li yıllardan itibaren tüm dünyada küresel bir olgu olarak yaygınlaşan yeni dini hareketler ve bunların etkisiyle dini alanda çoğulcu bir yapının ortaya çıktığını görmekteyiz. Bunun sonucunda dinî pazarların kurulmasına ve dinî grupların ‘ticari bir firma’ gibi çalışarak ‘müşteri’ ve kaynak temini için birbirleriyle kıyasıya mücadele etmelerine bakılırsa, küresel planda yaşanan gelişmelerden dinin de etkilendiği sonucuna varılır.²⁵⁰

Küreselleşmenin din üzerindeki en önemli etkilerinden birisi de dini küresel bütüne çekerek geçmişte sahip olduğu gelenekten uzaklaştırarak yüzyıllardır kendisinde mevcut olan özelliklerini kaybettirmesidir. Küresel kültür, bir taraftan maddiyatın, diğer taraftan her türlü değer ve inancın süratle tüketimini ve yok olmasını sağlayarak artan bir sekülerleşmeyi beraberinde getirmektedir. Küreselleşmenin bir sonucu olan tüketim kültürü, gündelik hayatın neredeyse hepsini içine alırken, dini hayatın pek çok unsurunu da gündelik tüketimin bir parçası haline getirmektedir. Dini hayat unsurlarının tüketilmesi ile kastedilen, onların ortadan kaldırılması değil, tüketim kültürünün belirleyici bir unsur olmak kaydıyla inançların ve dini değerlerin itibarsızlaştırılması ve değer kaybına uğramasıdır. Mesela, hızla

²⁵⁰ M. Ali Kirman, “Küreselleşme Sürecinde Dinî Pazarlar” İslamiyat, C. VIII, 2005, s.102.

popülerleşen figürler, günümüzde en çok tüketime sunulan meşhur bir futbolcu, bir şarkıcı ve bir politikacı gibi, dini figürlerin önüne geçmekte ve insanların dünyalarında daha fazla yer bularak dini değerler daha geri plana düşürülmektedir. Böylece insanların önem sıraları değişirken dini inançları ile olan bağları zayıflatılmaktadır. Din insanın doğuştan fitratında olan bir duygu olduğu için onu yok saymak küresel dünyanın getirdiği değişimde de mümkün olmamakla birlikte bazen hiçbir fonksiyonu olmayan varmış gibi olması tüketimi arttırması açısından kullanıldığı görülmektedir. Din, toplumsal ve kültürel kimlik kategorilerinin belirlenmesinde ve korunmasında önemli bir fonksiyona sahip bulunmaktadır.²⁵¹

R. Bellah modern dini inceler ve dini eylemle ilgili olarak dini inanç ve ibadetlerin modern çağda “Benim zihnim benim kilisemdir. Ben kendi başıma bir mezhebim.” Türünde eğilimler olarak ortaya çıktını söylemektedir²⁵². Küreselleşen dünyada modern insan, tanrı tanımaz ve kendisini tanrının yerine koyan özgürlüklerini inanç açısından bu yanda arayış içinde olduğunu görmekteyiz.

Din eğitimi konusunda da toplumların değişime ait görüşleri küreselleşmeden önce başlamış ve küreselleşme ile farklı bir boyuta taşınmıştır. Tarih boyunca insanlık dini inançlar konusunda hassas davranmış ve kutsalların dokunulmazlıklarını her halükarda korumuşlardır. Ta ki din konusunda Avrupa da başlayan reform hareketleri ve bilimsel keşifler başlayıncaya kadar bu böyle devam etmiştir. Bilimsel keşiflerle değişim ve dönüşüm sürecinde pek çok şeyin yapılabildiğini gören insanlar kendilerini kısıtlayan ve toplumsal hayatın normlarını belirleyen en keskin güç olan kiliseye karşı çıkmıştır. Bununla birlikte bilimsellik / din ilkeleri çatışması ortaya çıkmış; böylelikle din ve din eğitimi insanlar tarafından sorgulanır hale gelmiş, dolayısı ile pozitivizmin de etkisi ile dinin yerine bilimsel bilginin özümsemesinin tercih edilmesi dönemi de başlamıştır. Modern insan, inancın ve dinin değerlerinin yerine bilim ve zekâsını koymuş ve merkezde yaratan bir tanrı fikrini kabullenemez hale gelmiştir. Günümüzün temel ve hayati problemi,

²⁵¹ İhsan Çapçioğlu, “Küreselleşme, Kültür Ve Din”, AÜİFD., XIX 2008, S.II, s. 153-183.

²⁵² R. Cipriani, *Din Sosyolojisi*, Çev. Ali Coşkun, İstanbul, 2011, s. 275.

Batının intihar sayılabilecek, “ilerleme” ve “büyüme” efsanesinin ilerleme ideolojisi, ilimlerle teknikleri hikmet ile yer değiştiren insan ve bu insan aşkınlık ve cemaat gibi gerçek insanî boyutlardan koparan bir ferdiyetçiliğin yüceltilmesi olarak ortaya çıkmaktadır.²⁵³

Bazı araştırmacılara göre; günümüzde ortaya çıkan karamsar bir süreçten, insanlığın kimlik ve anlam arayışı sürecinden geçmesi ve dinin küresel bir aktör konumuyla mevcut sorunlarda ve özellikle yeni düzen arayışlarında “alternatif” olma özelliğidir.²⁵⁴ Bilimsel keşiflerle başlayan ve akılla her şeyin çözülebileceği pozitivist düşüncenin yaygın olduğu dönemlerde hızla dinden uzaklaşmanın ortaya çıkardığı kimlik ve anlam arayışları sorunlarından sonra, küreselleşmeyle birlikte insanlar yeniden dine yönelmeye başlamışlardır. Küreselleşme süreciyle birlikte dinin öneminin daha da arttığı söylenebilir. Dinin insanları büyük ölçüde bir araya getirme ve sosyal bağlar oluşturma kapasitesi, bu süreçte daha da gücünü artırmıştır. Bir dünya görüşü ve insanın davranışlarını yönlendirme gücüne sahip etkili bir yaptırıma sahip olarak din, dağınık da olsa, geniş alana yayılarak hedeflerine ulaşmaya çalışmaktadır. Bilişim çağında iletişim araçları kullanılarak uluslararası mesafelere anında ulaşmada ve dini hareketlerin gerçekleşmesinde şimdiye kadar görülmemiş imkânlar sağlamaktadır.²⁵⁵ Günümüzde eğitimin verdiği imkânlar sayesinde farklı dillerin öğrenimi artmış ve kendi kültürleri ve dinlerin tanınması kolaylaşmıştır.

Günümüzde bireyler herhangi bir bağ ve sorumluluk almaktan uzak, duygu, arzu, heyecan ve ihtiyaçlarıyla baş başa bir yaşamın peşinde koşmaktadırlar. Normal bir insan, sevgilisini sever, ebeveynine hürmet eder, arkadaşlarına sempati besler başkalarıyla oturup konuşma ihtiyacı hisseder ve hayatın çeşitli safhalarında çeşitli şekilde farklı özelemler ve tepkiler ortaya koyar. Ancak modern insan, artık kendisini

²⁵³ Roger Garaudy, *İslam'ın Vadettikleri*, İstanbul. 1995, s.15.

²⁵⁴ Mustafa Arslan, “Yeni Toplum, Yeni Dinsellikler: Küreselleşme Sürecinde Dinin Gelişen Soft Power Etkisi” Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi – II Küresel Değişim ve Demokratikleşme, 19-20 Nisan 2012.

²⁵⁵ Abdurrahman Kurt, *Din Sosyolojisi*, İstanbul: Sentez Yay., 2015, s. 266

arzuları, ihtiyaçları, zayıflığı, mantığı, anıları ve faziletleri olan bir insan olarak algılamaz hale gelmiştir. İnsanın bu denli dönüşümünde ailede aldığı eğitimin nasıl bir rolü olduğu ise; aile içi iletişimin azalması veya kopması önemli ölçüde etkilediği görülmektedir. Aile ister geleneksel olsun ister çekirdek aile birbirleri ile sıkı bağları ve birbirleri ile sevgileri kuvvetli olduğu zaman kendi değer ve inançlarını koruyabilmişlerdir. Aile içi iletişim olmadığı zaman aradaki boşlukları iletişim araçları ile gelen görsel sesli bilgiler ve çevre almaktadır. Böylece popüler kültür bireyi kontrol altına almakta ve hem ailenin hem de o toplumun kültür gelenek ve inancına dair değerlerden kopması gerçekleşmektedir.

Küreselleşmenin ortaya çıkardığı tüketen insan tipi, dinin kuralları ve değerleri ile pek uyumsuz. Örneğin dinler israfı yasaklamış ve helal kazancı emretmektedir. Bu durum her şeyi hızla tüketmeyi amaçlayan modern yaşam biçimi ile taban tabana zıttır. Yaşam şeklini dini referanslardan almaya çalışan ailelerin modern yaşamla gelen birçok konfordan vazgeçmemesi sonucu, dinen onaylanmayan pek çok düşünce ve tutum içine girmekte olduğu görülmektedir. Modern dünya görüşünde, az da olsa geleneksel dini tasavvurların yanında, büyüyen miktarda “dini” ve “din karşıtı” tasavvurları içerir. Dini inancını ve değerlerini yaşamak ve çocuklarına öğretmek isteyen aileler bu din karşıtı tasavvurlardan çocuklarını korumak veya onların doğru olamadığını açıklamakta zorlanmakta ve alternatiflerini üretmek de pek mümkün olmamaktadır. Çünkü birçoğunun alternatifi bulunmamaktadır.

Küresel kitle kültürüne paralel bir biçimde artan aşırı tüketim, insanların beden ve kılık kıyafet olarak görünümünün meta olarak sunumu, hızlı ve değişken hayat tarzı tüm dinleri bu yaşanan hayatla bir rekabet içine sokmakta ve inanılan dininin değerleri ile arası gün geçtikçe daha da açılmaktadır. Bu rekabet ve çelişki İslam için olduğu kadar Hristiyanlık, Yahudilik, Hinduizm, Budizm vb. dinler için de geçerlidir. Hayatı yönlendirme ve toplumu şekillendirmede ciddi sıkıntılarla karşı karşıya kalan dinler, kişi için gerçek anlamını kaybederek sembolik bir anlam ve

değer taşımaya başlamaktadır.²⁵⁶ Sekülerleşme (Dünyevileşme) sürecinde postmodernizmle birlikte din dışı kutsallar üretilmiştir.²⁵⁷ Bütün hızıyla değişen ve dönüşen yaşama karşılık aileler çocukların din eğitimi adına verebilecekleri eğitim aslında pek de az sayılmaz. Çocuğun karakterinin şekillendiği ilk yedi sene özellikle 0-3 yaş aralığında kendilerinden başka şeyleri eğitime ortak etmezlerse onun karakterini şekillendirebilirler. Yani çocuklara bu yıllar arasında iletişim araçlarından uzak tutabilseler onların terbiyesi ile temeller atılmış olacaktır. İlerleyen dönemde farklı bilgilerle karşılaştığında karşılaştırma imkânı bulacak ve ailesinden aldığı sevgi ve şefkat sayesinde özünden uzaklaşmayacaktır.

²⁵⁶ Şaban Erdiç, “Türkiye’de Siyasal Toplumsallaşma ve Siyasal Katılım Ziyaret Fenomeni Örneği”, Cumhuriyet İlahiyat Dergisi, 2016, C. XX, S. 2. s.73-100.

²⁵⁷ Yusuf Kaplan, “Antikite’den Postmodernite’ye Tanrısız Arazi’den İnsansız Arazi’ye Paganizmin Serüveni” Düşünen Siyaset Dergisi, S.21, S. 163

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Z KUŞAĞINDA AİLEDE KANAAT EĞİTİMİ

3. Ailede Kanaat Eğitimi

Kanaat Sözlük anlamında “*payına razı olma*” manasında mastar olan kanaat terim olarak “*kişinin azla yetinip elindeki razı olması, kendisinin ve sorumluluğu altında bulunan kişilerin ihtiyaçlarını imkânları ölçüsünde karşılayabileceği maddî imkânlarla yetinip başkalarının elindeki şeylere göz dikmemesi ve aşırı kazanma hırsından kurtulması*” şeklinde açıklanmaktadır. Hırs, tamah, (hazlara düşkünlük) ve tûl-i emel gibi kavramlarla ifade edilen mal ve dünya tutkusunun kalpten silinmesiyle kazanılan ahlâkî bir erdem olarak değerlendirilmektedir”.²⁵⁸ İslam toplumlarında bidayetten tekrarlana gelen bu kanaatkârlık temelde insanın hem maddi, hem de manevi olarak huzur bulmasının önemli bir mabaidir.

Kanaat etmenin temelinde kişinin hakkına rıza göstermesi vardır. Kanaat kelimesi rıza ile eşleşmektedir. Allah’ın takdir ettiği nimetin azlığına veya çokluğuna bakmadan verilene razı olmak, kanaatin ve tam bir teslimiyetin ifadesidir. Kişinin kanaat edebilmesi için bu erdemi köreltip ortadan kaldıracak İslam inancında hoş görülme-yen tamah, israf ve tamah gibi kötü duygu ve tutumlardan uzak durması, Allah’ın bu dünyada verdiği nimetlerine razı olmasına balıdır. Kanaat hakkında başka bir tanımlamada da; yeme içme ve barınma konusunda kişinin gücü nispetinde helal olarak kazandığı emeğine razı olmak ve başkasının malına ve kazancına göz dikmemek demektir.²⁵⁹ Kanaat kişinin sahip olduklarının kıymetini bilmesini de kapsar. Bu anlamda bir farkındalıkla birlikte insan sahip olduğu şeyleri yeterince algılaması söz konusudur.²⁶⁰

²⁵⁸ İslam Ansiklopedisi, *Madde Tdv İslâm Ansiklopedisi’nin 2001 Yılında İstanbul’da Basılan C.24, s.289-290*

²⁵⁹ Hayati Hökelekli, *İnsani Değerler*, s. 267

²⁶⁰ Nevzat Tarhan, *Güzel İnsan Modeli*, s.177

Maverdi'ye göre kanaatin üç derecesi vardır. Bunlar; Kanaatin en üst seviyesi, dünya nimetlerinden hayatını idame ettirecek kadarıyla yetinmek, başka şey istememektir. İkincisi ise, kullanıp yararlanabileceğin kadarına sahip olmak, ihtiyacı olan şeye ilgi duymamaktır. Üçüncü dereesine gelince o da, imkân ölçüsünde olanları istemek, güçlükle kazanılabilen şeylerin peşine düşmemektir.²⁶¹

Kuran'da insanın dünyaya ve mala karşı düşkünlüğü yerilmiş ve kanaatkârlık övülmüştür. Kur'an'a göre insanın, elinden geldiği şekilde çalışmalı, gayret göstermeli, gerekli çabayı göstermeli ve üzerine düşeni yapmalı sonrada kendisinin yaptıklarının sonucu için takdir edilecek olanı Allah'ın rızasına bırakarak hareket etmesi gerekliliği belirtilmektedir. Bundan dolayı kanaatte kişinin çalışıp imkânlarını çoğaltma ve daha iyi imkânlar elde etme için gayret göstermesi ile birlikte, bir taraftan da Allah'ın kendisi için takdir ettiği nasibine de rıza göstermesi vardır. İnsanda oluşan hem istek ve arzuların kışkırtmasını kontrol edebilmede hem de kişinin başına gelenleri kabul etmesi çabasında sabır ve şükür gibi diğer ahlaki erdemlerde bir arda bulunur.

Kanaat etmek, insanın çalışmadan sadece eline geçeni kullanması, tembel tembel oturmak manasına gelmez. Kanaatte insanın kendisine ve çevresine zarar verecek kötü özellikler olan ihtiras, israf ve doyumsuzluk gibi özelliklerinden uzak durarak kendi kazancıyla gönül huzuru ile yaşam gerçekleştirmektir. Kanaat insan hayatının bütününde önemli bir role sahiptir. Ancak özelde geçim konusunda ki harcamalarında kendi kazandığı imkânlar dâhilinde orta yol izlemesidir. Kanaatte insan elindekinin değeri bilir ve hak etmediği bir şeyi talep etmez.

Kanaatkârlık, tevekkül sahibi olma, rıza, itidal, iffet, sabır, sorumluluk, tok gözlülük, gönül yüceliği ve alçak gönüllükle iç içedir. Kanaatkârlığın zıddı ise, doyumsuzluk, hırs, savurganlık, aç gözlülük, ölçsüzlük, hazcılık, aşırı istek ve arzular peşinde koşmadır. İnsanın kanaatkâr olabilmesi pek çok değerinde korunması ve yaşanmasına bağlıdır. Ahlaki değerler bir ipe çizilmiş tespih taneleri gibidir. Biri

²⁶¹ Hüseyin Peker, *Şükür ve Kanaat Eğitimi*, Timaş Yay., İstanbul, 2017, s.17

koptuğu zaman diğerlerinin gerçekleşmesinde sıkıntı oluşturur ve dağılıp gitme kaybolma tehlikesini de ortaya çıkartır. İslam inancında ve diğer dinlerin pek çoğunda hangi değer hayatta gerçekleşmesine baktığımızda, diğer değerlerle birlikte yapılması gerektiğini görürüz. En iyi örneği kanaat sahibi olabilmek için tok gözlü olmak ve rızaya boyun eğmekten geçtiğini görmekteyiz. Erdem sahibi bir insan olabilmek için inancın yanında ahlaki değerlerinde bir bütün olarak yerine getirilmesi elzemdir. İnsanın bu güzel hasletlerinden birini veya bir kaçını terk etmesi sonucu onun zıddı olan kötü hasletler onun yerini alacaktır. Nitekim dünyada hiç şey boşluk kabul etmediği gibi bu tutum ve düşünceler içinde bu durum geçerli olmaktadır. İnsan elinde olanla yetinmediği zaman doyumsuz hale gelmekte ve sadece kendi çıkarlarını düşünen bencil bireyler olabilmektedir.

Tıpta koruyucu hekimliğin amacı, hastalıkların ortaya çıkmadan önlenmesin olduğu gibi, İslam ahlakı da, insanın kötü huylarının ortaya çıkmadan güzel davranışlar geliştirilmesi ve saadeti yakalamasını amaçlamaktadır. İnsanın fitratında olan güzel ahlaki davranışlarının yok olmaması için, bunların yaşanması ve kişinin bunları koruması gerekmektedir. Bunların yaşanması ve öğretilmesinde kişinin çocukluk döneminde ailelerin büyük rolü ve sorumluluğu vardır. Çocukluk döneminde dini ve ahlaki gelişim açısından verilen eğitimin ilerleyen yaşlarda bu konular hakkındaki tutum ve yaşantısına doğrudan etki yapmaktadır. Eksik ve yanlış bir eğitim kişinin dini ve ahlaki değerleri yanlış öğrenmesine ve olumsuz tutum geliştirmesine sebep olabilmektedir. Her şeyde eksik bulan ve eleştiren bir annenin tutumu çocukta rızanın ortaya çıkmasında ve alçak gönüllü bir insan olmasında problem oluşturmakta yanlış rol model olabilmektedir.

Kanaat sahibi olabilmenin daha iyi anlaşılabilmesi için onunla ilgili ahlaki değerlerin de anlaşılması gerekmektedir. Bunların başında tevekkül ve rıza gelmektedir.

3.1. Tevekkül Kanaat İlişkisi

Sözlükte Allah'a güvenmek manasına gelen tevekkül, birinin işini üstüne alma, birine güvence verme; birine işini havale etme, ona güvenme manasına gelir.

Tevekkül kelimesinin kökü “vekele”dir. Aynı kökten türeyen “vekîl”, Allah’ın isimlerinden biri olup, kullarının rızkına kefil olan anlamına gelir. Tevekkül bir işte aciz olduğunu gösterip, onu yapmayı başkasına verip güvenmek, Allah’ın katında olana güvenerek insanların elinde bulunanlardan ümit kesmek, vekil olmak, bir işi üzerine almayı kabul etmek manalarına da gelmektedir.²⁶²

Tevekkül dinî ve tasavvufî bir terim olarak; bir kimsenin gerekli tüm çabayı sarf ederek, her türlü tedbiri aldıktan sonra kendini Allah’a teslim etmesi, rızkında ve işlerinde Allah’ı kefil bilip sadece O’na güvenmesi şeklinde tanımlanmaktadır.²⁶³

Tevekkül, İslam inancına göre Allah’a tam bir iman ve teslimiyettir. İnanan insan, hayatını idame ettirdiği işler konusunda bütün tedbirleri alıp, sebeplere sarılarak Allah’a iman edip tam bir teslimiyet içinde olmasıdır. Tevekkülün mahiyetinde insanın bilmesi gerekenlerden ilki; Rabbi ve sıfatlarını bilmek, Allah’ın güç ve kudretini, her şeye kâfi geleceğini, varlık âlemini ayakta tuttuğunu ve her şeyin bilgisinin Allah’a dayandığını O’nun dilemesinden ve kudretinden olduğunu bilmektir. Bir diğeri de; kalbin tevhit makamında kök salmasıdır. Kulun tevekkül sahibi olması ancak doğru bir tevhit inancıyla gerçekleşir. Tevekkül, aynı zamanda insanın imânî yönünü de ilgilendiren bir husustur. Çünkü İslam akidesinde kişi, imanının gereği olarak Allah’ın evrendeki, hükümlerine, kanunlarına, nizamına ve evrendeki düzenin işlemede tek güç olduğuna, ahirette müminlere verilecek mükâfata inanır ve güvenir. İslam akidesine göre her şeyin yaratıcısı, tüm eylemlerin kaynağı Allah’tır. Hiçbir şey O’nun dilemesi dışında kendiliğinden ortaya çıkamaz, bu bakımdan tevekkül bir anlamda tevhit, Allah’tan başkasına güvenmek ve yardım istemek şirk kavramı içerisinde yer alır.²⁶⁴ Kul Allah’tan başkasına dönüp baktığında kalbinden bir şeyler eksilir. Bu da tevekkülün tam olarak gerçekleşmesine mani olur.

²⁶² Rabiye Solmaz, “*Din Eğitimi Açısından Kur’an ve Sünnette Tevekkül Kavramı*”, YYLT., İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE., 2006, s.10

²⁶³ Kuşeyrî, *Risâlet’ül-Kuşeyri*, 2018, s.280

²⁶⁴ Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, 11. B., İstanbul, Dergâh Yayınları, 2013, s.43

Tevekkül insanın kalbinde Allah' a teslimiyet oluşturması sonucu mutluluk ve huzuru sağlar. İnsanın mutluluğu ruh kalp ve beden bütünlüğünün sağlanması bağlıdır. Tevekkül, insan ile Allah'a güven ve teslimiyet halinin en samimi şeklini yakalar.

Tevekkülün unsurlarından diğeri de kalbin Allah'a güvenmesi ve dayanmasıdır. Sebeplere dayanan insan sebepler değişse de kaygı ve tereddütte bulunmaz çünkü kalbinden sebeplere güvenip dayanmayı çıkarıp sebeplerin sahibine dayanmaktadır. Sebeplerin değişmesi kişiyi endişeye sevk etmez, arzuladığı sebepler gittiğinde istemediği sebepler geldiğinde hüznü ve heyecana kapılmak yerine Allah'a dayanıp güvendiğinden insan huzur içinde bulunur.

Tevekkülü oluşturan unsurlardan bir diğeri de Allah hakkında hüsn-ü zanda bulunmaktır. İnsanın Rabbine olan güzel beklenti ve düşüncesi ve ümidi oranında Allah'a tevekkül eder.²⁶⁵

Tevekkülü sebeplere sarılmak yerine tedbiri bırakmak olarak anlayan kişilere Fahreddin er-Râzî, Tevekkülü bir kimsenin kendi yapması gerekenleri ihmal etmesi demek değildir. Gerçek tevekkülün bir kimsenin görünen sebeplere uyması, fakat kalbini onlara bağlamayıp ben işin bütün kurallarına uygun yaptım illaki sonuca ulaşacağım diye düşünmeden, yüce Allah'ın (cc) korumasına itimat etmesi demektir.”²⁶⁶ şeklinde açıklamıştır. Tevekkül etmek, her şeyin yaratıcısı, ezeli ve ebedi olan, sonsuz merhamet sahibi, kullarına her daim yardım eden, koruyan, kollayan bir Allah'a (cc) imanın neticesidir.²⁶⁷

Tevekkül eden kişi iradesinin hakkını vererek, İşi Allah'a (cc) havale etmeden önce her türlü tedbire başvurur ve sebeplere sarılmayı ihmal etmez.”²⁶⁸

²⁶⁵ Yusuf el- Kardavi, *Tevekkül*, Nida Yay., İstanbul, 2029, s.31-34

²⁶⁶ Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Akçağ Yay., Sad. Lütfullah Cebeci vd., Ankara, II/550.

²⁶⁷ Zümer, 39/62; Furkân, 25/58

²⁶⁸ Âl-i İmrân, 3/159

İnsanın doğru tevekkül anlayışına sahip olabilmesi kulluk görevlerini yerine getirmesiyle bağlantılıdır. Allah Kur’ân-ı Kerim de “Göklerin ve yerin gaybını bilmek Allah’a mahsustur. Bütün işler O’na döndürülür. Öyle ise O’na kulluk et ve O’na tevekkül et. Rabbin yaptıklarınızdan habersiz değildir.”²⁶⁹ Buyurmaktadır. Allah’ı kendisine vekil tayin edip O’na teslim olan insan, öncelikle üzerine düşen kulluk görevlerini yerine getirmekle sorumludur.

Tevekkülün insan yaşamında bireysel ve toplumsal açıdan önemli etkileri vardır. Tevekkül sahibi insan güçlü bir iradeye sahip olduğunu şu ayetlere dayanarak söyleyebiliriz. “Bir işe Karar verdiğin zaman Allah’a tevekkül et. Kuşkusuz Allah tevekkül edenleri sever. Öyleyse Allah’a tevekkül et. Kuşkusuz sen apaçık hak üzeresin.”²⁷⁰

Tevekkül sahibinin onun gereklerini doğru bir şekilde yerine getirdiğinde eylemlerinin sonuçlarına baktığımızda, insanın olumlu bir duygusal yapıya sahip olduğu gözlemlenmektedir. Tevekkül ile insan ruhi durgunluk ve gönül huzuruna kavuşur. İnsan tevekkül anlayışı sayesinde gelecek kaygısı, rızık endişesi ve geleceğe dair korkular gibi bir takım olumsuz duygulardan uzaklaşarak kalbinde oluşan güven ve teslimiyet sayesinde huzurlu bir ruh dünyasına sahip olur. Tevekkül sahibi, hakkında hayırlı olup olmadığını bilmediği hususları, Allah’ın takdirine bırakması ve geleceğe dair endişe duymaması, ümit duygusunun insanın gönlüne yerleşmesi açısından oldukça önemlidir. Kişinin yaşama ümitle bakması, ruh ve beden sağlığı açısından önemlidir. Ümitsizlik insanı perişan eder. İşlerini Allah’a havale ederek güvenen ve Rabbine dayanan insan hayra ve iyiliğe ait istek ve ümitlerinin gerçekleşeceğine inanır. Böylece hayata karşı iyimser olur ve karamsar duygulardan uzaklaşır.²⁷¹

Tevekkül anlayışı, bireyi aşırı duygusal dalgalanmalardan koruyarak ruhsal dengeyi korur. Tevekkül anlayışı sayesinde insan sadece Allah’a güvenir ve O’nu

²⁶⁹ Hûd, 123.

²⁷⁰ Neml 79

²⁷¹ Osman Pazarlı, *Din Psikolojisi*, Remzi Kitap Evi, İstanbul 1972, s.196

vekil tayin ederek kalp yükünü ve her türlü manevi sıkıntısını Rabbine bırakarak O'nun şefkatine sığınır. Böylece ruhsal daralmalarını Allah'a güvenerek ve Allah'ın takdirinden hoşnut olarak kurtulur. İnsan kalbindeki sıkıntıları, ruhundaki çalkalanmaları ve zihnindeki çatışmaları tevekkül sayesinde güven ve sevgiye dönüştürür.

Tevekkül sahibi kişi, insanı kibir ve riya gibi olumsuz özelliklerden arındırır. Çünkü tevekkül ile insan, Rabbini, yaşamının ve kâinatın ve de ruhsal derinliklerinin merkezine koyar. Allah'la kendi arasında ruhsal bir tatmin ve kuvvetli bir bağ oluşturur. Tevekkül insanda Allah'a teslimiyet ve güveni sonucunda kendini tanıma ve gerçek duygu ve düşüncelerinin farkında olmasını ve kendi iç dünyasını tanımlamasını sağlar. Kendi dışında olan olayların iç dünyasını nasıl etkilediğini bilir, Böylece kendi kusur ve zaafalarını hatalarını görerek bunları kabullenmek erdemine sahip olur. Tevekkül anlayışı sayesinde insan Kendini tanıyarak hatalarını ve eksiklerini düzeltme kararlılığı duyarak kendi benliği hakkında olumlu yargılara sahip olabilmektedir.²⁷² Tevekkül insanı diğer insanlara olan bağımlılıktan ve bağımlılık oluşturan diğer şeyleri de ortadan kaldırarak insanın benlik kontrolünü gerçekleştirmesini sağlar. Tevekkül sayesinde insan, gönülden sahte bağımlılık unsurlarını atarak iç dünyasında meydana gelen çatışmaları Allah'a kulluk etmek suretiyle ortadan kaldırır.

Tevekkül vesvese endişe ve rızık kaygısını ortadan kaldırarak güçlü bir güven hali oluşturur.²⁷³ İnsanlar İşlerini gerekli tedbirleri aldıktan sonra Allah'a havale etmezlerse hayatta her şeye müdahil olmaları gerektiğini düşünerek kendilerine çok yüklenirler. Böylece bu durum çokça hayal kırıklığı ve ruhsal daraltı sorunlarına yol açar. Bütün çözüm yollarını deneyen insan tevekkül sayesinde kendisini duyan gören Allah olduğunu bilerek zihnindeki yükü Allah'a teslim ederek sıkıntısını gidermiş olur.

²⁷² Esmâ Sayın, *Tasavvuf Terapisi*, Nesil Yay., İstanbul, 2011, s.183-184

²⁷³ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 1998, s.531

Tevekkül insanı izzet sahibi bireyler yapar. Tevekkül sayesinde güçlü bir iradeye sahip olan insan Allah'a güvenmek suretiyle O'nun dışındakilerden ümidini keserek dünyadakilerin geçici olduğunu bilir. Böylece Tevekkül kişiyi bireysel zayıflıklardan ve aşağılık duygusundan kurtarır. Tevekkül eden kişi, aciz olduğunun bilincinde olarak, her şeyin sahibi olan Allah'a sığınır, elinden geleni yaparak ötesini O'na havale eder. Böylece Allah'ın ne kadar güçlü olduğunun ve her şeye güç yetireceğinin, her şeyin Onun denetimi altında olduğunun bilincindedir. İnsan yaşamı üzerindeki kontrol sınırlarının farkında olarak Yaratıcıya tevekkül ederek, kendini dayandığı güç nispetinde güçlü hisseder ve bireysel zayıflığının verdiği aşağılık duygusundan kurtulur.

Kişinin kanaat sahibi olmasında, doğru bir şekilde tevekkül etmesinin rolü oldukça önemlidir. Sağlıklı bir kişiliğin oluşmasında kişinin Allah'a güvenip dayanarak kaygılardan kurtulması ve gücünün yetmediği durumlarda Allah'tan yardım dilemesi, işlerini O'na havale ederek teslim olması huzurlu bir ruh sağlığına sahip olması ve insan acizliğini bilerek ulaşamadığı şeyler için hüzünlenmeden elinden geleni yaparak yoluna devam etmesi insanın tevekkül sahibi olması ile gerçekleşmektedir. İnsanın yapısında yani arzu ve isteklerinde etrafına olaylara ve zamana hükmetme özelliği bulunsa da, insanın aslı zayıf ve kırılgan bir özelliğe sahiptir. İnsan arzu ve isteklerinin doğrultusunda gerçekleşmeyen olaylarla karşılaştığında manevi dünyasında büyük kırılmalar yaşayabilir. Bütün bu problemlerden uzak durmanın veya kurtulmanın yolu ise kendinin özelliklerini tanıyarak İşlerini Allah'a halede ederek huzura kavuşmasıyla gerçekleşebilmektedir.

3.2. Rıza ve Kanaat İlişkisi

İnsanın kanaat sahibi olabilmesinde başka önemli bir role sahip olan değer ise rızadır. Rıza tevekkül etmenin en önemli sonuçlarından biridir. Dinî ve tasavvufi yaşamın temel kavramlarından biri olan rıza, sözlükte "hoşnut ve memnun olmak kabul etme ve seçme anlamındaki rıza masterından isim olup hoşnutluk, muvafakat, karşı çıkmamak, istek, irade, tevekkül, yönelmek, itaat, boyun eğmek, sevmek ve kabul etmek gibi anlamlara gelmektedir. Tasavvufta ise insan kaderinden tecelli eden insana acı veren olayları karşısında kalbin huzur ve sükûn halinde bulunması

demektir.²⁷⁴ Ebu Ali Dekkak’a göre rıza; “Sadece Allah’ın hükmüne ve kazasına itirazda bulunmamak durumundan ibarettir.”²⁷⁵ Burada rızadan kasıt bireyin çalışıp çabalaması sonucunda elde ettiğine razı olmasını, dolayısı ile rıza göstermekle hakkına razı olup kanaat etmesini ifade etmektedir.

Rıza iki kısımdan oluşur. Allah’ın kulundan razı olması ve kulun Allah’tan razı olmasıdır. Allah’ın kulundan razı olması demek; kulunun inanç, amel, söz ve davranışlarını kabul ederek onların karşılığında cennet ile mükâfatlandırması demektir. Kulun Allah’tan razı olmasına gelince; İnsanın Allah’ın emir ve yasaklarını, helal ve haramlarını kabul ederek kaza ve kaderini hoşnutlukla kabul etmesidir.²⁷⁶ Allah Kur’ân-ı Kerim’ de kendisin razı olacağı amelleri açıklayarak ve bunları yapanları cennetle müjdelemektedir. Beyyine suresinde “ Allah onlardan razı onlarda Allah’ü Teâlâ’dan razı olurlar. Bu mükâfat ve rıza Allah’tan korkup emrine uyup yasaklardan sakınanlar içindir.”²⁷⁷ Geçen ayetinde rızanın hem karşılıklı olduğunu hem de Allah’tan sakınan kimselerin Allah’ın razı olduğu kimseler olduğunu haber vermektedir.

Hiz. Muhammed (as) ‘den bize ulaşan hadislerinde; Allah’ın kazasına rıza göstermeyi istemiş ve insanların mutlu olanlarının hakkın rızasına razı olanlar olduğunu kazaya rıza göstermeyenlerin sıkıntı ve üzüntü çektiklerini haber vermektedir.²⁷⁸ Bu nedenledir ki rıza, insanın günlük hayatında gerçekleşen hoşuna gitmeyen olaylar karşısında kalbin sükûn bulmasıdır. Rıza ile insan kalbinde hoşnutsuzluktan uzaklaşarak huzuru yakalar. Rıza özellikle kaderinin kaza anında insan kalbinde sükûnet ve sabrın yer almasıdır. Rıza insanda üzüntüyü giderir, Rızanın zıddı olan rızâsızlık ise insana zahmet verir. İbrahim Hakkı Marifetnâme’ de kendi kısmetine razı olanların hiçbir şey için üzülmeyeceğini ve Hakk’ın rızasını insanların memnuniyetsizliğine aldırmandan Allah’ın onu öveceğini söyler. Ve rıza

²⁷⁴ Dini Kavramlar Sözlüğü, TDV Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., s.533

²⁷⁵ Abdülkerim Kuşeyri, *Kuşeyri Risalesi*, s.276

²⁷⁶ TDV, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay. *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 2006, s.534

²⁷⁷ Beyyine 8

²⁷⁸ İbrahim Hakkı, *Marifetname*, Tarihsiz, s.748

sabrın en son zirvesi, muhabbetin tarlası ve en faziletli amel, her güzel huydan güzel olandır demektir.²⁷⁹

Kişinin Allah'ın kendisi için takdir ettiği şeye razı olması onu Rabbine olan teslimiyetinden dolayı huzurlu ve mutlu eder. Can sıkıntısı ise kazaya rızayı göstermemekten kaynaklanır.²⁸⁰

Tevekkülün sonuçlarından olan rıza insanın zorluklar karşısında kuvvetli bir ruh haline sahip olmasını sağlayarak, insanın günlük yaşamında stres gibi psikolojik sorunlardan uzak bir yaşam gerçekleştirmesini sağlar.

3.3. İtidal Kanaat İlişkisi

Kanaat sahibi insan aynı zaman da itidal sahibi biridir. İtidal; “iki aşırı tutum ve davranış arasındaki orta hal” şeklinde tanımlanan itidal, bu genel tanım çerçevesinde “Orta halde bulunma, ölçülü ve ılımlı olma, soğukkanlılık, denge, düzgünlük, doğruluk” şeklinde açıklanmıştır.”²⁸¹ İki aşırı davranış eğilimi arasındaki, bu orta hal zaman içinde olgunlaşarak, yerleşik bir karakter haline gelince ahlaki bir erdem olur. Yani İtidal; mizaç, ahlak ve karakter bakımından aşırılıklardan uzak, dengeli ve tutarlı insanlara has bir fazilettir.²⁸² Kur’ân- ı Kerimde İslam ümmetinin itidal üzerinde olduğu belirtilmiştir.²⁸³ Peygamber efendimiz de Müslümanın davranışlara yön vermek hususunda ölçü olarak itidalli olmayı tavsiye buyurmaktadır.²⁸⁴

Dini ve felsefî gelenekler bütün olarak erdemlerin insan doğasında yer alan yeteneklerin, iki zıt eğilim arasında, aşırılıklardan uzak, ortada buluşması ile ortaya çıktığını kabul ederler. Bu sebeple itidal bütün erdemlerin çıkış noktasıdır. Hangi

²⁷⁹ İbrahim Hakkı, *Marifetname*, s.749-753

²⁸⁰ Kuşeyri, *Kuşeyri Risalesi*, s.278

²⁸¹ Ali Osman Koçkuzu, “İtidal”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23: s.456- 457

²⁸² Hayati Hökelekli, *İnsani Değerler*, s.182

²⁸³ Bakara Suresi 2/143

²⁸⁴ Beyhakî, *Şuabu'l-ıman*, 5: 261.

konuda bir tutum ve davranış olursa olsun, ancak itidal üzere olduğunda faziletli bir erdem olma özelliği kazanır. İster fazlalık ister eksiklik şeklinde olsun, her aşırılık erdemden uzak ve ahlaki bir kusur olarak görülür. İfrat ve tefrit daha çok insanda ki dürtü ve bunlara bağlı arzular sebebiyle ortaya çıkar. Orta hal ise ciddi bir düşünce faaliyeti ve insanın iradesini kontrol etme çabasının eseridir. Dolayısıyla itidal; insanın nefsanî aşırı isteklerini kontrol altına alarak, akla uygun sınırlar içinde yaşamının devam ettirmek manasına gelir.²⁸⁵

İslam’da itidal üzere olmanın tam zıddı olan aşırılık yasaklanmış, aşırı dünyevileşme reddedildiği gibi din ve ibadet konularında da bütünüyle dünya işlerinden kopacak kadar aşırılığa sapmak da onaylanmamıştır. Kur’an’ı, ahlak edinmiş olan Allah Resulünün hayatı itidalin en güzel örneği olarak kabul edilmektedir.²⁸⁶

Müslüman bir insanın dinini gerçek manada yaşayabilmesi ve “sırat-ı müstakim” üzere kalabilmesi Allah’ın koyduğu çizgiyi aşmamasıyla mümkündür. İnsan inanç ve ibadet konusunda, Allah ve resulünün açıkladığı ölçüler içinde hayatını tanzim ederken, aslında yaşamı içinde her konuda aşırıya kaçmaktan sakınmalıdır. İtidalden uzaklaşan insan ise kendi yaratılış esasına ters düşmektedir. Hz. Peygamber her konuda itidalli olmak gerektiğini vurgulamış ve niyeti ne olursa olsun ifrat ve tefrite düşen kimselerin dinden uzaklaştığını ve her şeyin fazlası ya da eksikliğinden ziyade sürekliliğinin önemli olduğunu söyleyerek orta yolu tavsiye etmektedir. İnsanın ulaşması gereken en güzel yere yani rıza-i ilahiye ulaştırmaktadır. Adalet sahibi, ölçülü, dengeli, bilinçli ve duyarlı bir nesil için davranışlarına sınır koyabilen ve yaptığı işin kemiyeti ile değil de keyfiyeti ile ilgilenen bir bireyin yetiştirilmesi şarttır.

Sağlıklı bir toplumun oluşması, insanlar tarafından Allah’tan gelen emirlerin işlerin ve hükümlerin hakkaniyetle yapılmasına bağlıdır ve bunun için müminlerin ayetler ve hadisler doğrultusunda model davranışlar sergilemeleri gerekir. Kur’ân ve

²⁸⁵ Hökelekli, *Değerler Eğitimi*, s.180

²⁸⁶ Müsned, 4: 226; Buhârî, Müslim, “Zekât”, 40; Dârimî, “Nikâh”, 3.

hadislerde belirtildiği gibi, hem kendi şahsında hem de toplumda itidalli davranmanın gereğini yapan toplumun huzur ve sükûnu görev ve sorumluluklarını hakkıyla yerine getiren bireylerin varlığıyla ve çokluğuyla mümkündür.

Hissi konularda da insanın itidalli davranması ahlaki bir özellik olarak görülmektedir. Aşırıya kaçmamış ve dengesiz duygusallıktan uzak kalabilme, akıl ve ruh sağlığı ve mantıklı düşünüp, yerinde kararlar i alabilme yeteneği açısından önemlidir. Allah Kur'ân- ı Kerim de: “Umulur ki Allah sizinle, içlerinden bazıları ile birbirinize düşmanlık göttükleriniz arasında bir sevgi hâsıl eder. Allah sonsuz kudret sahibi, çok yarlıgayıcı ve çok merhametlidir.”²⁸⁷ Ayetinde açıkladığı üzere insanın düşmanlıkta bile dengeyi kaçırmamak; fevrî çıkışlardan ve aceleci kararlardan uzak, akılcı bir davranışla her halde uzun vadeli hesap yaparak, önünü ardını düşünerek davranmak gerektiğinin mesajını vermektedir. İnsan öfkesini kontrol edip ölçülü olduğunda, akıl ve düşüncenin kontrolünde geliştiğinde yiğitlik ve yumuşaklık fazileti ortaya çıkar. İnsan arzularını akıl ve düşüncesi ile kontrol ettiğinde ise iffet ve cömertlik erdemi ortaya çıkar.²⁸⁸

İnsanın davranışlarında itidalin ölçüsü konusunda; peygamber efendimiz ; “Dostunu ölçülü sev; belki bir gün sevmediğin birisi oluverir. Nefret ettiğin birilerine karşı da ölçülü davran; muhtemeldir ki bir gün dostun oluverir.”²⁸⁹ buyurulmaktadır. Hadiste geçen ölçülü sevmekten maksat, insanlara karşı şüphe içinde olmak değil; yaşanan olayları ve ilişkileri aşırılıktan uzak, dengeli bir değerlendirmeye tabi tutarak karar vermek olmalıdır.

İtidal, insan hayatında israf etmesini önleyen bir haslet olarak da karşımıza çıkar. Bu israf hem mal ile yapılan hem de insanın davranışları, hisleri ve zamanın kullanımı içinde geçerli olmaktadır.

²⁸⁷ Mümtetine Suresi 7

²⁸⁸ Hökelekli, *Değerler Eğitimi*, s.181

²⁸⁹ Et-Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevra es-Sulemî et-Tirmizî, es-Sunen, İstanbul 1981/1401, Edeb, 60

İslam'ın ahlaki değerleri içinde insan hayatının dengesini sağlayan kanaat sahibi olmak görüldüğü üzere diğer değerlerle birlikte gerçekleşmektedir. Maddi ve manevi bir bütün olan insan birinin eksikliğinde duvarın içinde eksilmiş bir tuğla misali dengeler bozulmaktadır. Bu dengenin sağlanması ve insanın doyumsuzluk duygusu pençesinden kurtulmasının yollarından biride sorumluluk sahibi olmasından geçmektedir. Sorumluluk insanın yaşamı boyunca birçok yükümlüğü almasını ve gereğini yetirmesi açısından oldukça önemli bir yere sahiptir.

İtidal ve kanaatkârlık konusunda ise, ılımlı ve ölçülü olmak kanaatkâr olmanın gereğidir. İnsanın elinde olanla yetinmesi, aşırı hırs ve istek peşinde koşmaması manasına gelen kanaatkârlıkla itidal arasında iç içe geçmiş bir ilişki vardır. Pek çok istek ve arzularla güdülenen insan, çoğu zaman bu isteklerinin gerçekleşmesi ve ya kısa sürede tatminsizliğin oluşması sonucu insanda mutsuzluk ve huzursuzluğun ortaya çıkması kaçınılmazdır. Bu yüzden geçici olarak kaldığımız bu dünyada ebedi kalabilecekmiş gibi uzun emeller beklemek yerine kanaat edip kendisinin sahip olduklarına sahip olmayanları düşünerek şükretmek insanı huzura kavuşturur. Çünkü insanın gerginliğine yol açan şeyler, onun tehlikeli şeyler peşinde koşması aşırı istek ve arzularının peşinde koşarak kanaatsiz davranmasıdır. İnsan aç kalmaktan ve başına gelen dertlerden daha ziyade ölçsüzlük ve dengesizlikten acı çekmektedir.²⁹⁰

İtidal insanın kendi sınırlarını bilmesi ve her şeye güç yetiremeyeceğinin farkında olarak hayatında sorumluluklarını yerine getirerek, her türlü kibir ve gururdan uzak kalmayı sağlayan erdemdir.

3.4. Şükür ve Kanaatkârlık ilişkisi

Şükür; sözlük manası olarak “övmek, methetmek, müteşekkir olmak, ödüllendirmek, iyiliğe karşı dua etmek, nankör olmamak, minnettarlık anlamına gelir.” Şükür; mutlu bir olay ve durumdan, yapılan bir iyilikten duyulan hoşnutluğu açıklama, yapılan iyiliğe karşı gösterilen memnunluk ve kadirşinaslık, insanın

²⁹⁰ Hökelekli, *Değerler Eğitimi*, s.182

durumundan memnun olma haline denir. Şükürün zıddı nankörlük, vefasızlık, bencillik ve küfürdür.²⁹¹ Şükür de yetinme duygusu vardır ve onun ölçüsüdür.

Şükür terim olarak tanımı ise ; “Allah’tan veya insanlardan gelen nimet ve iyilikten dolayı minnettarlığını ifade etme, nimete söz ve fiille mukabelede bulunma, Allah’a itaat edip günah işlemekten uzak durmak suretiyle nimetin gereğini yapmadır.”²⁹² Kuşeyrî, şükürü “derin bir saygıyla nimet sahibinin iyiliğini anmak” şeklinde tarif eder.²⁹³

Şükür bir duygu olarak hayatın kendisine duyulan hayranlık ve takdirin ifadesidir.

Şükür, insanın kendisine yapılan bir iyiliğin farkında olup, iyilik yapana övgü ile karşılık vermesi ve minnettarlıkla bunu diğer insanlara da duyurması olarak ifade edilmesidir.²⁹⁴

Gazali’ye göre Şükür; ilim hal ve amelden meydana gelir. İlim nimeti veren bilmektir, hal, nimete kavuşmaktan dolayı sevinç, amel ise insanın hem kalbinde hem bedeninde hem de dilinde gerçekleşir. Kalp ile şükür, herkes için iyilik istemek, kimse hakkında haset etmemektir. Dilin yaptığı şükür, nimeti verenin sahibine memnuniyetini söylemektir. Dil ile memnuniyetin ifade edilmesinin önemini peygamberimiz ile bir sahabe arasında geçen diyalogunda şu şekilde görmekteyiz; “Resûlallah (sav) bir kimseye nasılsın diye sordu. İyiyim diye cevap verdi. Tekrar nasılsın? Buyurdu. İyiyim diye cevap verdi. Tekrar nasılsın diye sordu. İyiyim Elhamdülillah dedi. Peygamber (as) bunu bekliyordum buyurdu.”²⁹⁵ Bu hadisten anlaşıldığı üzere sağlık nimetini veren hatırlayarak övgü ile ifade edilmesi insanın görevi olarak karşımıza çıkar. Şükür bu manada insanın görevi olduğunu

²⁹¹ Hökelekli, *Değerler Eğitimi*, s.141

²⁹² Mustafa Çağrı, *Şükür*, TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 2010, İstanbul, C.39, s. 259-261

²⁹³ Kuşeyri, *Risale*, s.480

²⁹⁴ Oral, Mahmut, *Mâturîdî’de Sabır, Şükür ve Hikmet İlişkisi*. Mütefekkir. Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi. 2, 2015, s.343-362

²⁹⁵ Gazali, *İslam Terbiyesi*, s. 549

söylenilebilir. Şükürün asıl hali ilimdir ve ilim de üç şeyi kapsar, ilki nimetin ne olduğunu bilmek, ikincisi nimet verenin vasıtalarını sebeplerini bilmek ve nimet vereni bilmek, çünkü nimetin verilmesi verenin istek ve iradesi ile gerçekleşmektedir. Nimeti asıl veren Allah'tır Ancak insanlar vasıtası ile ulaşabilir. İnsanın bunu bilerek Allah'a şükretmesi ve vasıta olanlara da teşekkür etmesi ile şükür gerçekleşir. Şükür kalpte bir sevinme ve sevgi hali oluşturur. Çünkü insana kimden bir iyilik gelirse ondan memnu olur. Şükürün gerçekleşmesi, insanın verilen nimete sahip olmasından dolayı değil, nimeti verenin kendisine verdiğini bilmesi ve teşekkür etmesidir.²⁹⁶

Şükür ve minnettarlık kavramları genellikle birbirinin yerine kullanılırsalar da minnet daha çok düşüncede kalan bir durum iken şükür, minnetin eyleme dökülmüş şeklidir. Minnet, “bir yardım veya iyilikten dolayı bunu yapan kişiye duyulan borçluluk duygusu ve gösterilen iyiliğe karşı iyilik edene teşekkür duygusu beslemektir. Zıddı; yapılan iyiliği başa kakma, o iyiliğin altında kalma minnet borçlanmasıdır. Minnettar olmak, bir kimseden gördüğü iyiliğe karşı gönül borcu olmaktır.”²⁹⁷ Minnettarlık, cömert bir davranıştır. Çünkü başka biri için isteklerini, arzularını askıya alması, karşı tarafa sevildiğini, değer verildiğini hissettirerek yapılan iyiliğe duygusal olarak karşılık vermedir. Minnettarlık insana karşılıklı vermeyi öğretir. Minnettarlıkta alınan hediyein kıymetini bilme, hoşnut olma ve onunla mutluluk hissi oluşturur. Minnettarlık duygusal bir eylem olduğu için nerdeyse hiç nesnesi olmamasına rağmen almış olmanın hazzını insana öğretir.²⁹⁸ Minnettarlık şükürün bir parçasını oluşturur, minnet birinin düşünce boyutunda iken şükür, hoş bir şekilde güzel bir davranış şekline dönüşmedir.

İnsan yapısında iyilik ve nimet verene karşı bir minnettarlık hissi vardır. İnsanın kendine iyilik yapana teşekkür etmesi, insanlık gereğidir. Minnettarlık sevinç nedenini kendinde görme değil başkasında bulmadır.

²⁹⁶ Gazali, İhya-yı Ulûmid'din, c.4, s.167-169

²⁹⁷ Hökelekli, *Değerler Eğitimi*, s.142

²⁹⁸ Compté- Sponville, Andre, *Büyük Erdemler Risalesi*, Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul, 2004, s.172-172

İnsanın müteşekkîr olması bir erdem olarak, alçakgönüllülük, merhametli olma, sevgi ve cömertlik gibi ahlaki özellikleri de içerdiği söylenebilir.²⁹⁹

Şükür, Tasavvuf ve ahlak ilmi dışında psikologlar tarafından da araştırma konusu olmuş ve insan davranışlarına olan etkileri araştırılmıştır. Psikoloji alanında şükürle ilgili yapılan araştırmalarda, şükür kavramını tanımlamak, şükretme davranışını arttırmaya ilişkin çalışmalar geliştirmek ya da şükretmenin bireyin psikolojisine ve iyi oluşuna etkisini araştırmak vb. çalışmalar yapılmıştır.³⁰⁰ Bu çalışmalarda daha çok şükürün ne olduğunu anlamaya çalıştıkları görülmüş ve ortak bir tanım yapılamamıştır. Bunlardan bazıları; şükür bir duygu, bir tutum, bir ahlâkî erdem, bir alışkanlık, bir kişilik eğilimi, ruh hali ya da bir başa çıkma tarzı şeklinde tanımlanmaktadır. Bunlardan sadece biriyle duygu ya da tutum şekliyle açıklamak şükürü kapsamayacağından, tanımlama yeterli olmayacağını aslında şükür, bunların hepsi ya da hiç biridir şeklinde söyleyende olmuştur.³⁰¹

Weiner, şükürün bilinçli bir şekilde farkında olarak yapılan bir eylem olduğunu söylerken, Ortony, Clore ve Collins, şükretmede övgü ve takdirin bilinçli bir hareket olduğunu belirtmektedir. Aynı şekilde Heidegger'da şükürün bir düşünme sonucu bilinçli farkındalığın oluştuğu düşüncesindedir. Psikologların bir kısmı ise şükürü “hayranlık, takdir etme ve sevinç” ile karışık daha üst seviyede karmaşık bir duygu olarak tanımlama yoluna gitmişlerdir.³⁰²

Şükretmemek insan hayatında bir takım olumsuzlukları da beraberinde getirir. Bunların başında nankörlük ve elinde olanla yetinmeme, sürekli şikâyetçi olma halleridir.

²⁹⁹ Yasemin Yılmaz Çıtır, *Ergenlik Döneminde Dindarlık, Şükür ve Hayat Memnuniyeti* (İstanbul Pendik Örneği). YYLT. Marmara Üniv., SBE., İstanbul, 2016. s.13

³⁰⁰ Ö., Yavuz, “*Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Öğrencilerinde Öznel İyi Olma Hali, Psikiyatrik Belirtiler ve Bazı Kişilik Özellikleri: Karşılaştırmalı Bir Çalışma*”, YYLT, İstanbul Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.2006, s.38

³⁰¹ Emmons, Crumpler, *Mutluluğun Anahtarı: “Şükretmek -Teşekkür Ederim*”, 2011, s.57-59.

³⁰² Gülüşan Göcen, *Şükür ve Psikolojik İyi Olma Arasındaki İlişki Üzerine Bir Alan Araştırması*, 2014, s.57

Şükürün zıddı nankörlüktür. Nankörlük iyilik eden insana karşı düşmanlık ve kızgınlık içeren bilinçli hal ve tutumlardır. Şükretmek insanın huzurlu ve dengeli bir yaşam sürmesi için doğuştan getirdiği, insanların iyi olmalarını ve ahlaki yönlerini gelişimine katkı sağlayan bir unsurdur. Nankörlük ise yapılan iyiliği takdir etmemenin yanında, kişinin özel haklar ve ayrıcalıklara inandığı bencil, sorumluluklarını yerine getirmeyen, kendilerine özel iyilik yapılmasını arzu eden, kendilerini çok önemli olduğunu zanneden kişilerin özellikleridir. Bu özelliklere sahip olan insanlar hayatta istedikleri gerçekleşmediği zaman mutsuz olurlar. Şükür sahibi olmayan insanlarda narsis özellikler görülmektedir. Empati yapmayan bu narsistik eğilimli kimseler yüksek beklentiler içinde oldukları için minnettar olma duygusundan mahrumdurlar. Şükretmekle ahlakın gereğini yerine getiren insan, kendi doğal yapısına uygun davranış içinde iken nankör insan ise psikolojik rahatsızlığını açığa çıkarmış sayılır. Şükretmeyen insan her şeyden şikâyetçi ve mağdur rolüne girerek hayatın içindeki güzellikleri göremez. Sürekli bir kızgınlık ve şikâyet halinde yaşayan bu insanlar karşılarına çıkan iyiliklerden daha ziyade zorluklara odaklanırlar. İnsandaki minnettarlık duygusu ile oluşan sevinçten mahrum olmanın başka bir sebebi de, insanın doğasına aykırı olmasına rağmen yalnız yaşama ve kişinin kendi kendine yeter olma düşüncesidir.³⁰³

İnsan aciz kaldığı istek ve arzuları ve elinde olmayan doğal afetler, acı veren olaylar ve maruz kalınan haksızlıklar karşısında iki farklı tutum sergiler. Ya sahip olduğu güzellikleri fark eder ve kanaatkâr bir tutum sergiler, mutlu olmak için sahip olduklarını fark ederek elinde olanlarla memnun olma yolunu seçer; ya da hayatta karşısına çıkan zorluklar karşısında şükretmek için neden bulur ve bu durumlar karşısında duyduğu memnuniyetsizliğin verdiği olumsuz duygularla baş etmeye çalışır.³⁰⁴

Bir kimsenin kanaat sahibi olup olmadığının iki ölçüsünden biride halinden memnun olma hali diğeri ise elindekilerin kıymetini bilme yani şükürdür.

³⁰³ Hökelekli, *Değerler Eğitimi*, s.146-149

³⁰⁴ Gülüşan Göçen, “Şükür Memnuniyetin neresinde” *Maneviyat Psikolojisi*. Mustafa atak. (Ed.) Elit Kültür yayınları. 2016, İstanbul, s.167-191.

İnsanın şükür sahibi olmamasının ölçüsü, hırs ve doyumsuzluk iken, şükürün ölçüsü elindeki ile yetinme duygusu, kanaat, rıza ve memnun olma halidir. Küçük şeylere şükreden büyük şeyler için çalışan insan Kendisini mutlu edecek pek çok yollar açar.

Şükür, Kanaatin davranışlara yansımaları sergileniş şeklide denilebilir. Kanaatkâr insan halinden memnun olup elindekilerin kıymetini bilir. Halinden memnun olan insan nimeti verene müteşekkîr olur ve memnuniyetin ifadesini teşekkür ederek gösterir.

3.5. Sabır ve Kanaatkârlık İlişkisi

Sabır lügatte men etmek ve bahsetmek alıkoymak, engellemek veya bağlamak anlamlarına gelir. Sabır insanın feryat etmemekten, dilini şikâyet etmemekten men etmesidir. Sabır kelimesi Arapça “saberâ” fiilinden gelmektedir. Kur’ân da “Habibim Rablerine dua edenlerle beraber haset.”³⁰⁵ Bu manada kullanılmıştır.³⁰⁶ Sabır, bir zorluk ve musibet sıkıntı ve belaya uğrayan kimsenin, kızgınlık ve öfkeye kapılmadan, şikâyet ve serzenişte bulunmadan, içinde bulunduğu durumu soğukkanlı bir şekilde karşılaması ve olayların sonucunu bekleyerek güçlü ve dirençli bir şekilde telaş ve acele etmemesidir.³⁰⁷ Sabır kişinin kendine güvenmesi gönül huzuru ve cesaretle Allah’a dayanması ve fırsat kollamasıdır.³⁰⁸

Sabır, felaket zamanında sızlanmadan kalbin sabit olma halidir. Sabrın zıddı sızlanmadır. Sızlanma, acizliğin arkadaşı ve kardeşi sabır ise aklın arkadaşıdır. Allah Cehennem ehli ile ilgili olarak Kur’ân da “ Şimdi sızlansak ta sabretsek de bizim için müsavidir. Bizim için sığınak yoktur.”³⁰⁹ Ayetiyle sızlanmanın müminlerin özelliği olmadığını açıklamaktadır.

³⁰⁵ Kehf Suresi 28

³⁰⁶ İbn Kayyım el- Cevzi, *sabredenler ve Şükredenler*, s.15

³⁰⁷ Hökelekli, *İnsani Değerler*, s. 177

³⁰⁸ Seyyid Süleyman Nedvi, *İslam Ahlak Nizamı*, Erkam yay., İstanbul, 2016, s.369

³⁰⁹ (İbrahim 14/21)

Sabır, insanın olumsuz durumlar karşısında ki dayanma gücüdür. İnsanın iradesi dışında ortaya çıkan, insanın sarsan, insana acı ve sıkıntı veren felaketler ölümler gibi olaylar karşısında sağlam durarak, katlanma halidir. Sabır Allah'ın takdirine rıza göstermektir.³¹⁰

Sabır üç türdür. İlki, günahlardan uzak durma ve kaçınma ikincisi, ibadet etmede ve ahlak kurallarına bağlı kalmada sabretme, üçüncüsü ise başa gelen bela ve musibetlere, kişiye acı veren ve üzen şeylere gösterilen sabırdır. Sabrın en makbulü kişinin kötü arzu ve isteklere sabretmesidir. Sabrın gerçekleşmesi insanın tevazu, tok gözlülük ve namusluluk gibi diğer ahlaki değerleri ile de ilgilidir. Mesela insanın yemek konusunda tahammülsüz olması ve haram olan şeyleri yemek istemesine karşı sabrı onun “tok gözlü” olma özelliğidir. Bunun zıddı ise “açgözlülük ”tür. Yine başkaları hakkındaki açıklanamayacak bilgilere sahip olmak ve onları gizli tutmaya “sır tutma” zıddına ise söz yayma ve dedikoduculuk denir. Arzu ve isteklerle ilgili olan sabır, dünyada ihtiyacı kadarını istemek konusuyla alakalı olursa buna “züht” denirken zıddı ise sonu olmayan istek anlamına gelen hırs olur. Hırsın zıddı ise kanaattir. Musibete karşı sabır metanet, kişisel arzu ve isteklere karşı koymaya sabır iffet, kişi öfke ve kinini yenmek için sabretmesi hilm sahibi olmasıdır.

Sabır erdeminin içeriğini kapsayan diğer bir erdem de sebatır. Sebat, sözünden veya kararından dönmeme, bir işi sonuna kadar sürdürme, zorluklara ve güçlüklerle dayanma ve direnme gücüdür. Sabrın başı tahammül etmektir. İnsan hayatında herhangi bir güçlükle karşılaştığı zaman ümidini kesmeyip başarıya ulaşacak uygun zamanı bekler. Bazen sonucu belli olmayan bu bekleyiş, güçsüzlük ve düşmanların üstünlüğü insanı üzebilir ancak insan bütün bunlara tahammül ederek sonuca adım adım ulaşabilir. Çünkü hiçbir zevk, hiçbir dünya menfaati ve ya hezeyanı sebat sahibi insanı yolundan geri çeviremez. Bu yüzden insan başarısı sebat etmeye bağlıdır denilebilir. Sebat ve merhamet gösterme sabırlı kişinin özelliğidir.

311

³¹⁰ Diyanet İşleri Dini Yayınları, *İslam'a Giriş Temel Esasları*, Ankara 2008, s.363

³¹¹ Nedvi, *İslam Ahlak Nizamı*, s.370

Sabır beklenmedik olaylar karşısında sıkıntıya ve telaşa düşüp tedirgin olmamaktır. Başına gelenlerin Rabbinin hükmü olup tahammül göstermek Allah'ın kazasına rıza gösterip, zamanı gelince Allah'ın rahmet ve yardımı ile Sıkıntılardan kurtulacağına veya çözüm yolu bulup çıkacağına inanmaktır. Kur'an da insanın başına gelenler konusunda tedirgin olmadan Allah'a dayanarak bekleyip sabretmek gerektiğini Yusuf (as)'ın kardeşleri tarafından kuyuya atılıp babaları Yakup Peygamber'e kurt yedi dedikleri zaman verdiği cevapta oğullarının şöyle açıklanmaktadır: “Sizi nefsiniz bir iş yapmaya sürükledi, artık bana güzelce sabretmek gerekir. Anlattıklarına ancak Allah'tan yardım istenir.”³¹²

Sabrın gerçekleştiren unsurlardan biriside insanın azim sahibidir. Azim, ısrarla istemek, kast etmek kesin karar vermek, irade sahibi olmak ve aceleci olmamak manalarına gelir. Azim, bir işteki engelleri yenme, işi yapmaya ve tamamlanmaya odaklanma, kesin karar verme, sebat ederek işine yönelerek irade de kararlık göstermesidir. Azimli olmanın yolu ise sabırlı olmaktan geçer ve verilen kararlarda sebat ederek, sabırla karşılaşılan zorluklarla başa çıkmak ve bu yolda sağlam bir irade göstermekten geçer.

İnsanın sabretmek suretiyle kendi istekleri ile mücadele içine girer. Kendi istek ve arzularına karşı koyması onun, sağlam bir azme ve güçlü bir iradeye sahip olmasını sağlar. Böylece dışarıdan gelecek sıkıntı ve belaya karşı direnme ve dayanma gücü kuvvetlenir. Sabır, insanın içinden gelen arzu ve isteklerle mücadelede bireyin iç benliğinin kontrolü söz konusudur. Sabır insan zorluğa göğüs gererek, oluşan acıyı ve üzüntüyü sükûnetle karşılayarak ve çözüm için arayışa geçer. Sabır ile gerçekleşen sakinlik sayesinde insan, kısa bir süre sonra içinde bulunduğu durumdan çıkmak için çözüm arayışın geçmek için çaba sarf eder. Sabırda şimdiki haldeki zorluklara katlanmakla birlikte ileride ortaya çıkabilecek olaylar karşısında insanı olumsuz davranmaya sevk edebilecek tutum ve davranışlara karşı olumlu davranışlar gerçekleştirecek hallerin geliştirilmesi de vardır.³¹³

³¹² Yusuf suresi 18. ayet

³¹³ el- Cevzi, *Sabredenler ve Şükredenler*, s.118

Sabır, kalbi güçlüklerle sokmayıp üzülüp kederlenmekten uzak durmaktır. Sabır insanda ümit duygusu uyandırarak yaşama sevinci oluşturur. İnsan hayatı boyunca birçok güçlük, engellerle, kınama ve suçlamalarla karşılaşabilir. Bunlarla baş etmek, gönülleri ve fikri böyle şeylerle meşgul etmeden sabır ile bunlara tahammül ederek gelecekteki olaylarla ilgili olumlu sonuç beklemek insanın ümit duygusunu diri tutar. İnsanın iyi düşüncelerle beklenti içinde olmasının iyi sonuçlar ortaya çıkaracağını haber veren kutsi hadislerde şöyle bildirilmektedir:

Hz. Ebu Hüreyre (R.A.) anlatıyor: "Resûlallah (s.a.v) buyurdular ki: ‘Ben, kulumun hakkımdaki zannı üzereyim. Kişi, beni andıkça ben onunla beraberim.’”³¹⁴ Hadiste geçen zan ifadesinden kasıt düşünme şekli olarak anlaşılabilir. Kişi Allah’ın takdirinin iyi ve olumlu olduğunu düşündükçe kendisine takdir edilen de olumlu gerçekleşecektir şeklinde bir açıklama yapılmaktadır.

İnsanın içindeki manevi cevher zorluklara katlanma ve mücadele ile ortaya çıkıp gelişmektedir. İnsanın istidadı bu mücadele ile ortaya çıkar. İnsanın zorluklara katlanma becerisi olan önemli bir cevheri ise sabırdır. İnsanlık tarihinin başlangıcından günümüze değin aradığı en temel arzu ve emeli “huzur ve mutlu olma” isteğidir. Öyle ki İnsanlığın bütün çalışma ve gayretleri bu gayeye ulaşmak içindir denilebilir. Eski çağlardan bugüne kadar uzanan bu zaman içerisinde insanın bu isteği neredeyse değişmeyen tek gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Beşeriyetin mutluluğa ulaşmak için gösterdiği bu çaba ve yaşanan sıkıntılar, üzüntüler ve kaybettiklerinin karşısında insanın üzüntüsüne dair bütün dinlerin ve felsefi sistemlerin çeşitli açıklamaları onları teskin etme üzerine kurulmuştur. Aklı başında her insan ne dünya umurundan kazandığına çok sevinir; ne de kaybettiğine çok üzülür derken bir dengeden söz edilmektedir. Dolayısı ile yaşayan tüm dinler sabrı en temel değerlerden biri olarak kabul eder ve inananlarına bu telkini tekrar eder. Güçlü bir insan karakterinde bulunması gereken özelliklerden belki de ne önemlisi yaşadığı olumlu veya olumsuz olaylar karşısında göstermiş olduğu sabır iradesidir. Sabır bir duygu olduğu gibi davranışa dönüştüğünde veya insan için bir

³¹⁴ Buharî, Tevhid 15; 35; Müslim, Zikr 2, (26 75), Tevbe 1, (2675)

tutum halini aldığıında güçlü karakter yapısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Sabrın, karakterin gelişimine ve gücüne olan etkisine olan katkısının yanında, psikolojik olarak iyilik haline de katkısı yadsınamaz. Nitekim sabrı bir karakter ögesi haline getirmiş insanların zorluklar ile mücadelesinde daha kararlı, daha umutlu ve daha başarılı oldukları söylenebilir.³¹⁵

İnsanın kanaat sahibi olabilmesi, onun tabiatı gereği olan diğer insani değerlere bir bütün halinde sahip olması ve yaşantısına aksettirmesi ile gerçekleşebilmektedir. İnsanın sahip olduğu duygu ve melekelerinin her biri diğerinin gerçekleşmesi halinde yaşanabilmektedir. Sabretmesini bilmeyen insan ne şükür sahibi ne de kanaat sahibi olamaz. Yine itidal sahibi olmak insanı istikrara ve rıza sahibi olmaya götürürken rıza da kanaatin başka bir tanımı olarak karşımıza çıkar. İnsan olmanın gereği olan ahlaki ve manevi değerlerin bir birine geçmiş bir zincirin halkalarına benzettirsek, halkalardan biri koptuğu zaman insanı ayakta tutan ve güçlü ve hayatta dirençli olmasını sağlayan değerler arasındaki bağda kopmuş olacaktır. İnsanda var olan güzel hasletler kaybolmaya başladığında yerine onların zıddı olan, insanı yoran ve mutsuz eden kötü hasletler gelecek ve insanın iyilik ve güzellik yollarını kapayarak onu çekilmez bir ruh sıkıntısı ve hem kendi hem de çevresindekiler için huzursuzluğa sebep olacaktır. Kanaatkâr olmanın yollarından biride açgözlü olmamaktır. Kişi nasibindekine ve ihtiyacı kadar olana rıza göstermeyip yetinmediğinde daha çok isteyecek ve hak etmediğini talep ederek sadece kendisini zora sokmakla kalmayıp başkasının hakkına da göz dikerek çevresindeki insanların da mağdur olmasına sebep olabilecektir.

3.6. Kanaatin İnsanın Sorumluluklarını Yerine Getirmedeki Rolü

Kanaat sahibi olmanın unsurlarından biride sorumluluk sahibi olmaktır. Sorumluluk; bireyin kendisine verilen ya da üzerine aldığı işin sonuçlarını üstlenme, kendi davranışlarının sonuçlarını kabullenme, bir işi belirlenen nitelikte yapma

³¹⁵ Turan, E. (2018). Sabır Psikolojisi: Pozitif Psikoloji Bağlamında Bir Araştırma . Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi,17, 217-220. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/daad/issue/40185/478344>

olarak tanımlanabilir.³¹⁶ Sorumluluğun mahiyetinde üstlenilen görevin yükümlülüğü ile beraber kişinin karar alabilme, hesap verme zorunluluğunu da içermektedir.

Yaratılış itibariyle üstün vasıflarla donatılan insanı önemli ve anlamlı kılan şey; onun insan, eşya ve Yüce Allah ile ilişkisinde sorumluluk sahibi olmasıdır. Sorumluluk duygusu insanın varoluş gayesinin esasını oluşturur ve bu kişinin hayatına bütün değerleri kapsayacak şekilde bakabilmeyi öğreterek, insanın sağlam bir hayat felsefesi inşa etmesini sağlamaktadır. İnsanın hayatına anlam katan ve onu en üstün değere ulaştıran sorumluluk duygusu, kişiyi değerli kılan ve toplumda saygınlık kazanmasına neden olan bir niteliktir. İnsanın en temel manevi ihtiyaçlarından biri olan toplum tarafından kabul görme ve saygınlık kazanma isteği aynı zamanda kişinin sağlıklı ve dengeli bir kişiliğin oluşmasında etkin bir rol oynar. Sorumluluk bireyin kendi becerilerini geliştirmesi ve yaptığı davranışlarının sonucunun ne olduğunu görerek farkında olması açısından önemlidir. Sorumluluk sadece ahlaki bir değer olarak değil hayatın bütününde yaşam becerilerinin gerçekleştirilmesi de sağlamaktadır.

Sorumluluk kişinin özgür iradesini kullanarak gerçekleştirilebilecek bir niteliktir. Kulluk, insanın sorumluluklarını yerine getirmesi manasındadır. İnsanın sorumlu tutulabilmesi İslam inancı ve fıkına göre özgür iradesini kullanabilmesine bağlanmıştır. Bireyler özgür iradeleri ile yaptıkları amellerinden ahirette hesaba çekilecektir. İnsanın özgür iradesi ile yapmış olduğu tercihlerin sonucunu bilerek hareket etmesi, davranışlarının sorumluluğunu üstlenmesi manasına gelmektedir. Bir kişinin sorumluluk sahibi olduğundan bahsedebilmek için onun görevleri hakkında bilgi sahibi olduğunu ve bu bilgiler ışığında bilinçli hareket ettiği varsayılır. Yani sorumluluk, görevlerinin bilgisine sahip olması ve özgür irade ile gerçekleştirilmesi sonucu ortaya çıkar. İnsanın kanaat sahibi olmasında, aşırı arzu ve isteklerine karşı durabilmesinde güçlü bir iradeye sahip olması oldukça öneme sahiptir. İnsan arzu ve istekler açısından eğilimleri olan bir varlıktır. Allah insanı en güzel şekilde yaratmış,

³¹⁶ TDK, “Kanaatkarlık” s.113

aynı zamanda bazı zaafalarda vermiştir.³¹⁷ Bunlar bedensel, zihinsel ve sosyal eğilimler olabilmektedir. İnsanın ihtiyaçları ile doğru orantılı olan bu arzu ve istekler ihtiyaç hissettiği zamanlarda ortaya çıkabilmektedir. İnsan bu tür eğilimlerini kontrol altına alıp uzaklaşmak için iç dünyasında var olan ahlaki erdemlerden faydalanır. İnsan davranışlarını kontrol altında tutmasında kuvvetli bir özgür iradenin önemi bilinmektedir.

İnsanın önemli hasletlerinden bir de vicdan sahibi olmasıdır, iç disiplin anlamına gelen vicdanın sınırlarını kişinin sorumluluk duygusu belirler. Vicdan kişiye yapması ve yapmaması gereken şeyleri gösteren, insanın iç dünyasında bulunan bir uyarı sistemi denilebilir. Bu uyarı sistemi sorumluluk duygusu ile insana iyi ve kötü olan iki seçenekli tercihlerde olumlu hareket etme, olumsuzluklarda insanı engelleyecek uyarılar oluşturur. Vicdanlı olmayı insan küçük yaşlarında iç sorumluluk bilinciyle öğrenir. Günümüz yaşamında modernite vicdanın önemini unutturan insanda iç sorumluluk bilincini körelten sonuçlar meydana getirmiştir. Özgürlük adı altında insanlara sunulan istediğimi yapabilirim düşüncesi insanlar arasında toplumsal bağların zayıflamasına, yalan, şiddet, suç işle isteği ve bencillik, aç gözlülük, sadece kendi çıkarlarını düşünerek yapılan davranışların artmasına yol açmaktadır. Bütün bunlara katlanmak zorunda kalan insanlığın bunlardan kurtulabilmesi vicdani sorumluluğun yeniden inşa edilmesine bağlıdır.³¹⁸

İnsanın kanaat sahibi olması onun sorumluluk sahibi olması ile gerçekleştireceği bir vasıftır. İnsan hem kendine karşı hem de topluma karşı bir takım sorumluluklarının bilincinde davranarak hareket ettiği zaman ortaya çıkabilecek olumsuzlukların da önüne geçilmesini sağlayacaktır.

3.7. Kanaat ve Şükür Sahibi Olmasının Önündeki Engeller

İnsanın tam olarak kanaat sahibi olabilmesinin önünde hem kendi doğasından kaynaklanan hem de sosyal hayattan kaynaklanan pek sebepler ve engeller vardır.

³¹⁷ Hayati Aydın, *Kur'ân 'da İnsan Psikolojisi*, s.39

³¹⁸ Tarhan, *Güzel İnsan Modeli*, s.122

Son yüzyıllarda ortaya çıkan dünyadaki yaşam standartları ve şekilleri insanı erdemli davranmaktan uzaklaştırmaya başlamış ve insanın mutsuzluğu artarak kendi anlam arayışını bulması zorlaşmıştır. Ancak insan hakikatin peşine düşerek kendini tanıma yollarının şifrelerini birer birer çözerse maddi ve manevi değerlerini öğrenerek bunlara sahip çıkacak bütün niteliklere sahiptir.

Kanaat sahibi olmanın tam olarak zıddı tamahkârlıktır. Tamahkârlık; aç gözlülük, doyumsuzluk ve insanın sınır tanımaması diye ifade edilebilir. Tamahkârlıkta benmerkezcilik, bencillik ve her şeye sadece kendisinin sahip olması ve her şeyin kendisi için olmasını istemektir. Cimriliğin en üst seviyesine ulaşmış olma ve aç gözlülük (haris) manalarına da gelir. Kişi hazlarının esiri olarak onların peşinde koşar. Günümüzde bu haz peşinde olmaya Hedonizm de denilmektedir.

Kanaat etmeyen veya doyumsuz olan insan, sürekli gerilim halinde olacağından, hiçbir başarı ile yetinmeyeceğinden sonuçta mutsuz olmaya da mahkûmdur. Çünkü böyle ruh haline sahip insan manen kendinde her zaman bir eksiklik hissedecektir. İnsanın istek ve arzuları sınırsız hayatı kısa, yetenekleri ise pek sınırlıdır. Hayatın gayesini ve insanın bu dünyadaki amacını sorgulayan her akıl sahibi insan sonuçta gücünün ve yapabildiklerinin oldukça sınırlı olduğunun, acizliğinin farkına varacaktır. Kendinin madden zayıflığını veya sınırlı gücünü fark ederek, insan için en iyiyi ve en güzeli yaratan gücün kudretini anlayarak buna göre tutum ve düşüncesini geliştirebilir.

Kanaat eden iktisat eder, iktisat eden bereket bulur. Kanaat ve iktisat etmek ise insanın iç dengesi ve almış olduğu terbiye, dini eğitim ile insanın bir anlamda menfî duygularının ifadesi de olan hırs arasındaki dengeyi kurabilmek insan hayatında istikrarın, dengenin oluşması için gerekli şartlardandır. Bir şeye kanaat edebilmek kontrolün elden çıkmadığını ve bu dengenin sağlanabildiğinin de göstergesidir. Hırslı insan hedefine daha hızlı gidiyor gibi görünse de sonuçta kaybeden veya gittiği yönde ihtiyatı elinde tutamadığından pek çok maddi ve manevi tehlikelerle karşılaşacaklardır.

Tamahkâr insan, bir şeylere sahip olma konusunda o kadar hırslıdır ki, başkasının malını haksız yere yiyip içtiği veyahut kendisinin olmayan şeylere göz dikerek başkasında o malın olmasına razı olmaz. Hem haris, hem de hasettir, dolayısı ile çekememezlik duygusu içerisinde. Bu ise hem haset insanı manen yakıp kavurduğu gibi onu manen huzursuz ve mutsuz yapacaktır. Böyle düşünen bir insanın, arzu ve istekleri sonsuz olduğundan, hiçbir zaman rahat, huzurlu veya ruh dinginliği içerisinde olması mümkün değildir. İhtiras sahibi, açgözlü bir kimse asla veya hiçbir zaman yeterli bir mal ve rızka sahip olamayacağı için mutlu, halinden hoşnut, ya da doyum içerisinde olamayacağı açıktır. Dolayısı ile onun tüm yaşamı kendinden çok daha fazla şeye sahip olanları kıskanmak ve kendinden daha az şeye sahip olanlardan korkmakla geçecektir. Böyle bir kişinin sosyal normları güçlü, içtimai yapısı sağlam toplumlarda yer edinmesi son derece zordur. Diğer yandan her şeye sahip olma ihtirasına kapılmış tamahkâr insanların oluşturduğu toplumdaki, her hangi bir birey olmak, hayatı son derece zorlaştırıcı bir etki yapacaktır. Öyle ki, kendisi dışında mallara, itibara, egolara bağlı yaşayan insanlar bu sayılanlara oldukça düşkün olacaklarından bunları kaybetme korkusu içlerindedirler. Egemen tek duygu olan kaybetme endişesi ile yaşarken, sahip olduklarını kaybetmemek uğruna her şeyi yaparlar. Eninde sonunda kaybettikleri yüzünden, toplumu ateşe verecek kadar ya da kendini yitirecek kadar insani melekelerini de yok olmaktadır. Kanaat etmeyen insan yaradılışından kaynaklanan Allah katındaki acziyeti ve zayıflığı gereği sonunda zillete ve minnete düşecektir.

Çalışmasının neticesini kanaat, rıza ve memnuniyetle karşılayan insan, rızkın taksimatından hissesine düşenle yetinir, iktisat ederek harama girmekten ve başkalarına karşı zillete ve minnete düşmekten kurtulur. Peygamberimiz (SAV) hadislerinde kanaatin tükenmez bir hazine olduğunu, hırsın maddi ve manevi fakirlik getireceğini belirtmişlerdir.

Kanaat ile iktisat arasında birbirini tamamlama manası vardır, birisi eksik olsa diğerinin fayda ve kemali de görülmez. İnsan önce verilen rızka kanaat edecek, sonra bu rızkı iktisatlı ve tutumlu bir şekilde sarf edecek ki berekete ve huzura nail olsun. Bu iki kurala uyduğunda ise insanın hayatı hem huzurlu hem bereketli hem de

minnetsiz geçecektir. Dolayısı ile kanaatkârlık insanın hayattaki durumundan memnuniyet ve mutluluk duyabilmesidir. Mutluluğunu, kişinin içsel olarak bir tatmin duygusu yaşama olarak ele aldığımızda ise, bunun kişinin bedeni, zihni, aklı, makamı, toplumsal yeri ve konumu, kısaca tüm maddi ve manevi değerleri hakkında hoşnutluk ve rahatlık hissetmesinden ibaret olduğu görülecektir. Bu da kanaatkârlık olarak tarif edilebilir. Bir atasözümüz de; “Kanaat tükenmez bir hazinedir” der. Kanaatin insanın yoksul ve yoksun olması durumunda dahi gönül tokluğu ve yüceliğine sahip olması durumudur. Dolayısı ile kanaat eden insan kendi elindekilerle yetindiğinden kimseye muhtaç veya bağımlı değildir, minnet de etmez. Özgürlüğünün, bağımsızlığının, onurlu yaşamının anahtarını elinde tutacağından benlik saygısını hiç yitirmez.

İnsanın tabiatında makam, mevki, her zaman daha çok yükselmek, servet ve şöhrette en üst noktaya çıkabilmek, refah ve zenginlikte en üst noktaya çıkabilmek gibi güçlü bir eğilim vardır. Bu anlamda insanın arzu ve isteklerinin de bir sınırı yoktur, emelleri sürekli. Ancak bu konularda istediği noktaya ulaşılmadığında boş yere üzüntü ve mutsuzluğa yol açması kaçınılmaz olduğundan bu arzuların zararlı sonuçları ortaya çıkacağı kuşkusuzdur. Kişinin tüm ruhsal sağlığı ve dengesi, olabildiğince çok şeyler elde etmeye bağlı olduğu sürece, nesneler kişilere bağlı olmaktan çıkıp, onları denetler duruma gelecektir. Bunun için öyle sonu gelmeyen emellerin peşine düşüp dünyayı başına dert etmektense hazır haline kanaat etmek ve kendisinden daha aşağı seviyelerde olanlara bakıp şükretmek ruhen ve bedenlen huzurlu olmanın temelidir. Kanaat etmek huzur ve emniyeti iktiza eder.

İnançlı bir insanın kanaatkârlığında, yani sahip olduklarıyla yetinip mutlu olmanın, mevcut olana rıza göstermenin temelinde ilahi takdir Allah’ın takdirine iman ve teslimiyet vardır. Yanlış anlaşılmasın önce çalışıp, çabalayıp sonuçta takdir edilene razı olmak kanaatkârlıktır. Çalışmadan tembellik edip ben kanaatkârim demek asla değildir. Burada ki ince çizgi birinin çalışma ile yaptıklarının neticesinde kazandığına razı olmasıdır. Diğerisi ise tamamen tembellik duygusu ile sözde kanaatkârmış gibi görünmeye çalışmaktır. Dolayısı ile kişinin Allah’a mutlak bir biçimde güvenerek, çalışması karşılığında her türlü neticeyi hoşnutlukla karşılayıp

bu duruma tevekkül göstermektir. Tevekkül eden kanaat eder, kanaat eden ise bereket bulur.

3.8. Kanaat Eğitimi ve Narsisim

Narsisim, bir nevi kendine hayranlık, yeniçağın salgın bir hastalığı olarak, bütün toplumları etkisi altına aldığı rahatlıkla söylenebilir. Eski Yunan mitolojinde anlatılan kendine hayran bir gencin hikâyesinden alır ismini. Psikolojide kişilik bozukluğu olarak kabul edilen narsistik, dünyayı ve diğer insanları sevmeyip kendini fazla önemseyip seven kimseyi anlatır. Bu tarz kişilerde, kendi fiziği ile başarılarıyla güzelliği ve gücüyle ilgilenir ve sadece kendi çıkarları için başkalarını kullanma özellikleri bulunur.³¹⁹

Çağımızda dünyanın hemen hemen her yerinde egemen olan Amerikan kültürü, yaşamlarımızı iyileştirme vaadiyle veya inandırıcılığı ile bütün toplumlara kendine hayranlığı teşvik etmektedir. Kendini beğenmek iyi bir histir ve insanı mutlu eder gibi sloganlarla insanları bu sloganlara inandırarak ilk seferinde başarısızlığa uğrasanız bile kendinizi beğenirseniz mutlaka denemeye devam edersiniz demektedir. Ayrıca öz saygı artık ayrıcalıklı azınlıkların tekeline değil, ırkınız, cinsiyetiniz, ya da cinsel yöneliminiz ne olursa olsun, kendinizden her zaman memnun olabilirsiniz gibi bir anlayışı geliştirdiler.

Toplumumuzun bu kendine hayranlık kavramı üzerine odaklanması, Amerikalıların kendileri hakkındaki zanlarının yükselmesinde kesinlikle başarılı oldukları söylenebilir. Bugün öz saygı öğretisi çoğu gruplarda tüm zamanlardan daha yüksek bir biçimde gözlenmektedir. Bugün üniversite öğrencilerinin %80 den fazlası, 1960'lardaki üniversite öğrencilerinin ortalamasını geçtiler. Ortaokul öğrencilerinin büyük bir kısmı öz saygıyı yükseltme çabalarına odaklanmakla sonucunda büyük bir artış kaydettiler. 2000'li yılların sonlarındaki gençler %93 öz saygı oranıyla 1980'lerdeki 11-13 yaş grubu ortalamasını geçtiler. Lise son sınıf öğrencileri arasında toplam öz saygı yüzdesinde büyük bir artış kaydedilmedi ama 1975

³¹⁹ Rıza Altun, *Narsizm ve Dindarlık*, Cafe Serüven Yay., 2015, s.55

yıllarında kendinden hoşnut olan üçte iki oranını geçerek, her dört öğrenciden üçü kendisinden hoşnut olduğunu söylemektedir. Bugün 1975'teki dörtte bire karşılık her üç öğrenciden birisi “kendinden tam anlamıyla hoşnut olduğunu ifade ediyor”. Dolayısı ile bugün daha genç nesiller de bireycilik, iddialılık ve dışa dönüklük dâhil olmak üzere, kendine hayranlıkla ilgili diğer özelliklerde yüksek oranlar göstermektedirler. Bugün bu değişimler yaşça daha büyük grupları da etkilemiş durumda. 1930'lu yıllarda doğmuş ve üniversite mezunu kadınlar, hoşgörünün hâkim olduğu 1970 ve 1980'li yılları yaşarken bireysel benliklerine giderek daha fazla odaklandılar. Özellikle o dönemde Amerikalılar kendilerini sevmeyi seviyorlardı. Öz saygı ile narsisimin birbiri ile karıştırılmaya başladığı dönem ise 1980'li yıllardan sonra daha belirgin hale geldiği söylenebilir. Amerikan kültürü kendine hayranlık değerini büyük bir coşku ile kucaklarken diğer yandan da onu diğer toplumlara dayatmak için baskın kültür imajını da kullanarak toplumları ifsat etmeye başlamıştı. Öyle ki, “*Farkında olmayabilirsiniz ama herkes kendi gerçek aşkıyla doğar, yani yine kendine âşık olarak siz kendinizi beğenirseniz, herkes beğenir*” sloganı ile genç bir adam bunu vücudunun bir tarafına grafiti tarzında dövme ile “Kendine İnan” hemen altına da “Kimseye Güvenme” yazdırarak net bir şekilde ifade edebiliyor.

Bugün ne yazık ki kendine hayranlığın ardındaki güya iyi niyetin sınırı geçip Narsisime evrildiği ifade edilebilir. Şöyle ki, popüler bir derginin kapağında aynaya bakıp, kendini bir aslan olarak gören küçük sarman bir kedi yavrusu fotoğrafının üstünde “*En önemli şey kendini nasıl gördüğündür*” diye yazıyor. Buradan hareketle, fotoğraf bize kendini olduğundan mümkün olduğunca daha yüksek, daha büyük, daha iyi, daha güçlü, daha yetenekli görmek önemlidir mesajını veriyor. Öyle ki bizim toplumumuzdaki inancın gereği olan alçakgönüllülüğün tam olarak zıddı, kendini beğenmek, kendini herkesten üstün görmek, ya da kendini özel görmek gibi bir psikolojik saplantılı bir alana davet ediyor ki bu da insanın manevi dünyasını zedeleyerek kendi öz benliğinden uzaklaştırıyor. İnanılması güç olan bir örnek de: Kendine yardım konusunda yazan yazarlardan birisi olan, Wayne Dyer, bir konferansında “İsa Peygamberin en iyi tarafı, onun Tanrı'nın oğlu olduğuna inanan bir annesi olmasıydı. Yani hepimizin annesi böyle düşünseydi, dünya ne kadar iyi bir yer olurdu, bir düşünün” diyor. Bir başka deyişle, hepimiz İsa'nın dünyaya yeniden

inmiş hali -yani Tanrı'nın insanlığa en büyük lütfu- olduğumuza inanarak yetiştirilmeliyiz.³²⁰

Kendine hayranlık etrafında hatırı sayılır bir sanayinin de geliştirildiğinden bahsedilebilir. Google'da yapacağınız bir hızlı arama da “Kendimi nasıl severim” başlığı ile 2 milyonun üzerinde 2,5 milyona yakın bir sonuç ile karşılaşacağımızı söylemek ne demek istediğimizi basitçe ortaya koymaktadır. Reklam sektöründe ve dizilerle insanlara kendilerine önem vermeleri gerektiği ve sadece kendilerinin önemli olduğu mesajı kuvvetli bir şekilde verilerek toplumda bir algı oluşmaktadır. Basit bir çikolata reklamında “mutlu et kendini” ifadesi ile önemli olanın zararları da olsa o anlık haz olduğu defalarca tekrarlanmak suretiyle akıllarda yer edinilmesini sağlamaktadır. Birçok çizgi filmde dahi kendine odaklanmayı ve kendini mutlu eden şeylerin önemli olduğunu ön plana çıkarıldığını görmekteyiz. Çizgi film kahramanlarıyla kendisini özdeşiren çocukların onların hareketlerini taklit etmek suretiyle bunları benimsemekle birlikte onların lisanslı ürünlerini ailelerine aldırarak; bir nevi aşırı tüketim ve ekonomik olarak aşırı pahalı ürünlerin ailelere ekonomik yük getirmesine harcamaların yükselmesine, bu harcamaları karşılayamayacak ailelerde de huzursuzlukların baş göstermesine neden olabilmektedir.

Popüler kültürün etkisi altında kalan yeni nesil başkalarının ihtiyaçlarına ilgisiz ve diğerinin ihtiyacı kendisinin ki kadar olmadığını düşünüyor. Sürekli bir kendine odaklanış kendilerine özel muamele edilmesi hakkı olduklarını düşünerek hareket etmektedirler. Bu sürecin gelişmesi sadece küresel yollarla bize dayatılan bilgi ile birlikte, belli bir dönemde ekranlarda sürekli demeçler veren açıklamalar yapan uzman adı altındaki bazı kimseler ve kişisel gelişim kitapları sayesinde çocuk merkezli ana baba tutumlarının da sonucudur. Anne ve babası tarafından her istediği yapılan ve dünyanın en özel insanı olduğu vurgulanan çocukların kendilerine olan hayranlığı başkalarının haklarına saldırıyı da beraberinde getirmektedir. Daha çok şeye sahip olma hakkı olduğuna inanan insanlar çok daha fazla tüketme özelliğine sahip olmaktadır.

³²⁰ Jean M. TWenge and K. Campbell, *Narsizm İleti*, İstanbul, 2015, s.39

Kendine odaklanan ve kedinin mükemmelliğine inanan kimseler utanmayı unutmuşlardır.

Kanaat sahibi olmanın önünde ki en büyük engellerden biride teşhircilik anlayışıdır. Günümüzde görünür olmak ve sahip olduklarını ve dürtülerini kontrol edemeyerek kendi üstün özelliklerine olan inancı sebebiyle övünerek, insanların bunları görmesini sağlamak ve kişinin kendisini başkalarına bu şekilde kabul ettirme, kabul görme çabası kişinin kendine hayranlığı artırırken, doyumsuzluğu da daha da körüklemektedir.

Son zamanlarda narsistik kişilik yapısının ve benmerkezci davranışa sahip insanların sayısının artmasının sebeplerinden biride hedonizmin yaygınlaşmış olmasından kaynaklanmaktadır. Kendinin diğerlerinden daha önemli olduğuna inanan özellikle bedensel hazların her şeyden daha değerli olduğunu düşünen hedonistlik kişilerin çoğalması ile sadece bedenini doyurmak için öğrendiği bu hayatı yaşamaya çalışması ruhsal çöküntüleri beraberinde getiren birey sayılarını da artırmaktadır. Bugün ruh beden arasındaki dengeyi sağlayamayan insanların mutluluğu daha çok maddi şeylere sahip olmakta araması ve doyumsuzluk sonucu mutsuz olması sonuçlarını doğurmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Z KUŞAĞINDA KANAAT EĞİTİMİNE DAİR BULGULAR ve YORUM

4.1. Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeli, veri toplama araçları, araştırma grubu araştırma soruları ve analizi yer almaktadır..

4.1.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi ve araştırma desenlerinden, olgu bilimsel(fenomoloji) tekniği kullanılmıştır. Nitel araştırma ile olayların ve bağlamların dilini kullanılır, olayları bağlamı içerisinde inceler. Sorunları, içerisinde oluşup geliştiği değerler sistemini göz önüne alarak analiz eder.³²¹ Nitel araştırmalar, olay ve olguların ortaya çıktığı zamana ilişkin derin analizler ve araştırmacının ona özgü yönlerini tam ve açık biçimde anlatımını, sıklıkla içerirler. Nitel araştırma yöntemi kullanan araştırmacı, olay ve olguların gerçekliğini değiştirmeden sunmakla yükümlüdür; olay ve olgular kendi gerçekliklerinden ya da bağlamından koparılmaz ve oluştukları şekilde kayıt altına alınmaya çalışılır.³²²

Çalışmada kullanılan nitel araştırma yöntemlerinden görüşme tekniği, insanların olaylara bakış açılarını, yaşadıkları öznel deneyimlerini, duygularını, değerlerini ve algılarını ortaya koyulmasında kullanılan oldukça etkili bir yöntemdir. Görüşme sürecinin, gözlem ve yazılı dokümanlardan elde edilen verilerle desteklenmesi ise araştırmanın geçerliliğini ve güvenilirliğini arttırmaktadır.³²³

Olgu bilimsel desende araştırmacı, olay ve olguları kendi bağlamında analiz etmeye, yorumlamaya ve anlamlandırmaya çalışır. Nitel araştırma yöntemlerinden

³²¹ Neuman, W. L. *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar* C. III. (5. Basım). İstanbul, 2012. s. 224

³²² Jon w. Creswell, *Araştırma Deseni*, s.64

³²³ Yıldırım, A., & Şimşek, H. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 6. B., Ankara: Seçkin Yay., 2008, s.40-41

olgu bilim, yaşanmış deneyimi değerlendirmeye odaklanan bir yöntemdir.³²⁴ Olgu bilimin amacı, olgunun altında yatan ortak anlamları keşfetmek için bireylerin geçmişte yaşanan olayları tanımlamaya ve yaşanmış deneyimlerin özünü açıklamaya çalışmaktadır. Olgu bilim araştırmalarında veri kaynakları bizzat o olguyu yaşayan ve onu aktarabilecek kimselerdir.³²⁵

Bu araştırmada nitel araştırma yönteminin tercih edilmesinin sebebi, bu araştırma türünde gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanılması, disiplinler arası bütüncül bir bakış açısını temel alarak araştırmada tespit edilen problemi yorumlayıcı bir yaklaşımla inceleyen yöntem olarak kullanılmasıdır. Olgu bilim deseninin kullanılması ise, Z Kuşağının kanaat eğitimi gerçekleştirilen ailelerin tutum ve davranışlarında ortaya çıkan olguları ayrıntılı bir şekilde ortaya koymak için tercih edilmiştir.

4.1.2. Veri Toplama Araçları

Bu araştırma ailede Z Kuşağının kanaat eğitimi nasıl verilmekte ve ailenin bunu yaparken nasıl bir yol izlediğini anlamak amacıyla literatür taraması yapılmış ve verilerin toplanmasında yarı yapılandırılmış görüşme soruları kullanılmıştır. Bu görüşme sonucu elde edilen veriler, betimsel ve içerik analizi yapılarak temalar ve alt temalar oluşturularak bulgular ortaya konulmuştur.

Yarı yapılandırılmış sorular ile yapılan görüşmeler sahip olduğu belli düzeydeki standartta ve esnekliğine sahiptir. Testler ve anketlerdeki sınırlılığının sınırlılığın aşılması ve belirli bir konuda derinlemesine bilgi edinme yolunu açması nedeniyle³²⁶ ve yarı yapılandırılmış görüşmeler ne tam yapılandırılmış görüşmeler kadar sınırlı olması, ne de yapılandırılmamış görüşmeler kadar esnekliğinden dolayı bu araştırmada tercih edilmiştir.

³²⁴ O. Onat Kocabıyık, *Olgu Bilim ve Gömülü Kuram: Bazı Özellikler Açısından Karşılaştırma*, Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 2016, C. 6, S:1, s.55-66

³²⁵ Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, *Sosyal bilimlerde Nitel araştırma yöntemleri*, Ankara, 2012, s.69

³²⁶ Yıldırım, A., Şimşek, H., “*Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*”, 6. B. Seçkin Yay., Ankara, 2008., s.40-41

Bu çalışmada modern teknolojinin getirmiş olduğu bazı kolaylık ve yenilikler kullanılmıştır. Araştırmaya katılan katılımcılarla görüşmelerin bir kısmı yüz yüze gerçekleşmiş, bir kısmı ise teknolojinin sağladığı imkânlar dolayısı ile çevrimiçi görüşme platformları aracılığı ile canlı görüşmeler neticesinde gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler sırasında görüşmeye katılanların verdiği cevaplar Word olarak bilgisayara yazılmıştır.

Yarı yapılandırılmış sorularla katılımcı anneler, babalar ve çocuklarla yapılan görüşmeler sonucu elde edilen veriler, katılımcıların anlattıkları şekliyle, alıntılanmış ve analiz edilmiştir. Betimsel analiz ve içerik analizi metotları kullanılarak; katılımcılara sorulan sorular ve cevapları tek tek okunarak ilk aşamada kodlanmış, bu kodlardan kategoriler ve temalar oluşturulmuştur. Her bir aşama bitirilerek diğer aşamalara geçilerek analiz işlemi tamamlanmıştır.

4.1.3.Araştırma Grubu

Çalışma anneler, babalar ve Z Kuşağına mensup gençlerden oluşan üç araştırma grubu ile yapılmıştır.

Anneler ve babalar için ayrı ayrı gruplar oluşturulmuş olup, bunların Z Kuşağı tanımına giren çeşitli yaş gruplarını içeren çocuklara sahip olması göz önünde bulundurulmuştur. Görüşmecilerin farklı eğitim düzeylerinde olmaları ve farklı sosyo ekonomik ve kültürel çevrelerde yaşamış olmalarına dikkat edilmiştir. Görüşmeye katılan anneler 28- 47 yaş aralığındadır. Katılımcıların eğitim durumu ise 2 ilköğretim 1 orta öğretim 1 lise, 8 lisans, 1 yüksek lisans ve 1 tane doktora mezunu şeklindedir. Katılımcılardan ilkokul mezunu ve lise mezunu olanların dışındaki diğer katılımcılar bir meslek sahibi ve çalışmaktadır. Annelerin meslekleri; öğretmen, tıbbi sekreter, hemşire, araştırma görevlisi, muhasebecidir.

Görüşme yapılan katılımcı babalar ise 33- 51 yaş aralığındadır. Katılımcı babaların eğitim durumu ise 2 ilkokul 1 ortaokul ve 1 lise, 4 lisans, 1 doktora mezunu ve 1 tane profesördür. Katılımcı babaların meslekleri ise çiftçi, müftü, esnaf, sağlık personeli, araştırma görevlisi, akademisyen şeklindedir.

Z Kuşağına mensup katılımcılardan oluşan çalışma grubu; 2003- 2012 yılları arasında dünyaya gelen gençlerden seçilmiştir. Bu görüşmeciler farklı eğitim kurumlarında eğitim görmekte olup, bir kısmı ortaöğretim öğrencileri, bir kısmı imam hatip ortaokul öğrencileri, Anadolu lisesi, fen lisesi teknik lise, imam hatip lisesi ve özel kolej öğrencileridir. Görüşmeye katılan çocukların farklı yaşlarda ve farklı eğitim yerlerinde olmasına dikkat edilmiş ve farklı veri toplama için zemin hazırlanmıştır. Z kuşağının farklı yaşları ve farklı eğitim şekilleri alan ve farklı aile kültürleri içinde yaşayan bireyleri seçilerek birbirlerine benzerlikleri ve ayrıştığı noktalar görülmek istenmiştir. Görüşmeye katılan kız çocukları 13 ile 17 yaş aralığındadır. Görüşmeye katılan erkek çocukları ise 11 ile 16 yaş aralığındadır.

Katılımcı olarak toplam 14 anne, 10 baba, 9 kız çocuğu ve 6 erkek çocuğu ile görüşme yapılmıştır.

Görüşme gruplarındaki kişilerin yaşları, öğretim durumları, kültürel durumlarının birbirinden farklı olmasının sebebi; elde edilecek verilerin toplumun geneli hakkında bilgi edinmeye çalışma amacıdır.

Anne, baba ve Z kuşağı olarak tanımladığımız çocuklardan oluşan gruplarla her biriyle ayrı ayrı olmak üzere, yarı yapılandırılmış sorular hazırlanarak görüşmeler yapılmıştır. Araştırmaya katılımcıların bir kısmı ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiş olup verilen cevaplar kayıt altına alınarak yazılmıştır. Bazı katılımcılarla ise onlayın olarak görüntülü görüşme yapılmıştır.

Analiz yapılırken Anneler A, babalar B, kız çocukları K, erkek çocukları E, şeklinde kodlanmıştır.

4.1.4. Araştırma Soruları

Ailede, Z Kuşağının kanaat eğitimin nasıl gerçekleştiğini anlamak için yaptığımız araştırmada; İnsanın kanaat sahibi olmasını etkileyen amilleri bulmaya çalıştık. Z Kuşağında oluşan doyumsuzluğun sebepleri ve ailenin tutumun nasıl bir etkiye sahip olduğunu görmek için seçtiğimiz katılımcılara çeşitli sorular sorarak kanaat eğitimin nasıl verildiğini ve bunu etkileyen sebepleri araştırdık.

Araştırmamızda aşağıda sıralanan sorulara cevap aranmıştır;

a) Z kuşağını yetiştiren anne babaların çocuklarda kanaat eğitimi verirken izlediği yollar nelerdir?

b) Z Kuşağını yetiştiren anne babaların çocukların kanaat sahibi olmasına etki eden tutum ve davranışları nelerdir?

c) Anne ve babanın Z Kuşağının kanaat eğitimi sırasında karşılaştığı problemler nelerdir?

d) Ailenin alışkanlıkları ve tutumları ile çocukta ortaya çıkan doyumsuzluğun ilişkisi nedir?

e) Ailenin alış veriş ve tüketim alışkanlığının kanaat eğitime etkisi nelerdir?

4.1.5.Verilerin Toplanması

Bu araştırmada öncelikle teorik verilerin toplanması için konu ile ilgili yazılı kaynakların literatür taraması yapılmıştır. Araştırmanın kavramsal kısmı çeşitli yazılı kaynaklardan taranarak oluşturulduktan sonra toplanan bu bilgilere dayandırılarak, verilen toplanması için seçtiğimiz katılımcılara yarı yapılandırılmış sorular hazırlanmıştır. Hazırlanan bu sorular, yüz yüze ve canlı olarak yapılan online görüşmeler ile katılımcılara sorulmuştur. Katılımcıların cevapları doğrultusunda gerektiği durumlarda onlara özel sorular da sorularak görüşmeler yapılmış ve bilgisayara Word doyasında yazılarak kayıt altına alınmıştır. Katılımcılarla birebir görüşme yapılmıştır. Görüşmeler sırasında katılımcıyı etkileyecek ortam ve durumların oluşmamasına özen gösterilmiş ve kişilerin kodlanarak cevapların gizli kalacağı açıklanmıştır.

Katılımcılara yöneltilen sorular çalışmanın problemi alt problemlerine cevap aramak için veri toplamaya yönelik olarak yapılmıştır. Verilen cevaplar analiz için kullanılmıştır.

4.1.6.Geçerlilik ve Güvenilirlik

Çalışmamızda geçerliliğin sağlanması için; kullanılacak olan görüşme sorularının hazırlandığı form için, uygulama öncesinde uzman görüşüne başvurulmuştur. Hazırlanan görüşme formu, bir akademisyen ve katılımcılardan bir öğretmenin görüşleri alınmıştır. Soruların anlaşılabilir ve okunabilirliğinin teyit edilmesi amacıyla görüşmeye katılan iki katılımcıya okutularak değerlendirilmesi istenmiştir. Uzman kişilerin açıklamaları doğrultusunda sorular incelenerek yeniden düzenlenmiştir. Katılımcılarla yapılan görüşmeler sırasında her bir soruya verilen cevapların katılımcıların onayına sunularak teyit edilmiş yanlış anlaşılmalara varsa düzeltilmiştir. Görüşme öncesinde katılımcılara açıklamalar yapılmış ve katılımcı ile yapılan görüşme sohbet şeklinde geçmiştir. Görüşme süresi yaklaşık olarak 45- 60 dakika aralığında gerçekleşmiştir. Katılımcılara sorulan soruların cevapları bulgular kısmında değişiklik yapılmadan yazılmıştır. İç geçerlilikte veri toplama aracı olarak görüşme tekniği kullanılmıştır. Analiz olarak betimsel ve içerik analiz kullanılmıştır.

Geçerliğin sağlanması konusunda çalışma modeli olarak nitel yöntem ve olgu bilim deseni kullanılarak; Kanaat eğitimi gerçekleştiren ve öğrenen kişilerin gerçek yaşamdaki tecrübe deneyimlerine ulaşılmaya çalışılmıştır. Yazılı dokümanlardan elde edilen bilgiler ışığında konu için uygun olan bir grup katılımcı ile görüşme yapılmıştır. Görüşme yapılan 1.grup, Z Kuşağı olarak tanımlanan yaşta çocukları olan ebeveynlerden, farklı eğitim ve kültür düzeyleri dikkate alınarak seçilmiştir. 2. Grup olan Z Kuşağı bireyleri; 11- 17 yaş aralığında kız ve erkek çocuklarından oluşmaktadır. Farklı eğitim seviyeleri ve eğitim kurumlarında olmasına özen gösterilmiştir. Katılımcılar ile daha önceden belirlenen saat ve ortamlarda görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerin bir kısmı yüz yüze gerçekleşirken önemli bir kısmı online görüntülü konuşma platformları aracılığı ile yapılmıştır. Yapılan görüşmeler anında kayıt altına alınarak korunması sağlanmıştır. Katılımcılara bu görüşmelerin akademik bir çalışma için kullanılacağı ve isimlerin yazılmayıp sadece kodlama yapılacağı açıklaması yapılmıştır. Kanaat eğitimi ile ilgili olarak alanda yapılmış çalışmanın bulunmaması ve hızla değişen sosyal hayatın farklarını anlayabilmek adına görüşme tekniği kullanılarak kişilerin bu konuda ki hayat tecrübelerinin

aktarılması sağlanmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada veri analizi olarak betimsel ve içerik analizi kullanılmıştır. Dış geçerliği sınırlandıran faktör olarak; araştırma yapılan kitlenin çok geniş olması sebebiyle ancak çoğunluğu bulunduğumuz il sınırları içinde olan belirli sayıdaki katılımcılarla gerçekleştirilmiş olmasıdır.

Verilerin güvenilirliğinin sağlanması amacıyla görüşme yapılırken katılımcının görüşleri anlık olarak kayıt altına alınmış ve katılımcının onayına sunulurken saklanmıştır. Elde edilen bulgular yorum yapılmadan doğrudan katılımcının ifadesi ile kullanılmıştır. Elde edilen veriler okunarak kodlar oluşturulmuş ve kodlardan yola çıkarak temalar oluşturulmuştur. Elde edilen veriler sonuç kısmında değerlendirilmiş ve veriler arasındaki tutarlılığı kontrol edilmiştir.

4.1.7. Analiz

Bu bölümde, katılımcılarla yöneltilen yarı yapılandırılmış sorularla görüşme yapılmış ve bu görüşmeden elde edilen veriler betimsel analiz ve içerik analizi yapılarak çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Görüşme sonucu elde ettiğimiz cevaplar tek tek okunarak kodlar oluşturulmuş bu kodlardan temalar ve alt temalar elde edilmiştir. Yapılan analiz kısmı iki bölümden oluşmaktadır. Anne ve babalarla yapılan görüşmelerde verilen cevaplar 1. Bölümde analiz edilmiştir. Çocuklarla yapılan görüşmeler sonucu elde edilen veriler ise ikinci bölümde aynı yöntemle analiz edilmiştir.

Analiz sonucu ulaştığımız ana temalar ve alt temalar şu şekilde sıralanmaktadır.

Ana Tema 1: Anne ve babanın kanaat sahibi olmasına dair bulgular

1. Alt Tema: Anne Babanın Kanaatkâr olma algısı

2. Alt Tema: Anne babanın İhtiyaç fazlası eşyalara sahip olma durumu kategorisi

Ana Tema 2: Anne babanın çocuğa kanaat eğitimi verirken izlediği yollar

Alt Tema 1: Çocukların kanaat sahibi olmasında giyim tarzına dikkat edilen hususlar

Alt Tema2: Çocukların ihtiyaçlarını ve isteklerini yerine getirilmesi konusunda anne ve babanın tutumlarına dair bulgular

3. Alt Tema: Aile Bütçesini Aşan Bir Telefonu İsteyen Çocuğuna Karşı anne babanın Tutumuna Dair Bulgular

4. Alt Tema: Anne babanın çocuklarını diğer insanlardan ayırt edici uygulama kategorisine dair bulgular

5. Alt Tema: Çocuğun uyması gereken kurallar ve konulan sınırlamalar

6. Alt Tema: Çocuğun Kanaat eğitiminin gerçekleşmesinde sorumluluk sahibi olması ve sorumluluklarını yerine getirmesi kategorisine ait bulgular

7. Alt Tema: Anne veya babanın Aile büyüklerinin ihtiyacının karşılaması tutumuna dair bulgular

8. Alt Tema: Anne babanın Aile büyüklerinin Çocuk eğitimi konusundaki fikirlerine karşı tutumların kategorisine dair bulgular

9. Alt Tema: Anne ve Babanın Çocukların meslek seçiminde yönlendirilmesi kategorisine dair bulgular

Ana Tema 3: Kanaat eğitiminde başarısız olunması sebepleri

Ana Tema 4: Ailede verilen kanaat eğitiminin sonuçları

1. Alt Tema: Çocukların istediği bir şeye sahip olduktan sonraki mutluluk sürecine dair bulgular

Ana Tema 5: Çocuğun doyumsuz olması kategorisine ait bulgular

1. Alt Tema: Çocukların sahip olduğu şeyleri paylaşabilme

2. Alt Tema: Çocukların İstediklerini elde etme tutumları

2. Bölüm

Çocuklarda Ailede Kanaat Eğitimi İle ilgili Görüşlerin Analizi

Ana Tema1: Çocuklarda kanaat sahibi olma algısı

1. Alt Tema: Çocuklarda kanaatin anlaşılma şekli

2. Alt Tema: Çocukların Kanaat sahibi olma konusundaki görüşleri

Ana Tema 2: Çocuklara göre Anne ve babanın kanaat eğitimi konusunda uyguladıkları metotlar

1. Alt Tema: Anne babanın çocukların kanaat eğitiminde kullandığı metotlar

2. Alt Tema: Anne ve babanın çocukların isteklerini yerini getirme durumu

3. Alt Tema: Anne veya babanın çocuğun sahip olmak istediği şeyleri almadığındaki tutumuna dair bulgular

Ana Tema 3: Çocuklarda doyumsuzluk oluşmasını etkileyen unsurlar

1. Alt Tema: Anne ve babanın çocuğa başkalarından daha özel ve önemli olduğunu gösterme biçimi

2. Alt Tema: Çocuğun sahip olmak istediği şeylerin alınmasında ailenin tutumu

Ana Tema 4: Çocuklarda doyumsuzluk durumunun Açıklanması

1. Alt Tema: çocukların aile bütçesine göre hareket etmeleri durumu

2. Alt Tema: Çocuklarda İhtiyaç fazlası eşyaya sahip olma durumu

3. Alt Tema: Çocuklarda Bir Eşyaya sahip olmak istemesinin nedenleri

4. Alt Tema: Çocuklarda Eşyaya sahip olmada mutluluk hali ve paylaşabilme özelliği

5. Alt Tema: Çocuklarda Eşyaların yeni modelleri çıktığında onlara sahip olma isteği

6. Alt Tema: Çocuklarda İstedikleri şeylerin gerçekleşmesinden sonraki mutluluk hali

7. Alt Tema: Çocukların aile içinde Sorumluluklara sahip olma ve yerine getirme bilincine dair bulgular

8. Alt Tema: Çocukların meslek seçimindeki istek ve beklentilerine dair bulgular

Anne ve babanın kanaat sahibi olmasına dair bulgular

Tablo 4.1. Anne kanaat sahibi olmasına dair bulgular

Kodlar Anne	A 1	A 2	A 3	A 4	A 5	A 6	A 7	A 8	A 9	A 10	A 11	A 12	A 13	A 14	A 15	A 16	A 17
Genel olarak kanaat sahibi	X	X	X	X	X	X	X	X	X		X		X	X	X		
Bazı konularda kanaat sahibi değil	X					X				X		X			X	X	X

Katılımcı annelerin çoğunluğu (13) genel olarak kanaat sahibi olduğunu söylemiş, genel olarak kanaat sahibi olduğunu söyleyen bazı annelerden 3'ü bazı konularda kanaat edemediğini belirtirken 5 Anne sadece bazı konularda kanaat sahibi olmadığını söylemiştir.

Kanaat sahibi olduğu konusunda A5 Katılımcı: *“Evet kanaat sahibi birisiyiz ve çocuklarımıza da elimizden geldiği kadar bunu aşılamaya çalışıyoruz.”* Görüşünü belirtmiştir.

Bazı konularda kanaat sahibi olmadığı konusunda ise A1 katılımcı: *“Genel olarak kanaatkârimdir. Yalnız Çocuklarımın eğitimi konusunda biraz hırslıyım. Onların çokça kitap okumaları konusunda da hırslı davranıyorum.”* Şeklinde görüş belirtmiştir

Tablo 4.2. Babanın kanaat sahibi olması ve olmaması kategorisine ilişkin bulgular

Kodlar Baba	B1	B2	B3	B4	B5	B6	B7	B8	B9	B10
Kanaat sahibi			X	X	X	X	X			
Bazı konularda kanaat sahibi değil	X	X						X	X	X

Babanın kanaat sahibi olup olmadığına dair görüşleri şu şekildedir. Kanaat sahibi olduğunu söyleyen ile bazı konularda kanaat sahibi olduğunu söyleyen kişi sayısı 5 kişi ile aynıdır.

Katılımcı B2 Kanaatkâr olduğunu şu ifadelerle belirtmiştir. *“Ben kanaatkârim. Çocuklara fazla zaman ayıramıyorum. Eşime göre onların gereksiz*

maddi isteklerini karşılıyorum. Mesela arkadaşında iyi bir bisiklet gördü. Benden onu istedi bende aldım.”

Bazı konularda kanaat sahibi olmadığını açıklayan B8 ise “*Genel olarak kanaatkâr biriyim. Bazı kanaat etmediğin konular var örnek olarak özellikle kanaat etmediğim nokta akademik çalışmalarım. Mesleki çalışma alanında sürekli daha fazlasını istemekteyim.*” Görüşünü açıklamıştır.

2. Alt Tema: Anne babanın ihtiyaç fazlası eşyaya sahip olma durumu

Anne ve babanın kanaat sahibi olmasını gösteren tutumlardan biri olan ihtiyacından fazla eşyaya sahip olup olmadığına ait alt tema ile ilgili kodlarının görüşme yapılan katılıcı annelere göre dağılımı aşağıdaki Tablo 4.3’te yer almaktadır.

Tablo 4.3. Annenin İhtiyaç fazlası eşyalara sahip olma durumu kategorisi

Kotlar Anne	A1	A2	A3	A4	A5	A6	A7	A8	A9	A10	A11	A12	A13	A14	A15	A16	A17
Fazla eşyam yok			X	X	X	X		X		X		X	X				X
Eşyam çok ama hepsini kullanıyorum		X					X										
Fazla eşyam var	X					X						X			X	X	
Fazla eşyayı paylaşıyorum	X		X	X	X		X	X		X	X		X	X	X	X	

İnsanların doyumsuzluk durumunu ve kanaat edebilme özelliğinin en bariz gösterim şekli, sahip oldukları eşyalar konusu olduğu görülmektedir. Her geçen yıla göre ev içinde, yaşam alanlarımızda kullanılan eşya ve aletlerin sayılarının kat be kat arttığını görülmektedir. İnsanların en fazla vakit geçirdikleri yaşam alanları olan evleri genişlemekte ve lüks eşyalarla doldurulmaktadır. Bu eşyaların pek çoğu insan hayatını kolaylaştırdığı için, kullananlar tarafından gerekli görülmektedir. Bu konuda yaptığımız çalışmada katılımcıların vermiş olduğu cevaplar şu şekildedir.

İhtiyacından fazla eşya eşyası olup olmadığına dair soru sorduğumuz annelerin çoğunluğu olan 10 tanesi ihtiyacım kadar eşyası olduğunu söylemiştir. 2

Anne ise çok eşyası olmasına rağmen hepsini kullandığını, 4 anne ise fazla eşyası olduğuna görüş bildirmiştir. Fazla eşyalarını annelerin 12 si paylaştığını söylemiştir.

Fazla eşyam yok diyen A5 katılımcı *“İhtiyaç fazlası eşyam olduğumu düşünmüyorum. Fazla olursa da paylaşıyorum.”* Şeklinde görüş belirtmiştir.

Eşyam çok ama hepsini kullanıyorum diyen A6 ise *“Evet, var maalesef hiç kullanmadığım çeyizlik eşyalar var. Mutfak eşyasında fazlalıklar olsa da onları kullanıyorum. Bunların çoğunu ben almadım. Küçülmüş çocuk eşyalarını köye gönderiyorum. Hiç kullanmadığım yorgan ve battaniyelerimi ise ihtiyaç sahiplerine ara ara dağıtıyorum.”*

Bazı katılımcılara ne sıklıkla eşyalarını değiştirildiği de sorulmuş ve katılımcıların bazılarının 3- 4 yılda ev eşyalarını değiştirenlerin olduğu ve bunları ihtiyaç sahiplerine verdiklerini açıklamışlardır.

Fazla eşyam var ve paylaşıyorum diyen katılımcı annemiz A13 *“Evet bulunduğunu düşünüyorum. Eşyalarımı yeniledikçe, ihtiyaç sahiplerine vermeye çalışırım. Neden çünkü paylaşmak güzeldir.”* Şeklinde ifade etmektedir.

Katılımcı annelerin pek çoğu fazla eşyasının olmadığını dolayısıyla sahip oldukları eşyalarının kendileri için gerekli olduklarını düşünmektedir. Özellikle hayatlarını kolaylaştıran teknolojik aletlerin gerekliliği konusunda kanaatkâr olma durumu bir lüks olarak karşımıza çıkmaktadır.

Babanın kanaat sahibi olmasını gösteren tutumlardan biri olan ihtiyacından fazla eşyaya sahip olup olmadığına ait alt tema ile ilgili kodları içeren Tablo 4.4’tedir.

Tablo 4.4. İhtiyaç fazlası eşyalara sahip olma durumu kategorisi (Baba)

Kodlar Baba	B1	B2	B3	B4	B5	B6	B7	B8	B9	B10
Fazla eşyam yok	X	X				X			X	X
Fazla eşyam var			X	X	X		X	X	X	
Fazla eşyamı paylaşıyorum	X	X	X	X	X	X	X	X		X

Babaların kanaat sahibi olmasını gösteren tutumlardan biri olan ihtiyaç fazlası eşyaya sahip olup olmadıkları ilgili sorulara verdiği cevaplar; Fazla eşyam yok diyen ile fazla eşyam var diyenleri sayısı aynıdır. Babaların hemen hepsi fazla buldukları eşyaları paylaştıkları görüşünü açıklamışlardır. Anneler ile babalar arasında farklı bir görüş olarak fazla eşyam var ama hepsini kullanıyorum demişlerdir.

İhtiyacımdan fazla eşya konusunda durumu hakkında görüş bildiren babalardan 5'i fazla eşyaya sahip olduğunu söylemiş, 3 baba ise fazla eşyası olmadığını söylemiş, fazla eşyalarını paylaştığını söyleyen katılımcı baba sayısı ise 9'dur.

Fazla eşyası olmadığını söyleyen B1 *“Pek olmaz. Yok diyebilirim. Eğer olursa ihtiyacı olana veririz. Bu bizi de mutlu eder. Evet, hiç düşünmem. Uzun yıllar ihtiyaç duyduğum şeyleri alamadım bundan dolayı ihtiyaç sahiplerine yardım etmeyi seviyorum.”* Şeklinde görüşünü açıklamıştır.

Fazla eşyaya sahip olduğunu söyleyen ve paylaştığını ifade eden B4 ise *“Evet maalesef fazla eşyam var. Biriktikçe aile büyüklerimize ve diğer ihtiyaç sahiplerine veriyoruz. Açıklamasında bulunmuştur.*

Babalar annelere göre daha fazla eşyaya sahip olduğu görüşündedirler. Babalar alınan eşyaların bir kısmını gereksiz görürken annelerin özellikle ev içinde kullanmak için aldıkları fazla eşyaları gereklilik olarak görmeleri farklı görüş ayrılığının sebeplerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada karşımıza çıkan açıklamalarda alınan eşyaların bir müddet sonra ihtiyaç sahiplerine verilmesidir. Bunda eşyaların sık sık değiştirilmesi önemli bir rol oynadığını görmekteyiz. Her geçen yıl tüketimin artmasına rağmen bu eşyaların fazla olmadığı düşüncesi

insanlarda kanaat anlayışının değiştiğini de göstermektedir. Sonuç olarak yapılan çalışmada babalar annelere oranla daha fazla eşyaya sahip olduğunu düşünmektedir.

2. Ana Tema. Anne babanın çocuğa kanaat eğitimi verirken izlediği yollar

Tablo 4.5. Annenin kanaat Eğitimi Verirken İzlediği yollara ait bulgular

Kodlar Anne	A1	A2	A3	A4	A5	A6	A7	A8	A9	A10	A11	A12	A13	A14	A15	A16	A17
Gerekli olanın alınması			X					X									
İhtiyacı olanı öğretmek	X	X		X	X	X					X		X	X		X	X
Örnek olma	X	X	X	X					X	X			X	X	X	X	X
Nasihat			X								X	X	X	X	X	X	X
Başkalarını örnek gösterme						X		X				X	X				X
Şükretmeyi öğretmek	X														X		
Paylaşmayı öğretmek	X						X									X	
Helal kazancın önemini benimsetme	X			X													
Elinde olanla yetinmeyi öğretmek	X	X															
Her istediğini almama	X	X								X			X				X

Çocukların kanaat sahibi olarak yetişmesi konusunda anne ve babaların pek çok metot kullandıkları karşımıza çıkmaktadır. Anne ve babasının tutum ve davranışlarını rol model alan çocuklar için son derece önemli olan bu yollar çocuğun bütün hayatını şekillendirmektedir.

Aile içinde çocuğun kanaat sahibi olması için anne baların hangi yolları kullandığını tespit etmek için sorduğumuz sorularda şu açıklamalar karşımıza çıkmıştır. Sorulan sorulara annelerin çoğu birden fazla cevaplar vermiştir. Buna göre; Kanaat eğitimi sırasında çocuğa karşı 2 anne, izlediği yollara dair açıklamalarda gerekli olana sahip olmayı öğrettiklerini söylemiş, annelerden 10 tanesi ise ihtiyacın olmasını, 13 anne kendilerinin örnek olduklarını söylemiştir. Örnek gösterme yoluyla kanaat eğitimi veren annelerimizin sayısı 5, Şükretmesini bilmesi yolunu 2 anne kullandığını ifade etmiştir. 3 anne paylaşmayı öğretirken, 2 anne helal kazancın önemini benimsetme yolunu, elinde olanla yetinmeyi öğreten 2 anne ve Çocuğun her istediğini almadığını söyleyen 5 anne vardır.

Çocuğun kanaat sahibi olmasında en önemli etkenlerden biri çocuğun gerekli olmayan bir şeye sahip olmaması bilincinde olmasıdır. Bir şeyin gerekli olup olmadığını çocuğun kavraması anne babanın tutumuna bağlıdır. Bütün kullanılan metotların en temelinde rol model olan anne ve babanın örnek olması yapılan uğraşların sonuç vermesi için önemlidir.

Gerekli olanı öğretme yolunu ve şükretmeyi öğreten A3 annemiz şöyle demiştir. *“Evet, kendim kanaat sahibiyim. Elimde olanı değerlendiririm. Gerekli olanın dışında fazla olan şeyleri almamaya çalışırım. Yapabileceğim birçok şeyi kendim yapıp biriktirmeyi severim. Sık sık şükrederim ve çocukların duymasını sağlarım ve anlatırım. Birçok olumsuzluklar yaşamama rağmen şükrederek yoluma devam ediyorum.”*

Günümüzde ihtiyaç algısı değişmekle birlikte çocukta doyumsuzluk oluşmamasında önemli role sahip olan ihtiyacının ne olduğunun öğretilmesi konusunda anne ve babaların farkındalık olduğu görülmektedir. Çocuğun kanaat eğitiminde buna önem verenlerin fazla olması dikkat çekmekle birlikte pek çok şeyin ihtiyaç olarak algılandığı da görülmektedir.

En fazla ifade edilen ihtiyacı olanı öğretme metodu ile örnek olma, elinde olanla yetinme nasihat etme şeklinde birden fazla metot kullanan A14 katılımcımız şu şekilde görüşlerini anlatmıştır. *“Çocuklarımın görerek öğrenmesini her zaman savundum. Çocuklarımıza davranışlarımızla örnek olmaya çalışıyorum. Etrafımızda maddi durumu kötü olan insanların var olduğunu, elindekilerle yetinmenin ne kadar önemli olduğunu anlatmaya çalışıyorum. İhtiyacının ne olduğunu bilmesini ve ihtiyacı olmayanı istememesini, elinde olanlar için şükretmek, çevremiz de yaşananlara duyarlı olmak, sorumluluk vicdan ve merhamet sahibi birer birey olmaları için çalışıyorum.”*

Paylaşmayı öğretme yolunu kullanan A7 katılımcımızın görüşleri ise şu şekildedir. *“Elimden geldiğince elindekiyle yetinebilmeyi öğretmeye çalışıyorum ona. Bazen konuşarak, bazen gözlem yaparak, bazen yaşayarak öğreniyoruz. Paylaşmanın öneminden bahsediyorum. Vicdanın gelişmesini açgözlü olmamasına çalışıyorum.”*

Kendisinden daha kötü durumda olanları örnek gösterme yolunu tercih eden A15 katılımcı pek çok metodu kullandığını şu şekilde açıklamaktadır. *“İmkânımız olduğu halde ihtiyacımız olmadığını düşündüğümüz şeyleri satın almıyoruz. Bunu da oğlumun öğrenebilmesi için görünür şekilde yapmaya çalışıyoruz. Küçüklüğünden beri bu hep böyleydi. Alışverişe çıktığımızda istediği şeylerden bir tane alabileceğini söyleyip ona göre karar vermesini beklerdik.*

Kanaat eğitiminde en önemli şeylerden biri de ebeveynin ya da çocuğun hazırda konmaması üreterek sahip olmasıdır. Üretirken alın teri döken insan değer bilir. Değerini bildiğimiz şeyleri de hor kullanmayız, kullanırken israf etmemek adına sınırlar koyarız. Sanırım bu süreç kişilerde kanaat değerinin oluşmasını sağlıyor. Biz de evde yapabildiğimiz ölçüde sürece evladımızı dâhil etmeye çalışıyoruz. Mutfakta bir yemeğe verilen emeği görmesi, pişene kadar sabırla beklemesi, bir eşyanın bozulan bir bölümünü tamir etmenin güçlüklerini babasına yardım ederken deneyimlemesi sahip olduklarının değerini daha iyi anlamasına yardım ediyor.

Zaman zamanda ihtiyaç sahibi kardeş ailelerimize yardım götürürken babasına yardımcı oluyor.(Çok istekli olmuyor, çekindiğini söylüyor ama hayatın bu yüzünü görmesinin onun için çok önemli olduğuna inanıyoruz.) Bizde sadece söz ile örnek göstermemiş oluyoruz.”

Pek çok metodu bir arada kullanan anne ve babalar özellikle nasihat ederek çocuğa doğruların öğretilmesi yolunu tercih etmektedirler.

Kanaat eğitimi verilirken izlenen yolların kategorisine ilişkin katılımcı babalara ait kategorileri gösteren aşağıda Tablo 4.6’da gösterilmektedir.

Tablo 4.6. Babanın kanaat eğitimi verirken izlediği yollara ait bulgular

Kodlar Baba	B1	B2	B3	B4	B5	B6	B7	B8	B9	B10
İhtiyacının olması				X	X				X	
Gerekli olması				X	X					
Yardımlaşmayı öğretmek								X		
Örnek olma	X	X	X	X		X	X	X	X	X
Nasihat etme	X	X		X				X		X
Örnek gösterme	X	X								
Şükürü öğretmek		X		X	X					
Din eğitimi desteği			X							
Her istediğini almama			X	X			X			X
Nasihat etme			X		X					

Kanaat eğitimi verirken hangi yolların kullanıldığına dair babaların verdiği cevaplar şöyledir. Balar birden fazla metot kullandığını söylemiş olup en fazla kullanılan metot 9 kişi ile örnek olma. 95 baba nasihat, 4 baba her istediğini almama, 3 baba ihtiyacı olanı alma ve şükürü öğretmek derken, 2 katılımcı baba örnek gösterme ve gerekli olması, 1 baba da yardımlaşmayı öğrettiğini ve dini eğitim aldirdiklarını söylemiştir. Annelerde oldukça fazla kullanılan nasihat 1 iken ve paylaşma ise babaların görüşleri arasında bulunmamaktadır.

Çocukların en önemli özelliği duyduklarından ziyade gördüklerini öğrenip uygulamalarıdır. Anne ve babanın tutum ve davranışları esas olarak onların da tutum ve davranışlarını şekillendirmektedir. Bu durumun farkında olan anne ve babaların sayısı çoğunluğu oluşturmaktadır. Kanaat eğitimi sırasında babaların annelerden farklı olarak kullandığını ifade ettiği metotlardan biri din eğitimi desteği almak şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Çocukların özellikle yaz tatilleri döneminde Kuran kurslarına gönderilmesi ülkemizde yaygın olarak karşımıza çıkmaktadır. Din eğitimi konusunda pek çok bilginin bu şekilde öğretilmesi yolu kanaat eğitiminde karşımıza çıkmaktadır. Nasihat etme yolunu tercih eden babaların annelerden daha fazla olması ise dikkatimizi çekmektedir. Çocukların oldukça fazla olan isteklerinin alınmaması konusunda babaların annelere oranla daha dikkatli olduğu görülmektedir.

En fazla kullanılan metod olan örnek olmayla alakalı olarak B1 ise “*Kendim dikkat ederek yaşayarak göstermeye çalıştım Yine konuşarak bizden daha kötü durumda olanları göstererek onlara açıklamaya çalıştım.*” Görüşünü açıklamıştır.

İhtiyacını olanı almak konusunda B4 şöyle demektedir. “*İhtiyacı olanları almaya çalıştım, Çok fazla gereksiz gördüğüm isteklerini yerine getirmiyorum.*”

Kanaat eğitimi verirken Din eğitimi desteği aldığı görüşünü açıklayan B3 ise “*Kanaat eğitimine yardımcı olmak için din eğitimi veren hocalardan destek aldım.*” Şeklinde söylemiştir.

Nasihat etme yolunu kullanan B3 “*Ahlaki değerleri yaşayarak örnek olmaya çalıştım. Çünkü iyi ahlakın kaynağı kanaattir. Aynı zamanda bu konuda onlara bol bol nasihat ediyorum.*” İfade etmiştir.

Örnek gösterme ve şükrü öğretme yolunu kullandığını söyleyen B1 “*Her şeyden önce dürüst olmalarını söylüyorum. Ellerindeki imkânların pek çok kimsede olmadığını anlatıyorum. Köye sık sık giderler onları örnek göstererek elimizdeki imkânların önemini fark etmelerini sağlamaya çalışıyorum. Sağlıklı oldukları için şükretmeleri gerektiğini açıklıyorum. Aslında ben kendime fazla harcama yapmam. Bunu gördüklerinde öğreneceklerini zannediyorum.*”

Her istediğini almayarak diyen B7 “*Kanaat eğitiminin oyuncaklar ile başladığını düşünüyorum. Her istediği oyuncakı almayarak elindekilerin yetinmesi gerektiğini mesajını vererek kanaat eğitimine başladığımı düşünüyorum.*”

Paylaşmak çocuğun ruhsal ve duygusal gelişimin sağlıklı gelişmesi ve özellikle de kendisinin dışındakileri önemsemesi açısından insanın gerekliliklerinden biridir. Bunu eskiden olduğu gibi komşuluk ilişkilerinde yaşatmak çalışan katılıcı şu şekilde görüşünü ifade etmektedir.

Yardımlaşmayı öğretme yollarından birini kullandığını söyleyen B9 “*İstediği her şeye ulaşamayacağını öğretmeye çalıştık. Ayrıca yardımlaşmanın önemini sadece söz ile değil yaşayarak göstermeye çalıştık. Mesela komşuya bir kap yemeği onunla göndermeye özen gösteriyoruz.*”

1. Alt Tema. Çocukların kanaat sahibi olmasında giyim tarzına dikkat edilen hususlar

Çocukların kanaat sahibi olmasında giyim tarzında dikkat ettiği hususlar konusu ile ilgili annenin görüşleri aşağıda verilen Tablo 4.7’de gösterilmektedir.

Tablo 4.7. Annenin çocukların kanaat sahibi olmasında giyim tarzına dikkat ettiği hususlara dair bulgular

Kodlar Anneler	A1	A2	A3	A4	A5	A6	A7	A8	A9	A10	A11	A12	A13	A14	A15	A16	A17
Kaliteli olması										X			X				X
Yaşına uygun olması			X						X		X			X	X		
Çok özenli olması			X						X							X	X
Temiz olması	X						X				X						X
Cinsiyetine uygun	X						X			X						X	X
Dar kısa olmaması					X				X	X				X			
Rahat	X			X	X		X			X		X	X				
İnancımıza uygun olması		X									X	X					

Çocukların büyüdüğü ortam ve giyim tarzları onların kanaat sahibi olmalarını önemli oranda etkilemektedir. Çağımızda özellikle görünümün büyük bir öneme sahip olduğunu ve bu konuda anne ve babalarının tutumlarının nasıl değiştiğini görmek için yaptığımız araştırmada çocuklarını giydirirken nelere dikkat ettiklerini tespit etmeye çalıştık. Anne ve babalara çocuğun giyiminde nelere dikkat ettiği konusunda sorduğumuz sorulara ebeveynler birden fazla konuda fikir bildirmişlerdir. Bu konuda annelerin görüşleri şu şekilde olduğu görülmektedir.

Bir annemiz kaliteli olmasına dikkat ettiğini ifade etmiş, Yaşına uygun kıyafetler seçen 5 katılımcı anne, çok özenli giydirme yolunu tercih eden anne sayısı ise 5 tanedir. Cinsiyetine uygun kıyafetler giydirmeye dikkat ettiğini ifade eden 4 anne, dar ve kısa şeyler giydirmedeğini söyleyen 3 anne vardır. 6 anne ise kıyafetlerin rahat olmasına dikkat ettikleri görüşünü belirtirken, 3 Anne ise inancımıza uygun giyim tarzı oluşturmaya dikkat ettiklerini söylemiştir.

Kaliteli kıyafetler giydirdiğini söyleyen A13 katılımcının görüşleri şu şekildedir. *“Az ve kaliteli giydirmeye özen gösterdim. Çünkü 2 yaşında kreşe başladığı için farklı muamele görmesini istemedim. Zamanımız maddiyatın ön planda olduğu bir dönem insanlar bilgi ahlak ve kültüre göre değil de arabasının elbisesinin markasına değerlendiriliyor. Böyle bir zamanda ispat işine girmek yorucu olacağı için imkân ölçüsünce makul düzeyde giyim kuşama dikkat ediyoruz.”*

Yaşına uygun kıyafetler giydirdiğini ifade eden A3 *“Evet. Yaşam tarzımıza uygun kıyafetler giydirmeye dikkat ettim. Yaşına uygun olmasına dikkat ettim. Kısa, dar, açık kıyafetlerin bize uygun olmadığını açıkladık.”* Şeklinde görüş bildirmiştir.

Çok gösterdiğini söyleyen A9 *“Evet fazla özen gösteririm. Özellikle oğlumun takı takması için çaba sarf ediyorum. Katı kalpli ve şiddete yatan bir çocuk olmasın ve entel bir çocuk olmasını istiyorum.”* diye söylemiştir.

Cinsiyetine uygun, rahat, kısa ve dar olmayan, markalı kıyafetleri tercih ettiğini söyleyen birden çok cevabı bir arada veren A10 *“Rahat pamuklu olmasına dikkat ettim. İlk üç yaşına kadar alışmaları için cinsiyetine uygun kıyafetler giymesine özen gösterdim. İlerleyen yıllarda kendine uygun kıyafetler seçmesinde önemli etkili olduğunu düşündüğüm için. Kızımın kıyafetlerinde çocuk ta olsa edebe uygun giyinmesine önem gösterdim. Elbiselerini asla altında kısa şort olmadan giydirmedim. Marka sayılan kıyafetleri de vardı. Ama benim için önemli olan onların rahat etmeleriydi. Oğlum hala gömlek ve kazak giymiyor. Artık ben de almıyorum. Sadece yaz kış tişört giyiyor. Kızım da artık elbise giymiyor.”* Diye ifade etmiştir.

İnancımıza uygun kıyafetler giydirdiği görüşünü belirten A2 ‘in görüşü ise *“Sağlıklı giysiler olmasına dikkat ettim. Kendi cinsiyetine uygun uygun tarzda olmasına da dikkat ettim. Temiz ve düzgün giyinmelerini sağladım. Kısaca inancımıza uygun giydirmeye çalıştığımı söyleyebilirim. Kendilerinin farkında olmalarına etkili olduğuna inanıyorum.”* Demiştir.

Çocuğun giyiminde temiz ve özenli davrandığını bir annemizin görüşünü şu şekilde ifade etmiştir. *“Temiz düzenli ve Yaşına göre giydirmeye dikkat ettim. Yeri ve zamanına göre kıyafet seçimine özen gösterdim.”* (A3)

Çocukların kanaat sahibi olmasında giyim tarzında dikkat ettiği hususlar konusu ile ilgili babaların görüşleri aşağıda verilen Tablo 4.8’de gösterilmektedir.

Tablo 4.8. Babanın çocukların kanaat sahibi olmasında giyim tarzına dikkat ettiği hususlara dair bulgular

Kodlar Baba	B1	B2	B3	B4	B5	B6	B7	B8	B9	B10
Kaliteli					X					
Yaşına uygun									X	
Çok özenli							X		X	
Temiz olması								X	X	X
Cinsiyetine uygun		X						X	X	
Dar kısa açık olmaması				X				X	X	
Rahat			X		X		X			X
İnancımıza uygun olması	X							X		X
Güzel görünen, yakışan				X		X				

Çocukların kanaat sahibi olmasında giyim tarzında dikkat ettiği hususlar konusu ile ilgili babaların görüşleri şu şekildedir. En fazla dikkat ettikleri husus rahat olması 4 baba tarafından, temiz olması, dar ve kısa olmaması, cinsiyetine uygun olması ve inancımıza uygun olması 3 baba, güzel görünen ve yakışanı tercih eden baba 2 iken yaşına uygun kıyafetleri tercih ettiğini söyleyen sadece 1 babadır.

Rahat kıyafetler giyinmesi görüşünü söyleyen B5 “*Rahat olmasına dikkat ettim. Kaliteli olması da benim için önemli. Tarz konusunda daha çok anne ilgilendi.*”

İnancımıza uygun olmasına ve dar kısa açık olmasına ve cinsiyetine uygun olan görüşleri bir arada söyleyen B8 “*Dini hassasiyetleri olan bir insan olarak, birçok şeye dikkat ettim. Dikkat çekecek dar veya kızların erkelere benzeyen giysileri erkeklerin kız gibi kıyafetleri giymemesine son derece özen gösterdiğimi söyleyebilirim. Düzgün ve temiz cinsiyetine göre giyim tarzları olmasına dikkat ettim.* Şeklinde söylemiştir.

Güzel görünen ve yakışan kıyafetler giydirmeye dikkat ettiğini söyleyen B4 “*Abartılı ve çok açık giysiler almamaya özen gösterdim. Ama güzel görünmelerini de sağlayacak kıyafetler seçtik.*”

Temiz olmasına dikkat eden B2 “İki oğlum var, onları da günün şartlarına göre giyinmelerini sağlamaya çalışıyorum. Temiz ve uyumlu olmasına da dikkat ediyorum. Onlara yakışan kıyafetleri annesi seçiyor. Ancak günümüzde erkek çocukları için hazırlanan giysileri kız çocuklarına benzetmişler. Bu tarz kıyafetleri almamaya çalışıyorum. Düzgün giyinmelerini seviyorum ama artık böyle normal kıyafetleri bulmakta güçlük çekiyoruz.”

Fazla özenli kıyafetler giydiriyorum diyen B7 ise “Fazla özenli kıyafetler giydiriyorum. Çocukları parka çıkardıklarında bile çok şık giydiren bir semte oturuyoruz. Onların yanında ezilmemeleri lazım çünkü. Büyüdüğünde de Türk aile toplum ve dinimize aykırı olmamasına da dikkat ediyorum.”

Çocukların kıyafet konusunda anne ve babaların en çok tercih ettikleri rahat ve kaliteli olması değişen hayat şekillerinin ve Z Kuşağının hayat algısının nasıl oluştuğunu göstermektedir. Kaliteli giyim tarzı ile büyüyen çocuk kendisinin en iyisine layık olduğu düşüncesinin oluşmasını sağlamış ve rahat bir hayat tarzını benimsemesine sebep olmaktadır. Eskiden toplumsal değerler ve ahlaki kurallar göz önüne alınarak hayatı kolaylaştıracak kıyafetler giyilirken şimdi ise kendini rahat hissettirecek ve kalitenin tercih edilmesi değişen hayat tarzını görmekteyiz.

2. Alt Tema: Çocukların ihtiyaçlarını ve isteklerini yerine getirilmesi konusunda anne ve babanın tutumlarına dair bulgular

Anne ve babanın kanaat eğitimi verirken takip ettiği yollardan çocuğun ihtiyaçlarını ve isteklerini karşılarken yapmış olduğu tercih ve tutumlarına dair vermiş olduğu cevaplar aşağıdaki Tablo 4.9’da verilmiştir.

Tablo 4.9. Annenin Çocukların ihtiyaçlarını ve İsteklerini karşılama konusunda harcamalarına dair tutumlarındaki bulgular

Kodlar Anne	A1	A2	A3	A4	A5	A6	A7	A8	A9	A10	A11	A12	A13	A14	A15	A16	A17
Temel ihtiyaçlarımı kısırım	X						X										
Temel ihtiyaçlarımı kısmam.		X	X		X	X			X	X	X		X	X			
Bazı durumlarda temel ihtiyaçlarımı kısırım				X				X							X		
Eğitim masrafları için Temel ihtiyaçlarımı kısırım	X	X						X	X					X	X	X	X
Çocuğa daha fazla harcama yaparım			X	X	X	X	X	X	X		X	X	X		X	X	
Kendime daha çok harcarım										X				X			
Kimin önceliği varsa ona harcarım				X	X			X									X

Çocuğun ihtiyacı ve isteğini almak için temel ihtiyaçlarımı kısırım diyen katılımcı anne sayısı 1 iken temel ihtiyaçlarımı kısmam diyen anne ise çoğunlukta olup 7 kişidir. Bazı durumlarda temel ihtiyaçlarımı kısırım diyen katılımcı anne ise 3 iken eğitim masrafları için temel ihtiyaçlarımı kısırım diyen sayısı 8’ e çıkmıştır. Çocuğun ihtiyaç ve isteklerini karşılama konusunda çocuğa kendisinden daha fazla harcama yaptığını söyleyen anne 12’dir. 4 Anne de kimin önceliği varsa ona göre harcama yapıldığını ifade etmiştir.

Çocuğun kanaat anlayışının oluşmasında kendisine ne kadar değer verildiği gösterimi konusunda ailelerde bir çelişki söz konusudur Birçok temel ihtiyaç olarak kabul edilen çocuklar için gerekli olduğu düşünülen öncelikler olduğunu görmekteyiz. Çocuğa verilen değer onlara yapılan harcamalar olarak çocuklarda yargı oluşması yine çocuklara bağlı bu harcamaların önemli rolü vardır. Çocuğun geleceği açısından eğitimin olmazsa olmaz olarak düşünen ailelerde kendi ihtiyaçlarından kısarak bu konuda harcama yaptığı görülmüştür.

Çocuğun istedikleri almak için temel ihtiyaçlarını kısıtığını söyleyen A1 “Evet. Onun için gerçekten önemliyse yapabiliyoruz.” Şeklinde görüş bildirmiştir. Temel ihtiyaçlarımı kısmam” diyen katılımcılardan A14 ise “Temel ihtiyaçlardan

Çocuğun ihtiyaçlarını ve isteklerini karşılarken yapmış olduğu tercih ve tutumlarda onun ihtiyaçlarını ve isteklerini karşılamak için Temel ihtiyaçlarımdan kısarım diyen 1 baba, Temel ihtiyaçlarımdan kısmam diyen baba da 1 kişi iken Bazı durumlarda temel ihtiyaçlarımdan kısarım ve eğitim masrafları için temel ihtiyaçlarımdan kısarım diyen 4 babadır. Aylık gelirinde kime daha çok harcama yapıldığına dair aranan cevaplarda 7 baba çocuğa derken kimin önceliği varsa ce kendime daha fazla para harcarım diyen 1'er kişidir.

Temel ihtiyaçlarımı kısmam. Diyen B10 *“Temel ihtiyaçlardan hiçbir zaman kısıtlamam.”* Şeklinde ifade etmiştir.

Kısıtığını söyleyen B3 *“Eğer gerekli olduğuna inandığımız bir şey ise temel ihtiyaçlarımızdan kısarak onu öncelik haline getiririz. Çocuğun üzülop eksiklik hissetmesini istemeyiz.”*

Bazı durumlarda temel ihtiyaçlarımı kısarım görüşünü söyleyen B1 ise “Bazen alıyorum. Ama genelde temel ihtiyaçlardan kısıtlama yapmamaya çalışıyorum. Çocuk bu çabuk büyüyor çok şey isteyebiliyor. Gerekli olduğunu düşündüğüm zaman kısabiliyorum.” Demiştir.

Eğitim masrafları için Temel ihtiyaçlarımı kısarım B6 *“Çok yapmam, ama o eşya onun için gerçekten gerekli ise yaptığımız oluyor. Uzaktan eğitim sürecinde bunu yaşadık. Onların derse girmesini sağlamak biraz kısmamız gerekti. Eğitimleri için bilgisayar ve telefon aldık. Buda bizim bazı şeyleri daha az almamıza sebep oldu.”*

Çocuklara daha fazla para harcadığını söyleyen B2 *“Evin temel ortak giderlerinden sonra, öncelik çocukların ihtiyaçlarıdır. Evet, çocuğuma daha fazla harcıyorum. Özellikle eğitim masrafları kitap gibi bu konularda ebeveynlerin ihtiyaçlarını üçe dörde katlıyor.”* Demişlerdir.

3. Alt Tema: Aile Bütçesini Aşan Bir Telefonu İsteyen Çocuğuna Karşı anne babanın Tutumuna Dair Bulgular

Ailenin kanaat eğitimi sırasında izlediği yollardan çocuğun isteklerine karşı takındığı durumu açıklayan aile bütçesini aşan bir telefonu isteyen çocuğa karşı tutumunu açıklayan verilerin Tablo 4.11’de gösterilmektedir.

Tablo 4.11. Annenin Aile Bütçesini Aşan Bir Telefonu İsteyen Çocuğuna Karşı Tutumuna Dair Bulgular

Kodlar Anne	A1	A2	A3	A4	A5	A6	A7	A8	A9	A10	A11	A12	A13	A14	A15	A16	A17
Alırım																	X
Almam		X		X		X		X		X				X			
Almam sebebini açıklarım	X		X		X		X		X		X	X	X		X	X	

Ailenin bütçesini aşan bir telefonu isteyen bir çocuğun isteğini yerine getirme konusunda bir soru sorulmuş ve annelerin içinde alırım diyen 1 kişi çıkmıştır. Almam diyenler 6 kişi, en fazla almam ve açıklamasını yaparım diyen annelerin sayısı ise 10 tanedir.

Alırım diyen A17 görüşünü “*Tabi ki alırım. Onun için canımı veririm. Ne yapar eder alırım.*” Şeklinde açıklamıştır. Almam diyen annelerden A14 ise “Almam, kesinlikle.” Demiştir.

Almam ve sebebini açıklarım diyen A8 “*Şu anda ben almam, param yok, ihtiyacı olmadığını açıklarım.*” Şeklinde görüş bildirmiştir.

Ailenin kanaat eğitimi sırasında izlediği yollardan çocuğun isteklerine karşı takındığı durumu açıklayan aile bütçesini aşan bir telefonu isteyen çocuğa karşı tutumunu açıklayan veriler Tablo 4.12’de gösterilmektedir.

Tablo 4.12. Aile Bütçesini Aşan Bir Telefonu İsteyen Çocuğuna Karşı Tutumuna Dair Bulgular (Baba)

Kodlar Baba	B1	B2	B3	B4	B5	B6	B7	B8	B9	B10
Alırım					X					X
Almam		X						X		
Almam sebebini açıklarım	X		X	X		X	X		X	

Çocuğun istekleri ve ailenin alış veriş konusunda tutumunun ortaya çıkması için sorulan ailenin gelirinin üzerinde bir telefonu istediği zaman alırım diyen baba ve almam diyen baba sayısı 2'er kişi eşittir. Almam ve sebebini açıklarım diyen ise çoğunlukta olup 6 babadır.

Alırım diyen B5 şöyle bir açıklama bulunmuştur. *Elinde kullanabileceği telefon var ise ve bunun ona yetmediğini ihtiyacını karşılamadığını düşünüyorsam onu satın alırım. Aile bütçesinde mutlaka yer açılabilir diye düşünüyorum. Günümüzde derslerin İnternette verildiğini göz önünde bulundurursak bu gerekli bence."*

Almam diyen B8 *"Kesinlikle gelirim üzerinde bir isteğini karşılamam. Eğer bir kere yaparsam çocuk bunu sürekli yapabileceğini düşünür ve sürekli daha iyilerini ister. Bugün telefon olur ilerleyen yıllarda lüks bir araba. Çocuğun, alım gücü noktasında kendi ebeveyninin de bir sınırı olacağı bilmelidir. İsteklerini bu doğrultuda gözden geçirmelidir."* şeklinde görüşünü beyan etmiştir. Almam sebebini açıklarım diyen B4 ise görüşünü şu şekilde ifade etmiştir. *Şimdiye kadar böyle bir şey olmadı. Olsaydı da almazdım. Ve gerekli açıklamaları yapardım."*

4. Alt Tema: Anne babanın çocuklarını diğer insanlardan ayırt edici uygulama kategorisine dair bulgular

Çocukların doyumsuz olmasını ve kendini özel hissetmesini sağlayan faktörlerden anne ve babanın diğer çocuklardan ayırt edici uygulamalarına dair bulgular aşağıdaki Tablo 4.13'de verilmiştir.

Tablo 4.13. Annenin Çocuklarını diğer insanlardan ayırt edici davranışları uygulama kategorisine dair bulgular

Kodlar Anne	A1	A2	A3	A4	A5	A6	A7	A8	A9	A10	A11	A12	A13	A14	A15	A16	A17
İsimlerini kısaltarak									X			X					
Prensesim			X			X			X		X				X		
Paşam		X										X				X	
Aslanım														X		X	
Bir tanem			X		X				X			X			X		
İsimleriyle	X												X				
Özel lakaplarla		X	X					X	X	X	X				X		
Canım oğlum				X		X										X	
Evladım yavrum		X		X									X				
Oğlum, kızım		X			X	X	X		X				X				X

Çocuklarını diğer çocuklardan ayırt edici olarak nasıl hitap ettiklerine dair sorduğumuz soruya annelerin onları birden fazla isimlendirdikleri görülmektedir. Verilen en fazla cevap ise özel lakaplarla(Minnoş, çiçeğim, cimcime, balım gibi) seslenenlerin sayısı 7 kişidir. İsimlerini kısaltarak diyenler 2 kişi, Paşam 3, aslanım 4 annedir. Bir tanem 5, isimleriyle hitap eden 2 anne iken oğlum ve kızım diyen 7 anne vardır. Canım oğlum ve evladım yavrum diyen 3 annedir.

Çocukların kendilerini özel hissetmelerini sağlayan ve diğer insanlardan daha farklı ve üstün olduğuna inanmalarını sağlayan kuvvetli etmenler arasında anne ve babasının onlara hitap biçimidir. Annelerin ve babaların verdiği cevaplarda çocuklarına verdikleri isimlerin dışında farklı şekillerde seslendikleri görülmüştür. Bunlar içinde;özel lakaplarla seslenen A8 “*Kaymağım, balım, narçiçeğim vb. gibi özel lakaplarımız vardır.(Sevdiğim yemeklerle adlandırmam düşündürücü.*” Şeklinde ifade ederken, İsimlerini kısaltarak çocuğuna hitap eden A9 ise “ İsimlerini

kısaltarak kullanırım mesela kızıma Merviş derim ismi Merve'dir.” Şeklinde ifade etmiştir.

İsimleri ile hitap ettiğini söyleyen A1 “Özel bir hitap şeklim yok. Genellikle ismi ile hitap ederim.” Şeklinde görüşünü açıklamıştır.

Canım oğlum diye çocuğunu ayırt edici bir şekilde seslenen annemiz A7 ise “Hitap demeyelim de içten söylemektir benim için önemli olan. Ona ‘Canım oğlum’ demem bile farklıdır çünkü.” Kendi görüşünü söylemiştir.

Paşam ve bir tanem diyen başka bir annemiz A16 nasıl hitap ettiğini şöyle açıklamaktadır. “Ben oğluma paşam bir tanem diye hitap ediyorum ya da anneciğim diyorum onu çok sevdiğimi böyle ifade ediyorum.”

Evladım, yavrumu tercih eden A13 çocuğuna “Oğlum, evladım, Güzel oğlum gibi. Dediğini söylemiştir.

Prensesim diyen annemiz bu konuda ona nasıl seslendiğini şu şekilde söylemiştir. “Benim güzel prensesim, özel kızım sen bana gönderilmiş bir armağansın derim sürekli.”

Çocukların doyumsuz olmasını ve kendini özel hissetmesini sağlayan faktörlerden babanın diğer çocuklardan ayırt edici uygulamalarına dair bulgular aşağıdaki Tablo 4.14’de verilmiştir.

Tablo 4.14. Babanın Çocukların diğer insanlardan ayırt edici uygulama kategorisine dair bulgular

Kodlar Baba	B1	B2	B3	B4	B5	B6	B7	B8	B9	B10
Prensesim			X				X		X	
Paşam			X							
İsimleriyle				X	X	X				
Oğlum	X	X								
Kızım	X				X		X			
Özel lakaplar								X	X	X
Evladım yavrum					X					

Çocuklarını başkalarından ayırt edici bir şekilde isimlendirerek çağıran babalar birden fazla seçenek söylemişlerdir. Bunlar; Prensesim, kızım, özel lakaplar

3'er baba, paşam 1, oğlum 2, evladım ve yavrum 1 baba tarafından söylenmiştir. Annelerin çokça kullanmayı tercih ettiği bir tanem ve aslanım ve isimlerini kısaltarak kullanma ifadelerine babaların kullandığı görülmemiştir.

Oğlum diye seslenen B1 “*Oğlum diye seslenirim*”. İfadesini açıklamıştır.

Kendi isimleri ile seslendiğini söyleyen B6 ise “*Kendi isimleri ile seslenirim. Öyle ayırt edici ifadelerden çok hoşlanmam. Ama çocuklar arkadaşların babası ona şöyle diyor diye anlatıyorlar*” ve B5 de “*İsimleri ile hitap ederim. Fazla şımartmam ve abartılı sözler söylemem. Bazı arkadaşlar babam diyorlar. Bu sözleri yanlış buluyorum. Bu tür sözler kimlik kargaşasına sebep oluyor ve çocuklar kendini dünyanın merkezinde sanıyor. Babam benim için kendi babamdır ve her babanın insan üzerinde bir otoritesi vardır. Bunu çocuğa vererek ona benim için her türlü saygınlığı ve yönetimi vermiş oluyoruz.*” Görüşlerini açıklamışlardır.

Evladım oğlum ve kızım diye seslenen B5 “*Benim evladım olduğunu ifade eden hitapları seçiyorum. Evladım kızım oğlum gibi*” söylediğini açıklamıştır.

Prensesim ve paşam diyen ise B3’tür. “*Oğluma paşam, kızıma prensesim derim. Böylece onların benim için ne kadar değerli olduklarını gösteriyorum.*”

Özel olarak takılan lakapları kullanan B10 “*Kendime göre taktığım isimlerle.*” Demiştir.

Anne ve babaların her ikisinde de çocuklarına sevgilerini gösterme biçimleri olarak fazlaca sahiplenilen ve abartılı hitap şekilleri karşımıza çıkmaktadır. Bu durumda çocuklar kendilerinin çok özel ve eşi benzeri bulunmadığını düşünebilmesine yol açabileceği gibi fazlaca sahiplenilme duygusu çocuklarda kendi kendine yeterlilik koşunda aksaklılara sebep olabilmektedir. Çocuk merkezli aile yapısı çocukların isimlendirilmesi ve onlara hitap şekillerinde de karşımıza çıktığı görülmektedir.

5. Alt Tema: Çocuğun uyması gereken kurallar ve konulan sınırlamalar

Çocuğun günlük hayatında uyması gereken kurallar ve sınırlar hakkındaki kotları gösteren Tablo 4.15’te aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 4.15. Annenin Çocuğun günlük hayatında uyması gereken kurallar ve sınırlar hakkındaki tutumuna dair bulgular

Kodlar Anne	A1	A2	A3	A4	A5	A6	A7	A8	A9	A10	A11	A12	A13	A14	A15	A16	A17
İslam'ın getirdiği sınırlar				X		X	X						X			X	X
Anne babadan izin alma											X						
Ahlaki davranışlar	X	X		X								X				X	X
Telefon kullanımı						X		X	X				X				
Arkadaş seçimi			X						X						X		
Oyun oynama vakti									X								
Kendine zarar verme	X				X						X						
Çevreye zarar verme					X												
Örf ve adetler						X											
Başkalarına zarar verme	X									X	X						
İyi ve kötü sınırları			X											X			
İnternet kullanımı												X					

Çocuğun Kanaat eğitiminde uyması gereken kurallar konusunda görüş bildiren annelerin görüşleri şu şekildedir. İslam'ın getirdiği sınırları uyguladığını diyen anne sayısı 6, anne babadan izin alma 1, Ahlaki davranışlar 6, Telefon kullanımı 4, Arkadaşları 1, oyun oynama vakti 1, Kendine zarar verme 3, Çevreye zarar verme 1, Örf ve adetlere uyma 1, Başkalarına zarar verme 3, İyi ve kötü sınırları 2, İnternet kullanımı 1 tanedir.

Anne ve babaların çocuklarının yetişmesi sırasında onlara bir takım sınırlamalar getirmekte ve kurallar koymaktadırlar. Aile içinde her bireyi kapsayan uygulamalar olduğu gibi sadece çocuğa yönelik kurallar ve sınırlamalarda bulunmaktadır. Anne ve baba kendi değerlerini korumak uyduğu kurallara çocuğunun da uymasını istemekte, bazen de kendi yaptığını çocuğuna sınırlandırabilmektedir. Bazıları ise çocuğun davranışları sonucu konulmuş sınırlandırmalar olabilmektedir. Çevreye ve kendine zarar verecek davranışların sınırlandırılması bu örnek teşkil edebilmektedir. Ebeveynlerin içinden sınırları inanç ve ahlaki değerleri ön plana çıkaranlar olduğu gibi toplumsal beklenti odaklı kuralların daha fazla olduğu görülmektedir.

Çocuğunun günlük hayatında uyması gereken kurallar da İslam'ın getirdiği sınırlar diyen A4 *“Aşırı kuralcı bir insan değilim kendi yapımda da yok. Ama İslam'ın gerektirdiği kurallar benimde günlük yaşamımda olduğu kadar onunda olması gerek. Aşırı kuralcılığın ve gereksiz disiplinin düşünceyi sınırlandırabileceğini kendini gerçekleştirmesine engel olacağını düşünüyorum. Ancak ödün vermeyeceğimiz değerler vardır onlarda kesin bir tutum sergilerim.”* Görüşünü ifade etmiştir.

Kendine ve çevresine zarar verme konusunda sınırlar koyan A5 *“Kendisine ve ya çevresine zarar vermeyeceği şekilde hareket etmesini, yeri geldikçe sohbet havasında konuşup örnek olmaya çalışıyorum. Onlar kafalarına tamamen uyup, gereğine inandıktan sonra uyguluyorlar. Bir şeyin olması gerektiğine inanmadıkları şeyleri yapmıyorlar. Bu da zamanla oluyor, zamanla kendileri fark ediyorlar.”* şeklinde görüş belirtmiştir.

Telefon kullanımı Arkadaş, oyun vakti konularında sınırlamalar getiren A9 ise bu konuda kendi fikrini şu şekilde açıklamıştır. *Cep telefonu sahibi olmaları için Lgs sınavında başarılı olmaları, telefon olunca uygun bir şekilde kullanmaları yoksa elinden alabileceğimizi, elindeki kitaplar bitirmeden yenisini almayacağımızı, doğru arkadaşlar edinmesi, çocukken hangi saatte evde olması gibi sınırlamalar. Mesela arkadaşları ile oyuna dalıp vaktinde gelmezse ertesi gün çıkaracağını bildiği için daha dikkatli oluyorlardı.”*

Örf ve adetlerin uygulanması ve ahlaki konular ve diğer konularda görüş belirten A6 ise *“Dini, ahlaki ve kültürel değerler ve örf ve adetlerimize uyma konusundaki sınırlarını biliyorlar. Özellikle bir yol izlemedik, aile içerisinde ne görüyorlarsa onu uyguluyor çocuklar tabi ama oturup konuştuğumuz konular da var.”*

Anne ve babadan izin konusunda kurallar koyduklarını belirten A11 *“Anne babasına haber vermeden ve izin almadan bir şey yapmaması konusunda sınır koyuyoruz. Öncelikle, kendine ve çevresindekilere her zaman saygılı olmasını söylüyoruz. İnsanlara, hayvanlara ve çevresine karşı duyarlı olması gerekliliğini her fırsatta hatırlatıyoruz. Görüşünü ifade etmiştir.*

İyi ve kötü konusunda, etrafındaki kişilere zarar verme ve diğer konularda sınırlar getiren A3 “İyi nedir kötü nedir bilmelerini ve iyi şeyler yapmalarını kötü olarak görülen insanı rahatsız eden şeyleri yapmamaları konusunda kurallarımız var. Örnek olursam günümüzde insanlar insanlara ve kendine zarar veren yalanı çok rahat söyleyebiliyor. Biz bu konuda çok hassasız, başkalarının eşyalarını izinsiz kullanma veya karıştırma konusunda yine etrafındaki insanlara zarar verme konusunda kesin sınırlarımız var. Eğer zarar verirse cezalandırma yoluna gidiyoruz. Bu konuda biz uzmandan yardım aldık.” Görüşü ifade etmiştir.

İnternet kullanımına sınırlar getiren A12 ise bu konuda “Arkadaş seçimi ile ilgili uyarılarım olur. Bazı kıyafetler konusunda da uyarılarım olur. Çok açık, gösterişli kıyafetleri giyemeyeceği konusunda sınırlarımız var. Zaten çocuklarımın da çok özel günler dışında böyle istekleri olmadı. İnternet kullanımı konusunda sınırlamalarımız var. Ancak uzaktan eğitim sürecinde güvenli internet kullanımı ile aldığım tedbir yeterli olmadı. Uzun süre bilgisayar başında kalmaları ve sınırlama koyduğum şeylerin bir kısmını kaldırmak zorunda kaldık. Demiştir.

Çocuğun günlük hayatında uyması gereken kurallar ve sınırlar hakkındaki babalarla ilgili kotları gösteren Tablo 4.16’da aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

Tablo 4.16. Babanın Çocuğun günlük hayatında uyması gereken kurallar ve sınırlar hakkındaki tutumuna dair bulgular

Kodlar Baba	B1	B2	B3	B4	B5	B6	B7	B8	B9	B10
İslam’ın getirdiği sınırlar			X							
Ahlaki konular	X	X			X	X				
Telefon kullanımı				X		X	X			
Arkadaş ilişkisi				X						
İyi ve kötü sınırları	X		X							
İnternet kullanımı				X		X	X			
Ders çalışma				X						
Ev içi sorumluluklar					X					
Başkalarına özenmeme								X		
Yalan	X				X				X	X

Günlük hayatta uyması geren ve sınırlandırılan konular hakkında yalan ve ahlaki konular 4'er baba tarafından, telefon kullanımı 3, arkadaş ilişkisi 1, iyi ve kötü sınırları 1, internet kullanımı 3, ders çalışma ve ev içi sorumluluklar, başkalarına özenme 1'er baba tarafından söylenmiştir.

Ahlaki konular konusunda kurallar koyduğunu açıklayan B3 *“Bu konularda annemiz daha otoriter, onun için ben pek sınırlar koymama gerek kalmıyor. Ancak ahlaklı davranması benim için çok önemli. Demiştir.*

Ev içi sorumlulukları, telefon ve internet kullanımı sınırları ve ders çalışma sorumlulukları olduğunu söyleyen B5 ise *“Eşyalarını hor kullanmaması, tabağındaki yemeği bitirmesini, özellikle ders çalışma konusunda bazı sınırlarımız var. Arkadaş seçimi konusunda anlatıyoruz ama okulda göremediğimiz ortamlarda bu sınırlara ne kadar uyuyor bilemiyorum. Telefon ve internet kullanımı konusunda uzaktan eğitim başlaman önce sınırlarımızı korurken uzaktan eğitim sürecinde maalesef çok uzun süre ekran başında kalmaya başladılar ve bu konuda büyük bir başarısızlıkla kar karşıyayız.”* Görüşünü bu şekilde açıklamıştır.

Ev içi sorumluluklar konusunda kurallar koyan B8 *“Davranışlarında büyüklere ve başka insanlara saygılı ve ölçülü olması konusunda, ahlaki değerlere uyma konusunda sınırlarımız vardır. Ev içinde yapması gerekenlerde de sınırlar koymaya çalışıyoruz. Eşyalarına sahip çıkma, odasını düzenleme gibi. Yine gidip gitmeyeceği yerler konusunda da sınırlamalarımız vardır.”*

Yalan olduğunu söyleyen B5 ise *“Ahlaki konularda fazlaca özenli sınırları çizdik. İyilik ve kötülüğün bir gün insanlara geri döneceğini sık sık hatırlatırım. Onlara asla yalanlar söylememeleri gerektiğini vurgularım. Bu konularla ilgili kitap ve hikâye ve örnek davranışları anlatarak bir yol izlemeye çalıştım.”*

İyi ve kötü hakkında uyması gereken kurallar koyduğunu söyleyen B3 *“ Kötü şeyler yapmaması konusunda belli prensiplerimiz vardır. Alkol almak kumar oynamak konusunda konusun da sınırlarımız vardır.”*

Arkadaş ilişkileri konusunda ve başkalarına özenme konusunda B4 *“Evet, sorumluluk sahibidir. Ona koyduğumuz bir takım kurallar ve verdiğimiz*

sorumluluklar vardır. Arkadaş ilişkilerinde bir takım sınırlar çizmesi gerektiğini herkesin aklına uyararak iş yapılamayacağını ve başkalarına özenerek bir iş yapılamayacağını kendini ve imkânlarını bilmesi gerektiği açıklıyorum. Onları yapıp yapmadığını takip ederim. Ve ona güvendiğimi gösteririm.” Şeklinde görüşünü açıklamıştır.

6. Alt Tema: Çocuğun Kanaat eğitiminin gerçekleşmesinde sorumluluk sahibi olması ve sorumluluklarını yerine getirmesi kategorisine ait bulgular

Çocuğun sorumluluk sahibi ve yerine getirmesi kategorisine ait anne babanın görüşlerine dair bulguların kotları aşağıdaki Tablo 4.17’de verilmiştir.

Tablo 4.17. Çocuğun sorumluluk sahibi olması ve yerine getirmesi gereken sorumluluklar kategorisine ait bulgular (Anne)

Kodlar Anne	A1	A2	A3	A4	A5	A6	A7	A8	A9	A10	A11	A12	A13	A14	A15	A16	A17
Sorumluluklarını yerine getirir			X	X		X			X						X	X	
Sorumluluklarını yerine getirmez	X		X									X					
Bazı sorumluluklarını yerine getirir	X	X							X		X		X	X		X	
Hatırlatıldıktan sonra sorumluluklarını yerine getirir.						X	X	X	X								X

Çocukların kanaat sahibi olarak yetişmesinde sorumluluk sahibi olması ve onları yerine getirmesi temel saiklerden biridir. Z Kuşağı neslinin temel özelliklerinden birisi olan daha az sorumluluk alma isteğinin kaynağı, ana baba tutumları olarak karşımıza çıkmaktadır. Z Neslini yetiştiren ana babaların sorumluluk anlayışı ve sorumlulukları takip etme konusundaki düşünce tutumları yeni neslin kanaat sahibi olmasını direkt etkilemektedir.

Çocukların sorumluluk bilincine sahip olup olmadıkları ve sorumluluklarını yerine getirip getirmediğine dair annelere sorduğumuz sorularda sorumluluğunu yerine getirir diyen anne sayısı 6, getirmez diyen katılımcı anne 3 iken bazılarını yerine getirir 7 ve hatırlatınca yerine getirir diyen anne sayısı 5 tanedir. Bu kodlara ilişkin görüme örnekleri aşağıda tek tek verilmiştir.

Sorumluluklarını yerine getirdiğini söyleyen A3 “Sorumluluk sahibi olduğunu düşünüyorum. Yapması gerekenin kendisi için önemli olduğunu anlamasını sağlıyorum, bu da bazen uzun zaman ve sabır gerektiriyor. Bunun içinde olduğu hal üzere bırakıp bekliyorum. Çünkü konuşup söylemek onu benden uzaklaştırıp, tavır almasına neden oluyor. Bazen sadece yorum yapmadan dinliyorum. Yorum yapılmasından hoşlanmıyorlar. Zamanla fark ediyorlar.” Şeklinde görüşünü dile getirmiştir.

Sorumluluklarını yerine getirmeyen anne ise “ Kendi üzerine düşen görevleri sürekli erteliyor ya da yapmıyor. Onunla bu konuyu sürekli konuşuyoruz. Hayatta kalmak için sorumluluk almak gerektiğini sürekli tekrarlıyorum.”(A2) demiştir.

Sorumluluklarından bazılarını yerine getirir diyen A16 “Ev içindeki sorumluluklarını pek yerine getirmeyen. Daha çok ben yaparım mesela yatağını ben toplarım bazen sofraya yardım eder. Ama dersleri konusunda ve arkadaşlarına karşı oldukça sorumludur. Buda bizim tutumumuz ve önem verdiğimiz için oluyor.” Görüşünü bu şekilde ifade etmiştir.

Hatırlatıldıktan sonra yerine getirir diyen annelerden A14 ‘ün örneği ise şöyledir. “Çocuğum tek olduğu için üzerine fazla iş düşmediği için sorumluluğu da minimum idi. Ona işlerimi yaparken görev veriyorum. Ve yapıp yapmadığını takip ediyorum. Yapmadığı zamanlar hatırlatıyorum ve o da yapıyor.” Şeklinde.

Çocuğun sorumluluk sahibi ve yerine getirmesi kategorisine ait anne babanın görüşlerine dair bulguların kotları aşağıdaki Tablo 4.18’de verilmiştir.

Tablo 4.18. Çocuğun sorumluluk sahibi olması ve yerine getirmesi gereken sorumluluklar kategorisine ait bulgular (Baba)

Kodlar Baba	B1	B2	B3	B4	B5	B6	B7	B8	B9	B10
Sorumluluklarını yerine getirir	X				X		X	X		
Sorumluluklarını yerine getirmeyen		X				X				
Bazılarını yerine getirir				X					X	X

Sorumluluk sahibi olduğu için yerine getirir diyen baba 4, Getirmez diyen 3 ve bazılarını yerine getirir diyen ise 3 kişidir.

Yerine getirdiğini ifade eden B1 “*Genel olarak sorumluluk sahibi olduklarını düşünüyorum. Bazı konularda sorumsuzluk yaptıklarında gerekli izahları yapıyoruz. Ve ısrarcı olarak alışkanlık yapmasını sağlıyoruz.*” Görüşünü söylemiştir.

Bazılarını yerine getirir diyen katılımcı baba B10 “*Bazılarını yerine getiriyor bazılarını ise yapmıyor. Sorumluluk bilinci gelişmesine fayda sağlar diye çok istediği hayvanları sahiplendirdik. Evde de sorumluluklar verdik.*”

Sorumluluklarını yerine getirmediğini ifade eden B1 “*Maalesef sorumluluk sahibi değil, bu konuda biz uzmandan yardım alıyoruz. Koyduğumuz kuralların hiç birine nerdeyse uymuyor. Şeklinde görüşünü açıklamıştır.*

Geniş aile yapısında yetişen bireylere ve aile üyelerinin daha küçük yaşlarda ev ekonominde katkıda bulunan dönemlere nazaran sorumluluk bilinci ve sorumlu olduğu görevlerde büyük bir daralma olduğunu dikkate aldığımızda sorumluluklarını yerine getirme oranı yüksek olsa da sorumluluk içeriğinin küçülmesi tam anlamıyla Z Neslini sorumluluk sahibi yapmamaktadır.

7. Alt Tema: Anne veya babanın Aile büyüklerinin ihtiyacının karşılaması tutumuna dair bulgular

Anne ve babanın Kanaat eğitinde izlediği yollarda Aile büyüklerinin ihtiyacını karşılama tutumuna dair görüşlerinin kodlandığı Tablo 4.19’da gösterilmiştir.

Tablo 4.19. Aile büyüklerinin ihtiyacının karşılaması tutumuna dair bulgular (Anne)

Kodlar Anne	A1	A2	A3	A4	A5	A6	A7	A8	A9	A10	A11	A12	A13	A14	A15	A16	A17
Maddi ihtiyaçların karşılanması(para)	X	X		X	X	X		X				X	X		X		X
Manevi ihtiyaçların karşılanması	X	X		X	X	X											
Yiyecek					X				X							X	
Giyecek	X				X		X		X						X		
Ziyaret	X	X		X						X		X					
Sohbet ederek	X											X					
Doktora götürme						X					X	X					

Çocukların eğitimi ve değerlerin aktarımında aile büyüklerinin önemli bir yeri olduğu ve bu değerlerin çocuğa aktarılmasında günümüzde ana babının aile büyüklerine karşı izlediği tutum, belirleyici bir rol oynamaktadır. Ailenin özellikle iki kuşak arası fark olan bireylerin birbirleri ile bağlantılarını ara da kalan kuşaklar sağlamaktadır. Bu yüzden anne ve babanın kendi büyüklerine verdiği değeri gösteren davranışlar içinde onların maddi ve manevi ihtiyaçlarının karşılanması ve çocuklarına nasıl gösterdiklerine dair sorulara verilen cevaplarda aşağıdaki bulgulara ulaştık.

Annelerin aile büyüklerinin ne tür ihtiyaçlarını karşıladığı konusundaki bulgulara, 10 anne maddi, manevi ihtiyaçlarını karşıladığını 5 anne, yiyecek ihtiyacını 5 anne, giyecek ihtiyacını 3 anne, 5 anne ise ziyaret ettikleri, 2 kişi sohbet ve 3 annede doktora götördüklerini söylemiştir. Aşağıda annelerin bu konuya ilişkin görüşlerinde alıntı örnekleri yer almaktadır.

Doktora götürme, sohbet etme konusunda A2 şu şekilde açıklama yapmıştır.”
Doktora götürürüm, ilaçlarını alırım, market alışverişini yaparım, dertleşir ve konuşuruz.”

Manevi destek sağladıkları konusunda ise A6 “Bize sadece manevi olarak ihtiyaç duyuyorlar. Maddi yardıma ihtiyaçları yok.” Demiştir. Giyecek ve yiyecek

ihtiyacını karşıladığını ifade eden A9 “Giyecek, yiyecek ve küçük temel ihtiyaçlarını karşılarım.” şeklinde ifade etmiştir.

Ziyaret ederek ihtiyacını karşıladığını söyleyen A4 ‘ün görüşünü ifadesi şu şekildedir. “Onları ziyaret ederiz ve varsa diğer ihtiyaçlarını gideririz.”

Babanın Kanaat eğitiminde de izlediği yollarda Aile büyüklerinin ihtiyacını karşılama tutumuna dair görüşlerinin kodlandığı Tablo 4.20’de gösterilmiştir.

Tablo 4.20. Babanın Aile büyüklerinin ihtiyacının karşılaması tutumuna dair bulgular

Kodlar Baba	B1	B2	B3	B4	B5	B6	B7	B8	B9	B10
Para		X		X	X		X			X
Manevi							X	X		
Yiyecek			X	X	X		X			
Giyecek			X	X	X		X			
Ziyaret	X		X	X	X	X	X	X		
Sohbet ederek	X						X	X		
Sağlık bakımı		X	X						X	

Aile büyüklerinin hangi ihtiyaçlarının karşıladıkları konusunda babaların görüşleri şu şekildedir. En fazla ziyaret ederek şekilde 7, yiyecek ve giyecek ve sohbet ederek 4, sağlık 3 ve manevi ihtiyaçları 2, parasal yardımcı olduğunu söyleyen 5 kişidir.

B3 katılımcı giyecek, ziyaret ve sağlık ihtiyaçlarını giderdiğini şu ifadelerle açıklamıştır. “Giyecek alıyorum. Ayrıca ziyaretlerine sık sık gitmeye çalışıyorum, hastalandıklarında onları doktora götürüyorum, fırsat bulursam gezmeye götürüyorum.”

Manevi ihtiyaçlarını ve sohbet ettiğini söyleyen katılımcı B7 ise “Evet, özellikle manevi olarak ihtiyaçlarını karşılamaya özen gösteriyorum. Ziyaret ederim, gidemediğim zaman telefonla arayarak hal ve hatırlarını sorarım.” görüşünü bu şekilde ifade etmiştir.

Parasal yardım ve diğer konularda ihtiyaçlarını karşıladığını söyleyen B7 “Elimden geldiğince bütün ihtiyaçlarını karşılamaya çalışırım. Bunlar para, gıda,

elbise gibi maddi şeyler yanında sık sık ziyaretlerine gidip onlarla vakit geçirmeye çalışırım”. Görüşünü bu şekilde açıklamıştır.

Aile büyükleri içinde en çok anne babaların ihtiyaçlarının karşılandığını görmekteyiz. Zaman içinde teyze, hala dayı ve diğer akrabaların ikinci sıraya ya da vakit darlığı uzaklık gibi nedenlerle ziyaret bile edilmediğini görülmektedir. Verilen cevaplarda anne veya babanın bireysel hareket ettiği görülmekte ve çocuklarından bağımsız hareket etmektedirler.

8. Alt Tema: Anne babanın Aile büyüklerinin Çocuk eğitimi konusundaki fikirlerine karşı tutumların kategorisine dair bulgular

Anne Aile büyüklerinin Çocuk eğitimi konusundaki fikirlerine karşı tutumların kategorisine dair kategorilerini gösteren Tablo 4.21’de gösterilmiştir.

Tablo 4.21. Annenin Aile büyüklerinin Çocuk eğitimi konusundaki fikirlerine karşı tutumların kategorisine dair bulgular

Kotlar Anne	A1	A2	A3	A4	A5	A6	A7	A8	A9	A10	A11	A12	A13	A14	A15	A16	A17
Evet, fikirlerine dikkate alırım	X	X	X		X		X	X			X			X			
Hayır almam													X			X	X
Bazı konularda dikkate alırım										X		X			X		
Fikir bildirmezler				X		X			X								

Çocuğun yetişmesinde geçmiş tecrübelerden faydalanma ve problemlerin çözümünde daha önce yaşanmış olaylardan yola çıkarak sonuçlara ulaşma konusunda Z Kuşağını yetiştiren ana babalarını tespit etme konusunda yapmış olduğumuz araştırmada karşımıza çıkan sonuçlar şöyledir.

Anne babaların kanaat eğitiminde izlediği yollarda alt temalarından olan anne babanın aile büyüklerinin çocuk eğitimi hakkındaki görüşlerine karşı tutumlarına karşı verdiği cevaplarda, fikirlerini dikkate alırım diyen anneler 6 kişi, dikkate almam diyen anneler ise 3 kişidir. Bazı konularda dikkate alırım diyenler 3 ve fikir

bildirmezler diyenler ise yine üç kişidir. Bu konu ile ilgili annelerin örnek açıklamaları ise şunlardır.

Evet, dikkate alırım diye görüş belirten A2 “*Evet alırım, özellikle şükür duygusunun beslenmesi bakımından onların tavırlarına bakmalarını çocuklara öğütlerim ve merhamet konusunda verdikleri öğütleri dinlerim. Annem benden çok fazla onlarla konuşmayı oynamayı ve yedirmeyi sever bazen şımarıyorlar ama büyüklerini sevmeleri ve saygı göstermeleri hoşuma gidiyor.*” Şeklinde ifade etmiştir.

Anne babanın ve diğer aile büyüklerinin fikirlerini dikkate almam diyen A13“*Aile büyüklerimiz güncel detayları bilmez. Onun için dikkate aldığımı söylesem yalan olur. Ancak onların irfanı, bakış açısı, hayat deneyimi bizim için kıymetlidir. Ayrıca bazı geleneksel yaklaşımların eğitimde çok önemli olduğunu düşünüyorum .*”diyerek bu konudaki görüşünü belirtmiştir.

Bazı konularda dikkate alıyorum diyen katılımcı A11 “*Tecrübeleri çok değerli bizim için ama çatıştığımız noktalar da oluyor, kendi annem istek konusunda çocuklara sınır koyamıyor, biz yapamadık size bari torunlarımıza yapalım mantığında. Kayın validem daha otoriter bu konuda. Yani bazı konularda alıyoruz bazı konularda ise almıyoruz.*” Şeklinde ifade etmiştir.

Anne babalarının kendi anne ve babalarının çocuğun eğitiminde görüşlerini dikkate almalarına rağmen kendilerinin hiç yaşamadığı konularda problemlerin ortaya çıkması ve çözüm yollarının geçmişin tecrübesinde bulunmaması bazı anne ve babalarının büyüklerin görüşlerinin yetersiz olduğu fikrinin oluşmasını sağlamaktadır. Bu da özellikle eğitim seviyesi farklı olan ailelerde büyüklerin çocukların eğitimine karışmama tavrını ortaya çıkarmaktadır. Ve Z Kuşağını yetiştiren ebeveynlerin yalnız karar vermeye zorlandığına dair bulgularla karşılaşmaktayız. Bu konuda aile büyüklerinin çocukların eğitimi konusunda fikir bildirmediğini söyleyen A4 “*Aile büyüklerimiz çocuklarımızın eğitimi ile ilgili fazla görüş bildirmezler. Pek de ilgilenmezler doğrusu çoğu zaman bu konuda yalnız karar vermek zorunda kalıyorum.*” Görüşünü belirtmektedir.

Babanın Aile büyüklerinin Çocuk eğitimi konusundaki fikirlerine karşı tutumların kategorisine dair kategorilerini gösteren Tablo 4.22’de verilmiştir.

Tablo 4.22. Babanın Aile büyüklerinin Çocuk eğitimi konusundaki fikirlerine karşı tutumların kategorisine dair bulgular

Kotlar Baba	B1	B2	B3	B4	B5	B6	B7	B8	B9	B10
Evet, fikirlerini dikkate alırım			X		X			X	X	
Hayır almam	X	X								
Bazı konularda dikkate alırım							X			
Fikir bildirmezler				X		X				X

Çocukların eğitimi konusunda aile büyüklerinin fikirlerini dikkate alma konusunda verilen cevaplar arasında en fazla 5 baba ile dikkate alırım iken, 2 baba almam, 3 baba fikir bildirmezler, 1 babada bazı konularda dikkate alırım demiştir.

Dikkate aldığını söyleyen B8 “Annemin babamın ve diğer akrabalarından büyüklerimin görüşünü, uyarılarını dikkate alırım ve dinlerim. Onlarda çocuklara güzel güzel öğütler verirler. Bazen giydiği kıyafet arkadaşları ile konuşması, oturması ve kalkması ile yorumlar yaparlar. Benim için büyüklerin görüşleri önemlidir. Onların verdiği nasihatler doğrultusunda onları yönlendiririm.”

Dikkate almadığını söyleyen B1 “Sadece eğitimcilerin görüşlerinden faydalıyoruz. Ailemizden uzak başka bir şehirde yaşıyoruz. O yüzden fazlaca bu konu da yardım almadık.”

Bazılarını dikkate alırım diyen katılıcı B7 “Evet, onların yaşanmışlık tecrübeleri benim için önemlidir. Değerlerimizin aktarımında onların görüşlerini özellikle dikkate alırım.”

Fikir belirtmediklerini söyleye B6 ise “Anne ve babam çocuklara fazla karışmaz. Yani pek tavsiyede bulunmazlar.” Görüşünü bu şekilde ifade etmiştir.

Babaların annelere göre daha z aile büyüklerin fikirlerine dikkate aldığı görülmektedir.

9. Alt Tema: Anne ve Babanın Çocukların meslek seçiminde yönlendirilmesi kategorisine dair bulgular

Anne babanın kanaat eğitiminde izlediği yollar temasında alt tema olan çocuklarının meslek seçiminde nasıl yönlendirdiği ile ilgili kategorilerin olduğu bulgular Tablo 4.23’de verilmiştir.

Tablo 4.23. Çocukların meslek seçiminde yönlendirilmesi kategorisine dair bulgular

Kotlar Anne	A1	A2	A3	A4	A5	A6	A7	A8	A9	A10	A12	A13	A14	A15	A16	A17
İnsanlara faydalı olması				X					X	X	X	X				
Geliri iyi olması				X		X					X					
Rahat olması	X			X					X				X			
Seveceği bir meslek olması	X	X			X		X		X			X			X	
Yeteneğine uygun olması	X				X	X					X					
Çocuğun kendi isteği			X							X				X	X	X
Mutlu olacağı								X		X	X					
Helal kazanç	X										X					

Bu konuda anneler birden çok fikir beyan etmiş olup sayıları şu şekildedir. Çocuğun meslek seçimine yönlendiren annelerden 5’i insanlara faydalı olmasını belirtirken, 3 anne ise gelirin iyi olmasını tercih etmiştir. 4 anne ise rahat olmasını söylemiş, 7 anne seveceği, 3 kişi yeteneğine göre olmasını, 2 ‘şer anne de mutlu olacağı ve helal kazanacağı bir mesleğe sahip olmaları hakkında görüş bildirmiştir. Bu konuyla ilgili örnekler ise aşağıda şu şekilde verilmektedir.

İnsanlara faydalı bir meslek seçmesi konusunda yönlendirme yaptığını söyleyen A13 “Öncelikle vatana, millete faydalı olacakları işi yapmalarını söylüyoruz. Parası için değil sevdiğiniz için yapın bir işi cümlesini çok duyuyorlar.

Mutlu olacakları ve kendi istekleri koşunda görüş belirten A13 “Kendilerinin ne istedikleri önemlidir. Mutlu ve kendilerini iyi hissedebilecekleri meslekleri tercih etmelerini söylüyorum hep.”

Yeteneğinin ne olduğuna, helal kazanca ve sevdiği bir mesleği seçmesi konusunda görüş bildiren A1“*Sevdikleri ve becerebildikleri işi yapmalarını söylüyorum. Sebat edebilecekleri bir iş olması lazım ve temel de helal kazanç olması gerektiğini öğütüyorum.*” Şeklinde görüşünü ifade etmiştir.

Maddi gelirinin iyi olmasını tercih eden A12 şöyle söylemiştir. “*Gelecekte iş bulabileceği, maddi yönden onu rahatlatacak, mutlu olacağı meslek seçmesi için açıklamalarda bulunuyorum.*”

Babanın kanaat eğitiminde izlediği yollar temasında alt tema olan çocuklarının meslek seçimine nasıl yönlendirdiği ile ilgili kotların bulunduğu Tablo 4.24’de verilmiştir.

Tablo 4.24. Çocukların meslek seçiminde yönlendirilmesi kategorisine dair bulgular

Kotlar Baba	B1	B2	B3	B4	B5	B6	B7	B8	B9	B10
İnsanlara faydalı			X							
Geliri iyi							X			
Sevdiği							X			
Kariyeri iyi										
Yetenek	X				X	X		X	X	
İsteğine	X			X		X				X
Mutlu olacağı									X	
Helal kazanç		X								
Yasal olan										X

Anne ve babanın çocuklarına dair beklentileri onların karakterlerine uygun olarak karşımıza çıkmaktadır. Yetiştirilme tarzları da karakterlerini şekillendirmektedir. Kültürümüzde çocuklarımızı severken ileride olmasını istenilen meslekleri söyleme alışkanlığı vardır. Değişen kültürün ve eğitim yapısının etkisiyle hangi konuda yeteneğinin olduğunun tespitinin pek olmadığı zamanımızda ise ailelerin yönlendirmesi ve beklentisi ön plandadır. Hayırlı evlat vatana millete faydalı insan yetiştirme beklentisi çocukların rahat ve mutlu kariyer sahibi ve kolay bir yaşamı sağlayacak şekilde değiştiği görülmektedir.

Meslek seçimine yönlendirmede babaların tercih ettiği özelliklerde en fazla yeteneğine göre 5 baba, istediğine göre 4 baba, insanlara faydalı, geliri iyi, kariyeri

İyi, helal kazanç ve yasal olan l’er olmak üzere görüş belirtmişlerdir. Birden fazla görüş belirtilen bu bölümde babaların açıklamaları ise şu şekildedir.

Hela kazanca yönlendirdiğini söyleyen katılımcı baba “*Okuyup helalinden kazanacakları bir meslek sahibi olmalarını söylüyorum sürekli. Kendimden örnekler vererek daha çok çalışmalarını tavsiye ediyorum.*”(B1) görüşünü bu şekilde ifade etmiştir.

İsteğine göre yönlendirdiğini söyleyen baba “*Pek karışmıyorum istediği mesleği seçmesi benim için önemli. Ama okumaları gerektiğini sürekli söylüyorum. Okuyarak meslek sahibi olabileceklerini açıklıyorum.*”(B6) diye görüşünü ifade etmiştir.

Yeteneğine yönlendirme yaptığını söyleyen baba ise “*Çocuğun kabiliyetine ve hangi konuda başarılı olabileceğini keşfetmeye çalışarak onlara yön vermeye çalışıyorum.*”(B5) diye görüşünü ifade etmiştir

Mutlu olabileceği bir mesleğe yönlendirme yapanın görüşlerini ise şu şekilde açıklamıştır. “*Mesleklerin toplumsal popüleritesine kesinlikle aldanmıyoruz. Bizim için önemli olan kızlarımızın yeteneklerine uygun ve mutlu olabilecekleri bir meslek seçmelerini istiyoruz.*”(B9)

Seveceği bir meslek sahibi olması için yönlendiren baba ise fikirlerini şu şekilde dile getirmektedir. “*İşini yaparken sevebileceği ve maddi konuda tatmin edebilecek mesleği seçmesi konusunda telkin ediyoruz.*”(B7) diye görüşünü ifade etmiştir

Yasal olan işlere diye yönlendirdiğini söyleyen B10 ise “*İsteddiği ve yasal olan işleri yapabilir.*” diye görüşünü ifade etmiştir

Meslek seçimlerine yönlendirme konusunda elde ettiğimiz bulgular bize Z Neslinin yetişme tarzını ve beklentilerini ortaya koymaktadır. Bu konuyu tamamen çocuğun isteğine bırakan ebeveynlerin olması, onların yetiştirilme tarzına uysa da sorumluluk alma konusunda özellikleri ile pek uyuşmadığı görülmektedir. Anne babanın beklentileri ile Z neslinin rahat bir hayat yaşamasına yönelik mesleklere yönlendirildiği görülmektedir.

3. Ana Tema: Kanaat eğitiminde başarısız olunması sebepleri

Kanaat eğitimini başarısız olunmasına dair sebeplere ilişkin bulgular aşağıdaki Tablo 4.25’de gösterilmektedir.

Tablo 4.25. Kanaat eğitiminde başarısız olunması sebeplerine dair bulgular (Anne)

Kodlar Anne	A1	A2	A3	A4	A5	A6	A7	A8	A9	A11	A10	A12	A13	A14	A15	A16	A17
Maddi alım gücünün artması						X	X		X						X		X
Tüketime ve hazır a dayalı yaşam tarzı			X							X							X
Bakıcı veya kreş												X					
Okul ihtiyaçlarının fazla ve pahalı olması		X	X								X						
İnternet ve Sosyal medya	X		X										X		X	X	
Elektronik aletler ve bilgisayar oyunları	X		X								X		X	X		X	X
Mahremiyet duygusunun azalması		X									X						X
Anne ve babanın farklı tutumu												X	X				
Dışarıdan gelen yorumlar									X					X			
Şekilci bir yaşam tarzının artması					X				X				X			X	X
Ergenlik hali					X												
Farklı düşünme					X												X
Arkadaş çevresi	X				X				X				X	X	X	X	X
Yanlış örnek olma				X		X					X		X				X

Ailede kanaat eğitiminin verilirken ortaya çıkan problemler ve başarısız olunması ile ilgili bulduğumuz verilerin oldukça fazla olduğu görülmektedir. Annelerin babalara oranla daha fazla görüş bildirmesi ve daha fazla problem yaşadıklarını göstermektedir. Yaşanılan sorunların içinde Z neslinin zamanına has ortaya çıkan yeni konular olmakla birlikte kuşak çatışmasına dayanan sorunlar ve özellikle dışarıdan farklı görünse de anne ve babanın dünya ve görüşlerinden kopan

Z neslinin ne düşündüğünün tam olarak ebeveynleri tarafından bilinmemesine dayalı konular olduğu görülmektedir. Özellikle internet ve elektronik aletlere bağlı problemlerin çözümünde yetersiz kalan aileler, çocuklarının bu konuda kendilerinden oldukça bilgili olduklarının farkında olmadıkları anlaşılmaktadır.

Kanaat eğitiminin başarısız olmasına dair sebeplere dair en çok karşımıza çıkan veri; arkadaş çevresi 8 anne tarafından dile getirilmiş olmasıdır. Onu 7 kişi ile takip eden elektronik aletler ve bilgisayar oyunları ikinci ise sıradadır. Maddi alım gücünün artması 5 anne, Tüketime ve hazırı dayalı yaşam tarzı 3 anne tarafından, Bakıcı veya kreş 1, Okul ihtiyaçlarının fazla ve pahalı olması 3 anne tarafından görüş bildirmiştir. Mahremiyet duygusunun azalması ve Anne ve babanın farklı tutumu 3, Dışarıdan gelen yorumlar 2, Sosyal medya 5, Şekilci bir yaşam tarzının artması 5, Ergenlik hali 1, Farklı düşünme 2 ve Yanlış örnek olma 5 anne tarafından belirtilmiştir. Bu konu hakkındaki örnek açıklamalar ise şöyle sıralanmaktadır.

Arkadaş çevresinin olumsuz etkilediği görüşünü belirten A19 ise “Çevrenin fazla maddiyatçı olması ve imkânlarının çok olması çocuk üzerinde olumsuz etki yapıyor. Arkadaşlarının telefonlarından yazlıklarından eşyalarından etkilenip aynısını istiyor. Bunların dünyalık olduğunu önemsiz olduğunu anlatmaya çalışsak ta çocuk gördüklerine heves ediyor. Bir de maalesef insanımızda malını başkasının gözüne sokarak yaşama gibi bir rahatsızlığı var. Bunlar çocuk üzerinde ailesine karşı isyana dahi götürebiliyor.” Şeklinde açıklama yapmıştır.

Maddi alım gücünün artması, internet ve televizyonun kanaat eğitimi olumsuz olarak etkilediğini söyleyen A9 şöyle görüşünü açıklamaktadır. “Özellikle yakın çevremdeki gösterişe önem veren insanların tavırları olumsuz etkiliyor. İnsanların maddi olarak alım gücünün yükselmesi ve kolay ulaşabilme sayesinde pek çok şeye sahip olunabiliyor insanlar. Bu yüzden satın alabilecek gücümüzün olduğunu bildiği zaman çocuğa açıklamak zor oluyor. Aile dışında farklı bireyleri örnek alması da bizi zorluyor. Televizyonda da gördükleri ve son bir yıldır süren uzaktan eğitim sürecinde internet kullanımındaki kontrol güçlüğü sonucu da olumsuz etkilediğini fark ettik.”

Tüketime ve hazırı dayalı yaşam tarzının ve olumsuz örnek olmanın kanaat eğitime olumsuz etkilerinden bahseden A17 ise görüşünü şu şekilde ifade etmektedir. *“Hiçbir şeyi üretmeyip sürekli tüketen konumunda olmamız. En küçük bir ihtiyaçta marketlere, dükkânlara ihtiyaç duymamız, sürekli evin içinde yaşam sürmemiz ve sürekli reklamlara, tanıtımlara maruz kalmamız, ister istemez gündemde hep alış verışı tutuyor. Tüm bu nedenlerden biz de örnek bir ebeveyn olamıyoruz bu konuda. Her şeyin bu kadar alıcılara hitap ettiği, her şeyin bizi almaya yönlendirdiği bu çağda çocukları bu dünyadan uzaklaştırabilmek dikkatlerini daha önemli olana odaklamalarını sağlamak her geçen gün zorlaşıyor.”*

Bakıcı ve kreş etki, sosyal medya, aile büyüklerinin müdahalesi ve anne baba arasındaki tutarsızlıklar ve bilgisayar oyunlarının çocuk üzerimde olumsuz etkilerinden bahseden A11 *“İnternet, amacı dışında kullanılan internet, beni zorlayan önemli sebeplerden biride bakıcılar oldu. Onların bizim yasakladığımız şeylere izin vermesi çocukta ciddi çelişkiler oluşturdu. Benimle eşim arasındaki tutarsızlar, çocuğun çok asi ve inatçı olması, salgın sebebi ile sürekli internet karşısında olmaları ve sosyal medyadaki sınırsız özgürlükle karşılaşması. Son yıllarda babamız tarafından karşı olmama rağmen alınan oyun konsolu ve uzun süre oynamasını engelleyemiyorum. Anne ve baba tarafındaki büyüklerin tutumları, yasaklanan davranışların annene ve babaanneler tarafından izin verilmesi, toplumun gösteriş yapanlara karşı çocukların etkilenmesi ve başkalarının sahip olduğu şeylerin sosyal medyada sergilemesi ve çocukların bundan etkilenerek isteklerde bulunması. Haberlerde ve televizyonda çok gösterişli hayatların sergilenmesi”* şeklindeki görüşlerini ifade etmişlerdir.

Farklı düşünme ve ergenlik halinin oluşuz etkilediğini söyleyen annemiz ise *“Başarısızım diyemem, beni zorlayan durumlar elbette olmaktadır. Yaşları itibariyle kazanım haline gelmesi için, zamana ihtiyaç olduğunu düşünüyorum. Ayrıca tamamen aynı olmayı da beklemiyorum. Çünkü yetişme tarzımız, imkânlarımız aynı olmadı. Bu nedenle bizim bakış açımızdan farklı düşünüyorlar. Duygu ve düşünceleri zamanla oturacak ve hayatın gerçeklerini daha iyi anlayıp, fark edecekler. Şimdi oğlum ergenlik döneminde ve farklı çıkışları olabiliyor. Her konuda olduğu gibi bu*

konuda da olgunlaşır daha iyi olacaklarına inanıyorum.”(A5) Böyle demiştir. Dışarıdan gelen yorumlar konusunda görüşünü açıklayan A9 “Dışarıdan gelen yorumlar, dede, anneanne ve babaannenin karışmaları durumu zorlaştırabiliyor. Arkadaş çevresinde gördükleri de bu durumu zorlaştırabiliyor.” demiştir.

Mahremiyet duygusunun azalmasının ve pek konunun olumsuz etkilerinden bahseden A10 şöyle ifade etmiştir. ” *Aşağıda yazdıklarına engel olmaya çalışsak da maalesef alternatif üretmekte sıklıkla aciz kalabiliyoruz. Toplumda oluşan tüketim odaklı yaşam tarzının şehir kültürü ve mimarisinin çocukları topraktan ve emekten uzak yetiştirmemize sebep olması, gerçek sosyal ortam oluşturmamak ve sanal ortamda zamanlarını bilgisayar oyunları ile geçirmekten üst düzeyde keyif almaları, Haz ve hız odaklı dijital ortamın mevcudu yeterli bulmayıp daima daha fazlasına yöneltmesidir. Mahremiyet duygusunun azalması ve biçimsel ibadet anlayışımızın Kuranın ahlaki ilkeleri ile bütünleşememesidir.”*

Kanaat eğitiminin başarısız olmasına dair sebeplere ilişkin babaların görüşlerine ait bulgular Tablo 4.26’da gösterilmektedir.

Tablo 4.26. Kanaat eğitiminde başarısız olunması sebeplerine dair bulgular (Baba)

Kodlar Baba	B1	B2	B3	B4	B5	B6	B7	B8	B9	B10
Yok			X		X					X
Sosyal medya								X		
İnternet	X	X		X				X		
Arkadaş				X						
Çevre							X	X	X	
Televizyon Ve Reklamlar	X	X						X		
Farklı düşünme						X				
Yanlış örnek olma		X	X							
Çocukların ısrarına dayanama	X	X								
Vakit geçiremememe			X		X	X				
Arkadaşlarıyla kendini kıyaslama				X					X	
Dışarıdan yapılan yorumlar						X	X			

Kanaat eğitimi zorlaştıran ve başarısız olmasına yol açan durumlarla ilgili babaların verdiği cevaplarda; Yok diyen 3 baba, Sosyal medya 1, İnternet 3,

Arkadaş1, Çevre 3, Televizyon ve Reklamlar 2, Farklı düşünme1, Yanlış örnek olma ve Çocukların ısrarına dayanama 2, Vakit geçiremem 3, Arkadaşlarıyla kendini kıyaslama 2 Dışarıdan yapılan yorumlar 2 baba tarafından belirtilmiştir.

Kanaat eğitiminde başarısız olduğunu düşünmediğini ifade eden baba ise şu şekilde görüşünü ifade etmiştir. *“Başarısız olduğumu düşünmüyorum.”*(B10)

“Çocuğumla bizzat yeteri kadar ilgilenemedim. Bu yüzden de bazı konularda yetersiz kaldıklarını düşünüyorum. Arkadaş çevresinden çok etkileniyorlar. İnternette dolaştıkları yerlerde gördükleri şeylerinde etkisi var tabi.”

“Çevresel faktörler. Al ağlatma ver sussun gibi.”

Arkadaşlarıyla kendini kıyaslama görüşünü ifaden B9 *“Çocuğun diğer çocuklarla kendini kıyaslama imkânı olması. Bilindiği üzere günümüzde yeni nesil aileler iyi anne baba olmanın yolunun çocuğun her istediğini yapmaktan geçiyor, sanıyorlar. Bu tür örnekleri gören kendi çocuğum, onu sevmediğimizi düşünüyor. Bu durum bizi zorluyor.”*

Dışarıdan yapılan yorumlar *“Aile içinde elimizden geleni yapsak da dışarıdan gelen etkiler en önemli sebepleri karşımıza çıkarıyor. Bunlar arkadaş çevresi olduğu gibi çocukların ellerindeki telefon ve internet ve elbette televizyonda izledikleri diziler ve hatta reklamlar bile birçok şeye özenmesine sebep oluyor.”*

Çocukların ısrarına dayanamama, internet, televizyon konusunda kanaat eğitiminin zorlaştığını söyleyen baba *“Ben genelde elimden gelen bütün isteklerini yerine getiriyorum. Alıyorum. Zararlı bir yiyeceği bilsem de cip gibi onlar isteyince alıyorum. Başkalarında görünce eksiklik hissetmesinler diye. Ya da fazla ısrar edince dayanamıyorum. İnternette gördükleri ve televizyonda seyrettikleri de onların birçok şey istemesine sebep oluyor.”*(B1) Görüşünü açıklamıştır.

Yanlış örnek olduğunu söyleyen baba *“Genelde temel ihtiyaçlarımızda orta yol izledik. Ancak hobilerimi gerçekleştirirken gereksiz harcamalar yaparak iyi örnek olamadık.”*(B3) Şeklinde açıklama yapmıştır.

4. Ana Tema: Ailede verilen kanaat eğitiminin sonuçları

1. Alt Tema: Çocukların istediği bir şeye sahip olduktan sonraki mutluluk sürecine dair bulgular

Çocukların istediği bir şeyi elde etme sonucu oluşan mutluluk halini gösteren durum aşağıda Tablo 4.27’de gösterilmiştir.

Tablo 4.27. Çocukların istediği bir şeye sahip olduktan sonraki mutluluk sürecine dair bulgular (Anne)

Kotlar Anne	A1	A2	A3	A4	A5	A5	A6	A7	A8	A9	A10	A11	A12	A13	A14	A15	A16	A17
Mutluluğu kısa sürer	X			X	X	X	X	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X
Mutluluğu uzun sürer.		X	X						X									

Anne ve babalar tarafından çocuğun kanaatkâr olması için uygulanan tutum ve davranışların ne gibi sonuçlar ortaya çıkardığını tespit etmek için yaptığımız çalışmada anne ve babalara çocuklarının istedikleri bir şeyi elde ettiğinde mutlu olup olmadıkları ve bu mutluluğun ne kadar sürdüğünü sorduk. Elde ettiğimiz bulgular şu şekildedir.

İsteddiği bir şeye sahip olan çocuğun mutluluğunun kısa sürdüğünü söyleten 14 anne iken, uzun sürdüğünü sadece 3 anne söylemiştir. Çocuklar bir şeye sahip olmayı çok istese de kısa sürede bu isteklerinin kaybolduğu ve yeni isteklerde bulunmaya başladığı görülmüş ve Z Kuşağının tipik özelliği doyumsuz ve elindeki ile tatmin olmayan özelliği karşımıza çıkmaktadır.

İstediklerini elde ettikten sonra mutluluğun kısa sürdüğünü söyleyen A6 ise görüşünü şu şekilde açıklamıştır. “ *Mutlu olur ama çok uzun sürmez en az bir iki hafta*”

Mutluğunun uzun sürdüğünü söyleyen A3 “*Çok mutlu olurlar. Her istediklerini almadığımız için aldığımız zaman için aldıklarımızla mutlu olurlar. Alınan eşyanın kıymetini bilir ve uzun süre mutlulukları devam eder.*” Görüşünü ifade etmiştir.

Babaların görüşlerini gösteren çocukların istediği bir şeyi elde etme sonucu oluşan mutluluk halini gösteren Tablo 4.28’de gösterilmiştir.

Tablo 4.28. Çocukların istediği bir şeye sahip olduktan sonraki mutluluk sürecine dair bulgular (Baba)

Kodlar Baba	B1	B2	B3	B4	B5	B6	B7	B8	B9	B10
Mutluluğu kısa sürer		X		X	X	X	X		X	X
Mutluluğu uzun sürer.	X		X					X		

İstediği bir şeye sahip olan çocuğun mutluluk halini açıklayan babalardan çoğunluğu olan 7 tanesi mutluluğu kısa sürer demiştir. 3 baba ise uzun sürdüğünü söylemiştir.

Mutluluğu kısa sürer diyen baba “ *Mutlu olurlar. Ama çok dikkatli ve özenli davranmazlar. Kırılana veya parçalana kadar severler ama kısa sürede kırarlar oyuncaklarını.*” (B2) Şeklinde açıklamada bulunmuştur.

Mutluluğunun uzun sürdüğünü söyleyen baba ise “*Çok mutlu olur. Alınan bir şeye aylarca sevinir. Çevremde gördüğüm diğer çocuklardan sevinci uzun sürer.*” Demiştir.

5. Ana Tema: Çocuğun doyumsuz olması kategorisine ait bulgular

Çocuklarda ailede verilen kanaat eğitiminin sonuçlarının alt teması olan çocuğun doyumsuz olması bulgularına dair kodlar aşağıdaki Tablo 4.29’da gösterilmiştir.

Tablo 4.29. Çocuğun doyumsuz olması kategorisine ait bulgular (Anne)

Kodlar Anne	A1	A2	A3	A4	A5	A6	A7	A8	A9	A10	A11	A12	A13	A14	A15	A16	A17
Doyumsuz	X							X				X		X			
Doyumsuz değil		X			X		X			X							
Bazı konularda doyumsuz.			X	X		X			X		X		X		X	X	X

Anne ve babaların çocuklarının doyumsuz olup olmadığı konusunda nasıl bir fikre sahip olduklarını anlamak için onlara sorduğumuz soruya verilen cevaplarda; çocuğunun doyumsuz olduğunu söyleyen anne sayısı 4 tane iken doyumsuz

olmadığını söyleyen anne 4 tanedir. Bazı konularda doyumsuz olduğunu söyleyen anne sayısı 9 ‘dur.

Çocuğunun doyumsuz olduğunu söyleyen A2 “Çocuğumun sürekli değişen istekleri var. Onun doyumsuz bir çocuk olduğunu düşünüyorum. Çünkü çevreden gördüklerini ve internette seyrettiklerini istiyor. Özellikle telefon istiyor.” Şeklinde ifade etmiştir.

Bazı konularda çocuğunun doyumsuz olduğunu söyleyen A6 ise“ Çocuğumun bazı konularda doyumsuz olduğunu biliyorum. Çocuklarda genel olarak gözlemlediğim bir şey var. Bu da gelecek kaygısı. Maddi olarak iyi bir yaşam sürdürmek istiyorlar. Çalışma hayatlarına başladıklarında küçük şeylerle yetinip mutlu olacaklarını düşünmüyorum. Küçük yaşlarda anne ve baba gölgesi altında iken ufacık şeylerden mutlu oluyorlardı. Ailecek geçirilen saatler, oyunlar etkinlikler onları mutlu ediyordu. Ama yaşları büyüdükçe özellikle üniversite çağları işler tam tersine dönebiliyor.” Görüşünü bu şekilde açıklamıştır.

Çocuklarda ailede verilen kanaat eğitiminin sonuçlarının alt teması olan çocuğun doyumsuz olması bulgularına dair kotlar aşağıdaki Tablo 4.30’da verilmiştir.

Tablo 4.30. Çocuğun doyumsuz olması kategorisine ait bulgular (Baba)

Kotlar Baba	B1	B2	B3	B4	B5	B6	B7	B8	B9	B10
Doyumsuz									X	
Doyumsuz değil	X		X					X		
Bazı konularda doyumsuz.		X		X	X	X	X			X

Çocuğunun bazı konularda doyumsuz olduğunu söyleyen baba sayısı çoğunlukta olup 6 kişidir. Doyumsuz diyen ise 3 baba iken doyumsuz olduğunu 1 baba söylemiştir.

“Sahip olduğu şeylerle yetiniyor. Doyumsuz bir çocuk değildir. Beğendiği bazı şeyleri göstererek güzelmiş diyebiliyor. Uygun bir şey ise onu alıyoruz. Bu bazen bir eşya bazen de hayvan olabiliyor.”

Doyumsuz olduğunu ifade eden baba “Genellikle doyumsuz biridir. Eşya noktasında bazen sürekli yeni şeyler aldirmek istiyor. Bazı eşyalarını da o kadar çok seviyor ki istediğiniz kadar yeni alın illa gidip onu tercih ediyor.”

Bazı konularda doyumsuz olduğunu söyleyen baba “Yerine göre sahip olduğu şeylerle mutlu olabiliyor. Olmadığı zaman durumunu düşünüp anlayabiliyor. Ama bazı konularda ısrar edebiliyor onlara sahip olmayı gerçekten çok istiyor. Bir kaç konuda doyumsuz davranabiliyor. Gençlerin kıyafetle kendini ispatına yoluna gitmesi bizde temel sebeplerden biri. Markalı güneş gözlüğü almasının sebebi hava atmamış.”(B7)

Yapılan çalışma sonucunda anne ve babaların çoğunluğu çocuklarının doyumsuz olmadıklarını düşünmektedir.

1. Alt Tema: Çocukların sahip olduğu şeyleri paylaşabilme özelliğine ait Bulgular

Çocuklarda ailede verilen kanaat eğitiminin sonuçlarının alt teması olan Çocukların paylaşabilme özelliğine ait bulgular Tablo 4.31’de gösterilmiştir.

Tablo 4.31. Çocukların paylaşabilme özelliği kategorisine ait bulgular (Anne)

Kotlar Anne	A1	A2	A3	A4	A5	A6	A7	A8	A9	A10	A11	A12	A13	A14	A15	A16	A17
Paylaşır		X	X	X		X	X		X		X		X	X		X	X
Bazen paylaşır										X							
Kişi seçer	X											X			X		
Bizim tutumuz etkiler					X			X									

Çocuklarının eşyalarını başkalarıyla paylaştığını söyleyen 11 anne, bazen paylaştığını söyleyen 1, kişi seçtiğini söyleyen anne 3 iken Bizim tutumuz etkiler diyen anne 2 tanedir.

Paylaşır diyen A6 “Küçük yaşlardan itibaren tek çocuk olmasına rağmen paylaşmayı hep bildi. Çok şükür de bu böyle devam ediyor.” Şeklinde açıklamıştır.

Bazen paylaştığını ifade eden A1 ise düşüncesini şu şekilde ifade etmiştir.”
Küçük yaşlardan itibaren tek çocuk olmasına rağmen paylaşmayı hep bildi. Çok şükür de bu böyle devam ediyor.”

Kişi seçtiğini söyleyen A1 “*Büyük oğlum küçükken paylaştığı oyuncakları bir müddet sonra geri alır ve huysuzlanırdı. Sevmediği arkadaşları ile paylaşmak istemiyor hala.*” Demıştır.

Bizim tutumuz etkiler diyen A8 “*Paylaşabilen çocuklarım var. 3 oğlumun üçünün de farklı huyları var. Biri çok duygusal sürekli bize sorar vereyim mi diye ver dersek verir verme dersek vermez.*”

Çocuklarda ailede verilen kanaat eğitiminin sonuçlarının alt teması olan Çocukların paylaşabilme özelliğini açıklayan babalara ait bulgular Tablo 4.32’de gösterilmiştir.

Tablo 4.32. Çocukların paylaşabilme özelliği kategorisine ait bulgular (Baba)

Kodlar Baba	B1	B2	B3	B4	B5	B6	B7	B8	B9	B10
Paylaşır	X		X	X		X		X	X	X
Bazen paylaşır							X			
Kişi seçer		X			X					

7 baba ile en fazla görüşün olduğu çocuğunun paylaşma değeri var derken 1 babada bazen paylaşır kişi seçer ise 2 kişi tarafından söylenmiştir.

“*Elinde olanların bir kısmını paylaşır. Bazen sorun çıkarabiliyor. Oda kendisine kötü davranan çocuklara karşılık veriyor. Ben elimden gelen şeyleri paylaşmayı severim. Mesela fırından gelirken birkaç fazla ekmekle gelirim ve onunla komşulara dağıttırırım.*”(B7)

“*Paylaşırlar. Bizden gördülerse yapıyorlar. Bu konuda onlarla sık sık konuşurum. Çocuklarımla paylaşmayı bildiklerini düşünüyorum.*” (B8)

“*Çoğu zaman paylaştıklarını görmüyorum.*”(B5)

“Ben doyumsuz olduklarını düşünmüyorum. Âmâ bazı konularda biraz abartıyor. Hayvanlar konusunda özellikle doyumsuz. Pek çok konularda çok sıkıntı görmüyorum.”(B2)

2. Alt Tema: Çocukların İstediklerini elde etme tutumları

Çocukların kanaat eğitiminde başarısız olmasını etkileyen alt temalardan Çocukların istediklerini elde etme konusunda sergiledikleri tutumlarının kotları aşağıdaki Tablo 4.33’de gösterilmiştir.

Tablo 4.33. Çocukların İstediklerini elde etme tutumları kategorisine ait bulgular (Anne)

Kodlar Anne	A1	A2	A3	A4	A5	A6	A7	A8	A9	A10	A11	A12	A13	A14	A15	A16	A17
Anlayışlı davranır				X													
Çok ısrar eder	X	X									X	X	X				X
Biraz ısrar eder					X	X	X		X	X				X	X	X	X
Ağlar	X											X					X
Küser	X										X	X	X				
Eşyalara zarar verme		X															
Etrafındaki insanlara zarar verme			X														
Tehdit etme		X										X					X
Arkadaşları ile kıyaslama																	X

Çocukların kanaat eğitiminde başarısız olmasını etkileyen etmenlerden biri de istediklerini elde etme konusunda sergiledikleri tutumlarıdır. Çocuğun istediği bir eşya veya arzusunu gerçekleştirebilmek için çeşitli yollar denemektedirler. Bizde çocukların hangi metotları kullanarak istek ve arzularına kavuştuklarını öğrenmek için anne ve babalara sorduğumuz sorulara verilen cevaplar şu şekildedir. Başarılı olduğunu anladığı zaman o yolu kullanmaya devam edebilmektedirler. Bu bölümde anneler birden çok cevap vermişlerdir. Çocukların istediklerini elde etmede gösterdiği tutumlar konusunda 1’er annemiz anlayışlı davranır, eşyalara zarar verir Arkadaşlarıyla kıyaslar ve etrafındakilere zarar verir, Çok ısrar eder 5 anne, En fazla

görüşün olduğu biraz ısrar eder 9 anne tarafından söylemiştir. 3 anne ağlar ve tehdit eder, 4 annede küser demiştir.

Çok ısrar eder ve arkadaşları ile kıyaslar görüşünü bildiren A17 “*Arkadaş okul çevresi süper zengin insanlardan oluştuğu için maalesef bu konuda problem yaşıyoruz. Evdeki tabletlerini oyuncaklarını telefonlarını okula getirmeleri gösteriş yapmaları bizim gibi bursla okutan veliler üzerinde problem yapıyor. Gördüğü şeyin aynısını istiyor. Israr ediyor ağlıyor. Alabilecek durumda olanlardan bazısını doğum günü gibi bir nedene bağlayarak alıyoruz. Daha ekonomik olanı aldığımızda arkadaşlarından utanıyor. Hatta arkadaşlarının odası çok lüks diye çevrimiçi eğitimde kamera açmak istemiyor.*”

Biraz ısrar eder diyen A11 “*Çocuk olduğu için bir şeylere sahip olmayı sık sık isteyebiliyor. Çocuk olduğu için bir şeyler almak onun doğal bir ihtiyacıymış gibi geliyor. Âmâ istedikleri ihtiyaç mı yoksa istek mi onun farkında. İsteklerini de olumlu davranışlarında, bazen isteklendirmede artırıcı olarak, bazen ödül, bazen de sadece kendini mutlu hissetmesi için alıyorum. Âmâ gerçekleşmediğinde çok ısrarcı olmaz, onun için daha çok çabalar, hedefine ulaşmak için biraz bekler. Fakat gerçekleşmediğinde de ısrarcı olmaz, tam tersine bazen çok olgun davranarak istediği şeyi almaktan vazgeçer.*” Görüşünü bu şekilde ifade etmiştir.

Küstüğünü söyleyen A12 ise “*Çoğunlukla bizden bir şeyler ister. Özellikle alış-verişe çıktığımızda ne aldırabilirim diye düşünür ve o eşyaya neden ihtiyacı olduğu konusunda bizi ikna etmeye çalışır. Genellikle istediği olmadığında surat asarak küserek tepki verir.*” Demiştir.

A2 çocukların istediklerini elde etme yollarında tehdit etme ve küstüğünü söylemiş ve görüşünü şu şekilde açıklamıştır. “*İstedikleri şeyi elde edemediklerinde sürekli ağlarlar. Gereksiz yere küserler. Büyük oğlum ders çalışmamakla tehdit eder.*”

Eşyalar zarar verdiğini söyleyen A2 “*Evet, ısrarcı ve asi bir tutum sergiler. Eğer istediği olmazsa tehdit edebiliyor. Mesela isteği olmazsa ödevi yapmam gibi. Ağlar ve bazen de eşyalara zarar verebiliyor. Kızınca yere atıp parçalanmasına*

sebebi oluyor. Küçükken balkondan atardı oyuncaklarını sırf ben sinirleneyim diye.” Şeklinde ifade etmiştir.

Başkalarına zarar verme diyen A3 ise şöyle açıklamaktadır. “Bir şeyler almak için ısrar etmez ama isteği olmadığı zaman ya kardeşini ya da sıkça oyun oynadığı arkadaşına vurur onun canını acıtır. Bizde bu durumun tekrarlanmaması için önce konuşuruz ama sonra onun dediğini yaptığımız çok oluyor. Bunun farkında ve bu yolu alışkanlık haline getirdi.”

Çocukların kanaat eğitiminde başarısız olmasını etkileyen alt temalardan Çocukların istediklerini elde etme konusunda sergiledikleri tutumlarının babaların görüşlerinin kotları aşağıdaki Tablo 4.34’te gösterilmiştir.

Tablo 4.34. Çocukların İstediklerini elde etme tutumları kategorisine ait bulgular (Baba)

Kodlar Baba	B1	B2	B3	B4	B5	B6	B7	B8	B9	B10
İsrarcı tutum		X		X						X
Biraz ısrarcı	X		X			X		X	X	
Ağlama		X								
Küsme		X							X	
Etrafındaki insanlara zarar verme		X								
Problem yok					X		X			

Çocukların istediklerini elde etmek için yapmış oldukları ve davranışları açıklayan görüşleri şunlardır. Biraz ısrarcı tutum ilk sırada olarak 5 baba, ısrarcı tutum 3 baba, Küsme 2, Etrafındaki insanlara zarar verme ve ağlama ve problem yaşamadığını söyleyen baba ise 1’er görüş belirtmiştir. Katılımcılar birden fazla tutum belirtmişlerdir. Bu konu ile ilgili olarak annelerin ifade ettiği tehdit etme ve eşyalara zarar verme babalar tarafından söylenmemiştir. Her iki grupta da biraz ısrarcı oldukları çoğunluktadır.

Bu konu ile ilgili katılımcı örnekleri şunlardır.

Biraz ısrarcı diyen B6 ise “Çocuk bu gördüklerini istiyor. İstememesi normal değil o kadar uyarın var ki bu konuda çocukları, bizde görmese televizyonda

görüyor, televizyonda görmese arkadaşında görüyor, markette görüyor, çarşı ayağının altında her yerde onları teşvik eden şeylerle dolu. Ama açıklamalarımızdan sonra ikna ediyoruz ve fazla ısrarcı olmuyor.” Görüşünü ifade etmiştir.

İsteklerini gerçekleştirmek için çocuklarının ağladığını, küstüğünü ve çevresine zarar verdiğini söyleyen baba *“Sürekli istekleri oluyor. Küçük olanın daha çok yiyecek ve oyuncak büyük olanın ise elektronik aletler daha çok ilgi alanı. Almadığım zaman ise ağlıyorlar ve küsüyor. Okulda bazen arkadaşlarına zarar verebiliyor.”*(B2) Görüşünü bu şekilde açıklamıştır.

Problem yaşamadığını söyleyen baba *“İsteyen bir çocuk değildir. İsteddiği şeyleri genelde yaparız. Onun ciddi bir sıkıntı yaşamıyoruz.”*(B7) Görüşünü bu şekilde açıklamıştır.

Çocukların istediklerini elde etme yolları oldukça çeşitli olarak karşımıza çıkmaktadır. Annelerin babalara oranla daha fazla çeşitlilikte görüş bildirmişlerdir. Anneler çocuklarla babalara göre daha fazla zaman geçirmesi ve çocuğa daha merhametli yaklaşması çocukların anneleri daha fazla zorlama sebebi olabileceğini düşündürmektedir. Babalardan hiçbir problem görmeyenlerin olması ise babanın çocuğun isteklerini tamamen karşılama da sorun görmediğinden daha çok onun takındığı tavra göre çocuğun annede aradığını gerçekleştirme çabasına girmesinden dolayı olabilmektedir.

- Çocuklarda Ailede Kanaat Eğitimi İle ilgili Görüşlerin Analizi

1. Ana Tema Çocuklarda kanaat sahibi olma algısı

1. Alt Tema: Çocuklarda kanaatin anlaşılma şekli

Tablo 4.35. Çocuklarda kanaatin anlaşılma şekline dair bulgular

Kod	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	E1	E2	E3	E4	E5	E6
Çocuk															
Elinde olanla yetinmek	X	X		X	X	X	X		X				X	X	X
Allah’a şükretmek	X					X				X	X				
Gereğinden fazla eşyaya sahip olmayı istememek			X												
Açgözlü olmamak								X				X			

Kanaat kelimesi günlük hayatta çok fazla kullanım özelliğini kaybetmiştir. Gençlerin kanaatin mamasının ne olduğunu nasıl anlaşıldığı konusundaki görüşlerini anlamak için onlara sizce kanaat nedir sorusunu sorduğumuzda onların açıklamalarında şu sonuçlara ulaşılmıştır.

Çocuklarda kanaatin ne olduğu algısı araştırılmış en fazla verilen cevap 9 kişi ile elinde olanla yetinmek ile onu takip eden Allah’a şükretmek diyen 4 kişi, Açgözlü olmamak cevabı 2 ve bir katılımcı ise gereğinden fazla eşyaya sahip olmamak görüşündedir.

Elinde olanla yetinme olduğunu söyleyen K1 “*Kanaat insanın içinde bulunduğu durumda, elindekilerle yetinmesidir.*” Demiştir.

Gereğinden fazla şeye sahip olmayı istememektir diyen K3 görüşünü şu şekilde ifade etmiştir. “*Gereğinden fazla şeye sahip olmayı istememektir. Elindekiyle yetinmek demek aslında bana çok mantıklı gelmiyor açıkçası; çünkü insanız ve hayatımızı robot gibi sadece ihtiyaç olan şeyleri alarak geçirmek çok sıkıcı örneğin bir çocuğun aldığı oyun konsolu sadece eğlence amaçlı yoksa insan oyun konsolu olmadan da yaşar ama oyun konsolu alması onu kanaatsiz bencil yapıyor.*”

Allah’a şükretmektir diyen K6 “*Bana göre kanaat elindekine şükretmektir. Yani her zaman biz gençler kabul ediyorum ki daha iyisini istiyoruz. Babam her zaman söyler elindekiyle yetinmek hayatta çok önemlidir*” Görüşünü bu şekilde açıklamaktadır.

Açgözlü olmamaktır Diye açıklayan E3 ise “*Elindekiyle yetinmek, açgözlü olmamaktır.*” Diye ifade etmiştir.

2. Alt Tema: Çocukların Kanaat sahibi olma konusundaki görüşleri

Tablo 4.36. Çocukların Kanaat sahibi olma konusundaki görüşlerine dair bulgular

Kodlar Çocuk	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	E1	E2	E3	E4	E5	E6
Kanaat sahibiyim			X	X	X	X	X	X	X		X	X	X		X
Kanaat sahibi değilim	X	X												X	
Bazı konularda değilim										X					

Gençlerin kendilerini kanaat sahibi olma konusunda nasıl gördükleri anlamak için sorduğumuz soruda verilen cevaplar şu şekildedir.

Çocuklarda kanaat sahibi olduğunu söyleyen 11 katılımcı iken, kanaat sahibi olmadığını düşünen 3 kişidir. 1 çocukta bazı konularda kanaat sahibi olduğunu söylemiştir.

Z Neslinin çoğu kendini kanaat sahibi olarak görmektedir. Kanaatin elinde olanla yetinmek şeklinde anlaşılması onların kanaatkâr olarak kendilerini tanımlamalarına paralel gözükmektedir.

“Elimde olanla yetinebiliyorum, mesela canım bir şeyi yemeyi çok istediği zaman eğer onu alabilecek durumda değilse başka şeyler yiyerek Allah’a doyduğum için şükrediyorum.

“Genel olarak hayır. Çünkü olmasına karşın istediklerim oluyor. Çünkü istediğim bir şey olmadığında kısa bir sürede olsa Moralim. Bozuluyor ve sanki hiç bir istediğim olmuyormuş gibi hissediyorum. Şu sıralar “Huyunu dizginlemeye çalışıyorum” Doğruyu söylemek gerekirse her daim değil. Yarı yarıya diyebilirim.”(K2)

2. Ana Tema: Çocuklara göre Anne ve babanın kanaat eğitiminde konusunda uyguladıkları metotlar

1. Alt Tema: Anne babanın çocukların kanaat eğitiminde kullandığı metotlar

Tablo 4.37. Çocuklara göre Anne ve babanın kanaat eğitiminde uyguladıkları metotlara dair bulgular

Kodlar Çocuk	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	E1	E2	E3	E4	E5	E6
Nasihat etmek	X		X			X	X		X		X	X			
Örnek olmak			X	X	X		X	X		X					X
Uyarmak	X														
Mantıklı ve ikna edici açıklama yapmak		X													
İhtiyacı olmayan bir şeyi almamak			X			X	X	X			X	X		X	
Hemen almayıp daha sonra almak													X		

Çocuklara göre anne babaların kanaat eğitimi verirken çeşitli yollar kullandıklarını açıkladıkları görülmektedir. İyi bir gözlemci olan çocuklar daha çok olumlu olarak buldukları yolları söylemişlerdir. Çocuklara göre; Çocukların anne ve babalarının kanaat eğitiminde kullandığı eğitim metotlar şu şekildedir. Nasihat etmek, örnek olmak ve ihtiyacımızın olmadığı bir şeyi almama şeklinde eşit bir biçimde 7 katılımcı tarafından belirtilirken iken, uyarıda bulunmak ve hemen almayıp sonraya erteleme ve mantıklı ve ikna edici açıklama diyen 1'er kişidir. Katılımcıların görüşlerini incelediğimizde şu şekilde açıklama yaptıklarını görmekteyiz.

Gençlerin cevapları içinde en fazla söylenen metotlardan biri olan anne babanın örnek davranışlarda bulunması Eğitimin en temel ve etkili yollarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

K4 katılımcı: “Annem ve babam genel olarak Kanaat sahibi bireyler ve onlar kendi hayatlarında kanaatkârlığa yer verdikleri için bende onlar gibi düşünerek onları örnek aldım.”

Çocukların kanaat eğitiminde onlara neyin ihtiyacı olup olmadığının öğretilmesi yolunu kullanan ebeveynlerin olduğunu görmekteyiz.

E2 Katılımcı ise; “Bazı konularda ihtiyacım olmadığını düşünüyorlar. Bol bol anlatıyorlar. Ama biz yeni neslin ihtiyaçları farklı ve bizi anlamıyorlar. ”Benzer bir görüşe sahip olan K4 de” Annem ve babam her zaman elimdeki ile yetinip aç

gözlülük yapmamam konusunda beni uyarır ve nasihat verirler. Müsriflik yapmamam konusunda dikkatli olurlar. Nimete şükür konusunda hassas davranırlar.” Şeklinde açıklamada bulunmuştur.

K2 mantıklı ve ikna edici açıklamalarda bulunduğunu belirtmiştir. *Gerçekten isteklerim için mantıklı ve ikna edici açıklamalarda bulunuyorlar.”*

2. Alt Tema: Anne ve babanın çocukların isteklerini yerini getirme durumu

Çocuklara göre anne babanın kanaat eğitimi sırasında uyguladığı yöntemlerde alt tema olan çocukların isteklerini hangi durumlarda yerine getirdiğine dair tutumları Tablo 4.38’de gösterilmiştir.

Tablo 4.38. Anne ve babanın çocukların isteklerini hangi durumlarda yerine getirdiğine dair tutumlarına ait bulgular

Kodlar Çocuk	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	E1	E2	E3	E4	E5	E6
İhtiyaç olması	X	X	X		X	X	X	X	X	X		X	X	X	X
Eğitim için ise	X														
Zararlı değilse				X											
Her zaman											X				
Onu satın alacak parası olduğu zaman				X											X
Benim için önemli olması							X					X			
Hedefime ulaştığımda												X			

Çocukların hangi isteklerinin anne ve babalar tarafından hangi şartlarda yerine getirildiğine dair sorduğumuz soruya gençlerin cevapları çeşitlilik oluşturmaktadır. Kanaat eğitimi metodunda olduğu gibi isteklerinin karşılanmasında

da anne babaların istediği şeye ihtiyacının olup olmamasının ön planda olduğu görülmektedir.

Çocuklara sorulan soruda anne babanızın hangi isteklerinizi yerine getirir sorusuna verilen cevaplara göre anne babanın tutumları hakkında en fazla belirtilen görüş 14 katılımcı o ihtiyacın olması denmiştir. Eğitim için ise, Zararlı değilse, Her zaman ve hedefime ulaştığımda 1, Onu satın alacak parası olduğu zaman 2, Benim için önemli olması 2 kişinin görüşleri olarak saymışlardır.

“Annem ve babam ihtiyacından fazla pek bir şey almazlar. Aldıklarının yeterli olduklarını bunlara şükretmemiz gerektiğini söylerler.”(K2)

“Annem ve babam ihtiyaçlarım konusundaki isteklerimi yerine getirirler. Eğitim konusunda özellikle hassas davranıp kitap konusunda müsriflik yapmayacak ve doğru kitap olacak şekilde istediğim kitapları alırlar. Ama eğer istediğim şeye ihtiyacım yoksa almamam konusunda nasihat verirler. Bende zaten gereksiz olduğunu düşünürsem zorda olsa vazgeçebiliyorum”

“İhtiyacım olduğu koşullarda isteklerimi yerine getirirler. Ya Da bir şeyin benim için önem arz ettiğini gördüklerinde yerine getirirler.”(K7)

“Çok istediğim bir şeyse, hedefime ulaştığımda isteklerimi yerine getirirler. İstediğim şey ihtiyacım değilse bu isteğimi yerine getirmezler.”(E3)

“Paramız olduğunda isteğimiz şeyleri alırlar. Ya da ona ihtiyacımız olduğu zaman da alırlar.”(E6)

“Bazı konularda ihtiyacım olmadığını düşünüyorlar. Bol bol anlatıyorlar. Onlara göre zarlı olmadığını düşündükleri zaman Ama biz yeni neslin ihtiyaçları farklı ve bizi anlamıyorlar.”(K4)

3.Alt Tema: Anne veya babanın çocuğun sahip olmak istediği şeyleri almadığındaki tutumu

Tablo 4.39. Anne veya babanın çocuğun sahip olmak istediği şeyleri almadığındaki tutumu ve açıklamasına dair bulgular

Kodlar Çocuk	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	E1	E2	E3	E4	E5	E6
İsraf olarak görmeleri	X														
Açıklamada bulunmak	X	X		X	X	X	X	X							X
Gereksiz olduğunu düşünmeleri	X		X	X		X	X		X	X		X	X	X	
Para olmaması											X		X		X
Bir benzerinin olması			X	X				X				X			
Pahalı olması												X			

Anne ve babanın çocuğuna verdiği kanaat eğitiminde çocuğun istediği ama kendilerinin onaylamadığı bir şeyi almak istemediklerinde nasıl bir yol izlediklerine dair bilgileri almak için yaptığımız çalışmada elde edilen veriler şu şekildedir.

Anne veya babanız sahip olmak istediğiniz şeyleri almadığında nasıl açıklamalar da bulunur? Sorusuna katılımcıların verdiği cevaplar içinde en fazla seçenek 10 kişi ile gereksiz olduğunu düşünmeleridir cevabı. Onu takip eden görüş ise 7 kişi ile açıklamada bulunmak, bir benzerine sahip olunması 4, para olmaması 3, israf olarak görülmesi ve pahalı olması 1 şeklinde görüş bildirmişlerdir.

(E1) katılımcı: “Genellikle o şeye ihtiyacım varsa doğrusunu söylemek gerekirse çok pahalıysa da alıyorlar. Âmâ aldıkları zaman kıymetini bilmemi istiyorlar. Almadıkları zaman ilk günlerde biraz bozuluyorum. Âmâ babamın açıklamalarını zihnim en geç bir hafta içinde kabulleniyor. Üzülsem de oldum olası içimde bazı şeyleri yaşasam da ilk günlerde bu konuyla ilgili konuşmuyorum. Biliyorum ki babam hayır dediyse asla evet demez.”

(K1) “İsraf noktasında yaklaşıyorlar. İsrafın haram olduğunu ve Allah’ın Sevmediği bir Davranış Olduğunu hatırlatıyorlar. Ama onun haricinde ihtiyaçlarım ve gerekli şeyler konusunda hassas davranıyorlar. Bende elimden geldiğinde zorluk çıkarmamaya çalışıyorum.”

“Paramız yok derler. İhtiyacın yok derler. Gereksiz ve zararlı olduğunu söylerler. Bir benzerinin olduğunu söylerler. Yâda yapmayacağım bir şeyi yaparsan

alabileceğimi söylerler.” (E2) “O an ki duruma göre bu isteğin gereksiz olduğunu veya imkânların yeterli olmadığını paralarının olmadığını anlatırlar”(E6)

3. Ana Tema: Çocuklarda doyumsuzluk oluşmasını etkileyen unsurlar

1.Alt Tema: Anne ve babanın çocuğa başkalarından daha özel ve önemli olduğunu gösterme biçimi

Tablo 4.40. Anne ve babanın çocuğa başkalarından daha özel ve önemli olduğunu gösterme biçimine dair bulgular

Kodlar Çocuk	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	E1	E2	E3	E4	E5	E6
Göstermezler											X			X	
Vakit geçirerek	X														
Kararlarına saygı duyarak ve destekleyerek	X						X		X	X					X
Sohbet ederek	X									X					
Fikirlerime önem vererek	X						X	X	X				X		X
Her durumda		X													
Söz ve davranışları ile			X		X	X									
İçten davranarak				X											
Severek							X	X				X			
Kıyaslama yapmayarak										X					
Motive ederek												X			
Cesaretlendirerek												X			
İstediklerimi yaparak															X

Anne ve babaların çocuklarını başkalarından daha özel olduğunu nasıl gösterdiklerini ve onları daha özel hissettirecek tutum ve davranışlarda bulunduklarını sorduğumuzda; oldukça farklı ve zengin cevaplar verilmiştir. Katılımcıların birden fazla cevabı olmuştur. Çocuklara göre anne ve babanın çocuğu başkalarından daha özel nasıl gösterdiği ile ilgi konuda görüş görüşleri şu şekildedir. Fikirlerime önem vermeleri 6, Vakit geçirmeleri 1, Kararlarına saygı duymaları ve desteklemeleri 5, Sohbet etmeleri 2, Her durumda 1, Söz ve davranışları ile 3, İçten

davranarak 1,Severek 3, Kıyaslama yapmayarak 1,Motive ederek 1,Cesaretlendirerek 1, İstediklerimi yaparak 1 görüş şeklindedir. Çocuklar fikirlerini birden fazla seçenекle belirtmişlerdir.

“Genelde ismimle ve kızım derler. Ama zaman zaman annem her çocuğun özel olduğunu ve benimde onun için çok önemli olduğunu anlatır.”(K2)

“Genelde sözleriyle ve davranışlarıyla gösterirler.

Soru: Örnek verebilir misin?

Tabi şöyle ki; sevdiğim bir yemeği yapması, benim onlar için çok önemli olduğunu söyledikleri zaman oluyor. Ama kesinlikle ego yâda fazla özgüven değil ama Anne ve babamın bana başkalarından daha özel olduğumu göstermesine gerek yok zaten her şey ortada başkalarından özel olduğumu ben biliyorsam ve kanıtlayabiliyorsam ki şu hayatta kanıtlayamamağım çok az şey var onların sözlerinin bir anlamı yok benim için.”(K4)

Gençlere verilmek istenen eğitimin en etkili yollarından biri onlara gerçekten önem verildiğinin gösterilmesidir. Önem anlayışı gençlerin çoğuna göre aile geçirilen güzel vakitler ve edilen sohbetler olarak görülmektedir. Bu konuda katılımcılardan K12in görüşü şu şekildedir. *Ailemle her vakit geçirdiğimde ve sohbet ettiğimde bunu daha iyi hissediyorum. Ama em çok bir karar aldığım da beni dinlemeleri ve fikrine önem vermeleri bana önemli ve özel olduğumu hissettiriyor.”*

Z Nesli birçok şeyi internetten öğrense de değer verilmeyi ve fikirlerinin benimsemesini çok önemsemektedir. K6 katılımcı bu konu görüşünü şu şekilde açıklamaktadır: *“Beni severek gösterirler. Önem vererek, yardımcı olarak, fikirlerimi önemseyerek, destek olarak vb. çünkü bence bir insanı önemli yapan kendisi ve etrafındakilerin onu görme biçimidir.”*

Her durumda hisseden ve kıyaslanmadığı için kendini özel hisseden katılımcıların görüşleri ise şu şekildedir. *Her durumda hissederim. (K8)*

“Annemle babam kardeşimle bana çok ilgi gösterirler. Hayatımın her anında bilirim ki yanlış da yapsam arkamdalar. Ne olursa olsun, başkalarıyla kıyaslamazlar. Bu da benim çok hoşuma gidiyor.”(E1)

Kendisine değer verilmediğini düşünen katılımcı ise; “Göstermiyorlar, ama hastalanınca her istediğimi yaparlar. İsteklerimin hepsini yapmadıkları için etrafımdaki arkadaşlara göre daha az sevildiğimi düşünüyorum.”(E2)

Z nesli yaptığının karşılığını görmek isteyen bir nesil olarak hem duygusal hem de maddi olarak karşısındakinden kabul görmek ve yaptığının bilinmesini istemektedir. Bu konuda; “Duygularını bana ifade ederek, severek. Beni motive edip, beni cesaretlendirerek, bana güvenerek.”(E3) ,“Bize harçlık veriyor istediğimizi alarak, ihtiyaçlarınızı karşılıyor. Fikirlerimi önemseyip, destek oluyorlar.”(E6) katılımcılar açıklamalarda bulunmuşlardır.

2. Alt Tema: Çocuğun sahip olmak istediği şeylerin alınmasında ailenin tutumu

Çocuklarda doyumsuzluk oluşmasını etkileyen unsurların alt teması olan Çocuğun sahip olmak istediği şeylerin alınmasında ailenin tutumu ile ilgili Tablo 4.41’de gösterilmiştir.

Tablo 4.41. Çocuğun istediği şeylerin alma konusunda ailenin tutumu

Kodlar Çocuk	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	E1	E2	E3	E4	E5	E6
İstediğim şeyin çoğunu alabiliyorum.	X								X				X		
Ailem ihtiyacımın dışında fazlasını almaz			X	X	X	X	X	X				X			X
İsraf diye almazlar		X								X	X		X		

Çocuklarda doyumsuzluk oluşumunda anne babanın tutumlarını açıklayan Çocuğun istediği şeylerin alınmasındaki tutumu konusunda, yapılan çalışmada, çocukların çoğu ailem ihtiyacımın dışında fazla bir şey almaz diyen 7 katılımcı, israf diye almaz diyenler 4 ve isteklerimin çoğunu alabiliyorum diyenler 3 kişidir. Katılımcı çocukların bu konuda görüşleri şu şekildedir.

İstediği şeyin pek çoğuna sahip olduğunu düşünen (K1)görüşünü şu şekilde dile getirmiştir.

“Böyle bir durum yaşamadım. Ama açıklama yapacaklarını düşünüyorum.”

İhtiyacım dışında fazlasını almaz diyen katılımcı ise; *“Annem ve babam ihtiyacından fazla pek bir şey almazlar. Aldıklarının yeterli olduklarını bunlara şükretmemiz gerektiğini söylerler. Şeklinde açıklamada bulunmuştur.*

“Önce ihtiyacım olup olmadığına bakarlar. İhtiyacım olmadıklarına inandıklarını gereksiz olduğunu söylerler. Sonra ihtiyacım yoksa bana başka insanlarla empati yapmam gerektiğini söylerler.” (K8)

“O an ki duruma göre bu isteğin gereksiz olduğunu veya imkânların yeterli olmadığını paralarının olmadığını anlatırlar.”

İsraf olduğu görüşünde olduğu için almadıklarını söyleyen (K8)’in görüşü ise şu şekildedir. *Onlara göre gerekli ise alırlar. Gerekli ise olmadığının düşündüklerinde ise israf ne gerek var derler. Eğer benim için önemli olduğunu ikna etmeye çalışırsam Paramız olursa alırız diyorlar.”*

4. Ana Tema: Çocuklarda doyumsuzluk durumunun Açıklanması

1. Alt Tema: çocukların aile bütçesine göre hareket etmeleri durumu

Çocuklarda doyumsuz davranışların belirlenmesi konusunda alt temalardan biri olan çocukların aile bütçesine göre hareket etmeleri temasına ait bulgular aşağıdadır.

Tablo 4.42. Çocukların aile bütçesine göre hareket etmesine dair bulgular

Kodlar Çocuk	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	E1	E2	E3	E4	E5	E6
Aile bütçesine göre isteklerim olur.	X		X	X	X	X	X	X	X			X	X		X
Aile bütçesini dikkate almam		X									X			X	
Bazen Aile bütçemizin yetmeyeceği isteklerim olur.		X								X					

Ebeveynlerinizden sizin için bir şey satın almasını istediğinizde ailenizin aylık gelir ve giderlerini göz önüne alır mısınız? Sorusu sorularak çocuklarda

görüşleri alınmıştır. Verilen cevaplara göre katılımcılardan çoğunluğunu oluşturan 11 kişi aile bütçesine göre isteklerim olur, Dikkate almam diyen 3 kişi ve bazen aile bütçemizin yetmediği isteklerim olur diyen 1 kişidir. Bu konuda katılımcıların görüşleri şu şekildedir.

“Tatbiki bu durumu göz önünde bulundururum ailemi kendi isteğim için zor durumda bırakmak istemem ayrıca bu konuda anlayışlı olmam anne ve babamı da mutlu edecektir ben böyle düşünüyorum” (K5)

“Evet. Çünkü o şeye harcanan para daha önemli bir şeye harcanabilir. Çünkü durumu olmayan bir ailenin temel ihtiyaçlarını karşılayacak miktarda parayı bir ürüne vermeyi doğru bulmuyorum.” (K7)

“Genellikle almam ama aileme danışınca daha mantıklı kara veririm. (K2) Bulundurmam, çok fazla gelir giderin farkında değilim. Anne babam kendi aralarına ayarlarlar. Bana da olur veya hayır derler.(E5)

“Almaya çalışırım. Ama bazen arkadaş çevremın etkisinde kaldığımı söyleyebilirim. Onlarda gördüklerimi isteyebiliyorum.”(E1)

2. Alt Tema: Çocuklarda İhtiyaç fazlası eşyaya sahip olma durumu

Çocuklarda doyumsuzluk durumlarının tespit edilmesine yönelik temanın alt teması olan, ihtiyaç fazlası eşyaya sahip olma durumuna dair bulgular aşağıda verilmiştir.

Tablo 4.43. Çocuklarda İhtiyaç fazlası eşyaya sahip olma durumuna dair bulgular

Kodlar Çocuk	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	E1	E2	E3	E4	E5	E6
İhtiyacımdan fazla eşyam var.	X	X	X			X		X	X	X		X			
İhtiyacım kadar eşyam var				X	X		X				X		X	X	X

İhtiyacınızdan fazla eşyaya sahip olduğunu düşünüyor musunuz sorusuna çocukların 8’i evet derken 7’ise ihtiyacım kadar eşyasının olduğunu söylemiştir. Bu konuda görüşlerini katılımcılar aşağıdaki şekilde açıklamışlardır.

Çocukların yarısı sahip olduğu eşyalarının ihtiyacından fazla olduğunu düşünmektedir.

“Biraz fazla eşyam benimde var. İhtiyacı olan birisi olduğu zaman onları verebilirim.”(K1)

“İhtiyacım kadar eşyamın olduğunu düşünüyorum. Eşyalarımı paylaşabilirim. Bir şeyi paylaşmam için o şeyin ihtiyacımdan fazla olmasına da gerek yoktur.”(E6)

3. Alt Tema: Çocuklarda Bir Eşyaya sahip olmak istemesinin nedenleri

Tablo 4.44. Bir eşyaya sahip olmak istemesinin sebeplerine dair bulgular

Kodlar Çocuklar	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	E1	E2	E3	E4	E5	E6
Hoşuma gitmesi veya beğenmek	X	X		X	X			X			X	X	X	X	
Güzel olması	X														
Onu görmek	X														
Sahip olma isteği	X		X						X		X				
İhtiyacımın olması		X	X	X	X	X	X	X		X	X	X	X		X
Hem sahip olmak hem de ihtiyacım olması	X	X					X	X							
Arkadaşlarda görmem											X		X	X	

Z Neslinin sahip olmak istediği bir eşya ve isteğinin sebepleri konusunda yaptığımız araştırmada birden fazla cevap verdikleri görülmüştür. Ancak gençlerin iki cevap üzerinde hem fikir olduğunu görmekteyiz. Bunlardan ilki; Bir eşyanın onların hoşuna gitmesi ve beğenmeleri ikincisi ise ihtiyaçlarının olduğunu düşünmeleridir. Z Neslinin ihtiyaç algısı diğer nesillerden farklı olmakla birlikte görünüşte kanaat sahibi algısı oluşturmaktadır.

Bu konuda gençlere bir eşyayı satın almak istemenizin sebepleriniz nelerdir? Diye sorduğumuzda, çocuklar; hoşuma gitmesi veya beğenmek 9, Güzel olması 1, Görmek 1, Sahip olma isteği 4, İhtiyacım olması 14, Hem sahip olmak hem de ihtiyacım olması 4, Arkadaşlarda görmem 3 şeklinde söylemişlerdir. Bu soruya

çocuklar birden fazla seçenikle cevap vermişlerdir. Çocukların görüşlerini açıklamaları ise şu şekildedir.

“İhtiyacımın olması ve o eşyaya sahip olmayı istemek; “Genelde ihtiyacım olması ama bazen sadece o eşyaya sahip olmayı istemek bu bencilce olabilir ama zaten biraz bencil olduğumu kabul ediyorum.”(K3)

“Onu çok beğenmem, ihtiyacım olması gibi sebepler olabilir.”

“Bazen ihtiyacım olup olmadığını sorguluyorum. Fakat basit şeyler ve maddi açıdan daha kolay elde edilebilen şeyler için genel olarak sahip olma isteğiyle hareket ediyorum.”

“İstediğim bir şey olması, çok beğenmem, ihtiyacım olması, zevk almam, arkadaşlarımda görmem.”(E2)

“Aslında bu duruma göre değişir bu durumların örnekleri şu şekildedir; Bir alışveriş merkezine giderim aşırı beğendiğim ve gerçekten kullanacağım bir ürün olur onu alırım. Bir ihtiyacım vardır onun için alışverişe giderim. Bazen de bir şeyi beğenirim, isterimde ama çokta gerek olmadığını düşünüp almam.”

“Güzel ve sevimli olması beni çok cezbediyor ve hemen almak istiyorum. Özellikle hayvan Desenli küçük minik şeyler beni çok etkiliyor. Onu görüp hoşuma gittiyse ve güzel olması beni almaya itiyor ve Dolayısıyla müsrifliğe de itiyor.”

““Arkadaşlarım da olması. Arkadaşlarımda varsa bende de olsun istiyorum.”(E5)

4. Alt Tema: Çocuklarda Eşyaya sahip olmada mutluluk hali ve paylaşabilme özelliği

Tablo 4.45. Eşyaya sahip olmada mutluluk hali ve paylaşabilme özelliğine dair bulgular

Kodlar Çocuklar	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	E1	E2	E3	E4	E5	E6
Fazla eşya mutlu etmiyor			X		X		X	X	X		X	X	X	X	X
Fazla eşya mutlu eder.		X		X		X				X					
Fazla eşya daha çok mutsuz olunmasına sebep oluyor.	X														
Eşyayı herkesle paylaşmam.	X													X	
Eşyayı paylaşırım		X	X	X	X	X		X		X		X	X		X

Çocuklarda doyumsuzluğun belirlenmesi için eşyaların yeni modelleri çıktığında sahip olma isteği konusunda 5 çocuk isterim derken 6 çocuk istemem ve 1 tanesi de artık istemiyorum şeklinde görüş belirtmiştir. Bu çocukların açıklamaları şu şekildedir.

İsterim diyen katılımcının açıklaması “Eğer bir üst modelini almak istiyorsam çaba sarf ederim çabadan kastım şu ailem zaten bunun elzem bir şey olmadığını düşündüğü için onlara ne desem almazlar ve böyle durumlarda bazen manipülasyon hatta bazen değil çoğu zaman annemle babamı manipüle etme yoluna giriyorum.”(K3) bu şekilde olmuştur.

İstemen diyenin ise “Hayır, etmez. Çünkü Bir tanesi işimi görüyorsa ikincisine gerek yok, İkincisi yer kalabalığı yapar. Demiştir.

“Önceden ederdim ama şimdi böyle şeylerle ilgilenmemeye çalışıyorum. Örneğin telefon markama takılıyordum ama şükür ki artık bıraktım telefon marka takıntımı.”

6. Alt Tema: Çocuklarda İstedikleri şeylerin gerçekleşmesinden sonraki mutluluk hali

Tablo 4.47. Çocuklarda İstedikleri şeylerin gerçekleşmesinden sonraki mutluluk hali

Kodlar Çocuklar	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	E1	E2	E3	E4	E5	E6
Mutlu olurum		X	X	X	X	X	X	X		X		X	X	X	
Mutlu olurum kısa sürer	X								X		X				X

Çocukların anne ve babalarından bulundukları isteklerinin gerçekleşmesi sonucu oluşan haz durumu ve ruh halini ve bu duyulan mutluluğun süresini tespit etmek için yaptığımız araştırmada çocukların geneli mutlu olduklarını söylerken bir kısmı bu mutluluğun kısa sürdüğünü ve yeni isteklerinin oluştuğunu açıklamıştır. Z Neslinin doyumsuzluk göstergesinin önemli ipuçlarını veren elde ettiği şeyden çabuk sıkılmasıdır.

Çocuğun istediği bir şeyi elde ettiği, satın aldığı zaman ortaya çıkan mutluluk hali ile ilgili olarak mutlu 12 kişi mutlu olurum, 4 kişi ise mutluluğum kısa sürer demiştir.

Bu konuda ki katılımcıların açıklamaları şu şekildedir.

“Çok mutlu oluyorum. Uzun süreli seviniyorum, o eşyayı görünce ve kullanırken mutlu hissediyorum ve eskimesin başına bir şey gelmesin diye ona özen gösteriyorum.” (K8)

“Mutlu oluyorum, ama uzun sürmüyor. Çabucak sıkılıp yeni beni eğlendirecek şeylerin peşinde koşuyorum.” (E2)

7. Alt Tema: Çocukların aile içinde Sorumluluklara sahip olma ve yerine getirme bilincine dair bulgular

Tablo 4.48. Çocukların aile içinde Sorumluluklara sahip olma ve yerine getirme bilincine dair bulgular

Kodlar Çocuklar	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	E1	E2	E3	E4	E5	E6
Sorumluluklarım var	X		X	X	X	X	X			X		X	X		X
Fazla sorumluluğum yok		X						X	X		X			X	
Bazılarını yerine getirmem							X	X	X		X			X	
Annem sorumluluklarımın bazılarını yapar									X		X		X		
Zorlansam da yapıyorum	X					X									

Kişinin kanaat sahibi olmasında, çocukluktan itibaren ailenin ona bir takım sorumluluklar vermesi ve onu takip etmesi önemlidir. Gençlere göre ailelerin onlara ne kadar ve hangi sorumlulukları verdiğini ve bunları yerine getirip getirmediğine dair yaptığımız çalışmada çocukların sorumluluklar aldığı görülmüştür. Sorumlulukları yerine getirme sürecinde ise sorumluluklarını yerine getirmeyenlerin getirenlere oranla daha fazla olduğunu görmekteyiz. Yine annelerin sorumluluklar yerine getirilmediği zaman devreye girerek çocuğun işini yaptığını ve bazı çocuklara ise fazla sorumluluk verilmediğini görülmektedir. Bu konuda elde ettiğimiz bulgular şu şekildedir.

Çocuğun sorumluluklarının olması ve yerine getirme bilinci konusunda sorumlulukları olduğunu söyleyen çocuklar 10 kişi ile çoğunluktadır. Fazla sorumluluğu olmadığını söyleyen 5 çocuktur. Sorumluluklarını yerine getirme konusunda, çocuklardan Sorumluluklarının bazılarını yerine getirmem diyen 5, Annem bazılarını yapar 3, zorlansam da yapıyorum diyen 1 çocuktur.

Sorumluluğunun olduğunu ve yaptığını söyleyen katılımcının görüşü şu şekildedir. *Sorumluluklarım var. Annem bize çok yüklenmiyor sanırım. Bunlar; odamı toplamak gibi basit şeyler ve bunları yaparken hiç birey hissetmiyorum ama sorumluluklarımı yaptıktan sonra mutlu oluyorum sanırım(genelde)”(K3)*

Gençlere verilen sorumlulukların cinsiyet fark etmeksizin genellikle ev içi basit işler olduğu görülmektedir. bu konuda katılımcının görüşü ise; *“Yatağımı, odamı toplamak, düzenlemek. Yemeklerde anneme birazcık yardımcı olurum. Temizlikte de anneme yardım ederim. Hem sorumluluklarımı yerine getirdiğim için mutlu oluyorum hem de anne babamı yormadığım ve onlara destek olduğum için mutlu oluyorum.*

“Ailede herkesin sorumluluğu var benimde doğal olarak. Bazen zorlanıyorum ama zor da bir şekilde yapıp geçiyorum”. (K6)

“Annem odamı toplatır. Çamaşırları katlarım ama çok sıkıcı geliyor bana, markete giderim, çöpü atarım, gerektiği zaman kardeşimi dışarıda oynatırım. Yapmadığım zaman annem yapar benim yerime.”(E4)

Sorumluklarının bir kısmını annesinin yaptığını söyleyen (E2) *“Ev içinde ve kendime karşı sorumluluklarım var. Anneme yardım ediyorum. Odamı derleyip topluyorum. Temizlik çamaşır ve bulaşık işlerine elimden geldiğince yardım ediyorum. Bazen bunları aksattığım veya yapmadığım oluyor. O annem benim yapamadıklarımı yapıyor. Elimden geldiğince annemi memnun etmeye çalışıyorum. Şeklinde açıklamıştır.*

Fazla sorumluluğunun olmadığını açıklamasını yapan (K2) İse *“ Benim ödevlerimin derslerimin dışında fazla bir sorumluluğum yok. Annem babam sen derslerinde başarılı ol yeter derler.” Şeklindedir.*

8. Alt Tema: Çocukların meslek seçimindeki istek ve beklentilerine dair bulgular

Çocukların ilerleyen hayatında olmak istediği meslekle ilgili olarak beklentilerini gösteren Tablo 4.50’de gösterilmiştir.

Tablo 4.49. Çocukların meslek seçimindeki istek ve beklentilerine dair bulgular

Kodlar Çocuk	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	E1	E2	E3	E4	E5	E6
Mutlu olmak	X					X	X		X						
Yeteneklerime uygun olması	X	X				X	X								
Parasının iyi olması	X				X	X		X			X		X		X
İstediğim bir iş olması		X	X	X									X		
Sevdiğim olması					X			X		X		X		X	
Gelecekte devam edebilecek özelliğe sahip olması					X					X					
Yapabileceğim özellikte olması			X												
Rahat olması								X			X				
Annemlerin istekleri								X					X		
İnsanlara faydalı olması									X						X
Eğlenceli olması												X		X	

Çocukların gelecek beklentilerinde sahip olmak istedikleri meslekler ile onların kanaat sahibi mi yoksa doyumsuz mu olduklarını tespit etmek amacıyla onlara sorduğumuz sorularda çok farklı beklentilerin olduğu görülmüştür. Bu konuda verdikleri cevapları şu şekildedir. Çocukların bir meslek sahibi olmak isterken ne gibi özellikleri istediği hakkında çocukların çoğunluğu 7 kişi parası iyi olan demiştir. Yeteneklerime uygun olan 4, istediğim olsun 4, sevdiğim olması 5, benim yapabileceğim özellikte olması 1, Annemlerin isteği 2, İnsanlara faydalı olan 2, Eğlenceli 2 kişi olarak görüş bildirmiştir.

Parsı iyi aynı zamanda kolay görünen iş sahibi olmayı isteyen (E3);“Youtuber olmak istiyorum. Çünkü onlar iyi para kazanıyor, beni çok

eğlendiriyor. Rahat bir meslek olduğunu düşünüyorum.” Şeklinde görüşünü açıklamıştır.

Seveceği bir işte çalışmak isteyen K1) ise; *“Seçeceğim mesleği sevip sevmeyeceğime bakarım. Yeteneklerimi, ilgilerimi karşılayan bir meslek midir? ona bakarım. Mesleğin olanaklarına, özelliklerine, avantajlarına, dezavantajlarına, maaşına ve ileride o mesleğin durumuna dikkat ederim.”(K1)*

Yapabileceği bir işi tercih ettiğini söyleyen (K4) *“O işi mükemmel şekilde yapıp yapamayacağıma bakarım çünkü kendimi tanıyorum mükemmeliyetçi olduğumu biliyorum bide kişilik tipime bakarım mesela kesinlikle tartışmacı bir kişiliğim var ve tartışmak ve tartışmayı kazanmak tan daha fazla zevk aldığım konu yok o yüzden avukat olmak istiyorum.”*

Mutlu olmak ve isteklerinin gerçekleşmesini isteyen katılımcımız ise; *“Beni mutlu etsin. İsteklerim ve yeteneklerim doğrultusunda olsun. Maddi ihtiyaçlarımı karşılasın.”*

“İlk başta o mesleği isteyip istemediğime bakarım. Bu yolda karşılaşacağım zorluklara ve başardıktan sonra beni memnun edip etmeyeceğine dikkat ederim. Gelecekte devamı olacak mı, yoksa robotların yapacağı bir meslek haline gelecek mi diye titiz düşünmek gerek artık.”

“Maddi olarak iyi olmasına, istediğim bir meslek olmasına, ailemin de ne istediği de önemli.” (E4)

İnsanlara faydalı olmasını isteyen katılımcı (E6) *“İnsanlara yardım edebileceğim ve belli bir maddi gelire sahip olmak için. Bununla birlikte vatana hizmet edebileceğim bir meslek istiyorum. Şimdi aşı bulmakta zorlanıyoruz mesela böyle çalışmalar yapıp başka ülkelere muhtaç olmamak istiyorum. Şeklinde görüşünü açıklamıştır.*

4.2. Tartışma ve Yorum

Z Kuşağında ailede kanaat eğitiminin nasıl gerçekleştiği hakkında yaptığımız araştırma için, anne babalara ve Z Kuşağı olarak adlandırılan 2000 yılından sonra doğan gençlere sorular sorduk. Bu konuda yapılan görüşmeler ile yapılan araştırmanın bulguları literatürle karşılaştırılarak aşağıda tartışılmıştır.

İlk bölümde anne ve babaların görüşleri analiz edilmiş ikinci aşamada çocukların görüşleri analiz edilerek anne ve babanın görüşleri karşılaştırılmıştır.

Anne ve baba ile yapılan görüşmede ilk olarak anne babanın kanaat sahibi olup olmadığına dair ve kanaat sahibi olup olmadığını gösteren durumu anlamak için sorular sorularak görüşleri alınmıştır. Görüşme sonucu anne babaların nerdeyse çoğunluğu kendi hayatlarında kanaat sahibi olduklarını belirtirken. Bazı anne babalar ise bazı konularda kanaat sahibi olmadıklarını söylemişlerdir. Azda olsa kanaat sahibi olmadığını söyleyen anne ve baba vardır. Kendi hayatlarının idamesi, için kanaat sahibi olduğunu söyleyen anne babaların çocuklarının günlük yaşam içinde gereksinimlerini karşılama ve isteklerini yerine getirmede ise kanaat edemediklerini ifade ettikleri görülmektedir. Ailenin yaşantısında kanaat sahibi olup olmadığı durumunu gösteren eşyaya sahip olmakla ilgili sorumuza ise anne babaların çoğu yeteri kadar eşyalarının olduğunu söylemişlerdir. Babalardan farklı olarak annelerin bazıları çok eşyaya sahip olduğunu ancak kullandıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum lüks olsa da ihtiyaç görülen eşyaların fazla olarak görülmediğini göstermektedir. Yine anne ve babanın elinde olanı paylaşma konusundaki tutumlarının belirlenmesi için sorulan sorulara bütün anne babalar olumlu cevap verirken, elinde olmasa dahi paylaşmayı sevdiklerini söyleyenlerin sayısı oldukça fazladır. Paylaşılan eşyaların önemli bir kısmı çocukların giysileri ve ikinci sırada değiştirilen ev eşyalarıdır. Elde edilen bu sonuçlar ile toplumda tüketim anlayışı ve tüketim için harcama para arasında bir çelişki oluşturmaktadır. Eski dönemlere göre evlerindeki eşyaların daha çabuk elden çıkartılıp yenilerinin alındığı ve bunların ihtiyaç olarak algılandığı görülmektedir.

Anne babaların kendi yetiştirme tarzları, onları çocuklarına göre daha kanaat sahibi yaptığı düşünülürken çocuklarının yetiştirilmesinde, çocuklarda kanaat sahibi olma azlığının sebeplerini ortaya çıkarmak için çocuğun yetiştirilmesinde anne baba tutumlarını araştıran sorular sorulmuştur.

Çocuklar için kanaatin ne anlama geldiğinin anlaşılması babındaki soruya verilen görüşlerin çoğunluğu ise elinde olanlarla yetinmek olarak anlaşıldığı görülmüştür. Bazı katılımcı çocukların Allah'a şükür duygusu olarak gördüğü kanaat, bir katılımcı çocuk ise; gereğinden fazla şeye sahip olmayı istememektir. Şeklinde görüş belirtirken gerekliliklerin kişiden kişiye değişebileceğini vurgulamıştır. Çocukların kanaat sahibi olup olmadığı sorusuna çoğunluk kanaat sahibi olduğunu söylemiştir. Çok az çocuk kanaat sahibi olmadığını söylerken, yine çok azı bazı konularda kanaat sahibi olmadığını açıklamıştır. Anne babanın çocukları hakkında yaptıkları açıklamalar ve harcamalar ile çocukların kendileri hakkında düşündükleri arasında bir tutarsızlık görülmektedir. Çocukların tam anlamıyla kanaat anlayışının ne olduğunu anlamadıkları anlaşılmaktadır. Buna anne babanın tutumlarının da etkili olduğu ileri bölümlerde verilecek verilerde daha iyi anlaşılacaktır.

- Anne babanın kanaat eğitimi verirken izlediği yollar

Anne babanın kanaat eğitimi verirken izlediği yolların bulunması için sorulan sorulara verilen cevaplar çeşitlilik arz etmektedir. Anne ve babaların birbirine yakın cevaplar vermiş olup bunlar; Bir şeyin gerekli olması halinde alındığını ve gerekli olmayan şeylerin alınmadığını belirtmişlerdir. Verilen Eğitim metotlarından bir diğeri de ihtiyacı olanı öğretmek şeklindedir. Çocukların ihtiyaç algısı ile anne ve babanın ihtiyaç algısı arasında fark olduğu dikkat çekmektedir. Çocuklar sevdikleri ve hoşuna giden bir şeye sahip olmayı ihtiyaç olarak algılamaktadırlar.

En fazla tercih edilen kanaat eğitimi verilirken kullanılan metot anne ve babanın yaşayarak kendilerinin örnek olduğu görüşüdür. Hemen hemen anne ve babalarının çoğunluğa yakını bu metodu kullandıklarını belirtmiştir. Bunu takip eden ve yine çoğu katılımcı tarafından kullanıldığını açıklanan bir diğer yöntem ise

nasihat etmek olarak karşımıza çıkmıştır. Bunların dışında şükretmeyi bilmek, helal kazancın önemini benimsetmek, elinde olanla yetinmeyi öğretmek, örnek göstermek gibi görüşlerini belirten anne ve babalar üçüncü sıraya çoğunluğa sahip olan her istediklerini almayarak kanaat eğitimi verdiklerini açıklamışlardır. Annelerden farklı olarak babalarda, yardımlaşmayı öğretmek ve din eğitimi desteği aldıkları cevabı vardır. Helal kazancın önemini benimsetme ise sadece annelerden ikisi tarafından görüş bildirilmiştir. Bu cevaplar içinde en fazla kullanılan metodun örnek olmak ve nasihat etme olduğu görülmektedir. Z Kuşağının önemli özelliklerinden biri olan sabırsız olmaları ve tahammül sınırlarının azlığını kontrol edecek yöntemin, ilgili cevapların içinde olmaması dikkat çekicidir. Yine beklenen cevaplar içinde, paylaşma ve danışma, birbirine destek olma gibi manevi değerlerin cevaplar arasında bulunmamaktadır. Anne ve babaların yaşayarak örnek olduklarını söylemelerine rağmen çocuklarının sürekli isteklerde bulunduklarını ve bunların karşılanmasının ihtiyaç olarak görmeleri bir çelişki oluşturmaktadır.

Çocukların kanaat sahibi olmasında, anne ve babanın onların giyim tarzında dikkat ettikleri hususlar konusunda sorulan sorulara verilen cevaplar ise çeşitlidir. Anneler ve babalar arasında farklı cevaplar olmakla birlikte bazı konularda ortak düşündükleri görülmektedir. Annelerin çoğunluğu yaşına ve cinsiyetine uygun ve temiz olmasına dikkat ederken babaların çoğunluğu rahat ve dar ve kısa olmamasına dikkat ettiklerini belirtmiştir. Verilen cevaplarda dikkat edilen hususlar şunlardır; Kaliteli olması, yaşına uygun olması, temiz olması, cinsiyetine uygun, dar kısa olmaması, rahat, inancımıza uygun olmasıdır. Babalardan bazıları yakışan ve onu güzel gösteren kıyafetleri tercih ettiklerini belirtmiştir. Çok özenli giydirdiğini söyleyen anne ve babaların sayısı azdır. Bazı anne babaların görüşlerinde cinsiyetine uygun giyim tarzını tercih ettiklerini belirtirken kadın ve erkeğin giydiği ortak kıyafetlerin çokluğu yine erkek çocukların kıza benzeyen dar ve kısa pantolon tişörtlerin yaygınlaşmasından şikâyet ettiğini söylemiştir.

Giyim tarzı çocuğun karakterinin şekillenmesinde önemli bir yere sahiptir. Küçükken giydirilen kıyafetler çocuk üzerinde önemli bir etkiye sahip olmaktadır. Çok özenli ve gösterişli kıyafetler giydirilen çocuklarda ilerleyen dönemlerde

doyumsuzluk oluşmakta ve artık daha güzelini ararken bir takım sıkıntılar oluşmaktadır. Çok özenli giydirdiklerini söyleyen anne ve babaların sayıları az olmakla birlikte kendine yakışan ve güzel gösteren kıyafetleri tercih edenlerin olması çelişkili cevapları da bir arada bulundurmaktadır. Çok özenli kıyafet giydirdiğini söyleyen babaların verdiği cevaplar içinde yaşadığı çevrede ezilmemeleri gerek açıklaması da psikolojik baskıyı ve kendini ifade etme tarzının kıyafetlerle tercih edildiğini göstermektedir. Yine bir önceki konuda ihtiyaç fazlası eşyaların çoğunluğunun çocuk eşyası olması da hem çocuğa fazlaca kıyafet alındığına hem de kaliteli kıyafetlerin tercih edildiğini göstermektedir.

Anne ve babanın kanaat eğitimi verirken takip ettiği yollardan çocuğun ihtiyaçlarını ve isteklerini karşılarken yapmış olduğu tercih ve tutumlarına dair sorulan sorulara farklı ve birden fazla seçeneğe dayanan cevaplar vermişlerdir.

Çocukların ihtiyaçlarını ve isteklerini karşılamak için temel ihtiyaçlarınızdan kısar mısınız sorusuna birçok anne ve baba hayır cevabını verirken temel ihtiyaçların önemli bir kısmının çocuğun ihtiyacı olduğunu söylemiştir. Bazı anne ve babalar bazı durumda temel ihtiyaçlarını çocukların isteklerini karşılamak için kısıtlarını belirtmişlerdir. Ancak bu kısıtlama daha çok ev içi ihtiyaçlardan ziyade kendi giyim gibi ihtiyaçlarıdır. Özellikle çocuğun eğitim masrafları için temel ihtiyaçlardan kısıtlama yönüne giden anne ve babaların olması önemlidir. Akademik başarının önemli olması ve günümüzde devletin dağıttığı kitapların dışında kaynak çalışma kitaplarının temel ihtiyaç gibi algılanması durumunu karşımıza çıkarmaktadır. Gelir düzeyi ortalama ve altında olan ailelerin okul giderlerinin karşılanması için bazı ihtiyaçların alınmadığı veya ertelediği görülmektedir. Çocuklarının gelecekte iyi bir kariyer sahibi olmasının iyi bir eğitimden geçtiğini düşünen aileler, eğitim için sonuçlarının nasıl bir etki yapacağını düşünmeden çocuğun ve okulun istediği bütün masrafları karşıla yoluna gittikleri görülmektedir.

Anne ve babalara aylık giderlerinizde daha çok kime harcama yaparsınız sorusuna cevapların nerdeyse tamamı çocuğa olmuştur. Kimin önceliği varsa ona diyen anne babaların sayısı azdır. Çocukların ihtiyaçlarının ve isteklerinin fazla olduğunu belirten anne ve babalar çocuklarına harcadıkları aylık gelirlerinin

çoğunluğu oluşturmaları normal gelmekte ve onların isteklerini karşılamada gönüllü oldukları görülmektedir.

Ailenin kanaat eğitimi sırasında izlediği yollardan, çocuğun isteklerine karşı takındığı durumu açıklanmasında sorulan aile bütçesini aşan bir telefonu isteyen çocuğa karşı tutumunuz ne olur? Sorusuna verilen cevaplar içinde sadece bir anne ne olursa olsun alırım demiştir. Direk almam diyenlerle almam ama ona neden alamayacağımızın sebebini açıklarım diyenlerin sayısı çoğunluktadır. Çocuklarının bir telefona sahip olduklarını belirten anne ve babalar onların işini görecektir özellikle olmasının yeterli olduklarını belirtmişlerdir. Ancak uzaktan eğitim sebebiyle derslere telefonla giren gençlerin, telefon özelliklerinin fazla olması gerekmektedir. Bu durum anne ve babalar tarafından ihtiyaç olarak görülmekte ve çok çok pahalı telefonları alamayacaklarını söylemektedirler. Z Kuşağı nesli için elektronik aletler içinde telefonun özel bir yeri olması ve çocukların bu konuda ki tutumları ile anne ve babalarının tutumları arasında fark vardır.

Çocukların doyumsuz olmasını ve kendini özel hissetmesini sağlayan faktörlerden anne ve babanın diğer çocuklardan ayırt edici uygulamalarına dair anne ve babalara “Çocuklarınıza diğer insanlardan ayırt edici biçimde nasıl hitap edersiniz?” sorusu sorulmuş bu konuda verilen cevaplar katılımcıların birden fazla ve pek çok değişik cevap alınmıştır. Anne ve babaların çocuklarına seslenme biçimlerinde en çok oğlum, kızım gibi kendilerine aidiyet hissettiren hitap şekilleri kullandıkları ve onların öz güveni artırıcı isimlerle seslendikleri görüşleri dile getirilmiştir. Prensesim, paşam, bir tanem, canım evladım diye kendileri çok özel hissettirecek hitap şekilleri bulunmaktadır. İsimleri ile seslendiğini söyleyen anne babalar ise az sayıdadır. Çocuklarına özel lakaplarla seslenen anneler babaların sayısında oldukça fazladır. Bu lakaplardan bazıları; “cicim, papatya pıtırıcık” gibi takılan şeylerdir. Eskiden çokça tercih edilen evladım yavrum ifadelerine ise az rastlanmıştır. Anne ve babaların daha çok çocuklarını çok özel hissettirecek diğer çocuklardan ve insanlardan farklı ve üstün olduğu algısı oluşturan prensesim, paşam gibi hitap şekillerini tercih ettiği görülmektedir.

Çocuğa verilen isimler ve sesleniş şekilleri, çocuk için aynı zamanda ona bir hitaptır. Çocuğa verilen isimlerin anlamları onun kişiliğinin gelişmesinde önemli bir yere sahiptir. İsimle ilgili duygusal çağrışımlar, çocuklar üzerinde etiketlendirme etkisi oluşturur. Psikolojideki tabirle stigmatize (damgalamak) oluşturur. Bunun üzerine çocuk, yüceltilen bir isme sahipse veya lakap takılmış ve bu şekilde hitap ediyorsa çocukta oluşan algı ve bilinçaltı sonucu ona uygun roller ve pozisyonlar alır ve bu şekilde tepkiler verir. Yaşadığı olaylar arasında ona uygun anlam bağları kurar. Bunun sonucunda da sahip olduğu ismi, kendi benliğinde yer eder. Kişiliğini ona göre şekillendirir. Bu nedenle çocuğa isim vermek aslında ona "Böyle ol" demektir. Örnek olarak çocuğuna prensesim diye hitap eden anne ona çok özel olduğunu onun gibi çevresinde başkalarının olamayacağını söyler aslında. Masallarda çok güzel olan prenses figürüne alışan çocuk hem çok güzel hem çok özel olduğunu düşünür. Yine masallarda çok süslü ve çocuğa göre havalı giyinen prenseslerle kendini özdeşiren çocuğun bu yönde talepleri oluşur.

- Çocuğun uyması gereken kurallar ve konulan sınırlamalar

Anne babanın uyguladığı kanaat eğitiminde çocuğuna koyduğu kurallar ve sınırlamalar hakkında bilgi edinmek için çocuğunuza hayatta yapıp yapmaması gereken hangi konularda gerekli sınırları koydunuz? Sorusu sorulmuştur. Bu soruya anne ve babalar tarafından benzer ve farklı cevaplar verilmiştir.

Ahlaki değerlere uyması konusunda anne ve babaların çoğunluğu dikkat ettiklerini söylemişlerdir. Çocuğun uyması gereken kurallar ve sınırlamalar konusunda, İslam'ın getirdiği sınırlar, anne babadan izin alarak hareket etmeleri yani eve girerken çıkarken haber verme, anne ve babanın izin verdiği süre kadar dışarıda kalma vb., telefon kullanım süresi ve hangi uygulamaları kullanabileceği konusunda azda olsa bazı aileler sınırlamalar getirmiştir. Arkadaş seçimi ve arkadaş ilişkileri nasıl olması gerektiği ile ilgili kurallar ve görüşme yolları ve süresi ile sınırlamalar getiren anne ve babaların sayısı ise çoğunluktadır. Getirilen sınırlamalardan biride oyun oynama vakti ve saati konusundadır. Çocuklarda ortaya çıkan davranışsal problemlerden biri olan kendine, çevresine ve arkadaşlarına, eşyalara zarar verme konusunda kurallar konulmuştur. Ve örf ve adetlere uyma ve değer verme, İyi ve kötü sınırları konulan kurallar arasındadır. Birçok anne babanın çocukların çok gerisinde olduğu internet kullanımı da sınırlandırılmıştır. Baların annelerden farklı olarak belirttiği görüşler; ders çalışma konusunda, ev içi sorumlulukları yerine getirmesi gerekenler, yalan söylememesi ve başkalarına özenilmeyecek olunmasıdır. Bu kurallar ve uyulması gereken sınırlara baktığımızda günlük hayatın her aşamasında karşımıza çıkan durumlarla ilgili olduğu görülmektedir.

Özellikle toplumda oldukça azalan ve gençlerde daha çok karşımıza çıkan ahlaki davranışlardaki önemsememe ile ailelerin söyleri görüşler arasında bir çelişki söz konusudur. Pek çok konuda sınırlar getiren ve kurallar koyan anne ve baların sadece biri örf ve adetlere uyması konusunda dikkat ettik cevabı Z Kuşağı neslinin kendi değer ve kültürüne neden yabancılaştığını göstermektedir. İyi ve kötü konusunda kurallar getirdiğini söyleyen anne ve babalar iyi ve kötünün neye göre değerlendirildiği konusunda açıklama getirmemişlerdir. İnternet kullanımı konusunda; güvenli interneti tercih eden ve ders saatleri dışında belirlenen saat

boyunca kullanımını izin verdiklerini söyleyen katılımcılar çocukların internette nerelerde dolaştıklarına sınır getiremediklerini de söylemişlerdir. Birçok anne ve baba çocuğunun sözüne itimat ettiklerini, isteseler de onların ne yaptıklarını takip edemeyecekleri görüşünü ifade etmişlerdir.

- Çocuğun sorumluluk sahibi olması ve sorumluluğunu yerine getirmesi

Anne babanın uyguladığı kanaat eğitiminde, çocuğa verilen sorumluluklar ve sorumlulukları yerine getirip getirmediğinin öğrenilmesine dair “Çocuğunuzun sorumluluk sahibi olduğunu düşünüyor musunuz? Çocuğunuzun sorumluluk alması için neler yapıyorsunuz?” Sorusu sorulmuş alınan cevaplar iki kategoride incelenmiştir.

İlki çocuğun sorumluluk sahibi olup olmadığı görüşünün tespiti, ikincisi ise çocuğa ne gibi sorumluluklar verildiğidir. Annelerin yarısından fazlası çocuklarının bazı sorumlulukları yerine getirdiğini söylemiş bir kısmı sorumluluklarını yerine getirir derken az da sorumluluklarını yerine getirmez diyenler olmuştur. Bazıların ise çoğunluğu, bazılarını yerine getirir demiştir. Annelerin hatırlattıktan sonra yerine getirir cevabı babalardan farklı verilmiş olarak karşımıza çıkmaktadır. Sorumluluklarını yerine getirmiyor diyenlerin sayısının az olması ile bu konu ile bağlantılı diğer sorulara verilen cevaplar arasında çelişkiler oluşturmaktadır. Çocukların önemli bir kısmında aileleri tarafından sorumluluk verilmesine rağmen yerine getirme konusunda sıkıntıların olduğu ve çocuklarda sorumluluk bilincinin oluşmadığı görülmektedir. Ailelerin açıklamalarında çocuklara ev içi küçük sorumluluklar verildiği daha çok ders çalışmaya yönlendirildiği görülmüştür. Buda çocukların fazlaca sorumluluk almadıkları halde bazıların yerine getirmedikleri ve yerine getirmek istemedikleri, onların sorumluluk bilincinin oluşmadığını göstermektedir. Çocukların sorumluluk bilincinin oluşmasına ailelerin bu tutumu olumsuz etkilemektedir.

- Anne ve babanın Aile büyüklerinin ihtiyacını karşılama konusunda tutumu

Anne ve babanın aile büyüklerin hangi ihtiyaçlarını karşılama konusunda tutumunu belirlemek için “Çekirdek ailenin dışında aile büyüklerinizin hangi ihtiyaçlarını karşılırsınız? Sorusu sorulmuş bu konuda anne ve babalar çeşitli cevaplar vermiştir.

Çoğunluk maddi olarak ihtiyaçlarını karşıladıklarını söylerken bunların yiyecek ve giyecek ve diğer ihtiyaçlar olarak belirtmişlerdir Ayrıca sağlıkla ilgili ilaç doktora götürme gibi ihtiyaçlarına yardımcı oldukları cevaplar arasındadır. Anne babalardan bazıları aile büyüklerinin en önemli ihtiyacının ziyaret etmek ve onlarla sohbet ederek gönüllerini almak olduğunu söylemiştir.

- Anne babanın Aile büyüklerinin Çocuk eğitimi konusundaki fikirlerine karşı tutumları

Anne babanın Aile büyüklerinin Çocuk eğitimi konusundaki fikirlerine karşı tutumlarına dair görüşleri incelediğimizde annelerin çoğunluğu aile büyüklerinin görüşlerini dikkate aldıklarını tecrübenin önemli olduğunu ve kültürel değerlerimizin aktarılmasında onların bilgilerinin önemli olduğunu söylemişlerdir. Katılımcı babalardan yarısından azı aile büyüklerinin fikirlerini dikkate aldıklarını söylemiştir. Aile büyüklerinin çocuğun eğitimi konusunda dikkate almayan bazı katılımcılar devrin değiştiğini ve onların görüşlerinin bu zamanın şartlarına uymadıklarını söylemiş bazıları ise farklı şehirlerde yaşadıkları için çocukları tanımadıklarını ifade etmiştir. Çocukların eğitimi hakkında hiç fikir belirmeyen ve karışmayan aile büyükleri olduğunu söyleyen anne babalar vardır.

Ahlâkî ve toplumsal norm ve değerler, erken yaşlarda çocuğun zihnine yerleşir. Çocuğa bu değerlerin aktarılmasında ebeveyn kadar aile büyüklerinin de önemli bir rolü vardır. Bunun için dede ve nine torun birlikteliğinin sürekli olan aileler de kültürel değerlerin aktarılması doğal bir süreç olarak gerçekleşir. Hoşgörü, fedakârlık, dayanışma gibi kavramların ailede biçimlenmesiyle toplumsal kültürün ana unsurları yeni nesillerde benimsenmektedir. Ailede, aile büyüklerinin ilgisi,

sevgisi ve tecrübeleri ile büyüyen çocukların paylaşma, yardımlaşma gibi olumlu değerlere daha fazla sahip oldukları gözlenmektedir.

- Anne ve babaların Çocuklarını meslek seçiminde yönlendirirken ortaya koyduğu tutumlar

Anne ve babaların çocukların ileride sahip olabileceği meslek seçimi konusunda belirttikleri görüşleri çeşitlilik göstermektedir. Anneler ve babaların en çok ifade ettikleri beklentileri, çocukların seveceği ve rahat olacakları bir iş edinmedeki şeklindedir. Yeteneğine uygun, yapabileceği bir olması konusunda da ebeveynlerin çoğu görüş belirtmiştir. Ancak bununla birlikte annelerin bir kısmı insanlara faydalı olmasını istediği görülürken babaların bu konuda bir kişi hariç bir beklentisi olmadığı görülmüştür. Çocuğun seçimini yönlendirmeyip kendi düşüncesine bırakan ebeveynlerde vardır. Anne ve babalarının çocukların geliri iyi ve kariyer sahibi olabilecek meslek seçimlerine yönlendirdiklerini söylemişlerdir. Ailelerden çok azı helal kazanç ve yasal yollardan para kazanmaya yönlendirdiğini söylemiştir.

Bu durumda ailelerin çalışma hayatına bakış açılarının rahat kolay ve yeteneğine uygun ve sevebilecek meslekleri seçmeleri konusunda bir yönlendirmenin ağır bastığı ortaya çıkmaktadır. Çok fazla zorlanmaya gelemeyen Z Kuşağı neslinin ebeveynleri ileride de onların işlerinde sebat etmeyeceği korkusu yaşamaktadır. Bundan dolayı özellikle rahat meslekleri seçme konusunda fazla katılımcının görüş bildirdiğini görmekteyiz. ,

Çocuğun meslek seçimine yönlendirilmesindeki beklentiler onların yetiştirilme tarzına uygun olmakla birlikte onların kanaat sahibi olmasına ise ters düşmektedir. Hayatlarının başlangıç dönemlerinde olan bu çocukların aileleri onların zorlanmaması için elinden geleni yapmaktadırlar. Kendilerinin yaşadıkları zorlukları yaşamasınlar diye hayatlarını âdete çocuklara adanmış durumdalar. Bu yetiştirilme tarzının farkında olan ebeveynler onların ileride de rahat etmelerini istemektedir. Toplumsal kültürümüzde çalışma hayatı ve beklentilerinin değiştiğini ve çocuklara bu zihinsel değişimin aktarıldı görülmektedir. Eskiden helalinden kazanmak ve taşı

sıkıp çıkarıp ekmeğini kazanmak anlayışının nerdeyse Z Kuşağı neslinde kaybolma durumundadır.

- Kanaat eğitiminde başarısız olunmasının sebepleri

Anne ve babaların kanaat eğitimi verirken başarısız olma sebeplerini incelemek için onlara sorduğumuz soruya farklı cevaplar vermişlerdir. Bunların bir kısmı anne ve tutumları ile ilgili iken bir kısmı çocuğun tutumu ve çevrenin etkisi ile oluştuğunu söylediklerini görmekteyiz. Hayat şartlarının değişimi de bu başarısızlığa sebep olarak görülmüştür. İlk olarak anne babanın verdiği cevaplara baktığımızda anne babanın kendilerinin yanlış örnek oldukları ve çocukların ısrarcı tutumlarına dayanamadıklarını söylemişlerdir. Çocuktan bir şeye sahip olmasını istemeden önce anne babanın kendi davranışlarını düzeltmesi gerekmektedir. Anne baba çocuklarının yanında dert yanmamalı eksikleri dile getirip olumlu şeyler söyleyip şükretmezlerse kanaatsiz bir tutum takınmanın örneği oluşmaktadır. Az kişide olsa anne ve babanın farklı tutum içinde olmalarının olumsuz etki oluşturduğu görüşü aile içinde ki bireylerin kanaat eğitimine olumsuz etki ettiğini göstermektedir. Bu konuda anne babaların birbirinden farklı ve fazlaca görüş bildirdiklerini görmekteyiz.

Maddi alım gücünün artması ve çocuğun bunun farkında olması birçok anne ve babayı çocuğun isteklerini geri çevirmekte zorlandığını göstermektedir. Her şeyin hazır hale gelmesi ve kolay ulaşılabilmesi çocuğa açıklama seçeneklerini arttırmakta ve ikna ediciliği zorlaştırmaktadır.

Bakıcı ve kreşe bırakılan çocukların anne babanın koyduğu kurallarla annenin işte olduğu saatlerde bakan bakıcı ve kreşlerdeki kuralların uyuşmaması ve çocuğu oyalamak için gereksiz isteklerinin gerçekleştirilmesi, kanaat eğitimini olumsuz etkilediği görüşünü açıklayan annelerden özellikle birden fazla bakıcı ve kreş değiştirenlerin büyük sorunlar yaşadığını açıklamışlardır. Çocukların güven duygusunun sağlam oluşması ve anne ile kuvvetli bağlar oluşması için ilk üç yaş ayrılıkların en aza indirgenmesi önemlidir. Çocukların farklı davranışları takip ederek kendisine uygun olanı kullanabilme kabiliyetleri yüksek olduğu için işine gelen davranışları sergileyerek istediklerini elde etmek için ısrarcı olurlar. Bu yüzden

farklı kimselerin terbiyesi altında yetişen çocukların aile içi kurallara uyması zorlaşmaktadır.

Okul ihtiyaçlarının fazla ve pahalı olması konusunda görüş bildiren ailelerin görüşlerini incelediğimizde okulda verilen parasız kitapların dışında istenilen kaynak kitaplar ve kırtasiye ve okul formalarının maliyetinin yüksek olması ve bunların alınmadığında çocuğun eğitimini tamamlamada sorunlar yaşandığını belirtmişleridir. Okul kıyafetleri ve kırtasiye eşyalarının çocuklar açısından çok önemli olduğunu belirten aileler, kıyafet konusunda hem okul idaresinin tutumları hem de arkadaşlarının tutumlarının onları olumsuz etkilediği için eksiksiz yerine getirmeye çalıştıklarını söylemişlerdir. Çocuklarının eksiklik hissetmemeleri ve olumsuz tepki almamaları konusunda ailelerin hassas davrandığı görülmüştür. Buda insanın elinde olanla yetinip alçak gönüllü olma değeriyle örtüşmemektedir.

İnternet ve sosyal medyanın kanaat eğitime olumsuz etki ettiğini söyleyen anne babalar; çocuklarının internette vakitlerini nasıl geçirdiklerini tam olarak bilemediklerini belirtmişlerdir. İnternet kullanımı konusunda yetersiz bilgiye sahip olan bir anne baba çocuklarını tam olarak denetleyemedikleri gibi oradan nasıl bilgilendiklerini de bilmediklerini söylemişlerdir. Sosyal medya aracılığı ile tanıdık ve tanımadık birçok kimse ile iletişime geçen Z Kuşağı, sanal arkadaşları ile sık sık sohbet etmekte ve bu durum çocukları gerçeklikten koparmakta önemli rol oynamaktadır. Uzaktan eğitim süreci ile çok süre online olan çocukların ders esnasında birçok şeyle aynı anda meşgul olduklarını söyleyen anne babalar dersin öğrenilmesinde bu durumun başarıyı azalttığı gibi farklı birçok bilgiyede ulaşmaya müsait olduklarını söylemişlerdir. İnternette uzun süre geçirilmesi çocuk üzerinde hem fizyolojik hem de psikolojik sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Sanal dünyada olanlarla gerçekler arasında ayrışma gösteremeyen gençler ailenin mali durumuna bakmadan bir tıkla her şeye ulaşmak istemekte, gördüklerini alamayınca büyük yıkım yaşayabilmektedirler. İnternet ortamında sürekli karşılaşılan reklamlar çocukta bilinçaltı oluşturmakta ve pek çok şeyi istemelerine yol açmaktadır.

Elektronik aletler ve bilgisayar oyunlarının kanaat eğitime olumsuz etki oluşturduğunu söyleyen anneler, oyun saatlerini kısıtlayamadıklarını, uzun süre

bunların başında kaldıklarını bu kanaatsiz olmaktan çok bağımlılığa doğru bir süreç olduğunu ifade etmişler. Ayrıca sadece bir şeyi isteme süresini uzatmadığını, çocukları aşırı sinirli ve saldırgan haline getirdiklerini söylemişlerdir. Kanaat eğitiminin temel taşlarından olan çocuğa sevgi merhameti öğretmek ve çocukta insan sevgisinin güçlendirilmesini engellemesi bakımından bilgisayar oyunlarının çocukta kanaat eğitimine büyük olumsuzluklar oluşturduğu görülmektedir.

Kanaat eğitimi zorlaştıran durumlar içinde, toplumda mahremiyet duygusunun azaldığını ifade eden anneler, kişilerin kendilerini görünür kılmak için pek çok şeye sahip olmak istediklerini söylemişlerdir. Hemen hemen 10 Yaş üstü bütün çocuklarının sosyal medya hesabı ile arkadaşlarını ve tanımadığı bazı kişileri takip ettikleri ve bunlardan çok etkilendiklerini belirtmektedirler. Günümüzde insanların gerçek hayatta ve sosyal medyada her şeylerini paylaşmaları, özellikle de günlük kendi resimlerini paylaşmaları Narsis kişilik problemi olarak değerlendirilmektedir. İnsanların sosyal medya kullanımı kolay ve erişebilir iletişime ulaşmaları ile oldukça hızlı yayılmıştır. Sosyal medya hayatı tüketen onu kontrolsüzce sömüren bir yapıya sahiptir. Sosyal medyada aktif olmak, çok takipçi sayısının olması, sosyal medya arkadaşlığı kurmak gibi birçok yönden bağımlılık oluşturmaktadır. Sosyal medya kullanımının mahremiyet duygusunun ortadan kaldırılmasında önemli bir yere sahiptir. Görünür olmanın önemli yollarından bir kısmı ise sosyal medya aracılığı ile gerçekleşmektedir. Mahremiyet duygusunun azalması ile kanaat eğitiminin zorlaşması arasında paralellik olduğunu söyleyebiliriz.

Anne babanın işini zorlaştıran terbiyesine müdahil olan durumlardan dışarıda ki insanların yorumları olarak ifade edilmiştir. İsteddiği bir şey alınmayınca ağlatma al gitsin gibi yorumların sıkça olması anne ve babanın kanaat eğitimi zorlaştırdığı görülmektedir.

Şekilci bir yaşam tarzının artması da anneler tarafından dile getiren zorluklardan birdir. Samimiyetten uzak, gösteriş için yapılan birçok davranışın kendi yaşamlarını zorladığı ve çocukları için uygun olmayan örnekler oluşturduğunu ve çocuklarda basit gibi görünen davranışların etkisi büyük olmaktadır. Misafirliklerde

yapılan yemekler ve kullanılan mutfak eşyalarının yarıştırıldığını gören çocuklar kendi evlerindeki eksik görebilmektedirler.

Çocuklar, ergenlik döneminde yaşadıkları duygusal dalgalanmaların kendini ispat çabası içine giren gençlerin tavırları, anne babalar tarafından kanaat eğitimi güçleştiren durumlar olarak görülmüştür.

Anne ve baba ile çocuğun düşüncelerinin ve tarzının farklı olmasını dile getiren anne, yeni kuşağın anlayışının da farklı olduğunu söylemiştir. Kuşaklar arası farklar her dönemde ebeveynler ile çocuklar arasında çatışma çıkmasına sebep olmuştur. Anne babasından çok farklı özelliklere sahip Z Kuşağının düşünme şeklinin ve düşüncelerinin farklı olması olayları farklı algılamasını da beraberinde getirir. Değerleri aktaran aile büyükleridir. Ancak Z Kuşağı sadece bilgiyi ve yaşam biçimini ailede gördüklerinden almıyor. Onlar okul, sosyal çevre ve ağırlıklı olarak sosyal medya üzerinden besleniyorlar. Bu durumda aile içi ana baba ile farklı düşünme biçimlerinin olması ve inancımıza ve kültürümüze bağlı değerlerin onlar tarafından pek kabul görmemesi gerçeği ortaya çıkmaktadır.

Çocukların kendilerini diğer arkadaşları ile kıyaslaması da kanaat eğitimi zorlaştıran başka durumlardan bir olarak görüş olarak dile getirilmiştir. Onun şunu var benim yok veya onda gördüm bende istiyorum şeklinde çocuklar pek çok açıdan arkadaşlarında olanlara heves edip sahip olmak istediğini söyleyen ana babalar aynı zamanda arkadaşına benzeme çabası, arkadaş gruplarına kabul edilme gayesi ile bu tür durumlarla karşılaştıklarını söylemişlerdir. Bu zorluktan bahseden ebeveynler daha çok çocuklarını özel okullara gönderenlerdir.

Bu araştırmada katılımcı anne ve babalar tarafından ifade edilen, kanaat eğitimi zorlaştıran durumlar çeşitlilik arz etmektedir. Anne babaların en fazla arkadaş ilişkilerinin kanaat eğitimi olumsuz etkilediğini söylemeleri, onların sorunun kaynağını dışarıda aramalarına yönlendirmiş ve sorumluluğu başkalarına yükleme eğilimi içinde oldukları görülmüştür. Anne baba tutum farklılıkları, farklı düşünme şekilleri, internet ve bilgisayar oyunları gibi daha ciddi konularda çok az anne baba zorluk belirmiş olması ailelerin bazı konulardan haberdar olmadıklarını

göstermektedir. Yine anne babaların önemli bir kısmı teknoloji ile gelen yenilikleri çocuklar kadar takip edemedikleri için bu yönden gelen tehlikelerin farkında değildirler.

Son yüzyılda ortaya çıkan yaşam biçimleri ve küreselleşen topluma kendini adapte etmede zorlanmayan Türk aile yapısında birçok şey değişmiştir. Aile içi dışı sebeplerden dolayı anne ve babaların çocuklarına kanaat eğitimi verirken birçok zorlukla karşılaştığı görülmektedir.

- Çocuğun doyumsuz olması konusunun incelenmesi

Z Kuşağının ailede verilen kanaat eğitiminin sonuçlarının alt teması olan çocuğun doyumsuz olması bulgularına dair incelediğimizde, anne babaların çoğunluğu çocuklarının bazı konularda doyumsuz olduklarını söylemiştir. Yine çocuklarının doyumsuz olduğu konusunda görüşünü açıklayanlarda doyumsuz değil diyenlerden daha fazladır.

Çocuklarının doyumsuz olmadıklarını açıklayan anne babalarının onların diğer davranışları ile açıklamaları çelişki içindedir. Çocukların her konuda doyumsuz olması veya olmaması pek de mümkün değildir. Çocuklar sürekli bir şeyler ister. İsteddiği her şeyin ailesi tarafından yapıldığını fark eden çocuklar da azla yetinmemelerin gerektiği mesajını anında alabilme kapasitesine sahiptirler. Çocuklar belirli bir yaştan itibaren isteklerini bilinçli olarak ifade etmeye başlarlar ve bu isteklerinin anne baba tarafından kabul gördüğünü anlarlar. Çocukların istediklerini karşılama ve onlara alınan eşyalara göre değerlendiren anne babaların, onların isteklerini ertelemeleri veya yerine getirmeleri mali güçlerine göre sınırladıkları düşünüldüğünde ve günümüzde genellikle çocuk erkil bir aile yapısına sahip olduğunu göz önüne alarak, ebeveynin çocuklarının doyumsuz veya doyumsuz olmadıklarını tespit etmede sağlıklı bir düşünceye sahip olamadıkları görülmektedir.

- Çocukların paylaşabilme özelliği

Anne babalara göre çocuklarının doyumsuz olup olmadıkları konusunda görüşlerini incelediğimizde paylaşabilme durumları şu şekildedir. Anne babaların

çoğunluğu çocuklarının paylaştığı görüşündedir. Bazen paylaşır ve bizim tutumumuz etkilidir şeklinde görüşlere sahip olanların sayısı ise daha azdır. Paylaşma kişide kanaat etme özelliği ile paralellik taşımaktadır. Paylaşma düşüncesi herkesin benimsemesi gereken erdemlerden biri olması gerekir. Paylaşma insanı bencilce duygulardan uzaklaştırırken işbirliği ve sosyalleşmeyi öğretir. Z Kuşağı çok sosyal olmayan bir özelliğe sahip olmasına rağmen paylaşma değerinin geliştiğini görebilmekteyiz.

- Çocukların İstediklerini elde etme tutumları

Çocuklarda kanaat bilincinin oluşması ve doyumsuzluk durumu hem de anne ve babanın kanaat eğitimi zorlaştıran unsurlar açısından çocukların istek ve ihtiyaçlarını elde etme konusunda tutumlarının incelemesi konusunda, çocukların bir şeyin alınmasını istediklerinde takındıkları durumlar içinde ısrarcı davrandıkları görüşü ilk sırada yer almaktadır. Çocukların sürekli bir şeyler istedikleri ve aldırarak için ısrar ettiklerini söyleyen anne ve babalar bunun yanında, farklı davranışlarda sergilediklerini ifade etmişlerdir. İsrarın yanında küsme, ağlama davranışları sergilediğini açıklamamışlardır. Çocuklar anne babalarında neyi nasıl elde edeceğini çok iyi bilirler. Onların hangi özelliklerinden faydalanacağını bildikleri için uzun süre tekrar tekrar denemekten vazgeçmezler. İsrar etmek büyüklere göre onlar için çok kolaydır. İlk 8 yaş için doğal bir davranış biçimidir. Bu dönemde anne ve babaların ısrarlara aldırıp sabırlı bir şekilde bir tutum sergilerler ise çocuk bu davranıştan vazgeçtiği görülür. Bu konuda ebeveynlerin diğer görüşleri ise biraz ısrar ettikten sonra belirli açıklamalar veya sonuç alamayacağını anlama sonunda vazgeçtikleridir. Çocuklardan bazıları tehdit etme yolunu seçerken arkadaşları ile kendini kıyaslamaya giderek istediklerini elde etme yolunu kullanan çocukların olduğunu söyleyen anne ve babalar vardır. Çocuklar anne ve babanın tutumlarında açık buldukları en ufak bir halde onu en iyi şekilde kullanmakta ustadırlar. Bir kere başarılı olduğu yolu defalarca denemekten bıkmazlar. Bir nevi tiyatro oyuncusu gibi deneme yanılma yoluyla isteklerine ulaşmaya çalışırlar. İstekleri gerçekleşmediği zaman bundan vazgeçme özelliklerine sahiptirler.

İstekleri elde etme konusunda verilen cevaplar incelendiğinde, çocukların istikrarlı bir şekilde isteklerini elde ettiği görülmektedir. Anne ve babaların ısrarlarına bir şekilde dayanamayıp onlara boyun eğmeleri durumu ile kanaat sahibi olma arasında bir çelişki söz konusudur. Çocuklarının kanaat sahibi olduğunu ifade eden ailelerin pek çoğu, onların bir şeyi elde etmede ısrarcı olduklarını da söylemeleri, kanaat anlayışı algılarının pek de gerçekçi olmadığını göstermektedir.

- Çocuklarda kanaatkâr olma algısı

Çocukların kanaatten ne anladıkları ile ilgili incelememizde verdikleri cevapta çoğunun elinde olanla yetinmek olarak şeklinde bir anlayışa sahip olduklarını görülmüştür. Allah'a şükretme ve ihtiyacı kadar olana sahip olma şeklinde açıklama yapan çocuklarda olmuştur. Kanaat kişinin azla yetinip elindekine razı olması, kendisinin ve sorumluluğu altında bulunan kişilerin ihtiyaçlarını imkânları ölçüsünde karşılayabileceği maddî imkânlarla yetinip başkalarının elindeki şeylere göz dikmemesi ve aşırı kazanma hırsından kurtulması manalarına gelmektedir. Gençlerin kanaat anlayışının değerlerimizde olan kanaat anlayışına yakın olduğu görülmektedir.

Çocuklarda kanaatkâr olup olmadıkları yönünde yapılan araştırmada çoğunluğu kanaatkâr olduğunu belirtmiştir. Çok azı kanaat sahibi olmadığını ifade ederken bazı konularda kanaat edemediğini açıklayanlarda olmuştur. Anne babanın çocukların kanaat sahibi olması ile çocukların cevapları arasında farklar vardır. Anne babaların çoğunluğu bazı konularda kanaat sahibi derken çocukların çoğu kendini doyumsuz olarak görmemektedir.

Anne babaların kendilerine karşı kanaat sahibi iken çocuklarının isteklerine karşı olmadıklarını belirtmeleri ve isteklerinin çoğu karşılan çocukların kanaatin tam olarak ne olduğunu anladıkları ise şüphelidir. Özellikle anne ve babalar tarafından yiyecek ve giyecek eksikleri olmadan yaşatılmaya özen gösterilen Z Neslinin yokluk ve hayır kavramını pek bilmedikleri ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda anne babanın sözleriyle çocukların cevapları arasında fark olduğu görülmüştür.

- Çocuklara göre Anne ve babanın kanaatkârlık konusunda uyguladıkları metodlar

Çocukların gözünden anne ve babaların kanaat eğitiminde nasıl yollar izlediği ile ilgili konuda çocuklar farklı cevaplar vermişlerdir. Bunlar; nasihat etme, örnek olma, hatalı davranışları uyarma, mantıklı ve ikna edici açıklama ihtiyacı olmayan bir şeyi almama ve hemen almayıp daha sonra alma şeklindedir. Çocukların vermiş oldukları cevaplarla anne ve babaların cevapları birbirine çok yakın ya da aynı olduğu görülmüştür. Anne babalarda örnek olarak gösteriyorum yolu çoğunluğun görüşü iken çocuklar nasihat etme yolunu eşit olarak kullandıklarını söylemişlerdir. Anne ve babaların cevabı ile örtüşen diğer bir cevap ise ihtiyacı olmayan şeyin alınmamasıdır. Çocuklara kendilerinden daha çok harcama yaptıklarını açıklayan anne ve babaların örnek olma konusunda söyledikleri çelişkili olduğu görülmekte, aynı zamanda çocukların da anne babanın kendilerine az çocuklara fazla harcamalarının çocukların hakkı algısı oluşturduğu görülmektedir.

- Anne ve babanın çocukların isteklerini yerine getirme durumu

Çocuklara göre anne babanın kanaat eğitimi sırasında uyguladığı yöntemler konusunda, anne ve babanın çocukların isteklerini yerine getirme durumunu incelediğimizde çeşitli cevaplar vermişlerdir. Çocukların söyledikleri görüşlere baktığımızda İhtiyacı olan şeylerin alınması çoğunluğun görüşüdür. Eğitim ihtiyaçlarının karşılanması, zararlı olmayan istekler, çocuk için önemli olması, hedeflerine ulaşmaları ve satın alacak parası olduğu zaman isteklerinin karşılandığını söylemişlerdir. Bunun yanında her zaman isteklerinin karşılandığını söyleyen çocuklar vardır. Anne ve babanın görüşleri ile ortak olan ihtiyaçları olması iken, onlardan daha farklı cevaplar karşımıza çıkmaktadır. Çocukların eğitim için istekleri anne ve babalar tarafından geri çevrilmediği görülmüştür. Çocukların beklenen cevapları arasında hoşuma gittiği zaman, beni mutlu etmek için, özel günlerimde gibi cevaplar bulunmamaktadır. Bu da çocukların isteklerinin yeteri kadar karşılanmadığını düşündüklerini göstermektedir. “Bazı konularda ihtiyacım olmadığını düşünüyorlar. Bol bol anlatıyorlar. Onlara göre zarlı olmadığını düşündükleri zaman ama biz yeni neslin ihtiyaçları farklı ve bizi anlamıyorlar.”

Diğer katılımcı çocuğun ihtiyaç algısı anne babadan farklı olarak karşımıza çıkmaktadır.

- Anne veya babanın çocuğun sahip olmak istediği şeyleri almadığındaki tutumu

Anne babanın çocuklara göre sahip olmak istedikleri şeyleri almamak için sergiledikleri tutumun incelemesinde sorduğumuz soruda farklı cevaplar vermişlerdir. Çocukların isteklerinin yerine getirmemek için yaptıkları açıklamalar katılımcıların çoğunluğu gereksiz olduklarını düşündükleri şeyleri almadıklarını söylemiş ve bunu neden almayacaklarının açıklamasını yaptıklarını belirtmişlerdir. Anne babanın çocuğun isteklerini yapmama nedenleri arasında onları israf görmeleri, bir benzerinin olması, para olmaması ve pahalı olmasıdır. Anne babanın cevapları ile çocukların verdiği cevapların bazılarının uyumlu olduğu görülmektedir.

- Anne ve babanın çocuğa başkalarından daha özel ve önemli olduğunu gösterme durumu

Çocuklara göre anne ve babanın çocuğu başkalarından daha özel nasıl gösterdiği ile ilgi konuda görüşleri incelendiğinde farklı cevaplar verildiği görülmüştür.

Kendilerine anne ve baba tarafından özel ve önemli olduğunu göstermediklerini söyleyen çocukların yanında, her durumda gösterir diyen katılımcı çocuklar olmuşlardır. Özellikle fikirlerine önem verilmesi ve kararlarına saygı duyulması çocukların çoğunluğu tarafından onların özel ve önemli olduğunu hissettirdiğini söylemiştir. Bununla birlikte vakit geçirmeleri, sohbet etmeleri, söz ve davranışları ile içten davranarak, severek, başkaları ile kıyaslama yapmayarak, motive ederek, cesaretlendirerek, istediklerini yaparak şeklinde farklı cevaplarda vermişlerdir. Çocukların özel ve önemli olduğunu hissetmek için yapılan davranışların onaylanması ve fikirlerinin kabul görmesinin daha önemli olduğunu görmekteyiz.

- Çocuğun sahip olmak istediği şeylerin alınmasında ailenin tutumu

Çocuklarda doyumsuzluk durumunun oluşmasını etkileyen unsurların alt teması olan Çocuğun sahip olmak istediği şeylerin alınmasında ailenin tutumu ile ilgili çalışmayı incelediğimizde; Çocukların çoğunluğu ihtiyacı dışında olmayan şeylerin aileler tarafından alınmadığını söylemiştir. İsraf olarak gördükleri için ailelerin almadıklarını söyleyen çocuklarla birlikte istediğim şeylerin çoğunluğunu alabiliyorum şeklinde söyleyen çocuklar da vardır.

Anne babaların görüşleri ile çocukların görüşleri arasında bir uyum olduğu görülmektedir.

- Çocuklarda doyumsuzluk durumunun Açıklanması

“Aile bütçesine göre hareket etme”

Çocukların doyumsuz davranma konusunda yaptığımız araştırmada çocukların çoğunluğu aile bütçesini dikkate alarak isteklerde bulunduğunu söylemiş, çok azı dikkate almadığını söylemiştir. Bu konu ile ilgili anne babaların verdikleri cevapla çocukların verdikleri cevaplar arasında paralellik vardır.

- Bir eşyaya sahip olma durumu ve Bir eşyaya sahip olma isteği konusu

Doyumsuz davranışlara sahip olup olmadıklarının belirlenmesi konusunda çocuklara ihtiyacından fazla eşyaya sahip olup olmadıkları ile ilgili soruya verilen cevapların çoğunluğu “İhtiyacımdan fazla eşyam var.” Şeklinde olmuştur.

Bir şeyi neden satın almak istedikleri sorusuna farklı cevaplar verilmiştir. Çocukların çoğunluğu hoşuma gittiği ve beğendiğim için ona sahip olmak istiyorum derken, güzel olduğu için almak isteyen, gördüğü ve arkadaşlarında gördüğü için satın almak istediklerini söylemişlerdir. Bu konuya bağlı olarak bir eşyayı almakta asıl amacın ihtiyacın olması mı yoksa sahip olmak isteğini sorusuna çocukların çoğunluğu ihtiyacım olması görüşünü söylemişlerdir. Bazı çocuklar sahip olma isteği derken önemli bir kısmı da hem sahip olmak hem ihtiyacım olması demişlerdir. Çocuklar almak istediği pek şeyi ihtiyaç olarak görmektedirler. Hatta sahip olma isteği bile onlara göre ihtiyacın karşılanması şeklindedir. Çok fazla eşyaya sahip olduklarını belirten çocuklar bunları ihtiyaç olarak algılamaktadırlar.

Bu konuda çocuğun doyumsuzluk ölçeğinde fazla eşyaya sahip olunması sonucu oluşan mutluluk ve eşyalarını paylaşabilme özellikleri araştırılmıştır. Çocuklara fazla eşyanın mutlu edip etmediği sorulmuş çocukların çoğunluğu cevabı mutlu etmediğini söylemişlerdir. Hatta bazı katılımcılar mutsuz ettiğini söylemiştir. Çocukların bir kısmı ise mutlu olduklarını ifade etmişlerdir. Z Kuşağının çok eşyanın aynı anda yanında bulundurmamayı sevmeyi ancak birçok şeye sahip olmak isteme şekli onları sık sık değiştirmek suretiyle olması dikkat çekicidir. Biriktirmek yerine değiştirme odaklı ve pratik yaşamı bu şekilde dizayn etmeyi sevdikleri görülmektedir. Çocukların eşyalarını paylaşabilme özelliklerinin incelenmesinde ise çoğunun eşyasını paylaştığı görüşünde olduğudur.

- Eşyaların yeni modelleri çıktığında onlara sahip olma isteği konusu

Çocukların doyumsuzluk durumunun belirlenmesinde, eşyaların yeni modelleri çıktığı zaman çocukların onlara sahip olma isteği konusunda yapılan incelemede isteyen ve istemem diyenler aynıdır. Çocukların tüketim alışkanlığı ve ihtiyaçlarının nasıl belirlediği konusunda ayırıcı bir soru olarak sorulmuş olup, çocukların ihtiyacın dışında pek çok şeye sahip olmak istedikleri görülmüştür.

- İstenilen şeyin gerçekleşmesinden sonraki mutluluk hali konusu

Çocukların istedikleri şeylerin alınması ve gerçekleşmesi sonucunda oluşan mutluluk durumu ile ilgili konuda; Çocukların çoğunluğu mutlu olduğunu söylerken, bir kısmı mutluluklarının kısa sürdüğünü söylemiştir.

Bu konuda anne ve babaların verdikleri cevaplarla çocukların arasında çelişki vardır. Anne babaların çoğunluğu çocuklarının mutluluklarının kısa sürdüğünü söylemiş ve bu mutluluk hali bitince yeni isteklerin başladığını açıklamışlardır.

Çocuklar isteklerinin gerçekleşmesinden mutlu olmakla birlikte, yaşam alışkanlıkları ve sürekli bir şeye sahip olduklarından mutluluk süresinin ne kadar olması hakkında tam olarak fikir oluşturmamışlardır. Normalde kısa süreler onlar için daha uzun kabul edildiği görülmüştür.

- Çocuklarda sorumluluklara sahip olma ve yerine getirme bilinci

Çocukların sorumluluk sahibi olma ve yerine getirme bilinci konusunda yapılan incelemede, çocuklara anne ve babalar tarafında verilen sorumlulukları olduğunu söylemişlerdir. Çocuklardan bir kısmı ise fazla sorumluluğu olmadığını söylemiştir. Sorumluluklarının yerine getirilmesi konusunda ise çocukların çoğunluğu bazılarını yerine getirmediklerini söylemişlerde bir kısmı annelerinin kendi yapmadığı sorumlulukları yaptıklarını bazılarında zorlansa da yaptıklarını söylemişlerdir.

Sorumluluk sahibi olma ve yapma konusunda anne ve babalarla verilen cevaplar bir birine yakındır.

Sorumluluk; bireyin kendisine verilen ya da üzerine aldığı işin sonuçlarını üstlenme, kendi davranışlarının sonuçlarını kabullenme, bir işi belirlenen nitelikte yapma olarak tanımlanabilir. Sorumluluk bireyin kendi becerilerini geliştirmesi ve yaptığı davranışlarının sonucunun ne olduğunu görerek farkında olması açısından önemlidir. Çocuklarda vicdan eğitimi sorumluluk bilinciyle paralel gelişir. Sorumluluklarını yerine getirmede eksiklik yaşayan çocuklarda vicdan eğitimin de bir sorun ortaya çıkabilir. Çocuklara sorumluluk verilmekle birlikte anne ve babaların bunları takip etmediği ve çocukların sorumluluklarını tam olarak yerine getirmediği görülmüştür.

- Çocukların meslek seçerken beklentileri konusu

Çocukların olmak istedikleri mesleklerde aradığı özellikler konusunda yapılan incelemede çocukların çoğu parası iyi olan bir meslek seçmek istemektedir. Bunun yanında mutlu olabileceği, yeteneklerine uygun, istediği ve sevdiği, geçekte devamı olan, yapabileceği özellikte, rahat, annelerinin isteği, insanlara faydalı olan, eğlenebilecekleri özellikleri saymışlardır. Çocukların verdikleri cevaplar ile anne babanın cevapları arasında bazı farklar vardır. Çocukların cevaplarında gelecek kaygısı ve rahat yaşam isteği dikkatimiz çekmektedir. Özellikle anne ve babaların cevapları arasında da az yer alan insanlara faydalı mesleği seçmek isteyenlerin

sayısının az olması Z Neslinin diğer nesillere göre daha pragmatist olduklarını göstermektedir.

Meslek seçiminde aradıkları özelliklere baktığımızda Z Kuşağı rahat eğlenceli, sevebileceği şeyleri istemekte aynı zamanda çok para kazanmak istemektedir. Fazla zorlanmadan birçok şeyi elde etme özelliğine sahip olan bu neslin çocukları gelecek beklentisini de ona göre kurmaktadır. Sorumluluk bilinci az olan bu kuşak hayatın içine pek girmeyen, sosyalleşmesi zayıf, yaşama dair zorlukların farkında olamadığı için böyle düşünmekte olabilirler. Verilen cevaplarda doyumsuzluk oranının yüksek olduğu görülmektedir. Anne baba tutumlarının Z Kuşağının davranış ve düşünce biçimine doğrudan etkisi var olduğu görülmektedir. Kanaat sahibi olmayı olumsuz etkileyen en önemli unsur değişen ihtiyaç algısıdır. Daha önceleri ihtiyaç olarak görülmeyen pek eşya ve yaşamı kolaylaştıran teknolojik aletler günümüzde insanların olmasa olmazı haline gelmiştir. Bu da azla yetinme durumunu etkilemiş pek çok eşya insanlar için ihtiyaç olarak görülmeye başlanmıştır. Aslında ihtiyaç olmayanın ihtiyaçmış gibi algılanması insanları doyumsuz hale getirdiği görülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

SONUÇ

Kanaat; aç gözlülüğün ve doyumsuzluğun zıddı olan manevi bir değerdir. İnsanın kanaat sahibi olması güçlü bir kişiliğe sahip olmasına, karşılaştığı zorluklara dayanmasını, Kendi özelliklerini bilerek kendinin farkına varmasına ve yıkılmadan ayakta kalmasını sağlar. Manevi değerlerimiz, kültür ve inancımıza dair bilgiler güümüz toplumunda aile aracılığı ile öğretiler gelmiştir. Aile bu değerlerin aktarılmasında daima önemli bir role sahiptir. Zaman içinde değişen aile yapısı, üstlendiği bu görevlerin bir kısmını yerine getirmemektedir. Teknolojinin son noktası yaşanan günümüzde, hayat şartları inanılmaz bir hızda değişmektedir. Her şeye çok kolay ulaşım, üretmeden tüketmek, her şeyden anında haberdar olmak, az emekle pek çok şeye sahip olunan bir zamanda yüzyıllar boyunca devam eden değerlerin kaybolması ve insan ilişkilerinin yok olması tehlikesi ile karşı karşıya kalınmıştır.

Çocuğun eğitiminde aile her zaman en önemli bir yere sahiptir. Ancak günümüzde ailenin çocuk üzerinde gerçekleştirmek istediği bu eğitimde yalnız başına değildir. Aile ortamından uzaklaşmadan televizyon, akıllı telefon, tablet ve bilgisayarlarla henüz bir yaşına girmeden tanışan çocukların ilk öğretmenleri sadece anneleri olmaktan çıkarmıştır. Üstelik annelerden daha etkili olan bu öğretmenler ve kullandıkları metotların bilgileri de hasarları da kalıcı olmaktadır. Aile içinde sağlıklı bir kanaat eğitimin oluşması için çocukların erken yaşlarda bu teknolojik aletlerden uzak tutulması büyük bir öneme sahiptir.

Her şeye rağmen ailenin tutum ve davranışlarının şekillenmesi açısından çocuk için en önemli etkidir. Bu sebeple daha çok görerek öğrenen çocuk, anne babanın yaptıklarından nelerin yapıp nelerin yapılmayacağını öğrenmektedir. Ailenin kendi ihtiyaçlarını karşılamasından konuşma tarzına ve çocuklara seslenişini onlar fark etmeden analiz edip sonuçlar çıkaran çocuk, anne babanın yaptıklarını öğrenerek uygulamaya başlar.

Yapmış olduğumuz çalışmadan çıkarabildiğimiz sonuçlar şöyledir.

Ailenin çocukların kanaat eğitiminde tutum davranışlarını incelediğimizde anne babanın kendilerine karşı kanaatkâr davranırken çocukların istek ve arzularının çoğunu karşılayarak onların kanaat eğitimini olumsuz etkiledikleri görülmüştür. Anne babaların bu tutumu, çocuklarda onlar anne baba, istekleri fazla olmaz ama biz çocuğuz özeliz her şeye layıgız anlayışını ortaya çıkarmıştır.

Anne ve babaların çocuklarına kanaat eğitimi verirken pek çok yol izlemiş bunlardan en fazla kullandıkları çocukların ihtiyacı olmadığını düşündükleri isteklerinin karşılamamak olarak görülmüştür. Ancak çocuklarla yapılan görüşmelerde çocukların ihtiyaç algısı ile anne ve babanın ihtiyaç algısı arasında farklar vardır. Bunun oluşmasında anne ve babaların çocuklarının istekleri daima ön planda tutup hemen gerçekleştirmeleridir. Onların bu tutum içine girmelerinde kendi yetiştiği zamanlardaki yokluk ile ben yaşamadım onlar yaşasın mantığının olduğu görülmektedir.

Ebeveynlerin kullandıkları kanaat eğitimi yollarından olması gereken metotlar arasında sabır, yardımlaşma, başkalarına karşı sevgi ve merhamet gösterme nerdeyse yok denecek kadar az kullanılması çocuklarının egolarını yükseltmiş ve kendilerini çok özel ve her şeye layık oldukları düşüncesinin ortaya çıktığı görülmektedir.

Anne babaların kanaat eğitiminde farkına varmadan yaptıkları olumsuz etki de, çocuklarına seslenme biçimlerinde onların özgüvenlerini yükseltecek şekilde olmasıdır. Çocuklarına isimleri ile çağırmak yerine, diğer insanlardan ayırıcı, özel hissettirici ve pek nadir olduğunu zannettirecek şekilde hitaplar ile seslenmeleri çocuklarda olmayan özelliklerin kendisinde olduğunu zannetmesine yol açmakta ve bencilleştirdiği görülmektedir. Ayrıca annem babam gibi rolleri değiştiren seslenme biçimleri çocuklarda evde otoritenin yer değiştirdiğin algısını oluşturmaktadır.

Anne ve babayı kanaat eğitiminde en fazla zorlayan etmenler ise; arkadaş çevresi olarak görülmüştür. Bu anne babanın problemin kaynağını dışarıda aradıklarını göstermektedir. Yapılan inceleme sonucunda çocukların ve anne babaların görüşlerinde Z kuşağında kanat sahibi olmayı güçleştiren temel etmenler anne ve tutumlarında yatmaktadır.

Ailenin alış veriş alışkanlıkları çocuklar üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Ailenin birçok önceliği çocuklar üzerine kurulmuş ve ailenin giderlerinin çoğunluğu çocuklar için yapıldığı görülmüştür. Bu da çocuk merkezli bir aile şeklini ortaya çıkarmıştır.

Çocuklara eğitim alanında fazla baskı yapılması ve bu konuda hiçbir masraftan kaçılmaması çocuklarda gelecek kaygısı uyandırmıştır.

Anne babalar ile Z Kuşağı arasında ihtiyaç algısı değiştiği görülmektedir. İnsanların normal hayat şartlarında yaşamlarını idame ettirecek eşya ve gıdalara ihtiyacının hangi miktarda olduğu algısı, son yıllarda hızlı bir şekilde değişmektedir. Yaşamını sağlıklı ve mutlu bir şekilde devam ettirmesi için insanların istedikleri miktarlar ile gerekli olanlar arasında ciddi bir farkın açılması bu yüzyılımızda karşımıza çıkan bir durumdur. Ülkemizde özellikle son dönemlerde maddi refahın yükselmesi ve teknolojinin hızla ilerlemesi sonucu icat edilen günlük hayatı kolaylaştırılan aletlerin hayatımıza girmesi ile ihtiyaç algısı da değişmiştir

Z Neslinin İnternet kullanımı ve sosyal medya takibi onların doyumsuz olmasında en önemli etkenlerden biridir. Anne baba tarafından takip edilmeden ve denetlemeden internet ve sosyal medya uzun süreli kullandıkları görülen bu çocuklar, iyi kötü ayırt edimini ailenin değerlerinden değil internet üzerinden öğrenmektedirler.

Anne babaların çocuklarına sorumluluk vermekle birlikte onları yerine getirmede takip etmedikleri, onların yerine sorumlu oldukları işleri yapmaları, çocukların sorumluluk bilincini zedelediği gibi, başkasının kendi işlerini yapabileceği düşüncesini oluşturmuş ve narsis duyguların ortaya çıkmasına zemin hazırladığı görülmektedir. Bütün bunlara tezat, paylaşma duygularının fazla olması Z Kuşağının belirgin özelliklerindendir. Eşyalarını paylaşma ve sevdiği arkadaşlara verme özellikleri emek sarf etmeden elde edebilmelerine bağlanabilir.

Kanaat eğitimi olumsuz etkileyen önemli etkenlerden biride; ebeveynlerin çocuklarının gerçek isteklerini tam olarak bilmemeleridir. Anne babaların çocuklarının mutlu olma yollarını onların isteklerini karşılamak ve güzel sözler söyleyerek göstermeye çalışmalarına karşılık, çocukların beklentisi kendi fikirlerine önem vermeleri ve yaptıklarının kabul görmesini istemeleri şeklindedir.

Z kuşağı ile ebeveynler arasında iletişim problemi sebebiyle bir birlerine kendilerini ifade edemedikleri görülmüştür.

Anne babaların çoğunluğu ve çocuklara göre Z nesli kendini kanaatkâr olarak görmektedir. Ancak anne ve babaların çocukların diğer konularda verdikleri cevaplarla karşılaştırıldığında bu konuda tezat oluşturmaktadır.

ÖNERİLER

Z Kuşağında kanaat anlayışının doğru anlaşılması için anne babaların kendi eğitim ve tecrübelerinin yanında aile büyüklerinin de görüşlerini dikkate alarak davranmaları onlara çocuklarının eğitiminde kolaylık sağlayacaktır.

Z Kuşağı bireylerinin eğitiminde önemli role sahip olan okullarda kanaat eğitiminin müfredatta yer ayrılması çocuklarda bu değerın öğrenilmesi ve anlaşılmasını sağlayacaktır.

Z Kuşağında kanaat eğitiminde anne ve babanın sadece kendine kanaatkâr olarak örnek olmak şeklinde değil, çocuğuna da çalışmaları karşılığında ulaştığı başarı konusunda kanaatkâr davranışta olmakla daha doğru bir eğitim sağlanabilir.

Değişen hayat şartları ve gelişen teknolojinin gerektiği kadar ve doğru yönde kullanılması anne babalar tarafından öğrenilip çocuklara öğretilmesi çocuklarda doyumsuzluk duygusunu kontrol etmeye faydası olabilir.

Değişen ihtiyaç algısının insanın hayatını zorlaştıracak ve sıkıntıya sokacak hale getirilmemesine özen gösterilmesi, gereğinden fazla eşyaya sahip olmayı önleyebilir.

Z kuşağının internet ve sosyal medya kullanımının anne baba tarafından kontrol edilerek sınırlandırılması, anne babanın onlar kadar bu konularda bilgi sahibi olması çocukların yanlış anlayışlara sahip olmamasında faydalı olabilir.

Z Kuşağının sıkça kullandığı sosyal medya da bu konuda çalışmaların yapılması onların bu değerden haberdar olması ve doğru anlamasını kolaylaştıracaktır.

Ailelerin çocuklara vermiş oldukları sorumlulukları takip ederek yerine getirmelerini sağlamaları ve onların yerine getirmediikleri sorumlulukları kendilerinin üstlenmemeleri çocukların doyumsuzluğunun azalmasında fayda sağlayabilir.

Anne babaların çocuklarına verdiği değeri maddi olarak pek çok şey almakla değil onların fikirlerini alarak ve yaptıklarına saygı duyduklarını göstermekle değerlerin çocuklara daha çok ve kolayca aktarılmasında etkili olacaktır.

Z kuşağı ile anne ve babanın daha çok iletişime geçerek vakit geçirmeleri ve sevgilerini göstermeleri aradaki mesafeyi azaltmada manevi bağların kuvvetlenmesinde etkili olarak fayda sağlayabilir.

Ailelerin, çocukları ihtiyacından fazla eşya ile mutlu etmeye çalışmak yerine kendilerinin üretebilmelerine yardımcı olmak önemlidir.

KAYNAKÇA

- ADIGÜZEL Orhan / H. BATUR, Zeynep / EKŞİLİ Nisa, Süleyman Demirel Üniv. SBE., Dergisi Yıl: 2014/1, S.19,
- AKDOĞAN Ali, *Kur'ân ve Sünnetten Örneklerle Sosyal Ahlak*, Pınar, Yay., İstanbul, 2011
- AKKÜN Ayşegül, *Haz ve Hız Çağında Genç Olmak*, Nesil yay, İstanbul, 2018
- Akseki, A. H. İslam Dini: *İtikat, İbadet, Ahlak*. İstanbul: Yeniakım Yayınları, 2014
- AKTAŞ Cihan, *“Modernizmin Evsizliği ve Ailenin Gerekliliği”*, Beyan Yay., İstanbul, 1992
- ALTUN Rıza, *Narsizm ve Dindarlık*, Kitap Cafe Serüven, Ankara, 2015
- AYDIN, Günsel. ve BAŞOL, Oğuz., X ve Y Kuşağı: Çalışmanın Anlamında Bir Değişme Var Mı?. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 2014
- BAHADIR Abdülkadir, *İnsanın Anlam Arayışı ve Din*, İnsan, İstanbul,
- BAŞGÖZDE, P. ve Bayar, N.A. (2015). Eko otellerden hizmet satın alımında kuşaklar arası farklılaşmalar üzerine bir çalışma, *Sosyo Ekonomi*
- BİRCAN Hasan Hüseyin, DİLMAÇ Bülent, Çizgi, Değerler Bilançosu Konya, 2019
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi ‘u’s-şahîh*. nşr. Muhammed Zühayr b. Nasr. 8 Cilt. b.y.: Dâru Tavki’n-Necât, 2. Basım, 1422/2001.
- CEBECİ Suat, *Din Eğitimi Bilimi*, Akçağ yay., Ankara, 1996
- CEMAL Abdurrahman, *“Peygamberimizin Çocuk Eğitimi”*, Hüner Yay., Konya, 2012
- CİLACI, Osman, *Günümüz Dünya Dinleri*, D.İ.B. Yayınları, Ankara, 1995.
- CİPRİANİ R., *Din Sosyolojisi*, çev. Ali Coşkun, İstanbul, 2011
- COMPTE-Sponville, Andre, *Büyük Erdemler Risalesi*, (çev: Işık Ergüden)Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul, 2004
- CRESWELL W. John, *Araştırma Deseni*, Eğiten Kitap, Ankara,
- ÇAPÇIOĞLU İhsan, *“Küreselleşme, Kültür ve Din”*, AÜİFD XLIX (2008), sayı: II,
- ÇUBUKÇU İ.Agah, *“İslam’da Ahlak ve Manevi Vazifeler”*, 11.b., Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2013,

- DESIGN Research, *Araştırma Deseni*, çev; Selçuk Beşir Demir, Eğiten Kitap,, Ankara, 2017
- DİKEÇLİĞİL, F. Beylül *Aileye Dair Kabullerin Ezber Bozumu Aile Sosyolojisi*, Çizgi Kitap, İstanbul, 2014
- DODURGALI Abdurrahman, KULA Naci, MEHMEDOĞLU Yurdagül, KAYA Mevlüt, PEKER Hüseyin, ÖZAL Mustafa, “Çocuk Gelişimi ve Eğitimi”, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1998
- DOĞAN Metin, *Kur'an, Peygamber ve Toplum*, Konya, 2003,
- DUMAN Zeki, *Kuşak Çatışması X ve Z Kuşağı Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma*, Nobel Yay., 2019
- EMMONS, N., *Mutluluğun Anahtarı Şükretmek -Teşekkür Ederim*, çev. Neslihan Kül, Doğan Kitap, İstanbul, 2009.
- ERCAN Said, *Dijitalizm*, Motto Yay., İstanbul, 2019
- ERDENTUĞ Aygen, *Çeşitli İnsan Topluluklarında Aile Tipleri*, Aile Yazıları I, Temel Kavramsal Yapı ve Tarihi Süreç, Bilim Serisi 5/1, Ankara, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara,1991
- ERDİÇ Şaban, “Türkiye’de Siyasal Toplumsallaşma ve Siyasal Katılım Ziyaret Fenomeni Örneği”, Cumhuriyet İlahiyat Dergisi, 2016, cilt: XX, s.2
- ERDOĞAN, Fırat, “Üniversite Öğrencilerinde Allah İnancı ve Din Duygusunun Din Psikolojisi Açısından Araştırılması”, YLT., Ankara, 1976
- ERTÜRK Selahaddin, *Eğitimde Program Geliştirme*, Yelkentepe Yay., Ankara, 1984
- ETLİCAN, Gizem, “X ve Y Kuşaklarının Online Eğitim Teknolojilerine Karşı Tutumlarının Karşılaştırılması”, YLT., Bahçeşehir Üniversitesi SBE., İstanbul, 2012
- GARAUDY Roger, *İslam'ın Vadettikleri*, İstanbul. 1995,
- GÖKCAN, M., Tasavvufta Kanaat Anlayışı ve Bireysel-Sosyal Etkileri ,Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD) , 2018, 18 (1) , 95-129 . DOI: 10.30627/cuilah.440610
- GÜMÜŞEL Orhan, *Genciz Biz*, Timaş Yay., İstanbul, 2017
- HOUXLEY Aldous, *Kalıcı Felsefe*, çev: Latif Boyacı, İnsan Yay. İstanbul, 1996
- HÖKELEKLİ Hayati, “İnsani Değerler”, Ensar Yay., İstanbul, 2013

- HÖKELEKLİ Hayati, *Din Psikolojisine Giriş*, Dem Yayınları, İstanbul, 2015
- HÖKELEKLİ Hayati, *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi*, Ankara Okulu, Ankara, 2002
- İLTER, Mustafa, “Bizim Kuşak”, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE., Dergisi, Y:2014/1, S.19, s.65
- KAHRAMAN Ahmet, *Dinler Tarihi*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1984.
- KAHVECİ Nuri, *İslam’a Göre Aile Bireylerinin Sorumlulukları*, Hikmet evi Yayınları, İstanbul, 2017
- KANDEMİR Yaşar, *Örneklerle İslam Ahlakı*, Nesil, İstanbul, 1993
- KARAASLAN, Selma., “Kuşaklararası farklılıkları örgütler üzerinden anlamak”: Bir alan araştırması, İstanbul, 2014
- KAYMAKCAN Recep, Kenan Seyfi, Şeyma Arslan, Değerler ve Değerler Eğitimi, DEM, İstanbul, 2004
- KİRMAN M. Ali, “Küreselleşme Sürecinde Dinî Pazarlar” İslamiyat, C:VIII, 2005
- KÖKNEL Özcan, *İnsanı Anlamak*, Altın Kitapları, İstanbul, 1997
- KÖKNEL Özcan., *Kimliğini Arayan Gençliğimiz*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2001
- KÖSE Saffet, “Aile Medeniyetinin Sonu”, Mehir Vakfı Yay., Konya, 2016
- KÖYLÜ Mustafa - ALTAÇ, Nurullah *Din Eğitimi*, Ensar Yay., İstanbul, 2016,
- Kur’an Yolu Meali, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, 2020
- KURAM Evrim, *Bir Kuşağı Anlamak*, Mundi Yay., İstanbul, 2020
- KURT Abdurrahman, *Din Sosyolojisi*, Sentez Yayınları, İstanbul, 2015,
- LOWER, J., *Brace Yourself Here Comes Generation Y*, Critical Care Nurse, 2008, 28 (5)
- MASTERSON F. James, *Narsistik Borderline Kişilik Bozuklukları*, çev: Berat Açıl, Litera Yay., İstanbul, 2016
- MERTER, Feridun, *1950-1988 Yılları Arasında Köy Ailesinde Meydana Gelen Değişmeler: Malatya Örneği*, Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1990

- MERTER, Hans Freyer, *Din Sosyolojisi*, (çev. Turgut Kalpsüz,) Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1964
- Müslim, Ebü'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi' u 'ş-şahîh*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Kahire: y.y., 1374-75/1955-56.
- OKUMUŞ, E. *Toplumsal Değişme ve Din*. İnsan yayınları., İstanbul, 2012
- ORAL, G.A., “*Çalışma Hayatında Kuşaklar ve Çatışmalar*”. YYLT, Bahçe şehir Üniversitesi, İstanbul, 2013
- ÖLÇÜM Dinçer ve POLAT Soner, “*Kuşaklararası Çatışma ve Ebeveyn İlişkileri*” (YYLT), İstanbul, 1998
- ÖZKOÇ Hatice H. ve Funda BAYRAKTAROĞLU, “*Kuşak Kavramına Disiplinler arası Bakış*”, Nobel Yay., Ankara, 2017
- PAZARLI Osman, *Din Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1972
- PEKER Hüseyin, *Şükür ve Kanaat Psikolojisi ve Eğitimi*, Timaş Yay., İstanbul, 2017
- SAYIN Önal, *Aile Sosyolojisi*, (İzmir, Ege Üniversitesi Basımevi, 1990), s. 2;
- STEYER P.James, *Facebook Çağında Çocuk Büyütmek*, çev: Arzu Birkan, Doğan Kitap, İstanbul, 2012
- STİLLMAN David ve Jonah Stillman, *İşte Z Kuşağı*, çev: Duygu Pınar Kayıhan ve Ferhat Erduran, İKÜ Yay., İstanbul, 2019
- ŞİŞMAN Nazife, *Kaderle Tasarım Arasında Yeni İnsan Modeli*, İnsan Yay., İstanbul, 2017
- ŞİŞMAN Nazife, *Yeni İnsan*, İnsan, İstanbul, 2017
- T.C . Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü 2014 Raporu, “*Türkiye Aile Yapısı Araştırması Tespitler, Öneriler*”, İstanbul, 2014
- TARHAN Nevzat, “*Güzel İnsan Modeli*”, Timaş Yay., İstanbul, 2014
- TARHAN Nevzat, *Bilinçli Aile Olmak*, Timaş Yay., İstanbul, 2014
- THOMAS Godon, *Dış Disiplin mi İç Disiplin mi*, çev: Emel Aksoy, Sistem Yay., İstanbul, 2009
- TORUNTAY, H., “*Takım Rollerini Çalışması: “X ve Y Kuşağı Üzerinde Karşılaştırılmalı Bir Araştırma*”, YLT., İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul, 2011
- Türk Dil Kurumu, *TDK Sözlüğü*, 2011, s. 1542-1543

- Türkçe Sözlük, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005, s. 1182;
- Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- TWENGJE Jean M., “*İ Nesli*”, Kaknüs Yay., (Çev: Okhan Gündüz), İstanbul, 2018
- TWENGJE M.Jean ve CAMPBELL W. Keith, *Asrın Vebası Narsisizm*,(çev: Özlem Korkmaz, Kaknüs Yay., İstanbul, 2015
- TWENGJE, M. Jean, “*Ben Nesli*”, Kaknüs Yay., (Çev: Esra Öztürk) İstanbul, 2013
- UYAN Salih, *Dijital Dünyada Ebeveyn Olmak*, Timaş Yay., İstanbul, 2019
- WACH Jachim, *Din Sosyolojisi*, çev: Ü.Günay, Timaş Yay., İstanbul, 2016
- YAMAN Ahmet, İslam Aile Hukuku, İFAV, İstanbul,2016
- YANIK Ayşe, *Anne Ben Niye Doyumsuzum?*, Hayykitap, İstanbul, 2014
- YAPICI, A., “*Türk toplumunda aile ve eğitim ilişkisi*”. International periodical for the languages, literature and history of turkish of turkic, 2010, 5 (4)
- YAVUZER Haluk, Çocuk Psikolojisi, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1996,
- YILMAZ ÇITIR Yasemin, *Ergenlik Döneminde Dindarlık, Şükür ve Hayat Memnuniyeti* (İstanbul Pendik Örneği) YYLT, Marmara Üniv., SBE, İstanbul, 2016

EKLER

Ek-1: Onay Belgesi

Sayın Katılımcı;

Öncelikle görüşme için bana zaman ayırdığınız için teşekkür ederim.

Sizinle gerçekleştireceğimiz bu çalışma yüksek lisans tezimin verilerini oluşturacağı için önem taşımaktadır. Bu çalışma, Ailede kanaat eğitiminin nasıl gerçekleştiği hakkında bilgi toplamak amacıyla yapılmaktadır. Bu görüşme sırasında anlatılan bilgilerin anlık olarak bilgisayarda Word'e aktarılacak olup, ayrıca, görüşmeler sırasında kendi isimleriniz yerine kod isimler kullanılacaktır.

Yapacağımız görüşme hiçbir risk içermemekte, sorduğum sorulara cevap vermeniz gerektiğini ve istediğiniz zaman çekilme hakkınız olduğunu bilmenizi isterim.

Yapılan açıklamalar sonucu, sizin bu çalışmaya gönüllü katıldığınızı ve araştırmacı olarak benim de verdiğim sözleri tutacağımı belirten bu sözleşmeyi karşılıklı imzalamamızın uygun olacağını düşünüyorum.

KATILIMCI

Ek-2: Görüşme Soruları

1- ANNE BABA İÇİN HAZIRLANMIŞ OLANLAR

Ad/Soyadı :

Meslek :

Yaş :

Eğitim Durumu :

Rol (Anne-Baba) :

1- Anne veya baba olarak kanaat sahibi, ya da kanaatkâr birisi misiniz? Kanaat etmediğinizi düşündüğünüz konular nelerdir kısaca açıklarmışsınız?

2-Çocuğunuzla kanaat eğitimi verirken nasıl bir yol izlediniz? Kısaca açıklarımısınız?

3- Çocuğunuza verdiğiniz kanaat eğitiminde başarısız olmanıza sebep olan şeyleri kısaca açıklar mısınız?

4-Çocuğunuzun kanaat sahibi olmasında örnek davranışlar sergilediğinizi düşünüyor musunuz? Bu davranışlar hangi konularda olduğunu açıklar mısınız?

5-Çocuğunuz sizden sürekli bir şeyleri satın almanızı istiyor mu? Bu gerçekleşmediğinde bu konuda ısrarlı bir tutum sergiler mi? Nasıl olduğunu kısaca anlatır mısınız?

6-Çocuğunuz çok istediği bir eşya vb. bir şeye sahip olduktan sonra mutlu olur mu? Veya bu mutluluğu ne kadar sürer kısaca açıklar mısınız?

7-Küçük yaşta çocuklarınızın giyim tarzı konusunda nelere dikkat ettiniz? Ve fazla özenli kıyafetler giydirdiniz mi? Neden?

8-Çocuğunuzun çok istediği bir eşyayı almak için temel ihtiyaçlarınızdan kısıtlama yapma konusunda tutumunuz nedir? Daha çok hangi durumlarda bu şekilde kısıtlama yolunu tercih edersiniz?

9-Bir Aylık zaman diliminde kendinize mi yoksa çocuğunuza mı daha fazla para harcarsınız? Kısaca anlatır mısınız?

10-Çocuklarınıza diğer insanlardan ayırt edici biçimde nasıl hitap edersiniz?

11-Çocuğunuza hayatta yapip yapmaması gereken hangi konularda gerekli sınırları koydunuz? Ve nasıl bir yol izlediğinizi açıkla mısınız?

12-Çocuğunuzun sorumluluk sahibi olduğunu düşünüyor musunuz? Çocuğunuzun sorumluluk alması için neler yapıyorsunuz? Kısaca anlatır mısınız?

13-Çocuğunuz sahip olduğu şeylerle yetinip mutlu olabildiğini düşünüyor musunuz? Ya da sizce doyumsuz biri midir? Kısaca hangi konularda doyumsuz olduğunu açıkla mısınız?

14-Çocuğunuz sizin gelirinizin karşılayamayacağı bir telefonu istediği zaman onu satın alır mısınız? Onu satın alıp ve ya almamanız için sebepleri açıkla mısınız?

15-Evinizde ihtiyaç fazlası eşya bulunduğunu düşünüyor musunuz? Olan ihtiyaç fazlası eşyayı ihtiyaç sahiplerine verir misiniz? Neden?

16-Çekirdek ailenin dışında aile büyüklerinizin hangi ihtiyaçlarını karşıları mısınız?

17-Aile büyüklerinizin çocuğunuzun eğitimi hakkındaki hangi görüşlerini dikkate alırsınız? Kısaca anlatır mısınız?

18-Çocuğunuz karşılık beklemeden sahip olduğu bir şeyi arkadaşlarıyla paylaşabildiğini düşünüyor musunuz? Bu konuda sergilediği tutum ve davranışlarının sebepleri nelerdir?

19-Çocuklarınızı meslek seçimine yönlendirirken nelere önem verirsiniz?

Ek-3: Çocuklarla Yapılan Görüşme Soruları

Adı/Soyadı :

Cinsiyet :

Yaş :

1-Size göre Kanaat ne demektir? Kısaca açıkla mısınız?

2-Kanaat sahibi bir insan olduğunuzu düşünüyor musunuz? Anlatır mısınız?

3-Anne ve babanızın kanaatkârlık konusunda size nasıl örnek davranışlar sergilediğini anlatır mısınız?

4-Anne ve babanız hangi durumlarda isteklerini yerine getirir? Hangi durumlarda yerine getirmez? Anlatır mısınız?

5-Anne veya babanız sahip olmak istediğiniz şeyleri almadığında nasıl açıklamalar da bulunur?

6-Anne ve babanız size başkalarından daha özel ve önemli olduğunuzu nasıl gösterir?

7-Ebeveynlerinizden sizin için bir şey satın almasını istediğinizde ailenizin aylık gelir ve giderlerini göz önüne alır mısınız? Neden?

8-İhtiyacınızdan fazla eşyaya sahip olduğunuzu düşünüyor musunuz? İhtiyacınızdan fazla olduğunuzu düşündüğün bu eşyaları başkaları ile paylaşır mısınız? Anlatır mısınız?

9-Bir eşyayı satın almak istemenizin sebepleri nelerdir?10-Bir eşyayı satın alırken ona ihtiyacınızın olduğunu mu yoka sahip olma isteği mi önceliğinizdir? Kısaca anlatır mısınız?

11-Gereğinden çok eşyaya sahip olduğunuzda sizi mutlu eder mi? Neden?

12-Kullandığınız eşyaların yeni modelleri çıktığında onlara sahip olmak için çaba sarf eder misiniz? Örnekler vererek kısaca açıkla mısınız? Kısaca anlatır mısınız?

13-Aile içinde iş bölümü gereği size verilen sorumluluklarınız nelerdir? Bu sorumlulukları yerine getirirken neler hissediyorsunuz

14-Ailenizin size aldığı eşyalar konusunda israf ettiğinizi düşündüğünüz oluyor mu? Hangi konularda açıkla mısınız?

15-Almak istediğiniz eşyaların sizin için gerçekten ihtiyaç olduğunu düşünür müsünüz?

16-Çok istediğiniz bir şeye sahip olduğunuzda kendinizi nasıl hissediyorsunuz?

17-İleride sahip olmak istediğiniz mesleği seçerken hangi konulara dikkat edersin?

Ek-4: İntihal Raporu

Z Kuşağında Ailede Kanaat Eğitimi

ORJİNALLİK RAPORU

% 17	% 15	% 4	% 6
BENZERLİK ENDEKSİ	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	dergipark.org.tr İnternet Kaynağı	% 3
2	tez.sdu.edu.tr İnternet Kaynağı	% 1
3	www.researchgate.net İnternet Kaynağı	% 1
4	www.eab.org.tr İnternet Kaynağı	% 1
5	id.scribd.com İnternet Kaynağı	% 1
6	isamveri.org İnternet Kaynağı	% 1
7	archive.org İnternet Kaynağı	% 1
8	Submitted to Beykent Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
9	Submitted to Cumhuriyet University Öğrenci Ödevi	<% 1

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Fatma Songül Al

EĞİTİM

Derece	Adı, İlçe, İl	Bitirme Yılı
Lise	: Karatay İmam Hatip Lisesi, Karatay, Konya	1992
Üniversite	: Atatürk Üniversitesi, Erzurum	1998
Yüksek Lisans :		
Doktora :		

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görevi
22	Milli Eğitim Bakanlığı	Öğretmen

UZMANLIK ALANI: Din Eğitimi

YABANCI DİLLER

YAYINLAR